

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY VA O'RTA MAXSUS TALIM VAZIRLIGI
TOSHKENT DAVLAT
IQTISODIYOT UNIVERSITETI

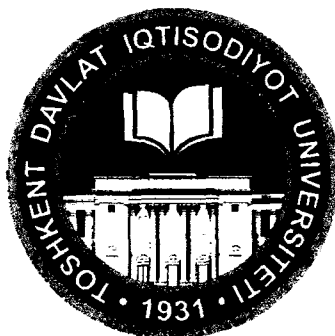

И.Саифназаров, Б.Алиев, А.Мухтаров,
Х.Хаитов, Т.Султонов, Н.Идиев,
Т.Норов, А.Рахмонов, Х.Дониёров

**ЎЗБЕКИСТОН RESPUBLIKASI
ПРЕЗИДЕНТИ ШАВКАТ МИРЗИЁЕВНИНГ
ОЛИЙ МАЖЛИСГА МУРОЖААТНОМАСИ АСОСИДА
ДАВЛАТ БОШҚАРУВИ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШ,
СУД-ҲУҚУҚ ТИЗИМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ВА
ИЖТИМОЙ СОҲАНИ ЯНАДА РИВОЖЛАНТИРИШ
БОРАСИДА 2021 ЙИЛДА АМАЛГА ОШИРИЛАДИГАН
УСТУВОР ВАЗИФАЛАРНИ КЕНГ ЖАМОАТЧИЛИК
ОРАСИДА ТАРҒИБ ҚИЛИШ БЎЙИЧА
Ўқув қўлланма**

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ**

ТОШКЕНТ ДАВЛАТ ИҚТИСОДИЁТ УНИВЕРСИТЕТИ

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ПРЕЗИДЕНТИ ШАВКАТ МИРЗИЁЕВНИНГ
ОЛИЙ МАЖЛИСГА МУРОЖААТНОМАСИ АСОСИДА**

**ДАВЛАТ БОШҚАРУВИ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШ, СУД-
ХУҚУҚ ТИЗИМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ВА ИЖТИМОЙ
СОҲАНИ ЯНАДА РИВОЖЛАНТИРИШ БОРАСИДА 2021 ЙИЛДА
АМАЛГА ОШИРИЛАДИГАН УСТУВОР ВАЗИФАЛАРНИ КЕНГ
ЖАМОАТЧИЛИК ОРАСИДА ТАРҒИБ ҚИЛИШ БЎЙИЧА**

Ўқув қўлланма

*Тошкент Давлат
Иқтисодиёт Университетининг
90 йиллигига бағишланади*

ТОШКЕНТ–“ИҚТИСОДИЙОТ” – 2021

УЎК: 658.01:338 (575.1)

КБК: 67.401(5Ў)

Лойиҳа раҳбари: *Тошкент давлат иқтисодиёт университети ректори,
профессор К.А. Шарипов*

Иқтисод фанлари доктори, профессорлар *М.П. Эшов* ва *С.Худойқулов*
тахрири остида

Т а к р и з ч и л а р:

Ж.С. Раматов – фалсафа фанлари доктори, профессор;

Ш. Асадов – юридик фанлари доктори, профессор.

Ушбу ўқув қўлланмада, Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2020 йил 29 декабрда Олий Мажлис ва халқимизга йўллаган Мурожаатномасида давлат бошқаруви самарадорлигини ошириш, суд-ҳуқук тизимини такомиллаштириш ва ижтимоий соҳани янада ривожлантириш борасида 2021 йилда амалга оширилиши мўлжалланган устувор вазифалар мантиқий изчилликда ёритилиб, уларни кенг жамоатчилик, хусусан, талаба-ёшлар ўртасида тарғиб қилиш ва шу орқали жамиятда сиёсий ва ҳуқуқий тафаккурни юксалтириш, аҳолининг тасаввур оламини кенгайтириш мақсад қилиб олинган. Ушбу қўлланма, нафақат талабалар, педагог ходимлар ва илмий изланувчилар, балки, юртимизда олиб борилаётган ислохотлар жараёнларига бефарқ бўлмаган кенг китобхонлар оммасига мўлжалланган.

*Тошкент давлат иқтисодиёт университети Кенгашининг
2021 йил “31” мартдаги «8» -сонли қарорига мувофиқ нашрга тавсия этилган.*

Муаллифлар:

Проф. И.Саифназаров, проф. Б.Алиев, проф. А.Мухтаров, ю.ф.д. проф. Х.Хайтов, доц. Т.Султонов, доц. Н.Идиев, доц. Т.Норов, доц. А.Рахмонов, Х.Дониёров (PhD).

ISBN 978-9943-7328-2-7

© “IQTISODIYOT” Nashriyoti DUK, 2021.

© И.Саифназаров, Б.Алиев, А.Мухтаров, Х.Хайтов, Т.Султонов,
Н.Идиев, Т.Норов, А.Рахмонов, Х.Дониёров, 2021.

КИРИШ

Миллий тараққетимизнинг ҳозирги босқичи Янги Ўзбекистон деб ном олди. Янги ўзбекистоннинг энг муҳим белгилари сифатида унинг тобора очикланиши, сўз эркинлигининг ривожланиши, давлат ва халқ алоқаларининг мустаҳкамланиши, жамоатчилик назоратининг барча соҳаларда амал қилиши, инсон ҳуқуқларини таъминлаш, илм-фан, таълим ва инновацияларни ривожлантириш - давлат сиёсатининг устувор вазифалари этиб белгиланганини кўрсатиш мумкин.

Мамлакатимизда давлат бошқаруви идоралари фаолиятини тубдан такомиллаштириш, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш, умуман, демократияни янги босқичга олиб чиқиш борасида кенг қамровли ислохотлар изчиллик билан давом эттирилмоқда.

Ушбу ислохотларнинг амалий ифодаси сифатида, Ўзбекистон Республикаси Президентининг Олий Мажлисга ва халқга бевосита Мурожаатнома тақдим этиши Янги Ўзбекистон босқичида яхши анъанага айланди. 2020 йил 29 декабрда бу халқчил анъанани давом эттириб, ҳурматли Президентимиз Шавкат Мирзиёев Олий Мажлисга ва халқимизга ўзининг навбатдаги Мурожаатномасини эълон қилди.

Давлат раҳбарининг мазкур мурожаатномасида жамиятимиз ҳаётининг барча соҳасини ривожлантириш баробарида, давлат бошқаруви самарадорлигини таъминлаш мақсадида давлат бошқаруви идоралари фаолиятини тубдан такомиллаштириш, бошқарув идораларининг ҳудудий масалаларни ҳал қилишдаги масъулият ва жавобгарлигини кучайтириш, маҳаллий ижро органлари, вакиллик идоралари ҳамда маҳалланинг институционал асосларини янада такомиллаштириш, илм-фан, ёшларнинг таълим – тарбияси борасида ҳам устувор вазифалар белгилаб берилди.

2016-2020 йиллар давомида юзлаб инновацион лойиҳалар амалга оширилди, инвестициялар киритилди, сўз эркинлиги ва диний эркинликни таъминлаш борасида фавқулодда улкан ишлар амалга оширилди. Айниқса, Президентнинг ёшларнинг мусиқа, рассомлик, адабиёт, театр ва санъатнинг бошқа турларига қизиқишларини оширишга, истеъдодини юзага чиқариш, ёшлар маънавиятини юксалтириш, улар ўртасида китобхонликни кенг тарғиб қилиш бўйича тизимли ишларни ташкил этиш, аҳоли ва ёшлар ўртасида компьютер технологиялари ва интернетдан самарали фойдаланишни ташкил этиш, ёшларни жисмоний чиниқтириш, уларни спорт соҳасида қобилиятларини намоён қилишлари учун зарур шарт-шароитлар яратиш, хотин –қизларни иш билан таъминлашга оид ижтимоий, маънавий-маърифий соҳалардаги ишларни янги тизим асосида йўлга қўйиш бўйича илгари сурган

бешта муҳим ташаббуси реал ҳаётда ўз аксини топаётганлиги аҳолининг маънавий қиёфасининг юксалишига хизмат қилмоқда. Чунки, Президентимиз таъкидлаб ўтганларидек, иқтисодиёт жамиятнинг жисми бўлса, маънавият – жамиятнинг жони ва руҳи ҳисобланади.

Ушбу қўлланмада Президентимиз томонидан 2020 йил 29 декабрда йўлланган мурожаатномада давлат бошқаруви самарадорлигини ошириш, қонун устуворлигини таъминлаш, суд ҳокимиятини янада такомиллаштириш, таълим-тарбия, маънавий ҳаёт ва ижтимоий соҳани янада ривожлантиришга оид белгиланган вазифаларнинг моҳияти ижтимоий-фалсафий жиҳатдан таҳлил қилинган. Чунки Президентимиз томонидан йўлланган мурожаатномада белгиланган устувор вазифаларнинг моҳиятини аҳоли, айниқса ёшлар онгига чуқур сингдириш ҳар бир зиёли инсоннинг энг муҳим вазифасидир.

**1-боб. ДАВЛАТ БОШҚАРУВИ САМАРАДОРЛИГИНИ
ОШИРИШ – ОЛИБ БОРИЛАЁТГАН ИСЛОҲОТЛАРНИНГ
ХАЛҚИМИЗ КУНДАЛИК ҲАЁТИДА ЎЗ ИФОДАСINI
ТОПИШИНING КАФОЛАТИ**

**Мурожаатномада давлат бошқаруви самарадорлигини ошириш соҳасида
муаммолар ва олиб борилиши лозим бўлган устувор вазифаларнинг
асосий тезислари.**

Ўзбекистон Республикаси президентининг Олий Мажлисга мурожаатномаси – мамлакатимиз сиёсий ҳаётидаги энг муҳим воқеа. 2017 йилдан буён анъанага айланган бу тадбирда тугаётган йилдаги асосий кўрсаткичлар, янги йилга мўлжалланган мақсад ва вазифалар эълон қилинади.

2020 йил 29 декабр куни бўлиб ўтган бу галги мурожаатномада ҳам кўп масалалар, хусусан, иқтисодиёт ва давлат бошқаруви раҳбарлари, бозор иштирокчиларига кучли йўлланма берилди. Қуйида ушбу мурожаатномада давлат раҳбари томонидан билдирилган асосий тезислар келтирилади.

Мурожатнома кириш сўзида халқимиз саломатлиги энг муҳим бойлик сифатида, бутун жаҳон халқлари каби халқимиз учун ҳам таҳликали пандемия даврида, буюк аждодимиз Имом Мотуридий ҳазратларининг “**Тириклик ҳикматини соғлиқда, деб билгин**”, деган чуқур маъноли сўзлари нақадар тўғри эканини ҳаётнинг ўзи бугун қайта-қайта исботланаётгани айтилди.

Шу боис мавжуд имконият ва салоҳиятимиз, пандемия даврида орттирган тажрибамиз ҳамда хориждаги илғор ютуқлардан фойдаланиб, аҳоли саломатлигини асраш ва мустаҳкамлаш борасидаги туб ислоҳотларимизни янги босқичга кўтаришимиз зарур. Бунда аҳоли, айниқса, ёшларимиз ўртасида соғлом турмуш тарзини кенг тарғиб этиш – энг устувор йўналишлардан бири эканлиги таъкидланди.

Ислоҳотларимиз халқимизнинг кундалик ҳаётида ўз ифодасини топиши, кутган натижаларимизга эришиш кўп жиҳатдан давлат бошқарувидаги самарадорликка бевосита боғлиқ. Шу мақсадда келгуси йилда қуйидаги вазифаларни амалга ошириш лозимлиги таъкидланди ва бу соҳада қуйидаги устувор вазифалар белгиланди:

Биринчидан, давлат бошқаруви идоралари фаолиятини тубдан такомиллаштириш талаб қилинаётгани;

Кўпгина вазирлик ва идоралар фаолиятида қарор қабул қилиш ҳаддан ташқари марказлашган. Уларнинг вазифалари аниқ ва тўлиқ белгиланмагани сабабли фаолиятларида бир-бирини такрорлаш ҳолатлари мавжуд. Сабаби – кўпчилик вазир ўринбосарлари, ўрта бўғин раҳбарлари масалани ҳал қилиш учун ташаббус кўрсата олмаётгани;

Уларнинг ё билими, малакаси йўқ, ё қатъияти етмайди, ёки коррупцияга берилган;

Бундай раҳбарлар аҳоли кутаётган ҳаётий муаммоларни ҳал қилиш ўрнига кераксиз қоғозбозлик ва натижасиз мажлислар ўтказиш билан овора бўлиб қолаётгани;

Яна бир жиддий камчилик шуки, рақамли технологияларни кенг жорий этиш ҳисобидан ходимлар сонини ва иш жараёнларини оптималлаштириш чоралари кўрилмаётганлиги;

Шунинг учун Ҳукумат икки ой муддатда бошқарувда бир-бирини такрорлайдиган идоралар, функциялар ва бюрократик тўсиқларни қисқартириш бўйича ҳужжатлар лойиҳаларини тайёрласин. Бунда давлат бошқаруви ходимлари сонини ўртача 15 фоизгача оптималлаштиришни назарда тутиш зарурлиги;

Келгуси йил охирига қадар электрон давлат хизматларини 60 тага кўпайтириб, уларни 300 тага, масофавий хизматлар улушини эса камида 60 фоизга етказиш зарурлиги;

Иккинчидан, бошқарув идораларининг ҳудудий масалаларни ҳал қилишдаги масъулият ва жавобгарлиги кучайтирилиши зарурлиги;

Келгуси йил бошидан ҳар бир вазирлик ўз ишини туман, шаҳар, қишлоқ ва маҳалла кесимида режалаштиради ва ташкил этади. Вазирлар ва уларнинг ўринбосарлари фаолиятига жойларда амалда қандай ўзгариш бўлганига қараб баҳо берилиши;

Бош вазир ўринбосарлари, вазирлар, ўзларининг қуйи тизим раҳбарлари ва ходимларини янгича талаблар ва замонавий ахборот технологиялари асосида самарали ишлашга ўргатиш ва малакасини мунтазам ошириб бориш учун масъул бўлиши;

Депутат ва сенаторларни ўзлари сайланган ҳудуддаги муаммолар, тегишли вазирлик ва ҳокимликлар томонидан қай даражада ҳал этилаётганини доимий ўрганиб, назорат қилиб бориш зарурияти ва унинг шахсан Президент назоратга олиши;

Туман, шаҳар ва маҳалла бошқарувида самарадорликни ошириш учун ходимлар сони ва маошини ҳудуднинг ўзига хослиги ва иш ҳажмидан келиб чиқиб белгилаш лозим. Масалан, Самарқанд вилоятининг Пахтачи туманида 150 минг, Ургут туманида 500 мингдан ортиқ аҳоли яшайди. Ёки Шайхонтохур тумани аҳолиси қарийб 350 минг, Бектемирда эса – 46 минг нафар. Лекин ушбу туманларда бошқарув ходимлари сони ва уларнинг иш ҳақи бир-биридан катта фарқ қилмаётганлиги;

Шунинг учун Ҳукумат икки ой муддатда ўрта ва қуйи бўғин бошқарув идораларининг фаолиятини тубдан такомиллаштириш, улардаги ходимлар сони ва меҳнатига ҳақ тўлаш шартларини қайта кўриб чиқиш бўйича қарор лойиҳасини киритиши;

Учинчидан, маҳаллий ижро органлари, вакиллик идоралари ҳамда маҳалланинг институционал асосларини янада такомиллаштириш лозимлиги;

Маҳаллий ҳокимлик ва кенгашлар бундан 27 йил аввал, яъни, ҳокимлик институти жорий этилган дастлабки пайтда қабул қилинган Қонун асосида ишламоқда. Бу ҳужжат бугунги ислохотларимиз талабларига мутлақо жавоб бермаслигини ҳисобга олиб, уни тубдан янгилаш зарурлиги;

Ислоҳотларимиз натижалари, бўлаётган ўзгаришлар ва аҳолининг кайфияти аввало маҳаллада сезилади. Шу маънода, “**маҳалла — жамиятимизнинг ёруғ юзи ва виждони кўзгуси**”, шиори остида фаолият олиб бориш таъкидланди.

Шунинг учун барча даражадаги раҳбарлар пастга тушиб, ўз соҳаси бўйича маҳаллалардаги муаммоларни ўрганиши ва уларга ечим топиши, одамлар сезадиган натижани таъминлаши шартлиги;

Бундан буён маҳалладаги ишларнинг аҳволи вазирлик, идоралар ва ҳокимликлар ишини баҳолашда бош мезон бўлиши;

Шунингдек, маҳалланинг нуфузини, унинг ресурс ва имкониятларини ошириш, ходимларининг моддий таъминотини яхшилаш бўйича дастур ишлаб чиқиш зарурияти;

Жорий йилда туманлар бюджетига кўшимча манбаларнинг камида 10 фоизини бевосита маҳалладаги муаммоларни ҳал этишга сарфлаш бўйича ишларни бошлаб, бу мақсадларга 70 миллиард сўм ажратилди. Энди бу ваколатни янада кенгайтириб, туман бюджети харажатларининг 5 фоизини ҳам ана шундай мақсадларга йўналтириш бўйича янги тартиб жорий этилиши;

Бунинг натижасида бу янги эксперимент орқали биргина Гиждувон туманида 8 миллиард сўм ёки Фарғона шаҳрида 11 миллиард сўм маблағ айнан аҳоли долзарб деб ҳисоблайдиган муаммоларни ҳал этиш учун сарфланиши;

Маҳалла раиси ва унинг ўринбосарлари ваколатларини кенгайтириб, уларга аҳоли муаммоларини бевосита ҳал қилиш имконини яратишимиз керак. Бунда маҳалла раисига маҳаллий кенгаш мажлисида кўрилиши мажбурий бўлган масалаларни киритиш ҳуқуқини бериш лозим. Бу орқали муаммоларни тезкор ҳал қилишга эришиш имконияти яратилиши;

Маҳаллада ишлаётган малакали ва ташаббускор кадрларни давлат идоралари раҳбарлик лавозимларига тавсия этиш тизими йўлга қўйилади.

Қонунчилик палатаси ва Сенат, Вазирлар Маҳкамаси билан бирга 2021 йил 1 апрелга қадар маҳаллий ижро ва вакиллик органлари ҳамда маҳалла институти фаолиятини тубдан такомиллаштиришга оид янги қонун лойиҳаларини ишлаб чиқсин. Ушбу ҳужжатларда ҳокимлар, уларнинг ўринбосарлари ва маслаҳатчиларининг ваколат чегараси, вазифа ва функциялари аниқ белгиланиши лозимлиги;

Тўртинчидан, коррупциянинг ҳар қандай кўринишига муросасиз бўлиш кундалик ҳаёт тарзимизга айланиши шартлиги;

Бу иллатга қарши курашишга барча давлат органлари, сиёсий партиялар, жамоат ташкилотлари, оммавий ахборот воситалари, умуман, ҳар бир фуқаро сафарбар этилиши зарурлиги;

Коррупция ўта оғир жиноят экани ва унга нисбатан муросасиз бўлиш гоёсини фарзандларимизга ёшлик давридан бошлаб сингдиришимиз, уларга фақат ҳалол меҳнат ва тадбиркорлик орқали даромад топишни ўргатишимиз лозимлиги;

Шунингдек, коррупциянинг олдини олишда барча давлат органларида қарор қабул қилиш жараёнлари, очиқ ва фақат очиқ бўлишини таъминлаш ҳал қилувчи аҳамиятга эга. Масалан, фуқароларимиз жорий йилдан бошлаб очиқ эълон қилинаётган давлат харидларига оид маълумотлардан фойдаланиб, ўринли масалаларни кўтараётгани алоҳида айтилди.

Молия вазирлиги уч ой муддатда давлат идоралари бюджетдан ташқари жамғармаларининг даромад ва харажатлари, давлат улушига эга бўлган ташкилотлар харидлари, давлат субсидия ва грантларига оид маълумотларни эълон қилиш амалиётини йўлга қўйиши;

Бундан ташқари, охириги икки йилда ҳокимларнинг 2,5 мингга яқин қарори судлар томонидан бекор қилингани бундан буён уларнинг қарор қабул қилишида очиқликни таъминлаш зарурлигини тақозо этмоқда. Шунинг учун маҳаллий давлат ҳокимияти идораларининг қарорларини ҳисобга қўйиш ва эълон қилиш бўйича электрон ахборот тизими жорий этилиши;

Коррупцияга қарши курашиш агентлиги бир ой муддатда очиқ эълон қилиниши лозим бўлган маълумотлар рўйхатини кенгайтириш бўйича таклиф киритиши;

Коррупцияга қарши курашишнинг самарали воситаларидан бири – кадрларни танлаш ва ишга қабул қилишнинг очиқ тизимини йўлга қўйишдан иборат. Ушбу тизим асосида кадрларни танлашда эски усуллардан воз кечиб, уларнинг интеллектуал салоҳиятини, маънавий фазилатларини баҳолайдиган очиқ ва ошкора танлов тизими жорий этилиши;

Шунингдек, коррупциянинг олдини олиш бўйича давлат хизматчиларини мунтазам ўқитиш ва билимини баҳолаб бориш тизими йўлга қўйилиши;

Бешинчидан, ислохотларимиз самарасини ҳар бир инсон ўз ҳаётида ҳис этиши учун қабул қилинаётган ҳужжатлар ижросини ўз вақтида ва самарали таъминлаш лозимлиги;

Сўнги 4 йилда барча соҳаларда кенг кўламли ўзгаришларни амалга ошириш бўйича 150 та қонун, 2 мингга яқин фармон ва қарорлар қабул қилинди. Лекин жойларда барча раҳбарлар ҳам ушбу ҳужжатлар мазмун-моҳиятини тушуниб, берилган имкониятлардан фойдаланмоқда, аҳоли ва тадбиркорларга зарур шарт-шароит яратмоқда, деб айта олиш қийинлиги айтилди.

Амалдаги назорат тизими эса кўпроқ формал тусга эга бўлиб, ижрони ташкил этишдаги муаммоларни аниқлаш ва ҳал қилишга йўналтирилмаяпти. Шунинг учун келгуси йилда бу борада янги иш тизими жорий этилади.

Энди Адлия вазирлиги, унинг ҳудудий бошқарма ва бўлимларининг асосий вазифаси қабул қилинган ҳужжатларни масъулларга етказиш, тушунтириш, амалиётда қўллашга кўмаклашиш ва назорат қилишдан иборат бўлади. Шу мақсадда Адлия вазирлигига зарур ваколат ва ресурслар берилади.

Шунингдек, қабул қилинган ҳужжатлар ижросини ташкил этишда жамоатчилик иштироки ва назорати кенг йўлга қўйилади. Жумладан,

“жамоатчилик эшитувлари” ва “жамоатчилик мониторинги” тизими жорий қилинади. Бу жараёнга фуқаролик жамияти институтлари, оммавий ахборот воситалари ва фуқаролар ҳам фаол жалб этилади.

Шунингдек, таҳлиллар асосида ижрога халақит бераётган ортиқча вазифа ва функциялар қисқартирилади.

Давлат идораларидаги ижро сифати ва ҳолатини вилоят, туман ва шаҳар халқ депутатлари кенгашларида, республика даражасида эса – Вазирлар Маҳкамасида ҳар ойда танқидий муҳокама қилиб бориш амалиёти жорий этилади.

Ҳукумат Адлия вазирлиги, Давлат хизматини ривожлантириш агентлиги ва Давлат бошқаруви академияси билан бирга бир ой муддатда ушбу тизимни жорий этиш бўйича зарур чора-тадбирларни белгилаб қўйиш айtilди.

Адлия вазирлиги барча оммавий ахборот воситалари, жумладан, телевидение орқали **“Президент қарорлари – ҳаётда ва назоратда”**, деган мавзуда кўрсатув ва чиқишлар ташкил этиб, халқимизга ислохотлар моҳияти ва натижаларини етказиб бориш тизимини жорий этилиши тавсия қилинди.

Олтинчидан, давлат ва жамият бошқарувида аёлларнинг ўрни ва мавқеини янада мустаҳкамлаш –ислохотларимизнинг энг устувор йўналишларидан биридир.

Касаба уюшмалари федерацияси бошчилигида мутасадди идоралар, банклар ва ҳокимликлар томонидан жойларда уйма-уй юриб, 6 миллиондан ортиқ хотин-қизларнинг муаммолари пухта ўрганилди.

Аччиқ бўлса ҳам, тўғриси тани олиб айтишимиз керак: бу ўрганишларимиз натижасида биринчи марта жойлардаги ҳақиқий аҳвол юзага чиқди. Шулар асосида **“Аёллар дафтари”** шакллантирилмоқда, хотин-қизларни қийнаётган кўплаб ижтимоий-иқтисодий муаммоларга амалий ечим топилмоқда.

Бу ишларга маҳаллаларда янги ташкил этилган **“Аёллар маслаҳат кенгашлари”** ҳам яқиндан кўмак бермоқда. Лекин бу ҳали аёллар муаммоларини ечиш учун биз бажаришимиз шарт ва зарур бўлган ишларнинг бошланиши, холос.

Биз мамлакатимизда истиқомат қилаётган 17 миллиондан зиёд опсингилларимиз, қизларимиз, онахон ва момоларимизга муносиб шароит яратиб бериш учун барча имкониятларни ишга солишимиз лозим.

Аёлларнинг андиша қилиб, биз эркакларга айта олмаган дарду ташвишлари, кундалик муаммолари, орзу-ниятларини уларнинг ўзидан яхши тушунадиган инсон йўқ.

Хотин-қизларнинг давлат бошқарувидаги ролини ошириш бўйича олиб борган ислохотларимиз натижасида Парламентимиз янги таркибининг 30 фоизи аёллардан иборат бўлди. Вилоят, шаҳар ва туман ҳокимларининг хотин-қизлар масалалари бўйича маслаҳатчиси лавозими жорий этилди.

Энди хотин-қизларнинг жамият ҳаётидаги ўрни ва нуфузини ошириш уларга янги имкониятлар яратиш бўйича навбатдаги қадам сифатида ҳаётни

ва аёллар муаммоларини яхши биладиган, фаол ва ташаббускор опасингилларимиздан иборат Республика Хотин-қизлар жамоатчилиги кенгашини ташкил этишни таклиф қиламан.

Олий Мажлис палаталари ва Ҳукумат бир ой муддатда хотин-қизларнинг жамиятдаги ва давлат бошқарувидаги мавқеини янада оширишга қаратилган яхлит тизим яратиш бўйича таклиф ишлаб чиқсин.

Яна бир муҳим масала – нуруний отахон ва онахонларимизни ҳар томонлама қўллаб-қувватлашимиз ҳам қарз, ҳам фарздор.

Республика “*Нуруний*” жамғармаси томонидан кексаларга доимий ёрдам кўрсатилиши учун унинг молиявий имкониятлари янада кенгайтирилади. Бунинг учун кейинги йилда ушбу жамғармага бюджетдан 100 миллиард сўм ажратилади.

Еттинчидан, эркин фуқаролик жамиятини ривожлантиришда нодавлат нотижорат ташкилотлари ва оммавий ахборот воситаларини қўллаб-қувватлашни давом эттирамиз.

Нодавлат нотижорат ташкилотларини ва фуқаролик жамиятининг бошқа институтларини қўллаб-қувватлаш жамоат фонди фаолиятини жойлардаги долзарб муаммоларни ҳал этишга қаратиш зарур.

Айниқса, мавжуд муаммоларни аниқлаш, уларни чуқур таҳлил қилиш, ечимлари бўйича таклиф ишлаб чиқиш, ижроси устидан жамоатчилик назоратини таъминлашга ижтимоий буюртма асосида нодавлат нотижорат ташкилотлари кенг жалб этилади. Бундай ҳамкорликни, энг аввало, таълим, маданият, тиббиёт, экология, қурилиш, кадастр, транспорт, коммунал хўжалиги, бандлик, ижтимоий хизматлар кўрсатиш каби муаммоли соҳаларда кенг жорий этиш мақсадга мувофиқ бўлади. Бу ишларни ташкил этиш учун келгуси йилда бюджетдан 60 миллиард сўм йўналтирилади.

Шу билан бирга, Қонунчилик палатасида нодавлат нотижорат ташкилотларининг доимий вакили институтини жорий этишни таклиф қиламан. Ушбу вакил қуйи палата йиғилишларида иштирок этиш, қабул қилинаётган қонунларга таъсирчан жамоатчилик назорати ва ижтимоий шериклик масалаларини киритиш бўйича таклифлар бериш ваколатига эга бўлиши зарур, деб ҳисоблайман.

Навбатдаги муҳим масалага эътиборингизни қаратмоқчиман.

Оммавий ахборот воситалари мамлакатимизда амалга оширилаётган кенг қўламли ўзгаришларни холис ёритиш билан бирга, жойлардаги мавжуд долзарб муаммоларга давлат идоралари ва жамоатчилик эътиборини қаратиб, уларни бартараф этишга барча даражадаги раҳбарларни даъват этиб, ундаб келаётганини алоҳида таъкидлаб ўтмоқчиман. Улар том маънода “тўртинчи ҳокимият”га айланиб бормоқда.

Аччиқ ва танқидий материаллар жойлардаги қўллаб амалдорларга ёқмаслиги, уларнинг тинчини ва ҳаловатини бузаётгани ҳам бор гап. **Лекин ошкоралик ва сўз эркинлиги бу – давр талаби, бу – Ўзбекистондаги ислохотларнинг талаби.**

Биз ўтган тўрт йил давомида жамиятимизда ошкоралик ва очкилик, сўз эркинлиги муҳитида яшаш ва ишлашга аста-секин ўрганиб бораёмиз.

Холис ва адолатли журналист ва блогерларнинг танқидий чиқишлари эскича қолипда ишлайдиган раҳбарларнинг фаолиятидаги хатокамчиликларни кўрсатиб, уларни иш услубини ўзгартириш ва масъулиятини оширишга мажбур қилмоқда.

Бундан буён ҳар бир давлат органи ўз кундалик фаолиятида оммавий ахборот воситалари билан яқин мулоқот ва ҳамкорликни йўлга қўйиши зарур ва шарт.

Бу борадаги мавжуд қонунчиликни либераллаштириш йўлида ташланган дадил қадамларимизнинг далили сифатида куни кеча Жиноят кодексининг оммавий ахборот воситалари орқали “туҳмат” ва “ҳақорат қилиш” каби моддалари бўйича озодликдан маҳрум қилиш шаклидаги жазо чоралари бекор қилинди.

Келгуси йилда ҳам сўз эркинлигини таъминлаш, оммавий ахборот воситаларини ҳар томонлама ривожлантириш, журналист ва блогерларнинг эркин фаолият юритиши учун ҳуқуқий асослар янада кучайтирилади.

Мамлакатимиз тараққиётини янги босқичга кўтаришнинг дастлабки даврида оммавий ахборот воситаларини кенг қўллаб-қувватлаш, уларни ҳимоя қилиш, давлат идораларида ахборот хизматлари фаолиятини йўлга қўйиш ва ривожлантириш мақсадида Ахборот ва оммавий коммуникациялар агентлиги ташкил этилган эди. Бугунги кунда оммавий ахборот воситалари соҳасидаги ислоҳотларни янги босқичга кўтариш, уларни янада ривожлантириш, мустақил фаолият юритишини ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш мақсадида Агентлик фаолиятини танқидий қайта кўриб чиқиш лозим, деб ҳисоблайман.

Дунёда кечаётган мураккаб жараёнлар яқин-узок минтақаларда кузатилаётган зиддият ва тўқнашувлар шароитида биз юртимизда тинчлик ва хавфсизликни таъминлаш борасидаги ишларимизни янада жадаллаштиришимиз лозим.

Келгуси йилда мамлакатимиз мудофаа салоҳиятини ривожлантириш бўйича ислоҳотларимизни давом эттирамыз. Хусусан, Куролли Кучларимиз кудратини, кўшинларнинг профессионал ва жисмоний салоҳиятини юксалтириш, ҳарбий хизматчилар ва уларнинг оилаларини ижтимоий қўллаб-қувватлаш ҳамда ёшларимизни ватанпарварлик руҳида тарбиялаш ишларига алоҳида эътибор қаратамыз.

Шунингдек, жамоат хавфсизлигини таъминлаш, ҳар бир маҳаллада хавфсиз муҳит яратиш бўйича янгича ёндашувлар жорий этилади. Ҳуқуқ-тартибот идораларини аҳоли осойишталиги ва фуқаролар манфаатларининг чинакам ҳимоячисига айлантиришга қаратилган ислоҳотларимиз изчил давом эттирилади.

Сўнгги йилларда республикамызда юз берган табиий ва техноген офатлар, куз-қиш мавсумида содир бўлаётган ёнғин ва бошқа кўплаб нохуш ҳолатлар бу борадаги мавжуд тизимни янада такомиллаштиришни тақозо этмоқда.

Юртимизда барпо этилаётган кўплаб йирик объектлар ва баланд қаватли биноларда ёнғин хавфсизлигини таъминлашнинг янги тизимини ташкил

этиш зарур. Шунингдек, соҳанинг моддий-техник базасини ва кадрлар салоҳиятини тубдан мустаҳкамлаш лозим.

Шу сабабли 2 ой муддатда “Фавқулоддаги ҳолат тўғрисида”ги Қонун лойиҳаси ҳамда юқорида қайд этилган муаммолар ечимига қаратилган Ҳукумат дастури ишлаб чиқилсин.

Жорий йил муҳим сиёсий жараён бўлиб ўтади. Сайлов демократия кўзгуси сифатида баҳоланади. Президент Шавкат Мирзиёев Олий Мажлисга йўллаган Мурожаатномасида 2021 йилда ўтказиладиган «давлат ва халқ ҳаётидаги муҳим сиёсий ҳодиса» — президентлик сайловлари масаласига тўхталиб ўтганди. Ўшанда Шавкат Мирзиёев Марказий сайлов комиссияси «бўлажак сайловларнинг миллий қонунчилик ва умумэътироф этилган халқаро демократик тамойиллар асосида юксак савияда ташкил этилишига алоҳида эътибор қаратиши» лозимлигини таъкидлаган¹. Бу жараёнга тайёргарлик кўриш ва уни муваффақиятли ўтказиш мақсадида унинг ҳуқуқий асослари такомиллаштирилди.

Сайлов қонунчилиги такомиллаштирилиши муносабати билан “Ўзбекистон Республикасининг айрим қонун ҳужжатларига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш тўғрисида” ги қонун лойиҳаси жамоатчилик муҳокамасига қўйилди ва қонун қабул қилинди, бу ҳам демократиянинг бир кўринишидир.

Аввалги қонунчиликка биноан президентлик сайлови декабрь ойи учинчи ўн кунлигининг биринчи якшанбасида ўтказилар эди. Бу бир қатор масалаларда қийинчиликлар туғдирарди. Жумладан сайловлардан кейинги сиёсий тадбирларни ўтказиш, жумладан, Давлат дастурини қабул қилиш ва бошқа ислоҳотларнинг кечиктирилишига сабаб бўлар эди. Шу сабабли, янги қонунга кўра, сайловларни октябрь ойи учинчи ўн кунлигининг биринчи якшанбасида ўтказиш белгиланди. Бу 2021 йилда 24 октябрь кунига тўғри келади.

1.1. Энг муҳим масала – давлат бошқаруви идоралари фаолиятини тубдан такомиллаштириш

Демократия – бу халқ ҳокимиятидир, яъни давлат ҳокимиятининг манбаи халқдир. Демократия – бу халқ орқали амалга ошириладиган ҳокимиятдир, яъни давлат ҳокимиятини рўёбга чиқариш халқ орқали кечадиган жараёндир. Демократия – бу халқ учун ҳокимиятдир, яъни халқ манфаатлари йўлида амалга ошириладиган ҳокимиятдир. Буларнинг барчаси шахсларни сайлаш ёки лавозимидан озод этиш, тегишли масалаларни овозга қўйиш орқали рўёбга чиқарилади.

«Демократик давлат» тушунчасининг ўзагида «демократия» турганини инобатга олган ҳолда «демократия» сўзининг луғавий маъносини англаб олишимиз лозим. «Демократия» сўзи юнонча «демос» – «халқ» ва «кратос» –

¹ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси // “Халқ сўзи”, 2020 йил 30 декабрь.

«ҳокимият» сўзларидан келиб чиққан бўлиб, «халқ ҳокимияти» деган маънони билдиради². Ўзбекистоннинг амалдаги қонунчилик тизимида Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси энг юқорида – норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар иерархиясининг тепасида туради. Шунинг учун уни баъзан «Асосий қонун»³ деб ҳам атайдилар. Қолаверса, Конституция мамлакатдаги олий юридик кучга эга ҳужжатдир (Конституциянинг III боби мазмунида). «Бирорга ҳам қонун ёки бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжат Конституция нормалари ва қоидаларига зид келиши мумкин эмас» (16-модда, 2-қисм). Конституциянинг II боби «Халқ ҳокимиятчилиги» деб аталади. Бу юнунча «демократия» сўзининг ўзбекчасидир. Конституциянинг ана шу боби демократик принципларга бағишланган.

Демократик давлат фуқароларнинг давлат ва жамоат ишларини бошқаришдаги ҳуқуқларини амалда таъминлайди, ана шундай иштирок этишга шароит яратади, шахснинг ҳуқуқ ва эркинликлари тўла рўёбга чиқарилишини кафолатлайди⁴. Ижтимоий ҳаётнинг барча соҳаларида қонун билан тақиқланмаган фаолиятни амалга оширишга руҳсат этилади. Демократик давлат – давлатнинг тамомила янги тарихий шаклидир. У ижтимоий адолат принципларига, ҳуқуққа, қонунга, қонунийликка асосланадиган давлатдир. Демократик давлат халқ учун хизмат қиладиган, унинг манфаатлари ва ҳуқуқларини таъминлайдиган давлатдир⁵. Демократик жамият қуриш жараёни кучли фуқаролик жамияти яратилишини тақозо қилади.

Халқимиз демократик давлат қуришни кўзлаган. Демократик давлат – бу халқ ҳокимиятчилигига асосланган давлатдир. Демократик давлатда халқ ҳокимияти ўрнатилади. Зеро, халқ давлат ҳокимиятининг бирдан бир манбаидир. Бу Ўзбекистон Конституциясида ўз ифодасини топган (7-модда, 1-қисм). Бунинг давлат ҳокимияти марказий органларининг халқимиз хоҳиш-иродаси асосида ташкил этилаётгани мисолида кўришимиз мумкин. Хусусан, Ўзбекистон Республикаси Президенти сайловлари, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатасига бўлиб ўтган сайловлар бунинг ёрқин далилидир.

² *Ҳуқуқшуносликка оид ўзлашма терминлар*. Тузувчилар: Бектемиров Ҳ., Холмедов Ҳ., Содиқов С. – Т.: «Адолат», 1999. – 25-бет; *Мустақиллик: изоҳли илмий-оммабон лугат* // Муаллифлар: М.Абдуллаев, М.Абдуллаева, Ф.Абдуллаева, Г.Абдураззоқова ва бошқ.; Р.Рўзиев ва Қ.Хоназаров умумий таҳририда. Тўлдирилган учинчи нашри / - Т.: «Шарқ», 2006. – 87-бет.

³ *Асосий қонун* деганда, Конституция назарда тутилмоқда. Бироқ бу ибора норматив-ҳуқуқий ҳужжатларда учрамайди. Шундай бўлса-да, ҳуқуқий-назарий адабиётларда Конституция тушунчасининг синоними сифатида кенг қўлланади.

⁴ Инсоннинг асосий ҳуқуқлари олий кадрият экани масаласида қаранг: *Раҳмонов А.Н. Инсоннинг асосий ҳуқуқлари – олий кадрият сифатида*. Ўзбекистон Фанлар академияси И.Мўминов номидаги Фалсафа ва ҳуқуқ институти ташкил этган «Инсон манфаатларининг ҳимояланиши – фуқаролик жамияти шаклланишининг муҳим омили» мавзусидаги республика илмий-назарий конференцияси материаллари. – Т.: Фалсафа ва ҳуқуқ институти, 2007. — 93–95-бетлар.

⁵ *Қаранг: Ўзбекистон Республикасининг Конституциясига шарҳ*. А.А. Азизхўжаев, Ф.Абдумажидов, М.А.Аҳмадшаева ва бошқ.; Масъул муҳаррир А.А. Азизхўжаев; Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги, Тошкент давлат юридик институти. – Тошкент: Ўзбекистон, 2008. – 22-бет.

Халқимиз ҳуқуқий давлат қуриш борасида улкан ишларни амалга оширмоқда. Ҳуқуқий давлат – бу Конституцияга, қонунларга, ҳуқуққа асосланган давлат бўлиб, унда барча масалалар қонунлар негизида ва қонунларга асосланиб ҳал этилади. Бу қонунлар устуворлиги таъминланишининг ифодаси сифатида намоён бўлади. Ҳуқуқий давлат қуриш фуқароларнинг ҳуқуқий саводхон бўлишлари орқали кечадиган жараён дир. Шундай экан, мамлакатимизнинг ҳар бир фуқароси ўз ҳуқуқ ва эркинликларини тўғри англаб олиши, конституциявий бурчини тушуниши лозим. Бунда Конституция бирламчи манба бўлиб хизмат қилади, чунки давлат органлари томонидан чиқариладиган барча турдаги норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар унга зид бўлмаслиги, аксинча, унинг асосида ва унинг нормаларини рўёбга чиқариш юзасидан қабул қилиниши лозим. Шунинг англабгина ҳуқуқ ва эркинликлар ҳамда бурчларни билиш қандай асосга таянишини ва шу орқали Конституциянинг аҳамиятини тушуниш мумкин. Конституция⁶ – фуқаролик жамиятини шакллантиришнинг асосий принципларини белгилаб берган бирламчи ҳужжат. Конституциянинг бош мақсади заминида инсон манфаатларига хизмат қилиш принципи ётади. Шунинг учун ҳам унинг «Асосий принциплар»дан кейинги бўлими бевосита инсон ҳуқуқ ва эркинликларига ҳамда бурчларига бағишланган. Кейинги ўринларда жамият ва шахс ҳамда давлат ҳокимиятининг қурилиш принципларига алоҳида ўрин берилган.

⁶ «Конституция» сўзи латинча (constitutio) сўздан олинган бўлиб, «тузилиш», «тузук», «қурилиш» деган луғавий маънога эга.

Ўзбекистон Республикасининг инсон ҳуқуқларига доир давлат сиёсатида инсоннинг ҳуқуқ ва эркинликлари жамиятда қонунчилик асосида мустаҳкамланиб, иқтисодий, сиёсий, юридик, ташкилий кафолатлар тизими билан таъминлангандан кейингина амалга ошиши мумкинлиги масаласи муҳим ўрин эгаллайди. Инсоннинг “абадий”, “табiiй” ҳуқуқлари ҳақида кўп гапириш мумкин, лекин улар юридик воситалар билан таъминланмаса, бу ҳуқуқлар амалда ҳеч қандай самара бермайди.

Инсон ҳуқуқларини ва эркинликларини таъминлашда Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг **“Инсон ҳуқуқлари ва эркинларининг кафолатлари”** деб номланган X боби муҳим аҳамиятга эгадир. Булар Ўзбекистон Республикаси Конституцияси X бобининг 43-46-моддаларида ўз аксини топган. Инсон ҳуқуқлари ва эркинликларининг қонунлар асосида мустаҳкамлаб қўйилиши албатта зарурдир. Бироқ инсон ҳуқуқлари ва эркинликларининг ишончли тарзда татбиқ қилиниши бу ишнинг энг мураккаб қисми ҳисобланади.

Истиклолнинг асл моҳияти – инсонни ва унинг ҳаётини улуғлашдир. Конституциянинг 13-моддасида Ўзбекистон Республикасида демократия умуминсоний қадриятларга асосланиши, инсон ва унинг ҳаёти, эркинлиги, шаъни, қадр-қиммати ва бошқа дахлсиз ҳуқуқлари олий қадрият эканлиги белгилаб қўйилган. Ўзбекистоннинг бош мақсади — эркин фуқаролик жамиятига асосланган ҳуқуқий демократик давлат қуришдир. Бу мақсадга эришиш муайян вақт ва тараққиёт даражасига эришишни талаб этади. Бу йўл осон ва саллиқ кечмаслигини ривожланган давлатларнинг янги тарихи яққол кўрсатиб турибди. Демократик ҳуқуқий давлат барпо этишни ўзининг олий мақсади деб билган халқимиз шу мақсадга эришишнинг мураккаб ва масъулиятли йўлидан ишонч ва қатъият билан кетмоқда.

Ўз мустақиллигининг дастлабки пайтлариданоқ давлатимиз инсон ҳуқуқлари ва уларни таъминлаш вазифасини ўз фаолиятининг устувор йўналишларидан бири деб эълон қилди ва бу масалада амалий, ташкилий-ҳуқуқий ишларни бошлаб юборди. Инсон ҳуқуқлари ва эркинликларининг Ўзбекистон Конституциясида кенг ва батафсил мустаҳкамлаб қўйилиши – ушбу соҳадаги муҳим сиёсий-ҳуқуқий қадам бўлди.

Ўзбекистон Конституциясининг мазмуни унинг 13-моддасида мустаҳкамланган инсон, унинг ҳаёти, эркинлиги, шаъни, қадр-қиммати ва бошқа дахлсиз ҳуқуқлари олий қадрият ҳисобланади, деган юксак инсонпарвар қоидага асосланади. Демократик тараққиёт йўлини танлаб, инсонпарвар давлат қуриш йўлидан кетаётган давлатлар қатори Ўзбекистон ҳам ўз Конституциясида инсонларнинг табiiй, ажралмас ҳуқуқлари мавжудлиги ва барча инсонлар табiiй ҳар хил бўлишига қарамай қонун ва суд олдида тенглиги тўғрисидаги инсонпарвар қоидалар олий мақомда мустаҳкамлаб қўйган.

Давлат бошқаруви идоралари фаолиятини тубдан такомиллаштириш ишлари мунтазам равишда амалга оширилиб келинмоқда. Бундай ишларнинг келгуси йил ва ундан кейинги йилларда ҳам изчил давом эттирилиши Мурожаатномада алоҳида таъкидлаб ўтилди. Ўзбекистон Президенти

Ш.Мирзиёев қайд этганидек, “кўпгина вазирлик ва идоралар фаолиятида, қарор қабул қилиш ҳаддан ташқари марказлашган. Уларнинг вазифалари аниқ ва тўлиқ белгиланмагани сабабли фаолиятларида бир-бирини такрорлаш ҳолатлари мавжуд”⁷. Буларнинг сабаби шундаки, вазир ёки директор ўринбосарлари, ўрта бўғин раҳбарлари тегишли масалани ҳал қилиш, жавобгарликни ўзига олиш, ташаббус кўрсатишда етарли билим ва малакага эга эмас. Маълум тоифадаги мансабдор шахсларнинг ўз ваколатлари доирасидаги масалалар юзасидан масъулиятни ўз зиммаларига ола билмасликларининг сабаби эса уларнинг билимсизлигида ё қатъиятнинг етишмаслигида ёки коррупция деб аталмиш бало домига тушиб қолганлигидадир. Бундай вазиятда ҳаётий муаммолар ҳал этилмай қолади. Бунинг ўрнига қоғозбозлик ва натижасиз, бесамар мажлислар ўтказиш кўпаяди. Бу каби ачинарли ҳолатларга чек қўйиш лозим. Мазкур масалада ҳам келгусида аниқ белгиланган вазифалар ва тадбирлар амалга оширилади.

Маълумки, мамлакатимизда рақамли технологиялар кенг жорий этилиб борилмоқда. Бироқ айрим тармоқларда ушбу соҳада ҳам жиддий камчиликлар кузатилмоқда, хусусан ана шундай технологиялар ҳисобидан ходимлар сонини ва иш жараёнларини оптималлаштириш чоралари кўрилмаётган корхоналар, ташкилотлар ва муассасалар мавжуд. Мазкур соҳада ҳам вазиятни изчил тартибга солиш мақсадида давлатимиз раҳбари ҳукумат олдида кескин вазифалар қўйди: икки ой муддатда бошқарувда бир-бирини такрорлайдиган идоралар ва функцияларни, ортиқча бюрократик тўсиқларни қисқартириш бўйича ҳужжатлар лойиҳаларини тайёрлаш лозим. Бунда давлат бошқаруви ходимлари сонини ўртача 15 фоизгача оптималлаштиришни назарда тутиш зарур. 2021 йил охирига қадар электрон давлат хизматларини 60 тага кўпайтириб, уларни 300 тага, масофавий хизматлар улушини эса камида 60 фоизга етказиш зарур.

1.2. Бошқарув идораларининг ҳудудий масалаларни ҳал қилишдаги масъулият ва жавобгарлигини кучайтириш – давр талаби

Бошқарув идораларининг ҳудудий масалаларни ҳал қилишдаги масъулияти ва жавобгарлиги кучайтирилиши лозим. Шу мақсадда Ўзбекистон Президентининг ташаббуси билан 2021 йилдан эътиборан ҳар бир вазирлик ўз иш фаолиятини туман, шаҳар, қишлоқ ва маҳалла кесимида режалаштиради ва ташкил этади. Вазирлар ва уларнинг ўринбосарлари фаолиятига туман, шаҳар, қишлоқ ва маҳаллада амалда қандай ўзгариш бўлганига қараб баҳо берилади. Бош вазир ўринбосарлари, вазирлар, ўзларининг қуйи тизим раҳбарлари ва ходимларини янги талаблар ва замонавий ахборот технологиялари асосида самарали ишлашга ўргатиш ва малакасини мунтазам ошириб бориш учун масъул бўлади. Депутат ва сенаторлар ўзлари сайланган ҳудуддаги муаммолар, тегишли вазирлик ва

⁷ *Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси.* – “Халқ сўзи” газетаси, 2020 йил 30 декабрь, № 276 (7778), 3-бет.

ҳоқимликлар томонидан қай даражада ҳал этилаётганини доимий ўрганиб, назорат қилиб боришлари лозим бўлади.

Туман, шаҳар ва маҳалла бошқарувида самарадорликни ошириш учун ходимлар сони ва маошини ҳудуднинг ўзига ҳослиги ва иш ҳажмидан келиб чиқиб белгиланиши таклифи илгари сурилди. Бунинг, албатта, маълум сабаблари бор. Масалан, Самарқанд вилоятининг Пахтачи туманида 150 минг, Ургут туманида 500 мингдан ортиқ, Шайхонтоҳур тумани аҳолиси қарийб 350 минг, Бектемирда эса 46 минг нафар аҳоли яшайди. Лекин, ушбу туманларда бошқарув ходимлари сони ва уларнинг иш ҳақи бир-биридан катта фарқ қилмайди. Бу эса тўғри эмас. Шунинг учун Ўзбекистон Президенти томонидан Ҳукуматга ўрта ва куйи бўғин бошқарув идораларининг фаолиятини тубдан такомиллаштириш, улардаги ходимлар сони ва меҳнатига ҳақ тўлаш шартларини қайта кўриб чиқиш бўйича қарор лойиҳасини ишлаб чиқиш ва тасдиққа киритиш вазифалари юкланди.

1.3. Маҳаллий ижро органлари, вакиллик идоралари ҳамда маҳалланинг институционал асосларини янада такомиллаштириш

Маҳаллий ижро органлари, вакиллик идоралари ҳамда маҳалланинг институционал асосларини янада такомиллаштириш давр талаби саналади. Чунки маҳаллий ҳоқимлик ва кенгашлар бундан 27 йил аввал, яъни ҳоқимлик институти жорий этилган дастлабки пайтда қабул қилинган Қонун асосида ишламоқда. Ушбу норматив-ҳуқуқий ҳужжат бугунги ислохотларимиз талабларига мутлақо жавоб бермайди ва шунинг учун уни тубдан янгилаш талаб этилади.

Маҳалла – фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш институти. Мамлакатимизда ҳуқуқий демократик давлат қуриш жараёнида фуқаролик жамиятининг муҳим таркибий қисми ҳисобланган фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларидан бири – маҳалланинг ўрни беқиёсдир. Маҳалла – бу шарқона “демократия дарсхонаси”. Ўзбекистонда фуқаролар йиғинлари ва ўзини ўзи бошқариш органлари – маҳаллаларнинг сони 10 мингдан ортиқни ташкил этади. “Маҳалла” сўзи арабча “маҳал” сўзидан олинган бўлиб “истиқомат қиладиган жой”, “ҳудуд” маъноларини билдиради⁸.

Тарихчи олим Абу Бакр Муҳаммад ибн Жаъфар ан-Наршахий “Бухоро тарихи” асарида бундан 1100 йил илгари маҳалла халқ бошқаруви бўлганлигини ёзган эди. “Маҳалла” атамасига Маҳмуд Кошғарийнинг “Девону луғатит турк”, Юсуф Хос Ҳожибнинг “Қутадғу билиг”⁹ асарларида ҳам изоҳ берилган. Қадимда маҳалла нафақат ижтимоий, балки маъмурий-ҳудудий тузилма тарзида ҳам эътироф этилган. Алишер Навоийнинг

⁸ Қаранг: Қораев С. Ўзбекистон вилоятлари топонимлари./Масъул муҳаррир А. Муҳаммаджонов./– Т.: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2005. – 37-б.

⁹ Юсуф Хос Ҳожиб. “Қутадғу билиг” (“Саодатга бошловчи билим”). Сўзбоши муаллифи Б. Тўхлиев; Рассом Ш. Муҳаммаджонов. – Т.: Юлдузча, 1989. – 83-б.

“Ҳайратул-аброр” (“Яхши кишиларнинг ҳайратланиши”) асарида куйидаги сатрлар учрайди¹⁰:

*Топғали таъйини маҳаллот¹¹ баҳр,
Аҳли маҳаллот ойириб, шаҳр-шаҳр.
Шаҳрлар отини маҳаллот эгиб,
Бўлди чу юз шаҳр Ҳири от этиб¹².*

Маҳалланинг “жой” деган мазмуни юқоридаги ташбеҳдан кўриниб турибдики, ўрта асрларда Ҳири деб аталган Ҳирот шаҳри юзта кичик “шаҳарча” – маҳаллалардан ташкил топган экан.

Ўзбекистон давлат мустақиллигига эришганидан сўнг маҳалла фаолиятининг ҳукуқий асослари яратилди. Бунда маҳаллалар ҳаёти билан боғлиқ кўп масалалар билан бир қаторда маҳалла оқсоқолини сайлаш тартиблари ишлаб чиқилди.

Фуқаролик жамияти институтлари тизимида ўзини ўзи бошқариш органлари (маҳалла)нинг ўрни беқиёсдир. Чунки бошқа мамлакатлардан фарқли ўлароқ, маҳалла институти юртимизда минг йиллар давомида синалган ва чуқур илдиз отган, аҳолини бирлаштириб турадиган ижтимоий ҳодиса сифатида ривожланиб келмоқда¹³. Айниқса, унинг ҳозирги бозор иқтисодиётига ўтиш шароитида халқимизнинг урф-одатлари, анъаналари ва қадриятларини сақлаб қолиш, уларни жипслаштириш кафолати сифатида майдонга чиқаётганлигини яққол кўриб турибмиз.

Маҳалла ўзини ўзи бошқариш органларининг энг ёрқин кўриниши, айти пайтда фуқаролик жамиятининг асоси ва таянчи деб тан олинганлиги билан ҳам ўзининг юксак мавқеига эга. Мустақиллик йиллари мобайнида жамиятдаги бошқарув тизимларини ислоҳ қилиш, давлат вазифаларини жамоат ташкилотларига босқичма-босқич ўтказиш, яъни кучли давлатдан кучли жамиятга ўтиш борасидаги ишлар изчил давом эттириб келинмоқда.

Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш институти – маҳалла фаолиятининг ташкилий асосларини янада такомиллаштириш, унинг вазифалари кўламини кенгайтириш, давлат ҳокимияти ва бошқарув органлари билан ўзаро яқин муносабатларини таъминлаш алоҳида долзарб аҳамият касб этмоқда. 2000 йилдан кейинги даврда бошқарув соҳасини марказлаштиришни чеклаш, бу борадаги вазифаларнинг бир қисмини республика даражасидан вилоят, туман ва шаҳар миқёсига ўтказиш, Ўзбекистонда маҳаллий ўзини ўзи

¹⁰ *Навоий А.* Ҳайратул-аброр [Таҳрир ҳайъати: А. Қаюмов ва бошқ.; Сўзбоши муаллифи А. Ҳайитметов; Масъул муҳаррир: В. Раҳмонов]. – Т.: Адабиёт ва санъат нашриёти, 1989. – 187-б.

¹¹ “Маҳаллот” – бу “маҳалла” сўзининг кўплиги бўлиб, “маҳаллалар” маъносини беради. *Қаранг:* “Бобурнома” учун қисқача изоҳли луғат./Тузувчи Фатҳиддин Исҳоқов./– Андижон: “Andijon nashriyot-matbaa” ОАЖ, 2008. – 94-б.

¹² *Маъноси:* “Маҳаллалар тайинли бўлиши учун маҳалла аҳллари шаҳар-шаҳарга бўлинган. Бу маҳаллаларга шаҳарларнинг оти берилган; шунинг учун Ҳиротда юзта шаҳарнинг номи бор”. Насрий матн ушбу манбадан олинди: *Навоий А.* Ҳайратул-аброр [Таҳрир ҳайъати: А. Қаюмов ва бошқ.; Сўзбоши муаллифи А. Ҳайитметов; Масъул муҳаррир: В. Раҳмонов]. – Т.: Адабиёт ва санъат нашриёти, 1989. – 332-б.

¹³ Масала, Тошкентда XVIII асрда 150 та маҳалла ташкил топган бўлса, XIX асрда уларнинг сони 200 тага етган, XX аср бошларида эса 250 та маҳалла бор эди. *Қаранг:* *Қораев С.* Тошкент топонимлари./Масъул муҳаррир А.Р. Муҳаммадҷонов./– Т.: “Фан”, 1991. – 32-б.

бошқаришнинг ноёб шакли бўлган маҳалла тизимини шакллантириш масаласига катта аҳамият қаратилди.

Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариши — фуқароларнинг Ўзбекистон Республикаси Конституцияси ва қонунлари билан кафолатланадиган, уларнинг ўз манфаатларидан, ривожланишнинг тарихий хусусиятларидан, шунингдек миллий ва маънавий қадриятлардан, маҳаллий урф-одатлар ва анъаналардан келиб чиққан ҳолда маҳаллий аҳамиятга молик масалаларни ҳал қилиш борасидаги мустақил фаолиятидир.

Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариши Ўзбекистон Республикасининг бутун ҳудудида амалга оширилади. Шаҳарчалар, қишлоқлар, овуллар ва маҳаллалар фуқаролар ўзини ўзи бошқаришининг ҳудудий бирликларидир.

Шаҳарчалар, қишлоқлар, овулларни тузиш, тугатиш, шунингдек уларнинг чегараларини ўзгартириш, уларга ном бериш ва уларнинг номини ўзгартириш фуқаролар ўзини ўзи бошқаришининг тегишли органлари фикрини ҳисобга олган ҳолда қонун ҳужжатларида назарда тутилган тартибда амалга оширилади.

Шаҳарчалар, қишлоқлар ва овуллар, шунингдек шаҳарлар, шаҳарчалар, қишлоқлар ва овуллардаги маҳаллалар фуқароларининг йиғинлари фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларидир.

Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари маҳаллий давлат ҳокимияти органлари тизимига кирмайди ва қонун билан берилган ўз ваколатларини тегишли ҳудудда амалга оширади.

Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари юридик шахс ҳуқуқларидан фойдаланади, белгиланган намунадаги муҳрга эга бўлади ва маҳаллий давлат ҳокимияти органларида ҳисобга олинishi керак.

Ўн иккинчи чақириқ Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг учинчи сессиясида 1993 йил 2 сентябрида қабул қилинган “Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари тўғрисида”ги қонун қишлоқ, шаҳарча ва овулларда ва улар таркибидаги маҳаллаларда тузиладиган фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларининг ҳуқуқий ҳолатини белгилаб берди. Маҳаллий ўзини ўзи бошқариш органлари – бевосита фуқаролар томонидан сайланадиган органлардир. Фуқаролар йиғини раиси (оқсоқоли) ва унинг маслаҳатчилари сайлови мамлакатимиз ҳаётида муҳим ўрин тутди. Бу сайлов демократизм, ошкоралик ва тенг сайлов ҳуқуқи асосида ўтказилади. Шу ўринда Ўзбекистон Республикасининг “Фуқаролар йиғини раиси (оқсоқоли) ва унинг маслаҳатчилари сайлови тўғрисида”ги қонунига ўзгартиш ва қўшимчалар киритиш эҳтиёжи мавжуд эканлигини таъкидлаш ўринлидир. Бунда фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари раислари сайлови тизимини янада такомиллаштириш талаб этилади. Оқсоқоллар ва уларнинг маслаҳатчилари энг муносиб фуқаролар орасидан сайланиши даркор. Шу билан бирга фуқаролар ижтимоий фаоллигини кучайтиришда маҳалланинг ролини ва аҳамиятини оширишга эришиш лозим.

Маҳалла деганимизда, авваламбор, муқаддас урф-одатларимизни сақлайдиган ва ривожлантирадиган, шу билан бирга, келажак авлодлар

қандай бўлиб етишишига бевосита таъсир кўрсатадиган тарбия ўчоғи, ҳаёт мактабини тасаввур этамиз.

Мамлакатимизда ўзини ўзи бошқариш органлари фуқаролик жамиятининг асосий институти сифатида йилдан-йилга такомиллашиб бормоқда. Шунингдек, мазкур органларнинг бошқарув тизимидаги кўламининг кенгайиб бориши билан ҳуқуқий давлатнинг ўз ваколатларини демократик тамойиллар асосида амалга ошириши учун қулай ва кенг имкониятлар пайдо бўлмоқда.

Ривожланган демократик мамлакатларда XX асрнинг иккинчи ярмидан бошлаб давлат бошқарувининг марказлашувини чеклаш натижасида ўзини ўзи бошқариш органлари жамиятнинг асосий институтларидан бирига айланди. Маҳаллий ўзини ўзи бошқариш (Ғарбда “муниципал” дейилади) деганда, муайян маъмурий-ҳудудий бирликдаги аҳоли ваколатларини ифода этадиган, шунингдек, сайланган органлар ва уларнинг маъмуриятлари томонидан амалга ошириладиган, маҳаллий аҳамиятга эга бўлган ишларни бошқариш тушунилади. Маҳаллий ўзини ўзи бошқариш демократик тамойиллар асосидаги бошқарувдир. Унинг асосий белгилари қуйидагилардан иборат:

1) мазкур органларнинг фуқаролар томонидан тўғридан-тўғри сайланиши;

2) маҳаллий аҳамиятга эга бўлган ўзини ўзи бошқарувнинг нисбатан мустақиллиги; 1985 йил 15 октябрда Европа Иттифоқи томонидан қабул қилинган “Маҳаллий ўзини ўзи бошқариш тўғрисидаги Европа хартияси”нинг 3-моддасида бу тушунча қуйидагича ифодаланган: “Маҳаллий ўзини ўзи бошқариш деганда, маҳаллий ўзини ўзи бошқариш органларининг ўз масъуллигида, маҳаллий аҳоли манфаатлари асосида, қонунлар доирасида унинг давлат ишларининг аксарият қисмини бошқариши ва уни реал уддалай олиш қобилиятига айтилади. Бу ҳуқуқлар эркин, яширин, тенг ва тўғридан-тўғри умумий сайловларда сайланган аъзолардан иборат кенгашлар ёки мажлислар ўзларига ҳисобот бериб боровчи ижроия органларига эга бўлиши мумкин. Бу қоидалар фуқаролар мажлисларига, референдумларга ёки фуқаролар тўғридан-тўғри иштирок этишининг қонун йўл қўйган бошқа шаклларига мурожаат этишни истисно этмайди”.

Ғарб жамиятшунос олимлари маҳаллий ўзини ўзи бошқаришга доир тушунчаларнинг назарий жиҳатларини ҳам ишлаб чиққанлар. *Биринчи назария*га биноан, “маҳаллий бошқарув” деганда, давлат бошқарувидан қуйидаги барча бўғинларни, “маҳаллий ҳокимият” деганда эса, “сайланган кенгаш ва унинг ижроия органлари воситасида ўз сайловчилари манфаатларини ифода этувчи ва ҳаракат қилувчи ташкилотлар” тушунилади. Шунингдек, “маҳаллий ўзини ўзи бошқариш” – “миллий бошқарувдан қуйи даражадаги демократик автоном бирликларнинг маҳаллий аҳоли манфаатлари асосида жамоатчилик муаммоларининг аксарият қисмини мувофиқлаштириши ва бошқариши” дир.

Конституциявий асосдан келиб чиқиб, 1999 йил 14 апрелда қабул қилинган “Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари тўғрисида”ги

(янги таҳрири) қонуннинг 1-моддасида фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш тушунчаси қуйидагича таърифланди: “*Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариши – фуқароларнинг Ўзбекистон Республикаси Конституцияси ва қонунлари билан кафолатланадиган, уларнинг ўз манфаатларидан, ривожланишнинг тарихий хусусиятларидан, шунингдек, миллий ва маънавий қадриятлардан, маҳаллий урф-одатлар ва анъаналардан келиб чиққан ҳолда маҳаллий аҳамиятга молик масалаларни ҳал қилиш борасидаги мустақил фаолиятидир*”. Кўриниб турибдики, мамлакатимизда ўзини ўзи бошқариш органлари тизими тушунчаси ва унинг ҳуқуқий мақоми ривожлантирилди ва улар илғор демократик мамлакатлардаги ҳуқуқий мезонлар даражасида ифодалана бошланди.

Маҳаллий ўзини ўзи бошқариш, машҳур олим Алексис де Токвилнинг талқинича, “шундай бир сиёсий институтки, у нафақат сиёсатчилар учун, балки, умуман барча фуқаролар учун бир мактабдир. Бу институтга хос бўлган имкониятлар шу қадар юксак-ки, у фуқароларнинг кенг сиёсий иштироки учун шарт-шароитлар яратиб беради. Ўзини-ўзи бошқариш органлари сиёсий маданият элементларини шакллантиришнинг ҳам беқиёс омилидир. Охир-оқибатда бу органлар фаолияти сиёсий тизимнинг бир бутун барқарорлиги ва мослашувчанлигини таъминлаб беради. Миллат жамоавий институтларсиз ҳам эркин ҳукумат шакллантириши мумкин. Лекин у эркинликнинг ҳақиқий руҳига эга бўла олмайди”.

XX асрнинг иккинчи ярмида *иккинчи назария* пайдо бўлди. Ушбу “умумий фаровонлик давлати” назарияси билан боғлиқ ҳолда, муниципал (ўзини ўзи бошқаришга доир) концепция ҳам пайдо бўлди. Муниципалитетлар жамиятнинг барча табақалари манфаатларини таъминловчи ва қўриқловчи ижтимоий хизмат кўрсатиш воситаси сифатида қаралди. Европа, Шимолий Америка ва Япония каби мамлакатларда муниципал кенгашлар мақоми ҳуқуқий жиҳатдан муниципал ижроия бошқарувидан юқори қўйилган бўлиб, уларнинг ваколатига қуйдагилар киради: маҳаллий бюджетни қабул қилиш, юқори ташкилотлар томонидан ҳал қилинмаган айрим масалалар бўйича меъёрий қарорлар қабул қилиш, маҳаллий солиқларни жорий этиш, шунингдек, кўпчилик давлатларда муниципалитетнинг ижроия раҳбарлик органларини ташкил этиш ва уларни назорат қилиш, маҳаллий референдумларни белгилаш.

АҚШ ижтимоий-сиёсий ҳаётида ҳам муниципалитетлар муҳим ўрин эгаллайди. Муниципал мактаблар, шифохоналар, кутубхоналар, санитария ишлари, сув билан таъминлаш, парклар, ёнғинга қарши хизматларни бошқариш асосан муниципал кенгашлар тасарруфидадир. Айрим мамлакатларда (масалан, Германияда) кенгашлар ўз ваколатларини ижроия органларига бериш ҳуқуқига ҳам эга.

Собиқ СССР даврида маҳалланинг мазмуни ва вазифалари бутунлай сохталаштирилган эди. Бу даврда маҳаллалар ўзининг ҳуқуқий мақомини йўқотди. Уларнинг асосий фаолияти собиқ коммунистик партиянинг маҳаллий ташкилотларини қўллаб-қувватлашдан, шунингдек, шўравий одатларни тарғиб қилиш, оилалардаги маросимлар ва бошқа тадбирларни

Ўтказишда коммунистик партиянинг “кўз ва қулоғи” бўлиб туриш каби вазифалардан иборат бўлиб келди. Бу даврда қадимдан маънавият, таълим ва тарбия масалаларини ҳал этиб келган маҳаллаларнинг ўрни деярли йўққа чиқарилди.

Мустақиллик даврига келиб фуқароларнинг маҳаллий ўзини ўзи бошқариш органларининг қонуний мақомини мустаҳкамлашга, уларни фуқаролик жамиятининг асосий институтига айлантиришга доир жиддий ислохотлар амалга оширилди. Ўзбекистонда маҳаллалар миллий мустақиллик даврига келибгина ўзини ўзи бошқариш органига айланди. Ўзбекистон Конституцияси маҳалланинг мақомини фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органи сифатида мустаҳкамлади. Мамлакатимизда шаҳарча, қишлоқ, овул ва маҳалла фуқаролар йиғинлари ўзини ўзи бошқариш органлари ҳуқуқий мақомини олди. Жумладан, мустақиллик даврида юртимизда 10 мингдан кўпроқ ўзини ўзи бошқариш органлари шаклланган бўлса, улардан 8142 тасини маҳалла фуқаролар йиғинлари ташкил этади. Маҳалла мустақил ташкилот сифатида қайтадан мустаҳкамланди ва уларнинг аксарияти ўзининг қадимги номларини ва халқ ўртасидаги обрў-эътиборларини қайтадан тиклаб олди.

Шу ўринда айтиш лозимки, маҳалла – бу ёшлар қалбида меҳр-оқибат, ўзаро тушуниш, аҳиллик, бағрикенглик, юксак маданият ва маънавият уруғларини қадайдиган улуғ маскандир. Фуқаролик жамияти ва унинг институтларидан бири бўлган фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари ҳақида сўз борар экан, беихтиёр сўзимиз яна бир муҳим мавзуга келиб тақалади. Мустақилликнинг ҳозирги босқичида мамлакатимиз келажаги ҳисобланган ёшларда, умуман, аҳоли ўртасида ватанпарварлик, миллий ифтихор туйғусини шиклантириш ниҳоятда долзарб масаладир. Аммо, Президентимиз фикрича, бу соҳада олиб борилаётган ишлар ҳали ҳам давр талаби даражасида эмас. Баъзи ёшларда пайдо бўлаётган шахсий худбинлик, маиший бузуклик, ахлоқий тубанлик, катталарнинг насиҳатларига эътиборсизлик, Ғарбнинг баъзи бир бизга мос келмайдиган жараёнларига (порнография, гиёҳвандлик, жинсий бузуклик) берилиб кетиши, турли экстремистик гуруҳларга ёшларимизнинг билиб, билмасдан кириб қолиши, жамоатчилик фикрини менсимаслик каби салбий ҳислатлар ватан истиқболига нисбатан бўлган лоқайдликнинг натижасидир. Агар лоқайдликка қарши курашилмаса, у келтириб чиқарадиган оқибатлар тузатиб бўлмас зарар ва кулфатларга айланади. Бундай лоқайдликнинг оқибати айниқса маънавиятда, биринчи галда, ёш авлод маънавиятида ўзини намоён этади.

Маънавият соҳаси вакили сифатида бугун кўз ўнгимизда содир бўлаётган воқеликларни теран назардан ўтказар эканмиз, ўз ечимини кутаётган бир талай саволларга рўбарў келамиз. Бугунги аксарият ёшлар ўз билим ва дунёқарашини бойитиш мақсадида вақтини кутубхоналарда – аждодларимиздан қолган бой маънавий ва маданий меросимизни ўрганишга сарфлаяпти. Лекин барча ёшлар билим олиш учун кутубхоналарга ошиқаяптиларми? Йўқ, аксинча, баъзи ёшлар хориж сериалларини томоша

қилиш билан вақт ўтказаяпти. На матни ва на мусикасида маъно бўлган, Ғарбга кўр-кўрона тақлиддан бошқа ҳеч нарсага ярамайдиган рок, поп ва бошқа гуруҳлар халқимиз минг йиллар мобайнида яратган, ҳаққоний шарқона маданий-маънавий мерос даражасига етказган, юракнинг энг нозик торларини чертадиган мумтоз мусикамизнинг ёрқин намунаси бўлган “Шашмақом” наволари, Хоразм, Фарғона, Бухоро мақомчилик мактаби дурдоналарини ёшларимизнинг қалбидан ҳайдаб чиқараяпти. Айтинг-чи, муқовасини замонамизнинг “юлдузлар”и беэътибор дафтарларни кимдир бизга четдан олиб кираяптими? Йўқ, асло. Улар ўзимизда ишлаб чиқарилаяпти, “моддий манфаатдорлик” дея аталмиш сержилва олам бизни сеҳрлаб қўймоқда. “Қўлнинг кири” деб баҳоланган бир тутам бойликни болаларимиз тарбиясидан афзал кўраяпмиз. Бўлмаса, дафтарлар муқовасини Ибн Сино, Абу Райҳон Беруний, Хоразмий, Мирзо Улуғбек, Алишер Навоий, Заҳриддин Муҳаммад Бобур, Нодирабегим, Бобораҳим Машраб сингари ўнлаб мутафаккирларимизнинг сиймолари, меъморчилик маданиятимиз намуналари, табиат ғаройиботлари билан безатиб, ҳикматли сўзлар билан бойитмасмидик?! Бу билан дафтарларнинг харидорғирлигини янада оширмасмидик? Ўқувчи-талабалар эса сержило дафтарларга, нодир ҳикматли фикрларга эга бўлмасмиди?!

Асл маданият, у қайси замон ва қайси маконда бўлмасин, бир хилда — юксак дид ва буюк эҳтиром билан қабул қилинган ва қабул қилинади. Навоий қаламидан тўкилган асарларни дид билан ўқиб, Бехзод миниатюраларига ҳайратланиб боқмаган Ғарб кишисини, Моцартнинг қалбидан яралган куйларни ўзгача завқ билан тинглаб да Винчи мўйқаламидан битилган асарларга тикилиб боқмаган Шарқ вакилини учратиш қийин. Бироқ тарихий тараққиётнинг маълум бир палласида шундай бир тоифа одамлар пайдо бўлдики, улар ўз ахлоқсизликларини “маданият” тушунчаси остида талқин қилдилар ва шундай талқин қилмоқдалар. XX асрнинг иккинчи ярмида Ғарбда юзага келган “оммавий маданият” (ғарбча айтсак, “поп-культура”) — бу моҳият эътибори билан ахлоқсизликдан ўзга нарса эмас. Ахир инсон табиатига ёт бўлган қарашлар ва турмуш тарзи маданий тубанлашувнинг аломати эмасми? Маънавий оқсоқлик Ғарб дунёсида шундай даражага етдики, бугун шаҳватпарастлик, бузуклик, эркакнинг эркак билан, аёлнинг аёл билан никоҳдан ўтиши одатий бир ҳолга айланди. Инсонийликка ёт бўлган бундай одатлар ҳатто ҳайвонот оламида ҳам учрамайди! Барча оламлар Парвардигори муқаддас Қуръони Каримда “одам жинсини қолган барча мавжудотлардан мўътабар қилиб яратдим” деган.

Яна бир ҳолат — миллий кийим масаласи. Қадимдан инсон қайси миллатга мансуб эканини, биринчи навбатда, уларнинг кийимига қараб ажратишган. Ҳар бир миллат ўзига хос кийиниш маданиятига эга. Фақат XIX-XX асрларда ва бизнинг асримизда эса дунё халқлари кийиниш соҳасида бир-бирига яқинлаша бошлади. Замонавий модалар пайдо бўлди. Биз Шарқ Ғарб маданиятида ҳамкорлик таъсирлари кучайиб бораётган бир даврда яшайпмиз. Кейинги пайтларда жамиятимизда миллий кадрларимизга

тамомила номуносиб бўлган турли ҳолатларга, нафақат исломий, балки ҳақиқий инсоний ақидаларимизга ҳам тўғри келмайдиган ишларга гувоҳмизки, бундай ҳолат кийиниш маданиятида ҳам кўзга ташланмоқда. Қизларнинг тиззадан юқори юбка кийишлари, киндикларини очиб юришлари, шарм-ҳаёсиз, ярим яланғоч ҳолатда юришлари, афсуски, кўп учрамоқда. Бундай кийиниш миллий маънавий-ахлоқий анъаналаримизга ёт бўлишидан ташқари, бевосита хотин-қизларнинг саломатликлари учун ҳам зарарлидир. Бундай “мода”да юриш оқибатида қор-ёмғирли кунларда қизларнинг буйрак шамоллаши ва бошқа оқибати хунук хасталикларга йўлиқишлари юз бермоқдаки, бу тўғрида шифокорларимиз матбуотда, радио ва телевидение орқали чиқишлар қилмоқдалар. Бу ачинарли ҳақиқатлар ўзларининг беқиёс илмий ва маънавий салоҳиятлари ҳамда инсоният тамаддуни ривожига салмоқли ҳисса қўшган буюк алломаларни яратган юртимиз аҳли учун ғоятда номуносиб ва ўта ташвишлидир. Ватанга бундай юксак муҳаббат туйғуси миллий либосларга муносабатда ҳам яққол кўзга ташланади. Чиройимизга чирой, кўркимизга кўрк қўшадиган миллий либосларимиз қадрини баланд тутайлик. Либослар – кадр-қиммат ва орномус кўзгуси ҳамда миллий маданият рамзидир.

Маданият — аслида нисбий тушунча. Бу тушунчанинг шаклланишида инсонни ўраб турган муҳит, турмуш тарзи, муносабатлар тизими алоҳида ўрин тутаяди, десак хато бўлмайди.

Бир пайтлар миллий турмуш тарзимизга мутлақо ёт ва бегона бўлган зарарли одатлардан бири “Валентин куни”ни нишонлаш баъзи ёшларимиз орасида қандайдир урфлашган эди. “Валентин куни”нинг асл моҳиятини тушунмаган аксарият “ошиқ-маъшуклар” бу кунни ҳозир ҳам байрам қилишмоқда. Ҳолбуки, шу кунда, яъни 14 февраль санасида буюк аждодимиз Заҳириддин Муҳаммад Бобур таваллуд топган. Заҳириддин Муҳаммад Бобур буюк шоир ва давлат арбобидир. З.М. Бобур ўзбек мумтоз адабиётининг улкан намояндаси ҳисобланади. Унинг номи ва мероси бошқа давлатларда ҳам кенг тарқалган. Унинг “Бобурнома”си инсониятнинг юксак маънавий мулкидир. 2021 йилнинг 14 феврилида юртимизда ва бошқа хорижий давлатларда Бобур таваллудининг 538 йиллиги кенг нишонланди. Халқимизни, айниқса келажак авлодни – юртимиз ёшларини Заҳириддин Муҳаммад Бобур ҳаёти ва унинг фаолияти билан яқиндан таништириш, ўйлаймизки, ёшларимизни она-юртга муҳаббат, тўғрилиқ ва адолат, инсонпарварлик ва гўзалликка интилиш руҳида тарбиялашда муҳим аҳамият касб этади. Шу асосда биз Заҳириддин Муҳаммад Бобур билан маънавий бирлашиб улуғ шоирга яқинлашаверамиз.

Телевидение кўрсатувлари ва радио эшиттиришларини янада яхшилаш лозим. Уларда маънавиятимизни юксалтирган буюк шахслар ҳақида хужжатли фильмлар, уларга оид материаллар янада кенгроқ ва кўпроқ намойиш этилса, бунинг самараси фақат ижобий бўлган бўларди.

Бугунги глобаллашув шароитида турли шаклдаги, хусусан, “оммавий маданият” кўринишидаги мафкуравий хуружларга қарши кураш, бунинг учун халқни-халқ, миллатни-миллат қилиш Ўзбекистон мустақиллигини

асраб-авайлаш, жамиятдаги барқарорликни сақлашнинг муҳим воситасидир. Маданият, маънавият одамлар уларда мужассам бўлган кадриятларнинг ҳаётдаги устуворлигини тан олган ва уларга амал қилгандагина яшаб қолади. Ҳар қайси миллатнинг маданий ва маънавий савиясини кўтарадиган мезонлар мавжуд. Энг асосийси – интеллектуал онг, юксак маънавият, миллий дунёқараш ва эътиқоддир. Шу маънода, республикамизда фаолият олиб бораётган оммавий ахборот воситалари ана шу масалага жиддий эътибор қаратишлари, миллий маданиятимизни асраб-авайлашга ва уни янада ривожлантиришга ўзларининг муносиб ҳиссаларини кўшишлари лозим.

1991 йил дунё сиёсий харитасида янги мустақил давлат – Ўзбекистон Республикаси пайдо бўлди. Бу тасодифий ёки фавқулодда ҳодиса эмасди. Ўзбекистон мустақиллиги – бу мамлакатимиз халқлари асрий орзусининг рўёбга чиқиши, олиб борилган машаққатли курашларнинг маҳсулидир. Бугунги кунда мамлакатимиз жамиятни янгилаш, ҳукуқий демократик давлат қуриш, бозор иқтисодиётини такомиллаштириш, миллий ва маънавий кадриятларни келгуси авлодларга етказиш, кишиларнинг турмуш фаровонлигини ошириш йўлидан бормоқда. Ўзбекистоннинг жаҳон ҳамжамиятидаги муносиб ўрнини таъминлаш, унинг чинакам буюк келажагига замин ҳозирлашга қаратилган бу йўл мураккабликлар, қийинчиликлар ва муаммолардан ҳам холи эмас.

Бугунги кунда келажак авлодни маънавий баркамол қилиб тарбиялаш ўта муҳим аҳамият касб этмоқда. Чунки мамлакатимизда бошланган ва чуқур илдиз отиб бораётган иқтисодий ислохотларнинг ижобий самараси ва қолаверса, келажаги буюк давлат қуришдек ўта масъулиятли ва муҳим вазифанинг қай даражада ҳал этилиши айнан мазкур масаланинг ечимига бевосита боғлиқдир десак, ҳеч бир муболаға бўлмайди. Маънавий баркамол авлодни тарбиялаш масаласининг пайсалга солиниши ёки бунга панжа ортидан қараш, буни қандайдир мавҳум ёки ўз-ўзидан амалга ошириб бораверадиган ҳолат сифатида тушуниш ва шундай баҳолаш ўта калтабинлик бўлур эди.

Халқимизнинг табиатида хос бўлган юксак маънавият асрлар мобайнида бизга ҳамроҳ бўлиб келмоқда. Бу ҳамроҳлик бизни тарихимизнинг ўта оғир паллаларида ҳам тарқ этгани йўқ, аксинча, юксак маънавият оғир вақтларда ҳам бизнинг кучимизга куч, қувватимизга қувват бағш этиб келди. Тарихий ва бошқа омиллар асосида асрлар оша шаклланиб ва қувватланиб келган маънавият бугунги мана шундай тарихий паллаларда у янада қудратли куч сифатида ўзини намоён этмоқда.

Халқимиз маънавий ҳаётининг ўзагига айланган бир қатор тушунчалар мавжуд. Маънавиятимизнинг чуқур мазмунини ифода этадиган ва теран илдизга эга бўлган бундай тушунча ва ибораларнинг ўзга тилларга таржимаси мавжуд эмас десак айни ҳақиқатни айтган бўламиз. Дейлик, ўзбекчилик, кадр-қиммат, меҳру-оқибат каби тушунчаларни бошқа тилларга ўгириш жуда қийин масаладир. Халқимиз ҳамжиҳатлигининг рамзига айланган бундай тушунчалар бизнинг менталитетимизнинг ўзига хос ва

алоҳида бир хусусиятини ташкил этади. Ана шу ва шу каби халқимизнинг ўз табиатига хос бўлган бошқа фазилатларига четдан туриб раҳна солмоқчи бўлган, уни парчалаб ташлашга уринадиган ва керак бўлса, йўққа чиқаришга бел боғлаган кучлар ҳар доим бўлган. Ҳозирги таҳликали замонда ҳам бундай кучларни йўқ деб айта олмаймиз. Шундай экан, ўз ақл-идроки билан оқу-қорани фарқлай оладиган, яхшини ёмондан ажрата оладиган, маънавияти юксак ёшларга кўпроқ эътиборни қаратиш ва ҳали маънавияти етарли даражада шаклланмаган, биз жаҳон саҳнасида қандай халқ бўлганмизу ва ҳозирда қандай мақсадлар сари интилаётганимизни тўла англаб етмаган, ақлий ва маънавий салоҳияти паст ёшларимизни эса бундай салбий ва тажовузкор кучлар таъсирига тушиб қолишига йўл қўймаслик ҳар биримизнинг олий инсоний вазифамиз бўлиши лозим.

Агар халқимиз ва айниқса, ёшларимизнинг маънавий етуклиги борасида жиддий қайғурилмас экан, бир кун келиб маънавиятимизда бўшлиқ пайдо бўлиши табиий. Агар айтиш мумкин бўлса, маънавиятимизга қарши қаратилган ҳар қандай зарба – бу бизнинг ўз олдимизга қўйган энг улғу ва муқаддас мақсадларимизга, бу йўлдан бизни тойдиришга уринадиган ва шунга қаратилган зарбадир. Маънавиятимизда бўшлиқ пайдо бўлса, бу бўшлиқнинг четдан туриб суқулиб кирадиган баъзи салбий кучлар ва оқимларнинг таъсири остида тўлдирилиши эҳтимоли юзага келади. Бу эса, ўз навбатида, жамиятимизда тузатиб бўлмайдиган жароҳатни келтириб чиқаради. Буни баъзи халқларнинг тарихига ва ҳаётига қараб кўриш ва бундай оқибат келтириб чиқарадиган фожеани англаш мумкин. Бунинг учун инсонда фақат соғлом фикр бўлса бас. Шунинг учун барчамиз ўз вақтида қатъият ва изчиллик билан турли зарарли оқимларга қарши бел боғлашимиз лозим. Акс ҳолда, қалби, сўзи ва амали буғубор ёшларимизни бундай жирканч оқимлар гирдобига тушиб қолишига йўл қўйиб берган ёки шунга имкон яратиб берган бўламиз. Ана шу ўринда маънавияти юксак ўсмирларни ва ёшларни тарбиялашда айниқса биз устозларнинг ўрни яққол сезилади.

Ёшларимиз аввало маънавият нелигини, унинг туб моҳиятини ва маъно-мазмунини яхши ва тўғри англаб олишлари лозим. Маълум бўлмоқдаки, маънавият – бу аввало инсон қалби қа руҳининг поклигидир. Бунда кўз ўнгимизда ҳалол меҳнат қиладиган, мамлакат ободлиги йўлида бел боғлаган, виждони ва руҳи пок, Раҳмон измида юрадиган покиза инсонлар гавдаланади. Юксак маънавиятти аввало ана шундай инсонлар сиймосида кўргандек бўламиз. Узлуксиз маънавий тарбия орқали биз ёшларимизда ҳам ана шундай сиймоларни ярата оламиз. Чунки маънавият инсон қалбига фақат она сути ва оила тарбияси орқалигина сингиб қолмасдан, мураббий ва устозларнинг Ватанга муҳаббат руҳи билан сингдирилган маънавий тарбияси орқали билан ҳам шаклланиб, чуқур илдиз отиб боради.

Агар ёшларимизнинг маънавиятни тушунишларини истасак, аввало, уларнинг қалбига инсонни қадрлаш, катталарга ҳурмат, кичикларга иззат каби буюк инсоний ғояларни сингдиришга эришишимиз лозим. Шу билан бир қаторда Ватанни севиш ва ўтмишни англаш каби ғояларни ҳам сингдиришга эришишимиз даркор. Чунки ҳар бир халқнинг маънавияти

унинг тарихи, ўзига хос урф-одат ва анъаналари, ҳаётий кадриятларини ҳам қамраб олади. Бу борада бизнинг бой ўтмишимиз ва кўҳна тарихий обидаларимиз ёшларимиз учун туганмас маънавий билим ўчоғи ва манбаи бўлиб хизмат қилади. Маънавияти теран инсонга ўз халқининг ўтмиши, маънавий ва маданий мероси билан ғурурланиш ва фахрланиш туйғуси бегона эмас. Бизнинг қадимий ва гўзал диёримиз нафақат Шарқ, балки жаҳон цивилизацияси бешиklarидан бири бўлган. Бу табаррук заминдан буюк зотлар, олиму уламолар, сиёсатчи ва саркардалар етишиб чиққан, дунёвий ва диний илмларнинг, айниқса, ислом дини билан боғлиқ билимларнинг тарихан энг юқори босқичга кўтарилишида она юртимизда туғилиб камолга етган улуғ алломаларнинг хизматлари беқиёс бўлган. “Авесто”, халқимиз томонидан узоқ асрлар давомида яратилган оғзаки ижод намуналари, хусусан “Алпомиш”, “Гўрўғли” каби ўнлаб дostonларимиз, “Наврўз” ва бошқа миллий анъана ва байрамларимиз, муқаддас динимиз ва унинг жамиятимиздаги ўрни, буюк аждодларимиз, хусусан Термизий, Имом Бухорий, Имом Мотуридий, Бурҳониддин Марғиноний, Баҳоуддин Нақшбанд, Хоразмий, Аҳмад Фарғоний, Абу Райҳон Беруний, Ибн Сино, Амир Темур, Мирзо Улугбек, Алишер Навоий сингари улуғ зотлар ва Шарқнинг буюк бобоқолонларини билмаган ва англамаган инсонни юксак маънавиятли ва умуман маънавиятли дейиш мумкинми? Асло мумкин эмас. Ўзини билмаган, ўзлигини англамаган инсон ўзганинг қадрини биладими?! Маънавиятли инсон нафақат ўзини ва ўзлигини англаган инсон, балки ўзгаларни ҳам тўғри тушунадиган инсондир. Лекин биргина ўтмишни англашнинг, боболар қолдирган бебаҳо мерос билан фахрланишнинг ўзи етук маънавиятли инсон бўлиш учун етарли эмас. Балки шу билан бир қаторда ўтмишда содир бўлган хунрезликлар ва уларнинг салбий оқибатларини ҳам билиш ва шу асосда тарихда юз берган воқеаларни ҳаққоний баҳолай олиш қобилияти ҳам бўлиши лозим.

Маҳалланинг жамият ва мамлакат ҳаётидаги ўрни ва аҳамияти беқиёсдир. Ўзбекистон Президентининг таъбири билан айтганда, *“Ислохотларимиз натижалари, бўлаётган ўзгаришлар ва аҳолининг кайфияти аввало маҳаллада сезилади. Шу маънода, “маҳалла – ёруғ юзимиз ва виждонимиз кўзгуси”, десак, тўғри бўлади. Шунинг учун, барча даражадаги раҳбарлар дастга тушиб, ўз соҳаси бўйича маҳаллалардаги муаммоларни ўрганиши ва уларга ечим топиши, одамлар сезадиган натижа қилиши шарт ва зарур. Бундан буён, маҳалладаги ишларнинг аҳволи вазирлик, идоралар ва ҳокимликлар ишини баҳолашда бош мезон бўлади. Шунингдек, маҳалланинг нуфузини, унинг ресурс ва имкониятларини ошириш, ходимларининг моддий таъминотини яхшилаш бўйича дастур ишлаб чиқиш зарур. Жорий йилда, туманлар бюджетига қўшимча манбаларнинг камида 10 фоизини бевосита маҳалладаги муаммоларни ҳал этишга сарфлаш бўйича ишларни бошлаб, бу мақсадларга 70 миллиард сўм ажратилди. Энди бу ваколатни янада кенгайтириб, туман бюджети харажатларининг 5*

*фоизини ҳам ана шундай мақсадларга йўналтириш бўйича янги тартиб жорий этилади”.*¹⁴

Маҳаллий ижро ва вакиллик органлари ҳамда маҳалла институти фаолиятини тубдан такомиллаштириш, ҳокимлар, уларнинг ўринбосарлари ва маслаҳатчиларининг ваколат чегараси, вазифа ва функцияларини аниқ белгилашга оид парламент ва ҳукумат томонидан янги қонун лойиҳаларини ишлаб чиқиш бугунги кунда ўта муҳим масалалардан бири бўлиб қолмоқда. Ушбу мақсадлар замирида маҳалла раиси ва унинг ўринбосарларининг ваколатлари кенгайтирилади, уларга аҳоли муаммоларини бевосита ҳал қилиш имкони яратилади. Бунда, маҳалла раисига маҳаллий кенгаш мажлисида кўрилиши мажбурий бўлган масалаларни киритиш ҳуқуқи берилади. Бу орқали муаммоларни тезкор ҳал қилишга эришиш имконияти яратилади. Маҳаллада ишлаётган малакали ва ташаббускор кадрларни, давлат идоралари раҳбарлик лавозимларига тавсия этиш тизими йўлга қўйилади.

1.4. Коррупциянинг ҳар қандай кўринишига мурасасиз бўлиш, кундалик ҳаёт тарзимиз бўлиши лозим

*Ўзбекистон Президенти жуда ўринли таъкидлаганидек, “Коррупциянинг ҳар қандай кўринишига мурасасиз бўлиш кундалик ҳаёт тарзимизга айланиши шарт. Бу иллатга қарши курашишга барча давлат органлари, сиёсий партиялар, жамоат ташкилотлари, оммавий ахборот воситалари, умуман, ҳар бир фуқаро сафарбар этилиши зарур. Коррупция ўта оғир жиноят экани ва унга нисбатан мурасасиз бўлиш зоясини фарзандларимизга ёшлик давридан бошлаб сингдиришимиз, уларга фақат ҳалол меҳнат ва тадбиркорлик орқали даромад топишни ўргатишимиз лозим. Шунингдек, коррупциянинг олдини олишда барча давлат органларида қарор қабул қилиш жараёнлари очиқ ва фақат очиқ бўлишини таъминлаш ҳал қилувчи аҳамиятга эга”.*¹⁵

Давлат идоралари бюджетдан ташқари жамғармаларининг даромад ва харажатлари, давлат улушига эга бўлган ташкилотлар харидлари, давлат субсидия ва грантларига оид маълумотларни эълон қилиш амалиётини йўлга қўйилади. Бундан ташқари, охириги икки йилда ҳокимларнинг 2,5 мингга яқин қарори судлар томонидан бекор қилингани бундан буён уларнинг қарор қабул қилишида очиқликни таъминлаш зарурлигини тақозо этмоқда. Шунинг учун, маҳаллий давлат ҳокимияти идораларининг қарорларини ҳисобга қўйиш ва эълон қилиш бўйича электрон ахборот тизими жорий этилади.

¹⁴ *Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси.* – “Халқ сўзи” газетаси, 2020 йил 30 декабрь, № 276 (7778), 4-бет.

¹⁵ *Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси.* – “Халқ сўзи” газетаси, 2020 йил 30 декабрь, № 276 (7778), 4-бет.

КОРРУПЦИЯГА ҚАРШИ КУРАШИШ

Коррупцияга қарши курашишга барча давлат органлари, сиёсий партиялар, жамоат ташкилотлари, оммавий ахборот воситалари, умуман, ҳар бир фуқаро сафарбар этилиши зарур

Коррупция ўта оғир жиноят экани ва унга нисбатан муросасиз бўлиш ҳолатини фарзандларимизга ёшлик давридан бошлаб сингдиришимиз, уларга фақат ҳалол меҳнат ва тадбиркорлик орқали даромад топишни ургатиш

Коррупцияга қарши курашишга барча давлат органлари, сиёсий партиялар, жамоат ташкилотлари, оммавий ахборот воситалари, умуман, ҳар бир фуқаро сафарбар этилиши зарур.

Шавкат МИРЗИЁЕВ

Барча давлат органларида қарор қабул қилиш жараёнлари, очиқ ва фақат очиқ бўлишини таъминлаш

Коррупцияга қарши курашишнинг самарали воситаларидан бири кадрларни танлаш ва ишга қабул қилишнинг очиқ тизимини йўлга қўйишдан иборат. Ушбу тизим асосида кадрларни танлашда эски усуллардан воз кечиб, уларнинг интеллектуал салоҳиятини, маънавий фазилатларини баҳолайдиган очиқ ва ошкора танлов тизими жорий этилади. Шунингдек, коррупциянинг олдини олиш бўйича давлат хизматчиларини мунтазам ўқитиш ва билимини баҳолаб бориш тизими йўлга қўйилади.

1.5. Қабул қилинаётган ҳужжатлар ижросини ўз вақтида ва самарали таъминлаш – ислохотларнинг ҳар бир инсонга етиб бориши кафолати

Ислохотларимиз ҳар бир инсонга етиб бориши учун қабул қилинаётган ҳужжатлар ижросини ўз вақтида ва самарали таъминлаш лозим. Сўнгги 4 йилда барча соҳаларда кенг кўламли ўзгаришларни амалга ошириш бўйича 150 та қонун, 2 мингга яқин фармон ва қарорлар қабул қилинди. Лекин жойларда барча раҳбарлар ҳам ушбу ҳужжатлар мазмун-моҳиятини тушуниб, берилган имкониятлардан фойдаланаётгани йўқ, аҳоли ва тадбиркорларга зарур шарт-шароит яратаётгани йўқ.

Амалдаги назорат тизими эса кўпроқ формал тусга эга бўлиб қолмоқда. Шунинг учун, 2021 йилдан бу борада янги иш тизими жорий этилиши белгиланди. Энди Адлия вазирлиги, унинг ҳудудий бошқарма ва бўлимларининг асосий вазифаси қабул қилинган ҳужжатларни масъулларга етказиш, тушунтириш, амалиётда қўллашга кўмаклашиш ва назорат қилишдан иборат бўлади. Шу мақсадда, Адлия вазирлигига зарур ваколат ва ресурслар берилади. Шунингдек, қабул қилинган ҳужжатлар ижросини ташкил этишда, жамоатчилик иштироки ва назорати кенг йўлга қўйилади. Жумладан, “жамоатчилик эшитувлари” ва “жамоатчилик мониторинги” тизими жорий қилинади. Бу жараёнга фуқаролик жамияти институтлари,

оммавий ахборот воситалари ва фуқаролар ҳам фаол жалб этилиши мақсадга мувофиқ бўлади. Ижрога халақит бераётган ортиқча вазифа ва функциялар қисқартирилади. Давлат идораларидаги ижро сифати ва ҳолатини вилоят, туман ва шаҳар халқ депутатлари кенгашларида, республика даражасида эса – Вазирлар Маҳкамасида ҳар ойда танқидий муҳокама қилиб бориш амалиёти жорий этилади.

1.6. Давлат ва жамият бошқарувида аёлларнинг ўрни ва мавқеини янада мустаҳкамлаш – ислоҳотларимизнинг энг устувор йўналишларидан бири

Давлат ва жамият бошқарувида аёлларнинг ўрни ва мавқеини янада мустаҳкамлаш – ислоҳотларимизнинг энг устувор йўналишларидан биридир. Айни пайтда Касаба уюшмалари федерацияси бошчилигида мутасадди идоралар, банклар ва ҳокимликлар томонидан жойларда уйма-уй юриб, 6 миллиондан ортиқ хотин-қизларнинг муаммолари пухта ўрганилди.

Шулар асосида “Аёллар дафтари” шакллантирилмоқда, уларни қийнаётган кўплаб ижтимоий-иқтисодий муаммоларга амалий ечим топилмоқда. Бу ишларга маҳаллаларда янги ташкил этилган “Аёллар маслаҳат кенгашлари” ҳам яқиндан кўмак бермоқда. Лекин бу ҳали аёллар муаммоларини ечиш учун биз бажаришимиз шарт ва зарур бўлган ишларнинг бошланиши холос. Биз мамлакатимизда истиқомат қилаётган 17 миллиондан зиёд опа-сингилларимиз, қизларимиз, онахон ва момоларимиз юрагидаги орзу-умидларини рўёбга чиқариш учун барча имкониятларни яратиб беришимиз лозим. Аёлларнинг андиша қилиб, биз эркакларга айта олмаган дарду ташвишлари, кундалик муаммолари, орзу-ниятларини уларнинг ўзидан яхши тушунадиган инсон йўқ. Хотин-қизларнинг давлат бошқарувидаги ролини ошириш бўйича олиб борган ислоҳотларимиз натижасида Парламентимиз янги таркибининг 30 фоизи аёллардан иборат бўлди. Вилоят, шаҳар ва туман ҳокимларининг хотин-қизлар масалалари бўйича маслаҳатчиси лавозими жорий этилди. Энди хотин-қизларнинг жамият ҳаётидаги ўрни ва нуфузини ошириш, уларга янги имкониятлар яратиш бўйича навбатдаги қадам сифатида, ҳаётни ва аёллар муаммоларини яхши биладиган, фаол ва ташаббускор опа-сингилларимиздан иборат Республика Хотин-қизлар жамоатчилиқ кенгашини ташкил этишни таклиф қиламан. Кенгашга бу борада катта тажрибага эга бўлган Сенатимиз Раиси Танзила Камоловна Норбоева раҳбарлик қилса, деган таклифни билдирсам, ўйлайманки, барчангиз мени қўллаб-қувватлайсиз. Жойлардаги хотин-қизлар кенгашлари фаолиятига эса ҳокимларнинг ушбу масалалар бўйича маслаҳатчилари раҳбарлик қилиши энг тўғри йўл бўлади. Хотин-қизларни қўллаб-қувватлаш бўйича республика ва ҳудудий жамғармаларни янги ташкил этиладиган кенгашлар ихтиёрига ўтказиб бериш мақсадга мувофиқ бўлади, деб ҳисоблайман. Аёлларнинг бизнес-лойиҳаларини қўллаб-қувватлаш ҳамда жойларда аниқланган хотин-қизлар муаммоларини ҳал этиш учун бюджетдан қўшимча равишда 1 триллион сўмдан зиёд (100

миллион доллар) маблағ йўналтирилади. Бунинг учун, “Халқ банки” томонидан жойларда хотин-қизларни тадбиркорликка ўқитиш, намунавий бизнес-режаларини ишлаб чиқиш ва кредит олишда уларга амалий ёрдам кўрсатишнинг янги тизими жорий этилади. Олий Мажлис палаталари ва Ҳукумат бир ой муддатда хотин-қизларнинг жамиятдаги ва давлат бошқарувидаги мақоини янада оширишга қаратилган яхлит тизим яратиш бўйича таклиф ишлаб чиқсин. Яна бир муҳим масала – нуруний отахон ва онахонларимизни ҳар томонлама қўллаб-қувватлашимиз ҳам қарз, ҳам фарздир. Республика “Нуруний” жамғармаси томонидан кексаларга доимий ёрдам кўрсатилиши учун унинг молиявий имкониятлари янада кенгайтирилади. Бунинг учун кейинги йилда ушбу жамғармага бюджетдан 100 миллиард сўм ажратилади. Ўзгалар парваришига муҳтож бўлган 16 мингдан зиёд кексаларга ёрдам бериш, уларнинг ҳаётини мазмунли ташкил этиш учун тўловлар миқдори оширилади ҳамда уларга кўрсатиладиган ижтимоий хизматлар кўлами кенгайтирилади. Шунингдек, Бухоро, Қарши ва Урганч шаҳарларида янгидан ташкил этиладиган сихатгоҳларда ҳамда мавжуд дам олиш масканларида жами 25 мингдан ортиқ нурунийларнинг соғлиғи тикланади. Марказий телеканалларимизда намойиш этилаётган “Оталар сўзи – ақлнинг кўзи” кўрсатуви сони кўпайтирилиб, мазмунан бойитилса, шунингдек, янги “Нурунийлар маслаҳати”, “Маҳаллада гурунг” каби янги кўрсатувлар ташкил этилса, мақсадга мувофиқ бўлар эди.

1.7. Эркин фуқаролик жамиятини ривожлантиришдаги бош вазифа – нодавлат ноижорат ташкилотлари ва оммавий ахборот воситаларини қўллаб-қувватлаш

Давлатда ҳокимиятнинг мавжуд бўлиши давлатнинг асосий белгиларидан бири саналади. Давлатдаги мавжуд ҳокимият (давлат ҳокимияти) эса маълум принцип асосида тақсимланади, бўлинади. Бу «давлат ҳокимиятининг бўлиниш принципи» деб аталади. Мазкур принципга кўра, давлат ҳокимияти бир-бири билан чамбарчас боғланган ва айна вақтда маълум мустақилликка эга бўлган қуйидаги уч шохобчага бўлинади: қонун чиқарувчи ҳокимият, ижро этувчи ҳокимият ва суд ҳокимияти¹⁶. Ана шу уч ҳокимият биргаликда давлат ҳокимиятини ташкил этади.

Давлат ҳокимиятининг бўлиниш принципининг жамиятда амалда рўёбга чиқарилиши, яъни ҳокимиятлар бўлинишининг амалга оширилиши ҳар қандай давлатнинг демократик хусусиятини белгилайдиган омиллардан

¹⁶ *Оммавий ахборот воситалари* «тўртинчи ҳокимият» сифатида тилга олинади. Бироқ бу мезон юридик мустақамлаб қўйилган эмас ва мустақамлаб қўйилиши мумкин ҳам эмас. Чунки давлат ҳокимияти фақат номлари юқорида тилга олинган учта ҳокимиятга бўлинишни тақозо этади. Оммавий ахборот воситаларининг жамиятдаги юксак ўрнини алоҳида таъкидлаш мақсадида мазкур тушунча кенг қўлланади. Оммавий ахборот воситаларига, яъни «тўртинчи ҳокимият»га газеталар, журналлар, радио, телевидение ва оммавий ахборот тарқатишнинг бошқа воситалари киради. «Тўртинчи ҳокимият» мажбурият органларига эга эмас. Шу маънода, бу тушунча кўчма маънодаги ҳокимиятни ифодалайди. Шундай бўлса-да, оммавий ахборот воситаларининг жамият ҳаётидаги ўрни ва мақоли юксакдир. Фуқаролик жамияти тўғрисидаги ўлмас ғояларнинг амалга оширилиши таъминлаш ва фуқароларнинг ана шу ишга қўшаётган юксак ҳиссаси боис оммавий ахборот воситаларининг хизматлари алоҳида таъкидланиши ўринлидир.

биридир. Давлат ҳокимиятида ваколатларнинг бўлиниши ғояси инсониятнинг буюк даҳолари томонидан илгари сурилган илғор тарихий ғоялардан биридир. Масалан, қадимги юнон файласуфи Аристотель бу ғояни дастлаб илгари сурганлардан бири бўлган¹⁷. XVIII асрнинг биринчи ярмига келиб мазкур ғоя илмий-назарий жиҳатдан асосланди. Бунда машҳур француз мутафаккири, ҳуқуқшунос ва файласуф Шарль Луи Монтескье (1689–1755)нинг хизматлари каттадир. Унинг «Қонунлар руҳи ҳақида» номли асарида ҳокимиятнинг бўлиниш принципи асослаб берилган.

Давлат ҳокимиятининг бўлиниш принципи давлат ҳокимияти органларининг мувозанати ва тенглигини таъминлайди. Лекин бунинг учун у мақсадга мувофиқ жорий этилиши лозим. Мазкур принципнинг оқилона рўёбга чиқарилиши орқали давлатда бирор орган ёки шахс томонидан *диктатура*¹⁸ ўрнатилишининг олди олинади, давлат бошқаруви амалга оширилишининг идеал мувозанати таъминланади, давлат органларининг самарали фаолият юритиши учун замин тайёрланади.

Давлат ҳокимиятининг бўлиниш принципи давлат ҳокимияти органларининг келишиб, бир-бирини назорат қилиб ва ўзаро уйғунликда ишлашига имкон яратади. Шунинг учун ҳокимиятнинг бўлиниш принципининг қарор топиши демократик давлатга хос жиҳатдир.

Ривожланган ва демократия қарор топган давлатларда бўлгани сингари Ўзбекистон Республикасида ҳам давлат ҳокимияти учга бўлинган. Бу ҳақда Ўзбекистон Конституциясида қуйидаги ҳуқуқий норма белгилаб қўйилган: «**Ўзбекистон Республикаси давлат ҳокимиятининг тизими ҳокимиятнинг қонун чиқарувчи, ижро этувчи ва суд ҳокимиятига бўлиниши принципига асосланади**» (11-модда).

1.7.1-расм.

¹⁷ Қирғизбоев М. Фуқаролик жамияти: назария ва хорижий тажриба. (Монография) – Т.: «Янги аср авлоди», 2006. — 21–24-бетлар.

¹⁸ «Диктатура» сўзи лотинча *dictatura* сўзидан олинган бўлиб, «чекланмаган ҳокимият» маъносини билдиради. Қаранг: *Ҳуқуқшуносликка оид ўзлашма терминлар*. Тузувчилар: Бектемиров Ҳ., Холмедов Ҳ., Содиков С. – Т.: «Адолат», 1999. – 27-бет.

Жамият ва унинг аъзолари давлатга нисбатан устунликка эга бўлиши фуқаролик жамиятининг шаклланиши билан бевосита боғлиқ бўлган жараёнлардир. Агар «жамият» тушунчасини макону замонда мавжуд, турмуш тарзи ва манфаатлари муштарак бўлган инсонларнинг ўзаро алоқадорлигини ифодаловчи бирлик деб тушунсак, фуқаролик жамияти эса ана шундай жамиятнинг ривожланишида маълум шароитларда қарор топадиган унинг юқори босқичидир. Агар «жамият» тушунчаси таркибига, масалан, давлатнинг ҳам киришини унутмасак ва айни вақтда «фуқаролик жамияти» тушунчаси таркибида давлатнинг мавжуд эмаслигини англасак, «жамият» ва «фуқаролик жамияти» тушунчаларининг айнан бир нарса эмаслигини, уларнинг турлича маъно касб этишини кўришимиз мумкин.

«Жамият инсоният тарихий тараққиётининг маълум босқичида шаклландиган ижтимоий муносабатлар мажмуидир»¹⁹. Фуқаролик жамияти – бу юксак фазилатларга эга бўлган инсонлар жамиятидир. Фуқаролик жамияти – бу шундай ижтимоий тузумки, унда қонунлар устуворлиги таъминланади, инсон ҳуқуқ ва эркинликлари қарор топади, сиёсий партиялар ва институтлар, мафкура ва фикрларнинг хилма-хиллиги таъминланади, инсонга унинг иқтисодий, сиёсий ва маданий ҳаёти шакллари эркин танлаш кафолатланади, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларининг мавқеи юксак бўлади. Мамлакатнинг ҳар бир фуқароси фуқаролик институтлари фаолиятида кенг иштирок этади ва улар орқали сиёсий, ижтимоий, иқтисодий, маънавий ва ҳуқуқий жиҳатдан ўз эҳтиёжларини қондиради. Фуқаролик жамиятида давлат ва унинг органлари фаолияти устидан фуқароларнинг *жамоатчилик назорати* ўрнатилади. Давлатнинг бир қатор ваколатлари жамоат ташкилотлари зиммасига юкланади. Айтиш мумкинки, фуқаролик жамиятини қуриш кучли давлатдан кучли жамият сари босқичма-босқич ўтиш орқали рўй беради. Мамлакатимизда эркин фуқаролик жамиятини шакллантириш борасида янги дастур асосида давлатнинг айрим ваколатларини фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларига босқичма-босқич ўтказиш жараёни кечмоқда.

«Фуқаролик жамияти» тушунчаси кенг ва тор маъноларда қўлланади. Фуқаролик жамияти кенг маънода жамиятнинг шундай қисмини билдирадики, бу қисмда давлат ва унинг тузилмалари бевосита қамраб олинмаган бўлади. Фуқаролик жамияти тор маънода, яъни ўз маъносида ҳуқуқий давлат билан бевосита боғлиқ. Шу маънода, фуқаролик жамияти ҳуқуқий давлатсиз мавжуд бўлиши мумкин эмас ва аксинча, ҳуқуқий давлатни фуқаролик жамиятисиз тасаввур этиб бўлмайди.

Фуқаролик жамиятида, давлат органларида бўлгани сингари бири иккинчисига бўйсунадиган, яъни вертикал (тик) муносабатлар эмас, балки горизонтал (ётиқ) муносабатлар етакчилик қилади. Бошқача айтганда, фуқаролик жамиятида эркин ва тенг ҳуқуқли ҳамкорлик мавжуд бўлади.

¹⁹ *Иброҳимов А. Ёруғлуғ. – Т.: «Ўзбекистон миллий энциклопедияси» Давлат илмий нашриёти, 2006. – 217-б.*

Фуқаролик жамиятининг ички тузилмасида мазкур жамият элементларининг хилма-хиллиги кўзга ташланади. Ҳозирги замон фуқаролик жамиятининг таркибий элементлари қуйидагилардан иборат:

- 1) фуқаролик жамиятининг иқтисодий ташкилоти;
- 2) фуқаролик жамиятининг ижтимоий ташкилоти;
- 3) фуқаролик жамиятининг ижтимоий-сиёсий ташкилоти.

Фуқаролик жамияти институтлари жамият ҳаётида муҳим ўрин тутди, хусусан, улар турлича ижтимоий гуруҳлар манфаатларини ифодалайди, фуқароларнинг фаоллигини оширади, мамлакатда рўй бераётган турли демократик ўзгаришлар кўламини кенг ёйишда муҳим омил саналади, жамоатчилик назоратини юзага келтиради, ҳуқуқий онг ва маданиятни шакллантиради, ҳуқуқий давлатни барпо этиш ишига катта ҳисса қўшади.

Инсон шахсининг камоли учун фуқаролик жамияти зарур. Фақат шундай жамиятдагина шахс ўзининг барча қобилиятларини тўла амалга оширади. Лекин бундай жамиятни юзага келтиришда, уни барпо этишда, аввало, давлат бошқаруви тизимини янада такомиллаштириш даркор. Давлат бошқаруви тизимини ижро ҳокимиятини амалга оширувчи идоралар, яъни ижро этиш ва фармойиш бериш фаолиятини амалга оширувчи органлар ташкил этади. Давлат бошқарув тизимини юзага келтиришда мустақил Ўзбекистон дунёнинг илғор давлатларининг тажрибасини ҳар томонлама ўрганиб ва Ўзбекистоннинг муайян шароитларини инобатга олиб, халқнинг анъаналари ва менталитети билан ҳисоблашиб, бу тизимни юзага келтирди. Шундай бўлса-да, бу тизим доимо ҳаёт талабларига мувофиқлаштирилиб, демократик принцип асосларига кўра такомиллаштириб борилиши ҳаётий заруратдир. Ўзбекистон Республикасида давлат бошқаруви тизимида давлат бошлиғи сифатида Президент, республика ҳукумати сифатида Вазирлар Маҳкамаси, вазирликлар, давлат қўмиталари, марказий давлат бошқаруви идоралари ва уларнинг жойлардаги маҳаллий органлари, вилоят, шаҳар, туман ҳокимлари ва ҳокимиятлар ҳамда уларнинг бўлимлари ва бошқармалари киради.

Халққа хизмат қилиш – барча давлат органлари ва мансабдор шахсларнинг бош вазифаси ҳисобланади. Ҳа, худди шундай! Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 2-моддасида белгилаб қўйилганидек, давлат халқ иродасини ифода этиб, унинг манфаатларига хизмат қилади. Давлат органлари ва мансабдор шахслар жамият ва фуқаролар олдида масъулдирлар. Халққа хизмат қилиш барча бўғиндаги давлат органлари ва мансабдор шахсларнинг энг устувор ва бирламчи вазифаси саналади. Давлат органлари ва мансабдор шахслар айнан мана шу бирламчи вазифани қанчалик уддалаётганликларига кўра ўз баҳосини оладилар. Бу ҳақда Ўзбекистон Республикасининг Президенти Шавкат Мирзиёев бундай деган эди: “Бундан кейин вазирлик ва идоралар, хўжалик бирлашмалари раҳбарлари ва ҳокимларнинг фаолияти натижаси [...] уларнинг одамлар билан қандай мулоқот олиб бораётгани ва ишни ташкил этгани,

фуқароларнинг муаммоларини қай даражада ҳал қилаётганига қараб баҳоланади ва тегишли хулосалар чиқарилади”²⁰.

Фуқаролик жамияти институтлари. Ўзбекистонда кейинги йилларда фуқаролик жамияти институтлари, нодавлат нотижорат ташкилотлари жадал шаклланди ва ривожланди. Улар мамлакатимиз аҳолисининг кенг қатламлари томонидан қўллаб-қувватланмоқда. Шунинг учун ҳам фуқаролик институтлари, нодавлат нотижорат ташкилотларининг аҳамияти борган сари ошиб бормоқда. Чунки улар демократик кадриятлар, инсон ва фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари ҳамда қонуний манфаатларини ҳимоя қилишнинг муҳим омилига айланиб бормоқда, фуқароларнинг ўз иқтидорларини рўёбга чиқариши, уларнинг ижтимоий-иқтисодий фаоллиги ва ҳуқуқий маданиятини ошириш учун шароит яратмоқда, жамиятимизда турли манфаатлар мувозанатини таъминлашга кўмаклашмоқда. Фуқаролик жамияти институтларининг ривожланиб боргани сари уларнинг давлат ва ҳокимият тузилмалари фаолияти устидан жамоатчилик назоратини амалга оширишдаги фаоллиги янада кучайиб бормоқда. Айтиш мумкинки, жамоатчилик назоратининг таъсирчанлиги боис кишилар қалбида ва онгида жамиятимиз ҳаётида рўй бераётган туб ижобий ўзгаришларга нисбатан кечаётган хайрихоҳлик ва бирдамлик кайфияти фаоллашмоқда.

Фуқаролик жамияти институтларининг ҳуқуқий асослари. Фуқаролик жамияти институтларининг ташкил этилиши ва фаолият юритишининг ҳуқуқий асосларининг ўзаги сифатида даставвал Ўзбекистон Республикасининг *Конституция*сини тилга олиш ўринлидир. Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг XIII боби жамоат бирлашмалари фаолиятининг конституциявий асосларига бағишланган. Мазкур бобда жамоат ташкилотларининг турлари, фаолият кўрсатиш тартиби, уларнинг давлат ҳокимияти органлари ва мансабдор шахсларига нисбатан мустақил эканлиги каби принциплар мустаҳкамлаб қўйилган. Хусусан, Конституциянинг 56-моддасида белгиланганидек, **“Ўзбекистон Республикасида қонунда белгиланган тартибда рўйхатдан ўтказилган касаба уюшмалари, сиёсий партиялар, олимларнинг жамиятлари, хотин-қизлар, фахрийлар ва ёшлар ташкилотлари, ижодий уюшмалар, оммавий ҳаракатлар ва фуқароларнинг бошқа уюшмалари жамоат бирлашмалари сифатида эътироф этилади”**.

²⁰ *Мирзиёев Ш.М.* Эркин ва обод, демократик жамиятни барчамиз биргаликда барпо этамиз.//Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. – Тошкент: “Ўзбекистон” НМИУ, 2017. – 153-б.

Нодавлат нотижорат ташкилотларининг ташкилий-ҳуқуқий шакллари.

Нодавлат нотижорат ташкилотларини “*учинчи сектор*” деб ҳам атайдилар. Шу ўринда айтиш керакки, “*биринчи сектор*” дейилганда давлат ва “*иккинчи сектор*” дейилганда тижорат сектори (шахсий сектор деб ҳам аталади) назарда тутилади. Республикамизда нодавлат нотижорат ташкилотларига оид Миллий ассоциация уюшмаси мавжуд.

Маълумки, ҳар қандай ташкилий тузилманинг моҳияти ва мазмуни у олиб борадиган функциялар ва фаолият йўналишларида ёрқин ифодаланади. Жамоат ташкилотларининг функциялари ҳам уларнинг жамият ҳаётига нисбатан муайян фаолиятни амалга оширишлари орқали таъсир кўрсатишларида намоён бўлади, шубҳасиз.

Жамоат ташкилотларда амалга оширилаётган демократик ислохотларнинг самараси ва давомийлигини таъминлаш борасидаги фаолиятни қуйидаги йўналишлар бўйича таҳлил этиш мумкин:

Биринчидан, фуқаролик жамиятининг муҳим таркибий институти ҳисобланадиган жамоат ташкилотларининг бирламчи ва асосий функцияси, уларнинг давлат ҳокимиятини муайян даражада чегаралаш, яъни давлат ҳокимияти органлари фаолияти устидан жамоатчилик назоратини амалга

ошириш эканлигини эътироф этиш жоиз. Айтиш мумкинки, жамоат ташкилотларининг роли айнан демократик жараёнларнинг ривожланиш даврида уни қўллаб-қувватлаш ва мустаҳкамлашда кўринади.

Иккинчидан, мамлакатимизда жамиятни демократлаштириш ва ислох қилиш жараёнида сиёсий партиялар муҳим функцияларни амалга оширадilar. Сиёсий партияларнинг асосий функцияси алоҳида олинган фуқаролар, ижтимоий қатламлар ва гуруҳлар манфаатларини бирлаштириб, уларни сиёсий манфаатлар мажмуаси даражасига кўтариш, шунингдек, бу уйғунлашган манфаатларнинг жамият учун бир хилда аҳамият касб этишини таъминлай олишдир.

Бугунги кунда мамлакатимизда фаолият юритаётган сиёсий партиялар мавжуд конституциявий ҳуқуқ меъёрлари доирасида, шунингдек, фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларига дахл қилмаган ҳолда шаклланиб келаётган сиёсий жараёнлар ва муносабатлар тамойиллари доирасида муқобил сиёсий йўлларни ифода этувчи восита сифатида фаолият кўрсатиб келмоқда. Ҳар бир партиянинг ўз дастури ва мақсадларига мос равишда назарий, мафкуравий, сиёсий ва ташкилий функциялари бўлиб, улар партия фаолияти ва ички ҳаётининг ажралмас қисмидир.

Учинчидан, жамоат ташкилотларининг энг оммавий шаклларида бири ҳисобланган касаба уюшмалари жамиятнинг ижтимоий тараққиётига сезиларли даражада таъсир ўтказадилар. Таъкидлаш жоизки, ушбу институтнинг ижтимоий жараёнлардаги таъсири фақатгина меҳнат муносабатлари билан чегараланиб қолмасдан, балки ундан ҳам кенгрок доирага қаратилган.

Ўзбекистон Конституциясининг XV боби “Оммавий ахборот воситалари”га бағишланган бўлиб, ўз ичига битта – 67-моддани олади. Унда **“Оммавий ахборот воситалари эркиндир ва қонунга мувофиқ ишлайди. Улар ахборотнинг тўғрилиги учун белгиланган тартибда жавобгардирлар. Цензурага йўл қўйилмайди”**²¹ дейилади. Кейинги йиллар ичида ОАВ фаолиятига бевосита дахлдор бўлган ўнга яқин қонун ҳужжатлари (“Ахборот эркинлиги принциплари ва қафолатлари тўғрисида” қонун, “Оммавий ахборот воситалари тўғрисида” қонун, “Телекоммуникациялар тўғрисида” қонун, “Реклама тўғрисида” қонун ва бошқалар) қабул қилинди. Ана шунда қонун ҳужжатлари асосида мамлакатимизда ОАВ соҳасида амалга оширилаётган ислохотларни янада чуқурлаштириш имкони яратилди.

Эркин фуқаролик жамиятини ривожлантириш мақсадларида нодавлат ноижорат ташкилотлари (ННТ) ва ОАВни қўллаб-қувватлашни давом эттириш лозим, албатта. ННТни ва фуқаролик жамиятининг бошқа институтларини қўллаб-қувватлаш жамоат фонди фаолиятини жойлардаги долзарб муаммоларни ҳал этишга қаратиш зарур. Айниқса, мавжуд муаммоларни аниқлаш, уларни чуқур таҳлил қилиш, ечимлари бўйича таклиф ишлаб чиқиш, ижроси устидан жамоатчилик назоратини

²¹ Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Т.: Ўзбекистон, 2019. – 13-б.

таъминлашга ижтимоий буюртма асосида ННТ кенг жалб этилади. Бундай ҳамкорликни, энг аввало, таълим, маданият, тиббиёт, экология, қурилиш, кадастр, транспорт, коммунал хўжалиги, бандлик, ижтимоий хизматлар кўрсатиш каби муаммоли соҳаларда кенг жорий этиш мақсадга мувофиқ бўлади. Бу ишларни ташкил этиш учун, келгуси йилда бюджетдан 60 миллиард сўм йўналтирилади. Бу ҳақда Ўзбекистон Президенти ўз Мурожаатномасида алоҳида қайд этиб ўтди²². Шу билан бирга, Ўзбекистон Президентининг ташаббуси асосида Олий Мажлиснинг Қонунчилик палатасида ННТнинг доимий вакили институти жорий этилади. Ушбу вакил Қонунчилик палатаси йиғилишларида иштирок этиш, қабул қилинаётган қонунларга таъсирчан жамоатчилик назорати ва ижтимоий шериклик масалаларини киритиш бўйича таклифлар бериш ваколатига эга бўлади.

1.8. Ошкоралик ва сўз эркинлиги бу – давр талаби, бу – Ўзбекистондаги ислохотлар талаби

Давлат органлари ва идораларининг халқ олдидаги масъуллигини таъминлаш масаласида энг муҳим ўрин тутадиган масалалардан бири – бу давлат органлари фаолиятининг очиқлигига эришиш масаласидир. Бу борада Ўзбекистонда махсус қонун қабул қилинган. Давлат органлари халқ манфаати йўлида фаолият юритаётган экан, демак, улар фаолияти очиқ бўлиши, халққа яқин бўлиши лозим. Фуқаролар давлат идораларига ҳеч қандай монеликсиз мурожаат қила олиш имкониятларига эга бўлишлари даркор. Қабул қилинган қонун бу соҳадаги ижтимоий муносабатларни ҳуқуқий жиҳатдан тартибга солди. Шунингдек, фуқаролар (шунингдек, юридик шахслар) томонидан қилинадиган ҳар қандай шаклдаги мурожаатлар сўзсиз, қонунда белгиланган тартибда кўриб чиқилиши белгилаб қўйилди. Айниқса, суд органларининг одил судловни амалга оширишлари борасида жиддий ислохотлар амалга оширилди ва амалга оширилмоқда. Ўз навбатида, фуқароларнинг ҳам давлат органлари билан бўладиган мулоқотлари тизимини такомиллаштириш, хусусан уларнинг ҳуқуқий саводхонлигини ошириш, ҳуқуқий маданиятини юксалтириш ишлари янгича асосда ташкил этилмоқда. “Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари йили” деб белгиланган 2017 йилда юқорида тилга олинган соҳаларда жиддий ўзгаришлар амалга оширилди.

Оммавий ахборот воситалари мамлакатимизда амалга оширилаётган кенг кўламли ўзгаришларни холис ёритиш билан бирга жойлардаги мавжуд долзарб муаммоларга давлат идоралари ва жамоатчилик эътиборини қаратиб, уларни бартараф этишга барча даражадаги раҳбарларни даъват этиб, ундаб келмоқда. Улар том маънода “тўртинчи ҳокимият”га айланиб бормоқда. Аччиқ ва танқидий материаллар жойлардаги кўплаб амалдорларга ёқмаслиги, уларнинг тинчини ва ҳаловатини бузаётгани ҳам бор гап. Лекин ошкоралик

²² Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисига Мурожаатномаси. – “Халқ сўзи” газетаси, 2020 йил 30 декабрь, № 276 (7778), 4-бет.

ва сўз эркинлиги бу – давр талаби, бу – Ўзбекистондаги ислохотларнинг талаби, деб таъкидлади Ўзбекистон Президенти ўз Мурожаатномасида. Биз ўтган тўрт йил давомида жамиятимизда ошкоралик ва очиклик, сўз эркинлиги муҳотида яшаш ва ишлашга аста-секин ўрганиб бораяпмиз. Адолатли журналист ва блогерларнинг танқидий чиқишлари эскича қолипда ишлайдиган раҳбарларнинг фаолиятидаги хато-камчиликларни кўрсатиб, уларни иш услубини ўзгартириш ва масъулиятини оширишга мажбур қилмоқда. Бундан буён ҳар бир давлат органи ўз кундалик фаолиятида оммавий ахборот воситалари билан яқин мулоқот ва ҳамкорликни йўлга қўйиши зарур ва шарт. Мана шундай ҳамкорликка далил сифатида Жиноят кодексининг матбуот орқали “туҳмат” ва “ҳақорат қилиш” каби моддалари бўйича озодликдан маҳрум қилиш шаклидаги жазо чоралари бекор қилинганини қайд этиш ўринлидир. 2021 йилда ҳам сўз эркинлигини таъминлаш, оммавий ахборот воситаларини ҳар томонлама ривожлантириш, журналист ва блогерларнинг эркин фаолият юритиши учун ҳуқуқий асослар янада кучайтирилиши Президент томонидан Мурожаатномада алоҳида таъкидлаб ўтилди.

Мамлакатимиз тараққиётини янги босқичга кўтаришнинг дастлабки даврида оммавий ахборот воситаларини кенг қўллаб-қувватлаш, уларни ҳимоя қилиш, давлат идораларида ахборот хизматлари фаолиятини йўлга қўйиш ва ривожлантириш мақсадида *Ахборот ва оммавий коммуникациялар агентлиги* ташкил этилган эди. Замон талабларига мувофиқ равишда мазкур Агентликнинг фаолияти танқидий қайта кўриб чиқилади.

2-боб. АДОЛАТ – ДАВЛАТЧИЛИКНИНГ МУСТАҲКАМ ПОЙДЕВОРИ ЁХУД ҚОНУН УСТУВОРЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШДА СУД ҲОКИМИЯТИНИ ЯНАДА ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ЗАРУРИЯТИ

Мурожаатномада ҳуқуқ-тартибот соҳасидаги муҳим вазифалар асосий тезислари тезислари.

Инсон ҳуқуқ ва эркинликларини кафолатли ҳимоя қилиш, қонун устуворлигини таъминлашга қаратилган ислохотлар янги йилда ҳам изчил давом эттирилиши;

Сўнгги 4 йил давомида суд-ҳуқуқ соҳасини ислох этиш борасида дадил қадамларни қўйдик. Бу йўналишдаги устувор масалалар юзасидан 40 дан ортиқ қонун, фармон ва қарорлар қабул қилинди.

Адолат бу – давлатчиликнинг мустаҳкам пойдеворидир. Адолат ва қонун устуворлигини таъминлашда эса суд ҳоқимияти ҳал қилувчи ўринни эгаллайди.

Шу нуқтаи назардан қарайдиган бўлсак, бу борада ҳали қиладиган ишларимиз қўйидагича:

Биринчидан, янги йилдан бошлаб жорий этиладиган “**бир суд – бир инстанция**” тамойили суд қарорларининг адолатли, қонуний ва барқарорлигини таъминлашда бош мезон бўлиши лозимлиги.

Ҳозирги кунгача вилоят судлари чиқарган қарор устидан берилган шикоятлар шу судларнинг ўзида кўриб чиқилар эди. Биргина 2019 йилда вилоят судлари қабул қилган 13 мингта шундай қарор Олий суд томонидан ўзгартирилган ва бекор қилинганлиги;

Келгуси йилдан бошлаб бир-бирини такрорлайдиган суд босқичлари қисқартирилади. Одил судловга хос бўлмаган ишларни назорат тартибида кўриш амалиёти бекор қилиниши;

Янги йилдан бошлаб фуқаролик, иқтисодий ва жиноят ишлари бўйича вилоят даражасидаги 3 та судлар битта суд сифатида бирлаштирилади. Бу янгилик аҳоли ва тадбиркорларга катта қулайликларни яратади. Шунингдек, келгуси йилдан суд муҳокамасига қадар судда ишларни дастлабки эшитиш амалиёти янги тартиб сифатида жорий этилади. Бунда ишни тўхтатиш ёки тугатишга асос етарли бўлса, суд ишни аввалгидай тергов ёки прокурорга қайтармасдан, ўзининг якуний қарорини қабул қилиши;

Яна бир муҳим янгилик – инвесторлар ҳуқуқларини муносиб ҳимоя қилиш мақсадида Олий судда инвестициявий низолар ва рақобатга оид ишларни кўриш бўйича махсус судлов таркиби ташкил этилиши;

Энди инвесторлар, ўз хоҳишига кўра, низони ҳал қилиш учун тўғридан-тўғри Олий судга мурожаат қилиши мумкинлиги;

Суд тизимида рақамлаштириш янада кенгайтирилиб, фуқароларимизга суд биносига келиб юрмасдан, “**онлайн**” тартибда мурожаат қилиш

имконияти яратилади. Шунингдек, фуқаролар ўз аризаларини кўриб чиқиш жараёнини масофадан туриб кузатиб бориши мумкин бўлиши;

Иккинчидан, жазони ижро этиш тизимида инсонпарварлик тамойилини кенг қўллаш борасидаги ишлар давом эттирилади. Жумладан, халқаро стандартлардан келиб чиқиб, 25 та манзил-колониялар босқичма-босқич қисқартирилиши;

Бундан буён биринчи марта озодликдан маҳрум этилган шахсга берилган жазо енгилроғи билан алмаштирилса, у манзил-колонияга ўтказилмасдан, тўғридан-тўғри *пробация* назоратига олинади. Мазкур енгиллик натижасида ҳозирда жазо ўтаётган 6 минг нафар шахсга ўз маҳалласи назорати остида оиласи бағрида бўлиш имконияти яратилади.

Шу билан бирга, жазони енгилроғи билан алмаштириш ва шартли озод қилиш тўғрисида тақдимнома киритиш ваколати жазони ижро этиш муассасаларидан янги ташкил этиладиган **инсонпарварлик комиссияларига** ўтказилиши;

Учинчидан, тезкор-қидирув, тергов ва жазони ижро этиш соҳасида қийноқларнинг олдини олиш тизимини тубдан такомиллаштириш зарур. Ушбу ҳолатлар ҳали ҳам учраб тургани, фуқароларда жиддий эътирозларни келтириб чиқараётгани ҳамда мамлакатимизнинг халқаро нуфузига салбий таъсир кўрсатаётгани айтиб ўтилди.

Олий Мажлис палаталари, Инсон ҳуқуқлари бўйича миллий марказ қийноқларнинг олдини олиш бўйича Омбудсман ваколатларини кенгайтириш, шунингдек, жамоатчилик назоратини кучайтириш юзасидан икки ой муддатда ўз таклифларини ишлаб чиқиши зарур. Бунда Омбудсман томонидан ҳар чоракда жамоатчилик вакиллари билан биргаликда тергов изолятори ва жазони ўташ муассасаларига “мониторинг ташрифлари” тизими йўлга қўйилиши кераклиги;

Олий Мажлис палаталари ҳар йили Омбудсманнинг қийноқларнинг олдини олиш бўйича маърузасини эшитиб, бу иллатга бутунлай барҳам бериш бўйича зарур чора-тадбирларни белгилаши лозимлиги;

Тўртинчидан, ўтган йили 1995 йилгача юртимизга кўчиб келганларга Ўзбекистон фуқаролигини тўғридан-тўғри бериш тартиби белгиланди. Бу билан 50 минг нафардан ортиқ шахсларга фуқаролик олиш имконияти яратилганлиги таъкидланди.

Келгуси йилда бу ишларни давом эттириб, 2005 йилгача мамлакатимизга келиб доимий яшаётган, фуқаролиги бўлмаган шахсларга ҳам тўғридан-тўғри Ўзбекистон фуқаролигини берилиши учун имконият яратилиши айтилди. Бу ўзгариш билан яна 20 минг киши Ўзбекистон фуқароси бўлиш имкониятига эга бўлади.

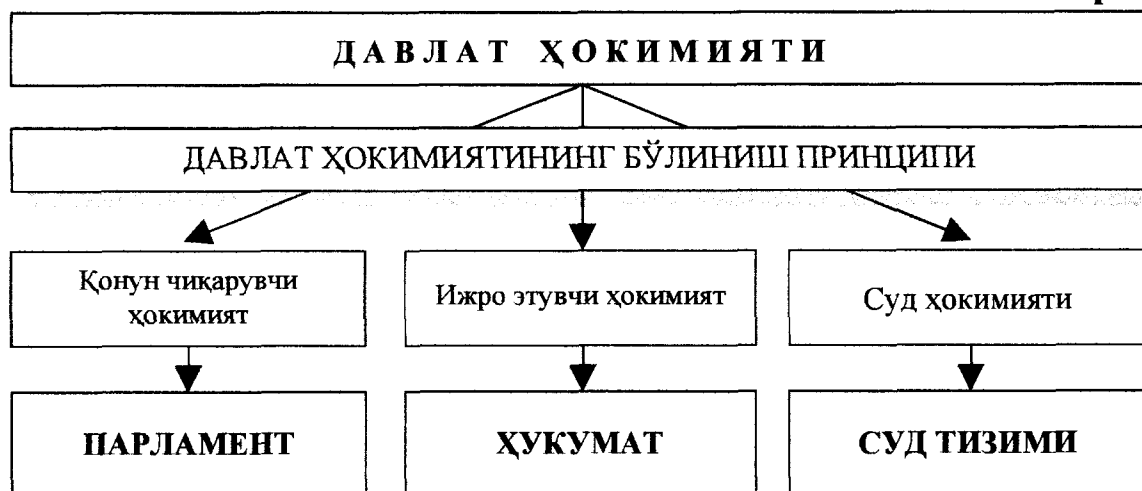
Бундан буён юртимизда 15 йил давомида муқим яшаган фуқаролиги бўлмаган шахсларга тўғридан-тўғри Ўзбекистон фуқаролигини беришнинг доимий тартиби жорий қилиниши каби масалалар белгиланди.

2.1. “Бир суд – бир инстанция” тамойили – суд қарорларининг адолатли, қонуний ва барқарорлигини таъминлашда бош мезон

Мурожаатномада давлатимиз раҳбари суд-ҳуқуқ соҳасини ислоҳ қилиш, жумладан, жазони ижро этиш тизимида инсонпарварлик принципларини кенг қўллаш борасидаги ишлар давом эттирилишига алоҳида эътибор қаратди.

Маълумки, барча демократик мамлакатларда давлат ҳокимияти давлат ҳокимиятининг бўлиниш принципига кўра учга – қонун чиқарувчи, ижро этувчи ва суд ҳокимиятига бўлиниш принципига асосланади. Ўзбекистон ҳам мустақилликнинг дастлабки йилларидаёқ Ўзбекистон Республикасининг Конституциясида Ўзбекистоннинг суверен демократик давлат эканлигини конституциявий норма асосида мустаҳкамлаб қўйди: “**Ўзбекистон — суверен демократик республика**” (1-модда). Демократик давлатларнинг барчасида бўлгани каби Ўзбекистонда ҳам давлат ҳокимияти ҳокимиятларнинг бўлиниш принципига кўра ташкил этилиши белгиланди: “**Ўзбекистон Республикаси давлат ҳокимиятининг тизими — ҳокимиятнинг қонун чиқарувчи, ижро этувчи ва суд ҳокимиятига бўлиниши принципига асосланади**” (11-модда). Шундай экан, суд ҳокимияти давлат ҳокимияти тизимида мустақил (лекин айтилган вақтда давлат ҳокимиятининг бошқа “устун”лари билан бевосита боғлиқ ҳолда) фаолият юритадиган тузилмадир.

2.1.1-расм.

Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг XXII боби “Ўзбекистон Республикасининг суд ҳокимияти”га бағишланган. Конституциянинг 106-моддасида белгиланганидек, “**Ўзбекистон Республикасида суд ҳокимияти қонун чиқарувчи ва ижро этувчи ҳокимиятлардан, сиёсий партиялардан, бошқа жамоат бирлашмаларидан мустақил ҳолда иш юритади**”. Мустақиллик йилларида, айниқса кейинги тўрт йилдан ортиқроқ вақт давомида Ўзбекистонда суд ҳокимиятининг чинакам мустақиллигини таъминлаш йўлида жиддий ўзгаришлар амалга оширилди ва бу йўлдаги ишлар жорий йилда ва ундан кейинги йилларда ҳам изчил давом эттирилади.

Чунки Ўзбекистон Республикасининг Президенти Ш. Мирзиёев таъбири билан айтганда, “Адолат бу – давлатчиликнинг мустаҳкам пойдеворидир”²³. Бунинг учун эса айнан суд ҳокимиятининг мустақиллигини таъминлаш лозим. Ўзбекистон Республикаси Президенти томонидан 2017 йил 7 февралда қабул қилинган “Ўзбекистон Республикасини янада ривожлантириш бўйича Ҳаракатлар стратегияси тўғрисида”ги ПФ-4947-сонли фармонда суд органларининг тузилиши ва фаолиятида жиддий ислохотлар амалга оширилиши лозимлиги белгилаб берилган эди.

Ҳаракатлар стратегиясининг иккинчи устувор йўналиши сифатида белгиланган “Қонун устуворлигини таъминлаш ва суд-ҳуқуқ тизимини янада ислоҳ қилишнинг устувор йўналишлари” бўйича қатор вазифалар белгиланди. Хусусан, мазкур устувор йўналиш доирасида белгиланган вазифалар орасида суд ҳокимиятининг чинакам мустақиллигини таъминлаш,

суднинг нуфузини ошириш, суд тизимини демократлаштириш ва такомиллаштириш вазифаси ҳам мавжуд. Мазкур мақсадларга эришиш учун бир неча вазифаларни самарали амалга ошириш талаб этилади. Бундай вазифалар жумласига судьялар ва суд аппарати ходимларининг мавқеини, моддий рағбатлантириш ва ижтимоий таъминот даражасини

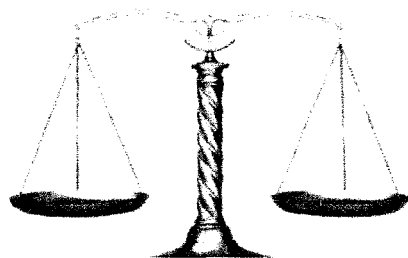
ошириш, судларнинг моддий-техника базасини мустаҳкамлаш; судьяларга ғайриқонуний тарзда таъсир ўтказишга йўл қўймаслик бўйича таъсирчан чоралар кўриш; суднинг мустақиллиги ва беғаразлиги, суд процессида томонларининг тортишуви ва тенг ҳуқуқлик тамойилларини ҳар томонлама татбиқ этиш; «Хабеас корпус» институтини қўллаш соҳасини кенгайтириш, тергов устидан суд назоратини кучайтириш; судларни янада ихтисослаштириш, суд аппаратини мустаҳкамлаш; судлар фаолиятига замонавий ахборот-коммуникация технологияларини жорий этиш вазифалари киради. Бу борада ўтган йилларда бир қатор ишлар амалга оширилди.

²³ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. – “Халқ сўзи” газетаси, 2020 йил 30 декабрь, № 276 (7778), 4-бет.

**БИР СУД – БИР ИНСТАНЦИЯ” ТАМОЙИЛИНИ
ЖОРИЙ ЭТИШ МЕХАНИЗМИ**

касация тартибида + апелляция тартибида (вилоят қарорлари)

2019 йилнинг ўзида 58 МИНГдан ортиқ фуқаро ва тадбиркорлар судлардаги сарсонгарчиликларга нисбатан ўз эътирозларини билдирган

Жиноий одил судлов – 66 ўрин

Қонун устуворлиги индекси бўйича – 92 ўрин

Фуқаролик одил судлов индикатори – 72 ўрин

Франция, Италия, Канада, Жанубий Корея, Қозоғистон, Беларусь ва бошқаларда ўрта бўгин умумюрисдикция судлари фуқаролик, жиноят ва иқтисодий ишлар бўйича ягона суд сифатида фаолият юритади.

Адолат ва қонун устуворлигини таъминлашда эса суд ҳокимияти ҳал қилувчи ўринни эгаллайди. Инсон ҳуқуқ ва эркинликларини кафолатли ҳимоя қилиш, қонун устуворлигини таъминлашга қаратилган ислоҳотларни 2021 йилда ҳам изчил давом эттириш белгиланди. Сўнги 4 йил давомида суд-ҳуқуқ соҳасини ислоҳ этиш борасида дадил қадамлар кўйилди. Бу йўналишдаги устувор масалалар юзасидан 40 дан ортиқ қонун, фармон ва қарорлар қабул қилинди. Адолат давлатчиликнинг мустаҳкам пойдеворидир. Адолат ва қонун устуворлигини таъминлашда эса суд ҳокимияти ҳал қилувчи ўринни эгаллайди. Шу нуқтаи назардан қарайдиган бўлсак, бу борада ишларимиз жуда кўп.

Янги йилдан бошлаб жорий этиладиган “бир суд – бир инстанция” принципи суд қарорларининг адолатли, қонуний ва барқарорлигини таъминлашда бош мезон бўлади. Ҳозирги кунгача вилоят судлари чиқарган қарор устидан берилган шикоятлар шу судларнинг ўзида кўриб чиқилар эди. Биргина 2019 йилда вилоят судлари қабул қилган 13 мингта шундай қарор Олий суд томонидан ўзгартирилган ва бекор қилинган²⁴. 2021 йилдан бошлаб, бир-бирини такрорлайдиган суд босқичлари қисқартирилади. Одил судловга хос бўлмаган ишларни назорат тартибида кўриш амалиёти бекор қилинади.

2021 йилдан бошлаб, фуқаролик, иқтисодий ва жиноят ишлари бўйича вилоят даражасидаги 3 та суд битта суд сифатида бирлаштирилади. Бу янгилик аҳоли ва тадбиркорларга катта қулайликларни яратади.

²⁴ Ўзбекистон Республикаси Президентини Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. – “Халқ сўзи” газетаси, 2020 йил 30 декабрь, № 276 (7778), 4-бет.

2021 йилдан суд муҳокамасига қадар судда ишларни дастлабки эшитиш амалиёти янги тартиб сифатида жорий этилади. Бунда ишни тўхтатиш ёки тугатишга асос етарли бўлса, суд ишни аввалгидай тергов ёки прокурорга қайтармасдан, ўзининг якуний қарорини қабул қилади.

Инвесторлар ҳуқуқларини муносиб ҳимоя қилиш мақсадида Олий судда инвестициявий низолар ва рақобатга оид ишларни кўриш бўйича махсус судлов таркиби ташкил этилди. Энди йирик инвесторлар, ўз хоҳишига кўра, низони ҳал қилиш учун тўғридан-тўғри Олий судга мурожаат қилиши мумкин.

Суд тизимида рақамлаштириш янада кенгайтирилиб, фуқароларимизга суд биносига келиб юрмасдан, онлайн тартибда мурожаат қилиш имконияти яратилади. Суд-тергов фаолиятида очиклик ва қонунийликни таъминлаш, сарсону овора бўлиш ва ортиқча сарф-харажатга йўл қўймаслик мақсадида “электрон жиноят иши” ва “масофадан туриб сўроқ қилиш” тизимлари ҳам жорий этилган, эндиликда суд тизимида рақамлаштириш янада кенгайтирилиб, фуқароларимизга суд биносига келиб юрмасдан, онлайн тартибда мурожаат қилиш имконияти яратилади. Электрон тартибда суд ва ижро ишини юритишнинг замонавий шакл ва усуллари, шу жумладан, процесс иштирокчилари билан ўзаро электрон ҳамкорликни амалга ошириш, видеоконференцалоқадан фойдаланиш, шунингдек, процессуал ҳаракатларни видео, аудио қайд этишни, суд-тергов жараёнларини стенограмма қилишнинг янги турлари кенгроқ жорий этиладиган бўлди. Электрон тартибда суд ва ижро ишини юритишнинг замонавий шакл ва усуллари жорий этилди. Шунингдек, фуқаролар ўз аризаларини кўриб чиқиш жараёнини масофадан туриб кузатиб бориши мумкин бўлади.

Ўзбекистон Республикасининг Конституциясида давлат ҳокимиятининг алоҳида, мустақил тармоғи сифатида ва фақат қонунларга таянган ҳолда иш кўрадиган органлар сифатида белгиланган суд органларининг чинакам мустақиллигини амалда таъминлаш борасида республикамызда кейинги йилларда жиддий ишлар ва самарали ислохотлар амалга оширилди, бундай тадбирлар изчил давом эттирилмоқда. Кўзланган мақсад эса олий: халқимизнинг фаровон, бахтли, ҳеч бир жамиятлардан кам бўлмаган, адолат ҳукмрон бўлган маконда яшашини таъминлаш. Мамлакатимизда суд-ҳуқуқ соҳасини ислоҳ қилишнинг асл мазмуни ҳам ана шундадир.

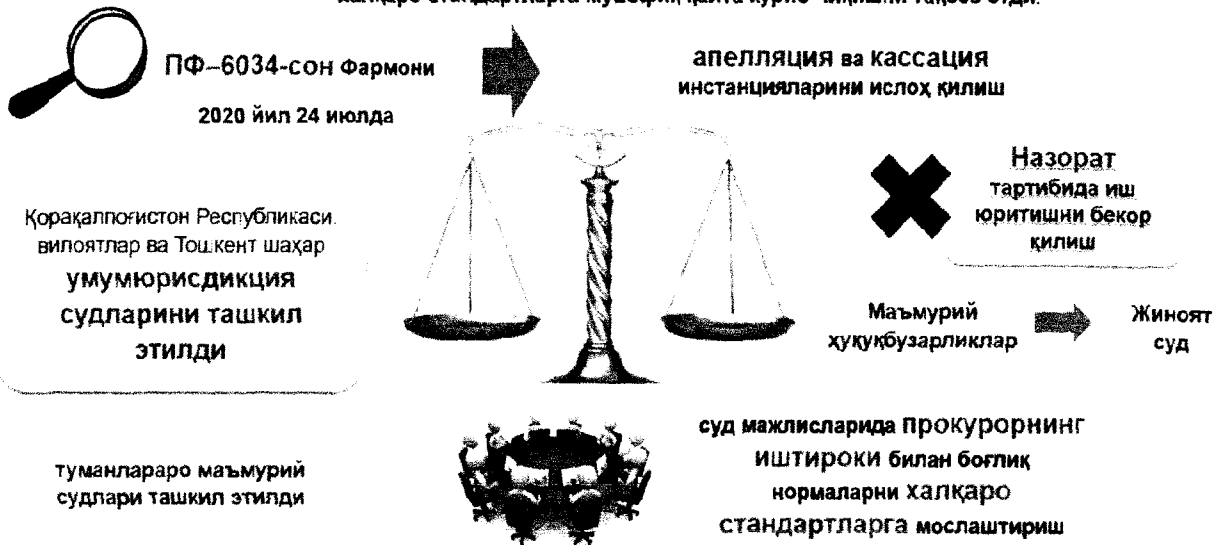
ИНСОН ҲУҚУҚ ВА ЭРКИНЛИКЛАРИНИ КАФОЛАТЛИ ҲИМОЯ ҚИЛИШ,
ҚОНУН УСТУВОРЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШГА ҚАРАТИЛГАН ИСЛОҲОТЛАР

“Бир суд – бир инстанция” принципи суд қарорларининг адолатли, қонуний ҳамда барқарорлигини таъминлашда бош мезон бўлиши лозим. Олий Мажлис томонидан қабул қилинган қонунларга кўра, 2021 йилдан бошлаб вилоят ва унга тенглаштирилган фуқаролик, жиноят ҳамда иқтисодий судлар негизида судьяларнинг қатъий ихтисослашувини сақлаб қолган ҳолда Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳар судларини ташкил этиш белгиланган. Жиноят ишларини судда кўриш учун тайинлаш босқичида дастлабки эшитув институтини киритиш, апелляция ва кассация инстанцияларини ислоҳ қилиш, назорат тартибида иш юритиш институтини бекор қилиш, прокурорнинг айбловдан воз кечишининг процессуал тартибини белгилаш назарда тутилган.

БИР СУД – БИР ИНСТАНЦИЯ” ТАМОЙИЛИНИ ЖОРИЙ ЭТИШ МЕХАНИЗМИ

Суд органларининг амалдаги тузилишини, суд инстанцияларини замон талаблари ва халқаро стандартларга мувофиқ қайта кўриб чиқишни тақозо этди.

Қонун талабларига мос равишда расмийлаштирилган шикоятни Олий суд судьяси томонидан судлов ҳайъатига киритишни рад этиш ваколати бекор қилинмоқда. Бундан мақсад шикоятни яқка тартибда мазмунан ҳал этишнинг олдини олиш бўлиб, эндиликда процессуал кодексларда белгиланган талабларга риоя қилинган ҳолда берилган барча шикоятлар Олий судда кассация инстанцияси иш юритувига қабул қилинади ва кўриб чиқилади.

Инвестициявий низолар бўйича йирик инвесторларнинг, рақобатга оид ишлар бўйича тарафларнинг хоҳишига кўра, ушбу тоифадаги ишлар бевосита Олий суд томонидан кўрилиши мумкинлиги белгиланмоқда.

Жиноят-процессуал кодексига янги очилган ҳолатлар туфайли жиноят иши бўйича иш юритишни қайтадан бошлашнинг аниқ қоидаларини белгиловчи қўшимчалар киритилмоқда. Уларга кўра, ушбу ҳуқуқни илгари назарда тутилганидек нафақат прокурор, балки жиноят процессининг бошқа иштирокчилари ҳам амалга ошириши мумкин. Лекин шуни ҳам қайд этиш лозимки, қонун кучга киргандан сўнг апелляция шикояти беришга улгурмаган шахсларнинг ҳуқуқларини тиклаш, хусусан, улар томонидан муддатни ўтказиб юбориш ҳолатларини узрли деб топиш лозим бўлади.

2.2. Жазони ижро этиш тизимида инсонпарварлик тамойилининг изчил қарор топиши

Ўзбекистон Республикасининг қонун ҳужжатлари тизимида мавжуд бўлган, тегишли қонунлар асосида тасдиқланган 18 та кодекснинг учтаси – Ўзбекистон Республикасининг Жиноят кодекси, Жиноят-процессуал кодекси ва Жиноят-ижроия кодекси нормалари доирасида ҳам кейинги вақтларда жиддий ўзгартишлар амалга оширилди. Бу жараён ҳамон давом этмоқда ва келгусида ҳам давом эттирилади. Чунки баъзи бир қилмишларни жиноятлар тоифасидан чиқариш ва либераллаштириш борасида замон талабларидан

келиб чиққан ҳолда, дунё давлатлари тажрибасида эришилган илғор анъаналарни эътиборга олиб, халқимизнинг инсонпарварлик ғоялари билан йўғрилган менталитетига асосланиб, шунингдек жинойий жазоларнинг бош вазифаси айбдор деб топилган шахсларни азобга солиш эмас, балки уларни тарбиялаш эканлиги принципига таянган ҳолда қонунчиликда тегишли ўзгартишларни амалга оширишга эҳтиёж сезилади. Шундай экан, ушбу масалага ҳам алоҳида эътиборни қаратиш лозимдир. Шундан келиб чиқиб, Ўзбекистон Президенти Ш. Мирзиёев Ўзбекистон парламенти аъзоларига қилган Мурожаатномасида жазони ижро этиш тизимида инсонпарварлик тамойилини кенг қўллаш борасидаги ишлар давом эттирилиши тўғрисида гапирди. Жумладан, халқаро стандартлардан келиб чиқиб, 25 та манзил-колониялар босқичма-босқич қисқартирилади. Бундан буён биринчи марта озодликдан маҳрум этилган шахсга берилган жазо енгилроғи билан алмаштирилса, у манзил-колонияга ўтказилмасдан, тўғридан-тўғри пробация назоратига олинади. Мазкур енгиллик натижасида ҳозирда жазо ўтаётган 6 минг нафар шахсга ўз маҳалласи назорати остида оиласи бағрида бўлиш имконияти яратилади. Шу билан бирга, жазони енгилроғи билан алмаштириш ва шартли озод қилиш тўғрисида тақдимнома киритиш ваколати жазони ижро этиш органидан, янги ташкил этиладиган Инсонпарварлик комиссиясига ўтказилади, деди Ўзбекистон Президенти Ш.Мирзиёев²⁵.

Бугунги кунда мамлакатимизда 54 та жазони ижро этиш муассасаси мавжуд. Шундан 18 таси ёпиқ турдаги, 25 таси манзил колония ва 11 таси тергов ҳибсхонасидир. Ички ишлар вазирлиги тақдим этган маълумотларга кўра, жазони ижро этиш тизимида 22 мингдан ортиқ маҳкумлар, шундан 7 мингдан зиёди манзил колонияда, 14 мингдан кўпроғи ёпиқ турдаги колонияда жазо муддатини ўтамоқда²⁶.

Жазо муддатини ўтаётган маҳкумларни сақлаш шароитларининг шаффофлигини таъминлаш ҳамда қийноқ ва жисмоний тазйиқ ўтказиш билан боғлиқ салбий ҳолатларнинг олдини олиш мақсадида тизимдаги 54 та жазони

²⁵ Ўзбекистон Республикаси Президентини Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. – “Халқ сўзи” газетаси, 2020 йил 30 декабрь, № 276 (7778), 4-бет.

²⁶ “Халқ сўзи” газетаси, 2021 йил 12 январь, № 7 (7787), 2-бет.

ижро этиш муассасаси 3280 дона замонавий видеокузатув мосламаси билан жиҳозланган. Шундан, 2203 таси жазони ижро этиш муассасаси яшаш сахнига, 432 таси ишлаб чиқариш сахнига, 645 таси ташқи маъмурий худудга ўрнатилган.

Ўтган давр мобайнида Жиноят-ижроия кодексига тегишли ўзгартиш ва кўшимчалар киритилиши ушбу соҳадаги бир қатор ислохотларни қонуний мустаҳкамлади. Хусусан, маҳкумларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини янада кенгайтириш мақсадида вояга етмаганларнинг ота-онаси ёки уларнинг ўрнини босувчи шахслар билан учрашувларида чекловлар бекор қилинди. Ижтимоий хавфи катта бўлмаган ёки унча оғир бўлмаган жинояти учун жазо ўтаётган маҳкумларга биринчи марта сайлов ҳуқуқи берилди. Жазони ижро этиш муассасасида маҳкумларни рағбатлантириш комиссияси таркибига Инсон ҳуқуқлари бўйича вакилнинг худудий вакиллари киритилди.

Мурожаатномада Ўзбекистон Президенти Ш.Мирзиёев томонидан бу соҳада олдимизда турган вазифа сифатида 25 та манзил-колония босқичма-босқич қисқартирилиши, биринчи марта озодликдан маҳрум этилган шахсга берилган жазо енгилроғи билан алмаштирилганда тўғридан-тўғри пробация назоратига олиниши ҳамда жазони енгилроғи билан алмаштириш ва шартли озод қилиш тўғрисида тақдимнома киритиш ваколати жазони ижро этиш муассасаларидан янги ташкил қилинадиган инсонпарварлик комиссияларига ўтказилиши бўйича вазифалар белгиланди.

Қайд этиш жоизки, судлар фаолиятида замонавий ахборот технологияларини жорий этиш бўйича ислохотлар бевосита аҳоли ва тадбиркорлик субъектларига ўз ҳуқуқлари, манфаатларини ҳимоя қилиш учун судга мурожаат қилишни эркинлаштириш ҳамда судлар фаолиятида очиқлик ва шаффофликни таъминлаш имконини бермоқда. Давлатимиз раҳбари Мурожаатномада билдирган фикр-мулоҳазаларининг амалий ифодаси сифатида суд тизимида рақамлаштириш ишлари янада кенгайтирилиб, судларга масофадан туриб мурожаат қилиш, суд мажлисларида видеоконференц-алоқа тизимидан фойдаланиб иштирок этиш, судьялар ўртасида ишларни автоматик тарзда тақсимлаш, суд қарорларини интернет тармоғида эълон қилиш, ижро ҳужжатларини электрон шаклда мажбурий ижрога юбориш тизимлари жорий этилмоқда. Хусусан, Ўзбекистон Президентининг 2020 йил 3 сентябрдаги “Суд ҳокимияти органлари фаолиятини рақамлаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори билан 2020-2023 йилларда суд ҳокимияти органлари фаолиятини рақамлаштириш дастури тасдиқланди. Ушбу дастурга мувофиқ, 2021 йилдан бошлаб барча судларда суд мажлисларини иш бўйича тарафларнинг илтимосномаси ва раислик қилувчининг розилиги билан аудиоёзувдан фойдаланган ҳолда қайд этиб бориш ҳамда суд мажлислари баённомаларини ушбу тизимдан фойдаланган ҳолда шакллантиришга ўтилади.

Дастурда белгиланган муддатдан бошлаб апелляция ва кассация инстанцияси судларида ишлар судьялар ўртасида автоматик равишда тақсимланади, барча иштирокчилар суд мажлисларининг вақти ва жойи

ҳақида SMS хабар орқали бепул хабардор қилинади. Шу билан бирга, фуқаролар ва тадбиркорлик субъектларига кўрсатиладиган интерактив хизматлар турларини кенгайтириш, ҳар бир мурожаатни кўриб чиқиш жараёнининг онлайн кузатиб борилишини таъминлаш, суд биноларида интерактив хизматлардан эркин фойдаланиш имкониятини яратиш суд ҳокимияти органлари фаолиятини рақамлаштиришнинг кейинги босқичидаги вазифаларидан бири этиб белгиланди.

Фуқароларга судларга мурожаат қилишда қулайлик яратиш учун Олий суднинг Интерактив хизматлар портали — my.sud.uz сайтида судларга электрон шаклда мурожаат қилиш тизими жорий этилди. Электрон мурожаат ҳолатини ахборот тизимида очилган шахсий кабинет орқали онлайн кузатиб бориш мумкин. Шунингдек, мазкур сайтда давлат божлари ва судга мурожаат қилишдаги йиғимлар суммаси ҳисобини юритиш учун ягона биллинг тизими яратилган. Мазкур тизимнинг афзаллиги шундаки, судга мурожаат қилганлик учун тўловларни амалга оширишда банк ҳисобрақамлари ва бошқа реквизитлар қўлда тўлдирилмайди ҳамда тўлов амалга оширилгани ҳақида банкдан алоҳида тасдиқ талаб этилмайди.

Яратиладиган бу имкониятлар суд мажлисида иштирок этувчи тарафларнинг суд биноларига келиб-кейтиш харажатларини камайтиради, вақтини тежайди, судга мурожаат қилиш тартибини осонлаштиради. Президентимиз Мурожаатномасида мазкур тизимни янада ривожлантиришга эътибор қаратилгани юртдошларимизнинг судларга бўлган ишончи ортишига замин яратади. Мамлакатимиз раҳбари Олий Мажлисга Мурожаатномасида яна бир бор судлар фаолиятига тўхталиб, “Суд тизимида рақамлаштириш янада кенгайтирилиб, фуқароларимизга суд биносига келиб юрмасдан, онлайн тартибда мурожаат қилиш имконияти яратилади”, дея таъкидлади.

2.3. Тезкор-қидирув, тергов ва жазони ижро этиш соҳасида қийноқларнинг олдини олиш тизимини тубдан такомиллаштириш – бош мезон

Ўзбекистон Президенти ўз Мурожаатномасида Олий Мажлис палаталари ва Инсон ҳуқуқлари бўйича Миллий марказ қийноқларнинг олдини олиш бўйича Омбудсман ваколатларини кенгайтириш, шунингдек, жамоатчилик назоратини кучайтириш юзасидан икки ой муддатда ўз таклифларини ишлаб чиқиши лозимлигини таъкидлади. Ушбу ўринда Инсон ҳуқуқлари бўйича Миллий марказ ва Омбудсман, уларнинг ваколатлари хусусида қисқача тўхталиб ўтамыз.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармонида асосан 1996 йил 31 октябрда Инсон ҳуқуқлари бўйича Ўзбекистон Республикаси Миллий маркази ташкил этилди²⁷. Бу марказ ижро этувчи ҳокимиятнинг таркибий

²⁷ Инсон ҳуқуқлари бўйича Ўзбекистон Республикаси Миллий марказини тузиш тўғрисида Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони.//“Халқ сўзи”, 1997 йил 3 ноябрь.

қисми бўлиб, у инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилувчи ташкилот сифатида фаолият кўрсатади. Миллий марказнинг асосий вазифаси инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини муҳофаза қилиш, барча аҳолининг инсон ҳуқуқлари бўйича маданиятини оширишга хизмат қилишдан иборат.

Инсон ҳуқуқлари бўйича Ўзбекистон Республикаси Миллий маркази — ҳуқуқни ҳимоя қилиш фаолиятини инсон ҳуқуқлари бўйича халқаро Билль асосида мувофиқлаштирувчи давлат ташкилотдир.

Марказнинг асосий мақсади — устувор вазифаларни ҳар томонлама ҳал этиш йўли билан инсон ҳуқуқлари соҳасидаги Миллий фаолият дастурини — ҳуқуқ ва эркинликларни ҳимоя этишнинг кўп жиҳатли тизимини яшлаб чиқиш ва ҳаётга тадбиқ этиш, жумладан:

- 1) инсон ҳуқуқлари соҳасидаги қонунчиликни такомиллаштириш;
- 2) ҳуқуқий ёрам кўрсатиш ва инсон ҳуқуқларини суд йўли билан ҳимоя қилиш;
- 3) инсон ҳуқуқларини суддан ташқари ҳимоя қилиш тизимини яратиш;
- 4) қуйидаги шахслар ҳуқуқини ҳимоя қилиш стратегиясини ишлаб чиқиш:

- аҳолининг ижтимоий кам таъминланган қатламлари;
- экологик офат минтақаларида яшовчи аҳоли;
- диндорлар, турли дин вакиллари;
- озодликдан маҳрум этилган шахслар;
- ҳарбий хизматчилар.

5) инсон ҳуқуқлари бўйича ноҳуқумат ташкилотлари фаолиятларининг самарали шаклларини ривожлантириш;

6) инсон ҳуқуқларига риоя қилиш кафолати сифатида ахборот олиш эркинлигини таъминлаш;

7) инсон ҳуқуқлари соҳасидаги таълимнинг кўп мақсадли тизимини — алоҳида ихтисослашган курслардан тортиб оммавий маълумот – танишув дастурларигача ташкил этиш;

8) Ўзбекистонда инсон ҳуқуқлари ва эркинликлари тизимини ривожлантириш асосида дунё ҳамжамиятига кириш йўлларини шакллантиришдан иборат.

Марказ фаолиятининг асосий йўналишлари қуйидагилардан иборат:

1. Инсон ҳуқуқлари соҳасидаги миллий фаолият дастурини ишлаб чиқиш орқали давлат ва жамоат ташкилотларининг илмий-тадқиқот, таълим ва маърифий фаолиятларини мувофиқлаштириш;

2. Ўзбекистон инсон ҳуқуқлари миллий концепцияси асосида ҳуқуқий давлат миллий мафкурасини шакллантириш;

3. БМТ эълон қилган инсон ҳуқуқлари соҳасидаги барча норматив ҳужжатларни босқичма-босқич қабул қилиш орқали Ўзбекистоннинг жаҳон ҳамжамиятига киришининг самарали механизминини яратиш ҳисобланади.

Марказ фаолияти дастурининг асоси «Инсон ҳуқуқлари Умумжаҳон Декларацияси»да баён этилган ҳуқуқий маданиятни ривожлантиришнинг умумбашарий принципларидир.

Марказнинг асосий мақсад ва вазифалари қуйидагилардан иборат:

- фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари соҳасида миллий ҳаракат режасини ишлаб чиқиш;
- инсон ҳуқуқлари соҳасида Ўзбекистон Республикасининг халқаро ва миллий ташкилотлар билан ҳамкорлигини ривожлантириш;
- Ўзбекистон Республикасида инсон ҳуқуқларига риоя этилиши ва бу ҳуқуқларнинг муҳофаза қилиниши юзасидан илмий маърузалар тайёрлаш;
- инсон ҳуқуқларини муҳофаза қилиш ва қўшма лойиҳаларни амалга ошириш масалалари бўйича халқаро ва ҳукуматга қарашли бўлмаган ташкилотлар билан ўзаро ҳамкорлик қилиш;
- инсон ҳуқуқлари соҳасида давлатлараро икки томонлама ва кўп томонлама битимларни ишлаб чиқиш ва эксперт баҳолаш ҳамда уларни тайёрлаш ишларида қатнашиш;
- давлат ҳокимияти ва бошқарув идораларига, шунингдек инсон ҳуқуқлари бўйича жамоат бирлашмаларига маслаҳатлар бериб туриш;
- давлат органларига уларнинг инсон ҳуқуқларини ҳимоя қилишдаги ишларни рағбатлантириш ва муҳофаза қилиш соҳасида таклифлар бериш, тарғибот, ўқув-услугий адабиётларни нашр этиш борасидаги фаолиятини мувофиқлаштириш;
- фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини амалга ошириш ва ривожлантириш бўйича маълумотларнинг ахборот базасини барпо этиш;
- фуқароларнинг ҳуқуқ ва эркинликларини ҳимоя қилиш юзасидан социологик тадқиқотлар ўтказиш ва уларда қатнашиш;
- давлат органларининг инсон ҳуқуқларига риоя этиш ва бу ҳуқуқларни муҳофаза қилиш соҳасидаги фаолиятини такомиллаштириш юзасидан уларга тавсиялар тайёрлаш;
- инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини муҳофаза қилиш бўйича миллий дастурларни ишлаб чиқиш;
- аҳолининг ҳуқуқий маданиятини шакллантириш стратегиясини ишлаб чиқиш;
- инсон ҳуқуқларини рағбатлантириш ва муҳофаза қилиш соҳасида жамоатчилик ташаббусларини рағбатлантириш ва мувофиқлаштириш;
- инсон ҳуқуқлари бўйича адабиётлар, телекўрсатувлар ва радио эшиттиришлар, шунингдек «Ўзбекистонда демократиялаш ва инсон ҳуқуқлари» даврий нашрини тайёрлаш ва уни чоп эттириш;
- миллий, минтақавий ва халқаро даражада инсон ҳуқуқларига риоя этиш ва уларни муҳофаза қилиш соҳасида илмий тадқиқотларни ривожлантириш;
- инсон ҳуқуқлари масалаларини ўрганиш ва ўқитиш бўйича дастурлар тайёрлаш, конференциялар, семинар ва ўқув курсларини биргаликда ташкил этиш ва бу соҳада халқаро ҳамкорликни ривожлантириш;
- инсон ҳуқуқлари соҳасида ҳукуматга қарашли бўлмаган ҳуқуқни муҳофаза қилиш ташкилотлари ва сиёсий партиялар билан ҳамкорлик қилиш;
- Ўзбекистон Республикаси ҳукуматининг инсон ҳуқуқлари ва асосий эркинликларини муҳофаза қилиш ва рағбатлантириш бўйича олиб бораётган

фаолияти тўғрисида мамлакат аҳолисини, шунингдек жаҳон жамоатчилигини оммавий ахборот воситалари ёрдамида хабардор қилиб бориш.

2004 йил 27 августда “Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг инсон ҳуқуқлари бўйича вакили (омбудсман) тўғрисида” қонун қабул қилинди²⁸. Жаҳоннинг ривожланган давлатларида инсон ҳуқуқларига риоя қилиш ва уларни ҳимоя қилиш воситаси сифатида Омбудсман²⁹ институти ташкил этилган.

Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Инсон ҳуқуқлари бўйича вакили (омбудсман) мансабдор шахс бўлиб, унга давлат органлари, корхоналар, муассасалар, ташкилотлар ва мансабдор шахслар томонидан инсон ҳуқуқлари ҳамда эркинликлари тўғрисидаги қонун ҳужжатларига риоя этилиши устидан парламент назоратини таъминлаш ваколатлари берилган.

Ўзбекистон Республикасининг Инсон ҳуқуқлари бўйича вакили институти инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини ҳимоя қилишнинг мавжуд шакллари ҳамда воситаларини тўлдиради. Омбудсман Ўзбекистон Республикасининг инсон ҳуқуқлари тўғрисидаги қонун ҳужжатларини такомиллаштириш ва уларни халқаро ҳуқуқ нормаларига мувофиқлаштиришга, халқаро ҳамкорликни ривожлантиришга хизмат қилади, фуқароларнинг инсон ҳуқуқлари соҳасидаги ижтимоий онгини оширишга кўмаклашади.

Омбудсман ўз фаолиятида Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси, қонунлари, бошқа қонун ҳужжатларига, Ўзбекистон Республикасининг халқаро шартномаларига, шунингдек халқаро ҳуқуқнинг умум эътироф этилган принциплари ва нормаларига амал қилади.

Омбудсман ўз ваколатларини мустақил ҳамда давлат органлари ва мансабдор шахсларга тобе бўлмаган тарзда амалга оширади ва у Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисига ҳисобдордир.

Омбудсман Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Қонунчилик палатаси ва Сенати томонидан беш йил муддатга сайланади. Омбудсман лавозимига номзод Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг палаталари кўриб чиқиши учун Ўзбекистон Президенти томонидан киритилади. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатасининг ва Сенатининг Омбудсманни сайлаш тўғрисидаги қарори палаталарнинг мажлисларида Олий Мажлисининг Қонунчилик палатаси депутатлари ҳамда Сенати аъзолари умумий сонининг кўпчилик овози билан қабул қилинади.

Омбудсман номзоди Олий Мажлис палаталарининг мажлисларида кўриб чиқилганидан кейин бу масала юзасидан қабул қилинган узил-кесил қарор Ўзбекистон Президентига юборилади. Омбудсман ўзининг ваколатлари

²⁸ Ўзбекистон Республикасининг “Олий Мажлисининг инсон ҳуқуқлари бўйича вакили (Омбудсман) тўғрисида”ги қонуни (янги таҳрири). // “Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами”, 2004, 38-сон, 420-модда.

²⁹ “Омбудсман” сўзи шведча “ombudsman” сўзидан олинган бўлиб, “бирон киши манфаатларининг вакили” деган маънони билдиради. Омбудсман лавозими дунёда биринчи марта 1709 йилда Швеция қироллиги ҳузурида жорий қилинган. Ҳозирги вақтда у жаҳоннинг 110 дан ортиқ мамлакатида мавжуд.

муддати тугагач, янги омбудсман сайлангунига қадар ўз вазифасини бажаришни давом эттириб туради.

Сайланиш куни 25 ёшга тўлган, камида 5 йил Ўзбекистон ҳудудида муқим яшаётган Ўзбекистон Республикасининг фуқароси омбудсман лавозимига сайланиши мумкин.

Омбудсманнинг ҳисоботи ҳар йили Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг мажлисларида эшитилади. Омбудсманнинг йиллик ҳисоботи белгиланган тартибда эълон қилинади. Омбудсман инсон ҳуқуқлари ва эркинликлари соҳасидаги халқаро шартномаларнинг бажарилиши юзасидан Ўзбекистон Республикасининг йиллик маърузаларини тайёрлашда иштирок этади.

Омбудсман Ўзбекистон фуқароларининг ҳамда Ўзбекистон ҳудудидаги чет эл фуқаролари ва фуқаролиги бўлмаган шахсларнинг ўз ҳуқуқлари, эркинликлари ҳамда қонуний манфаатларини бузаётган ташкилотлар ёки мансабдор шахсларнинг ҳаракатлари ёхуд ҳаракатсизлиги устидан берган шикоятларини кўриб чиқади ва у ўз текширувини ўтказиш ҳуқуқига эга.

Омбудсман суднинг ваколат доирасига кирадиган масалаларни кўриб чиқмайди.

Омбудсман арз қилувчига ўз ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатлари бузилганлиги маълум бўлиб қолган пайтдан эътиборан ёки арз қилувчи, агар у ҳуқуқлари ва эркинликларини ҳимоя қилишнинг бошқа воситаларидан фойдаланган ҳамда қабул қилинган қарорлардан қаноатланмаган бўлса, ўз шикояти бўйича қабул қилинган охириги қарордан хабар топган пайтдан эътиборан бир йил давомида берилган шикоятларни кўриб чиқади.

Тезкор-қидирув, тергов ва жазони ижро этиш соҳасида қийноқларнинг олдини олиш тизимини тубдан такомиллаштириш зарур. Ушбу ҳолатлар ҳали ҳам учраб тургани фуқароларда жиддий эътирозларни келтириб чиқараётгани ҳамда мамлакатимизнинг халқаро нуфузига салбий таъсир кўрсатаётгани ҳам айна ҳақиқат. Ўзбекистон Президенти Ш.Мирзиёевнинг таклифи асосида Омбудсман томонидан ҳар чоракда жамоатчилик вакиллари билан биргаликда, тергов изолятори ва жазони ўташ муассасаларига *“мониторинг таширфлари”* тизими йўлга қўйилади. Олий Мажлис палаталари ҳар йили Омбудсманнинг қийноқларнинг олдини олиш бўйича маърузасини эшитиб, бу иллатга бутунлай барҳам бериш бўйича зарур чора-тадбирларни белгилайди.

Ўзбекистон Президенти Ш.Мирзиёевнинг Олий Мажлисга йўллаган Мурожаатномасида инсон ҳуқуқ ва эркинликларини кафолатли ҳимоя қилиш, қонун устуворлигини таъминлашга қаратилган ислоҳотлар 2021 йилда ҳам изчил давом эттирилиши маълум қилинди. Унга кўра, янги йилдан бошлаб фуқаролик, иқтисодий ва жиноят ишлари бўйича вилоят даражасидаги судлар битта суд сифатида бирлаштирилиши, суд муҳокамасига қадар судда ишларни дастлабки эшитиш амалиёти янги тартиб сифатида жорий этилади. Бу жараёнда ишни тўхтатиш ёки тугатишга асос етарли бўлса, суд ишни аввалгидай тергов ёки прокурорга қайтармасдан, ўзининг якуний қарорини

қабул қилади. Ривожланган демократик давлатларда жиноятларнинг олдини олиш, содир этилган жиноятларни тез ва тўла очиш, айбсиз инсонни қонунга хилоф равишда жавобгарликка тортмаслик, одил судловнинг барча босқичларида тарафларнинг тенглигини таъминлаш инсон ҳуқуқлари бўйича умумэтироф этилган масалалар саналади. Шунингдек, процессуал мажбурлов чораларини асосли қўллаш, суд-тергов амалиётида шахсни қийноққа солмаслик, унга шафқатсиз, ғайриинсоний ёки кадр-қимматини камситувчи муомала ҳамда жазо турларини қўлламаслик, чин кўнгилдан пушаймон бўлиб, жиноятни фош этишда фаол кўмаклашгани учун шахсни жавобгарликдан тўлиқ ёки қисман озод қилиш, жабрланувчиларга етказилган мулкий зарарни қоплаш ҳамда жиноят процесси иштирокчиларининг ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш орқали фуқароларнинг ишончини қозониш устувор вазифалардандир. Мамлакатимизда суд-ҳуқуқ соҳасидаги институционал ислохотлар доирасида маҳкумлар ва қамоққа олинган шахслар учун қулай шарт-шароитлар яратиш, уларнинг ҳуқуқ ва эркинликларига риоя этиш, шаъни ва кадр-қимматини ҳурмат қилишга қаратилган комплекс чора-тадбирлар амалга оширилаётгани эътиборга молик. Бу борада жиноят-ижроия қонунчилигини, шу жумладан, озодликдан маҳрум этиш жойларида маҳкумларни сақлаш шарт-шароитларини янада яхшилашни назарда тутувчи қонунчиликни такомиллаштириш концепцияси қабул қилинди. Ўзбекистон Республикасининг Сайлов кодекси билан ижтимоий ҳавфи катта бўлмаган ва унча оғир бўлмаган жиноятларни содир этгани учун озодликдан маҳрум этиш жойларида сақланаётган шахсларнинг сайловларда иштирок этиши бўйича чеклов бекор қилинди. Айни пайтда Жиноят-ижроия кодексининг янги таҳририни ишлаб чиқиш бўйича ишлар олиб борилмоқда.

Мамлакатимизда олиб борилаётган инсонпарвар сиёсат туфайли ўтган қисқа даврда мамлакатимизда маҳбуслар сони икки баробар камайишига эришилди. Бу эса Ўзбекистон Президенти том маънода инсон ҳуқуқлари кафили эканининг амалий исботидир. Мурожаатномада жазони ижро этиш тизимида инсонпарварлик тамойилини кенг қўллаш борасидаги ишлар давом эттирилиши, жумладан, халқаро стандартлардан келиб чиқиб, 25 та манзил-коллония босқичма-босқич қисқартирилиши таъкидланди. Бундан буён биринчи марта озодликдан маҳрум этилган шахсга берилган жазо енгилроғига алмаштирилса, у манзил-коллонияга ўтказилмасдан, тўғридан-тўғри пробация назоратига олинishi, мазкур енгиллик натижасида ҳозир жазо ўтаётган 6 минг нафар шахсга ўз маҳалласи назоратида, оиласи бағрида бўлиш имконияти яратилиши қайд этилди. Зотан, илғор хорижий тажриба ва халқаро стандартларга кўра, озодликдан маҳрум қилиш билан боғлиқ бўлмаган жазога ҳукм қилинган, жумладан, шартли ҳукм қилинган маҳкумларни ахлоқан тузатиш, уларни жамиятдан ажратмаган ҳолда жамоатчилик билан узвий ҳамкорликда қайта тарбиялаш мақсадида ташкил этилган пробация хизмати бугунги кунда ўзининг ижобий натижасини бермоқда.

Мурожаатномада тезкор-қидирув, тергов ва жазони ижро этиш соҳасида қийноқларнинг олдини олиш тизимини тубдан такомиллаштириш зарурлиги, ушбу ҳолатлар ҳали ҳам учраб тургани, фуқароларда жиддий эътирозларни келтириб чиқараётгани таъкидланди. Ҳақиқатан ҳам, шахсларнинг ҳуқуқ ва эркинликлари кафолатларини кучайтириш мақсадида олиб борилаётган ислоҳотларга қарамасдан, ҳуқуқни муҳофаза қилувчи органлар томонидан ушлаб турилган, қамоққа олинган ва озодликдан маҳрум этишга ҳукм қилинган шахсларга нисбатан қийноққа солиш ва бошқа шафқатсиз, ғайриинсоний ёки қадр-қимматни камситувчи муомала ҳамда жазо турларини қўллаш ҳолатлари учраётгани ачинарлидир. Бу каби аянчли ҳолатлар мамлакатимизнинг халқаро нуфузига путур етказиб, рейтинг ва индекслардаги ўрнимизга таъсир кўрсатмай қолмайди. Шу боис Ўзбекистон Республикаси Президентининг ўтган йил 22 июндаги “Инсон ҳуқуқлари бўйича Ўзбекистон Республикасининг миллий стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида”ги фармони билан тасдиқланган Инсон ҳуқуқлари бўйича Ўзбекистон Республикасининг миллий стратегиясини амалга ошириш бўйича “йўл харитаси”да Ўзбекистон БМТнинг Қийноқларга қарши конвенцияси факультатив протокоliga қўшилиши масаласини кўриб чиқиши белгилангани таҳсинга лойиқ.

Мурожаатномада қийноқларнинг олдини олиш бўйича Омбудсман ваколатларини кенгайтириш, жамоатчилик назоратини кучайтириш, Омбудсман томонидан ҳар чоракда жамоатчилик вакиллари билан биргаликда тергов изолятори ва жазони ўташ муассасаларига “мониторинг ташрифлари”ни амалга ошириш, Олий Мажлис палаталари ҳар йили Омбудсманнинг қийноқларнинг олдини олиш бўйича маърузасини эшитиб, бу иллатга бутунлай барҳам бериш бўйича зарур чора-тадбирларни белгилаши лозимлиги қайд этилди. Ҳақиқатан ҳам, жиноят процессининг барча босқичида жамоатчилик назоратини кучайтириш юқорида қайд этилган салбий ҳолатларнинг олдини олишда муҳим аҳамият касб этади. Шу билан бирга, жиноят ишларини юритиш жараёнида оммавий ахборот воситаларининг иштирокига кенг йўл очиш, жиноят ишини юритишга масъул бўлган мансабдор шахсларни ўқитиш, уларнинг малакасини ошириш жараёнига эътиборни кучайтириш, маънавиятини юксалтиришга қаратилган комплекс чора-тадбирларни амалга ошириш, жиноят ишларини юритишга рақамли технологиялар, илғор илмий-техник воситалар, шунингдек, замонавий иш усулларини кенг жорий этиш зарур. Зотан, янги Ўзбекистонда Учинчи Ренессанс даври пойдеворини яратишда, энг аввало, инсон ҳуқуқ ва эркинликларини таъминлаш, уни олий кадрият даражасига кўтариш муҳим аҳамият касб этади.

2.4. Юртимизда муқим яшаган, фуқаролиги бўлмаган шахсларга тўғридан-тўғри Ўзбекистон фуқаролигини беришнинг доимий тартибини жорий қилиш

Маълумки, давлатимиз раҳбарининг 2020 йил 25 январдаги парламентга Мурожаатномасида 2020 йил 1 апрелдан Тошкент шаҳри ва Тошкент вилоятида “прописка” тизими учун қўйилган тақиқларни бекор қилиш ҳамда 1995 йилгача мамлакатимиз ҳудудига кўчиб келган фуқаролиги бўлмаган 50 минг нафар шахсга Ўзбекистон Республикаси фуқаролигини бериш таклифи илгари сурилган эди. 2019 йили 1995 йилгача юртимизга кўчиб келганларга Ўзбекистон фуқаролигини тўғридан-тўғри бериш тартиби белгиланди. Бу билан 50 минг нафардан ортиқ шахсларга фуқаролик олиш имконияти яратилди.

Эътиборлиси, ана шу хайрли ташаббус бу галги Мурожаатномадан ҳам ўрин олди. 2021 йилда бу ишлар давом эттирилади ва 2005 йилгача мамлакатимизга келиб, доимий яшаётган, фуқаролиги бўлмаган шахсларга ҳам тўғридан-тўғри Ўзбекистон фуқаролиги берилади. Бу ўзгариш билан юртимизда яшаб келаётган яна 20 минг киши Ўзбекистон фуқароси бўлиш имкониятига эга бўлади. Бундан буён, юртимизда 15 йил давомида муқим яшаган, фуқаролиги бўлмаган шахсларга тўғридан-тўғри Ўзбекистон фуқаролигини беришнинг доимий тартиби жорий қилинади.

Мазкур Мурожаатномада келтириб ўтилган катта аҳамиятга эга таклиф, мулоҳаза ва вазифаларнинг барчаси одамларни рози қилишдек эзгу мақсадларга қаратилгани билан ҳам аҳамиятлидир.

2.4.1-расм.

ИНСОН ҲУҚУҚ ВА ЭРКИНЛИКЛАРИНИ КАФОЛАТЛИ ҲИМОЯ ҚИЛИШ,
ҚОНУН УСТУВОРЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШГА ҚАРАТИЛГАН ИСЛОҲОТЛАР

тезкор-қидирув, тергов ва жазони ижро этиш соҳасида қийноқларнинг олдини олиш тизимини тубдан такомиллаштириш

3-боб. ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОН – МИЛЛИЙ ТАРАҚҚИЁТНИНГ МУҲИМ БОСҚИЧИ СИФАТИДА

Мурожаатномадаги таълим-тарбия, маънавий ҳаёт ва ижтимоий соҳада олиб борилиши лозим бўлган устувор вазифаларнинг асосий тезислари:

Ҳар қандай жамият тараққиётида унинг келажагини таъминлайдиган ёш авлоднинг соғлом ва баркамол бўлиб вояга етиши ҳал қилувчи ўрин тутади. Шу сабабли биз ислохотларимиз кўлами ва самарасини янада оширишда ҳар томонлама етук, замонавий билим ва ҳунарларни пухта эгаллаган, азму шижоатли, ташаббускор ёшларимизга таяниш зарурияти такроран айтилди.

Президент, ўз олдимизга мамлакатимизда Учинчи Ренессанс пойдеворини барпо этишдек улуғ мақсадни қўйган эканмиз, бунинг учун янги Хоразмийлар, Берунийлар, Ибн Синолар, Улуғбеклар, Навоий ва Бобурларни тарбиялаб берадиган муҳит ва шароитларни яратишимиз керак. Бунда, аввало, таълим ва тарбияни ривожлантириш, соғлом турмуш тарзини қарор топтириш, илм-фан ва инновацияларни тараққий эттириш миллий ғоямизнинг асосий устунлари бўлиб хизмат қилиши лозим, деди.

Шу боис ҳам келгуси йилларда мактабгача таълим соҳасини ривожлантириш борасидаги стратегик мақсадимиз – боғча ёшидаги ҳар бир болани ушбу таълим йўналиши билан тўлиқ қамраб олиш учун зарур шароитларни яратишдан иборатлиги таъкидланди.

Ушбу мақсад йўлида ёшларимиз ўз олдида катта марраларни қўйиб, уларга эришишлари учун кенг имкониятлар яратиш ва ҳар томонлама кўмак бериш – барчамиз учун энг устувор вазифа бўлиши зарур. Шундагина фарзандларимиз халқимизнинг асрий орзу-умидларини рўёбга чиқарадиган буюк ва қудратли кучга айлантирилиши айтилди.

Шу мақсадда **“Янги Ўзбекистон – мактаб остонасидан, таълим-тарбия тизимидан бошланади”**, деган ғоя асосида кенг кўламли ислохотларни амалга ошириш йўлида куйидаги устувор вазифалар хусусида гапирилди:

Биринчидан, ёш авлодга боғча, мактаб ва олийгоҳда сифатли таълим-тарбия беришни йўлга қўямиз, улар жисмоний ва маънавий соғлом, ватанпарвар инсонлар бўлиб улғайиши учун барча куч ва имкониятларни сафарбар этиш;

Иккинчидан, ёшларни замонавий билим ва тажрибалар, миллий ва умумбашарий қадриятлар асосида мустақил ва мантиқий фикрлайдиган, эзгу фазилатлар эгаси бўлган инсонлар этиб вояга етказиш;

Учинчидан, ўғил-қизларимизни меҳнат бозорида талаб юқори бўлган замонавий касб-ҳунарларга ўргатиш, уларда тадбиркорлик кўникмалари ва меҳнатсеварлик фазилатларини шакллантириш ҳамда ташаббусларини рўёбга чиқариш, иш ва уй-жой билан таъминлашга устувор аҳамият қаратиш;

Бир сўз билан айтганда, бола туғилганидан бошлаб, 30 ёшгача бўлган даврда уни ҳар томонлама қўллаб-қувватлайдиган, ҳаётда муносиб ўрин топиши учун кўмак берадиган, яхлит ва узлуксиз тизим яратилади.

Дунё тажрибаси шуни кўрсатадики, ёш авлодни ҳар томонлама баркамол этиб вояга етказиш учун сарфланган сармоя жамиятга ўн, юз баробар кўп фойда келтиради.

Мурожаатномада, буюк бобокалонимиз Абу Али ибн Сино, бундан минг йил олдин **“Довюрак ва ботир инсонлар келажакда содир бўладиган кийинчиликлардан кўркмайди”**, ҳикмати мисолида, Қашқадарё, Хоразм вилоятларида ва Тошкент шаҳрининг Чилонзор туманида бўлиб ўтган учрашувларда ёшларимиз томонидан билдирилган дадил фикр ва ташаббуслар қувончли эканлиги айтилди.

Агар катта авлоднинг билими ва тажрибасини, узоқни кўра олиш фазилатларини, ёшларимиздаги ғайрат-шижоат, мардлик ва фидойилик билан бирлаштира олсак, кўзлаган марраларга албатта етишимиз, янги Ўзбекистонни ана шундай билимли ва бунёдкор ёшларимиз билан биргаликда барпо этилажаги ҳақида айтилди.

Ана шу муҳим йўналишларда бошлаган ишларимизни давом эттириш ва янги, юксак босқичга кўтариш мақсадида кириб келаётган 2021 йилга мамлакатимизда **“Ёшларни қўллаб-қувватлаш ва аҳоли саломатлигини мустаҳкамлаш йили”**, деб ном беришни таклиф этилди.

2021 йил номида белгиланган соҳаларни тубдан ислоҳ қилиш ва янада ривожлантириш бўйича қуйидаги кенг кўламли ишларни амалга оширилиши асносида қуйидаги муҳим ишлар амалга оширилиши белгиланди:

Биринчидан, бола дунёга келганидан бошлаб, унда айнан мактабгача бўлган ёшда ақлий фаоллик ошади, ахлоқий-эстетик ва жисмоний хислатлар шаклланади.

Шу боис ҳам келгуси йилларда мактабгача таълим соҳасини ривожлантириш борасидаги стратегик мақсадимиз – боғча ёшидаги ҳар бир болани ушбу таълим йўналиши билан тўлиқ қамраб олиш учун зарур шароитларни яратишдан иборат.

Келгуси йил якуни билан мактабгача таълим қамровини 65 фоизга, 2023 йил охирида эса 75 фоизга етказишимиз керак. Бу ишларга бюджетдан 600 миллиард сўм субсидия бериш ҳисобидан қўшимча равишда 2 мингта нодавлат боғча ташкил этилиб, хусусий сектор улуши 25 фоизга етказилади.

Шунингдек, 2021 йилда мактабга тайёрлашнинг бепул тизими билан 560 минг нафар 6 ёшли болалар ёки уларнинг 82 фоизи қамраб олинади.

Узоқ қишлоқларда мактабгача таълимнинг муқобил шакллари янада кенгайтирилади. Бунда ЮНИСЕФ ҳамда Жаҳон банки билан ҳамкорликда имконияти чекланган болалар учун мактабгача таълимни уйда бериш модели ҳам йўлга қўйилади.

Иккинчидан, мактаб таълимини тубдан яхшилаш ва унинг сифатини ошириш, муаллимларга муносиб шароит яратиш борасидаги ислохотлар жадал давом эттирилиши;

Келгуси йили 30 та янги мактаб қуриш, 320 та мактабни таъмирлаш ва моддий-техник базасини яхшилаш мақсадида бюджетдан 2 триллион сўм ажратилиши;

Соҳада ягона “электрон таълим” тизимини жорий этишга келгуси 2 йилда 250 миллиард сўм йўналтирилиши;

Таълим сифатини тубдан яхшилаш мақсадида, аввало, ўқув дастурлари, ўқитувчи ва домлалар учун методик қўлланмаларни илғор халқаро мезонларга мослаштириш лозимлиги;

Болаларнинг таҳлилий ва креатив фикрлаш қобилиятини ривожлантириш учун уларга сермазмун ва тушунарли дарсликлар яратиш зарур. Бу борада келгуси ўқув йилида бошланғич синфларда давлат таълим стандарти ўрнига, илғор хорижий тажриба асосида, болага ортикча юклама бермайдиган “Миллий ўқув дастури” жорий этилиши;

Умумтаълим мактабларидаги таълим сифати пойтахтда ҳам, олис қишлоқларда ҳам юқори бўлиши шарт. Бунинг учун чекка худудларда мактабларни малакали кадрлар билан таъминлаш, таълим сифатини яхшилаш бўйича алоҳида дастур амалга оширилади. Жумладан, бошқа тумандаги олис мактабга бориб, дарс берадиган ўқитувчилар ойлигига 50 фоиз, бошқа вилоятга бориб ишласа – 100 фоиз устама ҳақ тўланиши;

Шунингдек, худудларда хусусий мактаблар фаолиятини рағбатлантириш учун бюджетдан субсидиялар ажратилиши;

Ёшларнинг иқтидори ва салоҳиятини тўғри йўналтиришга қаратилган узлуксиз тизим яратилиши;

Келгуси йилда юртимизда 10 та Президент мактаби, кимё-биология, математика, ахборот технологияларига ихтисослашган 197 та мактаб ўз фаолиятини бошлаши;

Иқтидорли ўтил-қизларимизнинг юқори технологиялар ва билимларни чуқур ўзлаштиришига кенг шароит яратиш ҳамда рақобатбардош миллий кадрларнинг янги авлодини тайёрлаш мақсадида Тошкент шаҳрида янги замонавий университет ташкил этамиз. Ушбу олийгоҳда чет элдаги етакчи олимлар ва профессор-ўқитувчилар жалб қилиниб, ёшларга энг замонавий дастурлар асосида таълим-тарбия берилиши;

Болаларимизнинг меҳнат кўникмаларини мактаб давридан бошлаб шакллантириб бориш мақсадида “касбга ўргатиш тизими” жорий этилиши;

Педагоглар малакасини ошириш, уларнинг машаққатли меҳнатини рағбатлантиришга алоҳида эътибор қаратилиши;

Муаллимлар ҳозирги вақтда ҳар 5 йилда малака оширади. Бундан буён уларнинг “ҳаёт давомида ўқиш” тамойили асосида ўз малакасини узлуксиз ошириб бориши йўлга қўйилиши;

Шунингдек, ўқитувчиларнинг ўз фанини билиши, педагогик маҳорати ва психологик тайёргарлигидан келиб чиқиб, тоифа бериш мезонлари ҳам қайта кўриб чиқилиши;

Президент, «Яна бир бор такрорлайман, *жамиятда ўқитувчи касби энг нуфузли ва обрўли касб бўлиши лозим*, деди. Муаллимларимиз болаларга сифатли таълим бериш ва ўз устида ишлашдан бошқа нарса ҳақида ўйламаслиги учун давлат барча шароитларни яратиб бериши зарур. Шу боис ўқитувчи, мураббий ва методистлар меҳнатига муносиб ҳақ тўлаш бўйича бошлаган ишларимиз келгуси йилда ҳам давом эттирилади. Бунинг учун халқ

таълими ходимларини рағбатлантириш ҳудудий жамғармаларига 330 миллиард сўм йўналтирилади.

Шу билан бирга, 240 мингдан зиёд мактаб ўқитувчиларига синф раҳбарлиги учун устама тўловлар 1,5 баробарга оширилиб, бюджетдан 400 миллиард сўм қўшимча маблағ ажратилади», деди давлат раҳбари.

Учинчидан, олий таълимнинг қамрови ва сифатини оширишга алоҳида эътибор қаратилиши;

Кейинги йилдан бошлаб олий таълимга ажратиладиган давлат грантлари сони камида 25 фоизга оширилиши.

Олий ўқув юртларига қабул қилишда эҳтиёжманд оилалар қизлари учун грантлар сонини 2 баробарга кўпайтириб, 2 мингтага етказамиз. Аъло баҳоларга ўқиётган, ижтимоий ҳимояга муҳтож қизлар учун махсус стипендиялар жорий этилиши;

Ҳозирги вақтда ёшлар энг нуфузли олийгоҳларга кириш учун интилади, лекин олий ўқув юртлари ўртасида билимли ва иқтидорли ёшларни жалб қилиш бўйича рақобат йўқ. Шу сабабли хусусий олийгоҳларга ҳам зарур мутахассисларни тайёрлаш бўйича давлат буюртмаси бериш тизими йўлга қўйилиши;

Олийгоҳлар ва таълим тизимининг қуйи бўғинлари ўртасидаги узвийликни кучайтириш мақсадида 65 та академик лицей олий ўқув юртлари тасарруфига ўтказилади. Шунингдек, 187 та техникум ҳам ўз йўналиши бўйича турдош олийгоҳ ва тармоқ корхоналарига бириктирилиши;

Нуфузли хорижий университетлар, илмий ва инновацион марказлар билан алоқаларни кучайтириш, улар билан кадрлар тайёрлаш бўйича ҳамкорликни янада кенгайтиришимиз зарурурияти;

Шу муносабат билан келгуси йилда “Эл-юрт умиди” жамғармаси орқали етакчи хорижий олий ўқув юртларининг магистратура ва докторантурасида ўқишга юбориладиган ёшлар сони 5 баробарга оширилади. Бу дастур орқали илк бор бакалавр йўналишида чет элларга 100 нафар ўғил-қизларимизни юборамиз. Кейинги йиллардан уларнинг сони 2-3 баробарга кўпайтирилиши;

Янги йилда юртимиздаги 30 та етакчи олийгоҳга ўқув дастурларини ишлаб чиқиш, қабул квотаси ва молиявий масалаларни мустақил ҳал қилиш ҳуқуқи берилиши;

Тўртинчидан, мамлакат тараққиётининг замини, ҳеч шубҳасиз, илм-фан ва инновацияларлар эканлиги уқтирилди.

Келгуси йилда илм-фан соҳасида олийгоҳлар ва илмий ташкилотлардаги докторантлар сони 4,5 мингтага етказилади ёки 2017 йилга нисбатан 3 баробарга оширилади. Ушбу мақсадлар учун бюджетдан қўшимча 240 миллиард сўм ажратилиши;

Илғор халқаро амалиёт асосида доцент ва профессор илмий унвонлари, фалсафа ва фан доктори илмий даражаларини бериш ваколоти ўз йўналиши бўйича нуфузли бўлган олийгоҳларнинг илмий кенгашларига ўтказилиши;

Жорий йилда илк бор математика, кимё-биология ва геология фанларини таълим ва илмнинг устувор йўналиши сифатида белгилаб, уларни комплекс ривожлантириш чоралари кўрилди. Жумладан, 98 та

ихтисослашган мактаблар ҳамда Геология фанлари университети ташкил этилди. Ўқув дастурлари тубдан қайта кўриб чиқилди, ўқитувчиларнинг иш ҳақи оширилиши;

Энди кейинги йил учун устувор илм-фан йўналишларини белгилаб олишимиз керак.

Дунёдаги деярли барча кашфиёт ва технологияларни яратишда физика фани фундаментал асос бўлганини кўрамиз. Ҳақиқатан ҳам, физика қонуниятларини чуқур эгалламасдан туриб, машинасозлик, электротехника, IT, сув ва энергияни тежайдиган технологиялар каби бугун замон талаб қилаётган соҳаларда натижага эришиб бўлмаслигига алоҳида урғу берилди.

Бу мавзуда буюк мутафаккир шоиримиз Мир Алишер Навоий ўз даврида ёшларга мурожаат қилиб, **“Қуёшлиқ истасанг, касби камол эт”**, деган ҳикмати мисол қилиб айтилди. Чиндан ҳам, одамларга қуёшдек беминнат нур таратишни, яхшилиқ қилишни истайдиган инсон, камолотга интилиб, турли илм ва касб-хунарларни ўзлаштириши лозим.

Ҳозирги даврда хорижий тилларни мукаммал ўрганмасдан туриб, буюк бобомиз айтган ана шундай марраларга эришиб бўлмайди, десак, адашмаган бўламиз деб таъкидлади Президент.

Бундай ўткир талабга амал қилиб, келгуси йилда физика ва чет тилларини ўрганишни устувор йўналиш этиб белгилашни таклиф этди.

Шу мақсадда келгуси йилда таълимнинг барча бўғинларида ушбу фанларни ўқитиш сифатини тубдан ошириш, ихтисослашган мактаблар очиш, малакали педагогларни жалб этиш каби тизимли ишлар амалга оширилиши;

Физика бўйича Аҳмад Фарғоний номидаги халқаро фан олимпиадаси ташкил этилади. Шунингдек, физика йўналишида илмий изланишлар кўлами ва сифатини ошириш, ёш олимларга зарур шарт-шароитларни яратиш бўйича қўшимча чора-тадбирлар амалга оширилиши;

Бешинчидан, ёшлар ўртасида бандликни таъминлаш ва тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш масаласи эътиборимиз марказида бўлши;

Бунинг учун келгуси йилда профессионал таълим тизими меҳнат бозоридаги талаб ва халқаро андозаларга мос янгича ёндашувлар асосида ислоҳ қилиниши;

Бундан буён ишчи касблар бўйича талаб қўйишда малака асосий ўринга чиқилиши;

Шунинг учун Ҳукумат келгуси йил 1 январдан талаб юқори бўлган ишчи касблар бўйича фуқароларнинг малака даражасини тасдиқлаш тизимини жорий этиши;

Ёшлар форумидаги учрашувда ёшлар тадбиркорлиги ва бандлигини таъминлаш учун 100 миллион доллар ажратиш тўғрисида қарор қабул қилинганлиги айтилди.

Бундан ташқари, ёшларнинг бизнес лойиҳаларини кредитлаш ҳамда уларни касб-хунарга ўқитиш учун 1 триллион сўм ва 50 миллион доллар ажратилиши;

Олтинчидан, эҳтиёжманд оилаларнинг фарзандлари, чин етим, ногиронлиги бўлган ва даволанишга муҳтож болаларга алоҳида меҳр-мурувват кўрсатиш бўйича янги тизим жорий этилиши;

Ҳозирги кунда республикамизда алоҳида эътиборга муҳтож 18 ёшгача бўлган 150 минг нафар фарзандларимиз борлиги. Уларнинг таълим олиши, аниқ бир касбни эгаллаши учун кўмаклашиш, оғир касалликка чалинганларни даволаш, чин етимларга ҳаётда ўз ўрнини топишга ёрдам бериш, уй-жой билан таъминлаш – нафақат вазифамиз, аввало, инсоний бурчимиз эканлиги айтилди.

2021 йилда биринчи марта бюджетдан 900 нафар чин етим ёшларни уй-жой билан таъминлашга 50 миллиард сўм ажратилиши;

Умуман, бундай эзгу ишларни тизимли йўлга қўйиш учун Болаларни қўллаб-қувватлаш жамоат фондини ташкил этиб, унга бюджетдан 100 миллиард сўм йўналтирсак, ўйлайманки, сизлар ҳам бу ташаббусни қўллаб-қувватлайсиз. Бу маблағлар йил давомида кўпайтириб бориши;

Бу ташаббус умумхалқ ҳаракатига айланиши, саховатпеша ҳамюртларимиз ушбу хайрли ишга муносиб ҳисса қўшиши лозимлиги;

Олий Мажлис палаталари Болаларни қўллаб-қувватлаш жамоат фонди фаолиятини қонун даражасида мустаҳкамлаб, бу борада фаоллик кўрсатган юртдошларимизни рағбатлантиришни ҳам назарда тутиши мақсадга мувофиқ. Шунингдек, Болалар Омбудсмани тўғрисидаги қонунни қабул қилишнинг ҳам вақти-соати келганлиги айтиб ўтилди.

2021 йил учун яна бир муҳим йўналиш сифатида белгиланган тиббиёт соҳасида қуйидаги устувор вазифаларга алоҳида эътибор қаратилди:

Биринчидан, келгуси йилда ҳам коронавирус пандемиясига қарши курашни тизимли равишда давом эттириш – энг муҳим вазифаларимиздан бири бўлиб қолиши;

Бу ишлар учун 2021 йил давлат бюджетида 3 триллион сўм захира шакллантирилди. Ушбу маблағлар ҳисобидан, албатта, аҳолини коронавирусга қарши эмлаш тадбирлари ҳам амалга оширилиши;

Санитария-эпидемиология хизмати сифатини ошириш, унинг моддий-техник базасини яхшилаш ва замонавий лабораториялар ташкил этишга 200 миллион доллар йўналтирилиши;

Пандемия сабоқларидан келиб чиққан ҳолда, тиббиёт соҳасини рақамлаштириш кўлами янада кенгайтирилади. Жумладан, барча тиббиёт муассасаларида масофавий хизматларни кўпайтириш, поликлиника ва касалхоналарни электрон иш юритишга ўтказиш чоралари кўрилади. Шунингдек, республика ихтисослашган тиббиёт марказлари ва уларнинг филиаллари ўртасида телемедицина йўлга қўйилиб, диагностика ва даволаш учун жойлардаги имкониятлар янада кенгайтирилиши;

Иккинчидан, она ва бола соғлиғига эътибор – жамиятга, келажакка эътибордир.

Шу мақсадда кейинги йилдан бошлаб 15 ёшгача бўлган болалар ва хомиладор аёлларга 7 турдаги витаминлар, болалар учун паразитар касалликларга қарши дори воситалари бепул тарқатилади. Бу жараён билан

2021 йилда – 11 миллион нафар, 2022 йилда – 17 миллион нафар аҳоли камраб олинади ва бу ишларга 100 миллиард сўм маблағ йўналтирилиши;

Аёллар ва болаларни йод, темир, фолий кислотаси, витаминлар ва паразитларга қарши дорилар билан бепул таъминлаш орқали аҳоли ўртасида камқонлик 25 фоизга камайтирилиши;

Учинчидан, тиббиётнинг бирламчи бўғинини кучайтириш, айниқса, қишлоқ ва маҳаллаларда тиббий хизматни сифат жиҳатидан янги босқичга кўтариш зарурияти;

Бу борада бирламчи бўғинда умумий амалиёт шифокори ўрнига оилавий шифокор ва унга ёрдамчи сифатида 5 нафар ўрта тиббиёт ходимидан иборат “тиббий бригадалар” ташкил этилиши;

Ҳар бир маҳаллада, энг аввало, 5 ёшгача болалар, шунингдек, туғиш ёшидаги ва ҳомиладор аёллар, ногиронлиги бўлганлар, қон-томир, онкологик, эндокрин каби касалликларга мойиллиги бўлган фуқаролар билан ишлашнинг алоҳида тизими жорий этилиши;

Шу билан бирга, давлат томонидан бепул тиббий хизматлар ва дори воситалари рўйхати қайта шакллантирилиб, улар билан аҳолини кафолатли таъминлаш тизими босқичма-босқич йўлга қўйилиши;

Шунингдек, тиббий хизматлар кўрсатишда бирламчи бўғин қамровини кенгайтириш мақсадида келгуси 3 йилда 315 та “оилавий шифокор” пункти ва 85 та оилавий поликлиника ишга туширилиши;

Бундан ташқари, “қишлоқ шифокори” дастури доирасида олис ҳудудларда иш бошлайдиган мингдан ортиқ врачга 30 миллион сўмдан ёрдам пули берилади ҳамда улар хизмат уйлари билан таъминланиши;

Олис ва чекка ҳудудларда бирламчи ва ихтисослашган тиббий ёрдам кўрсатиш ва эҳтиёжманд аҳоли учун скрининг тадбирларига хусусий шифохоналар ҳам жалб этилиб, уларга субсидия ажратилиши;

Ўрта бўғин тиббиёт ходимлари – ҳамшира ва фельдшерларнинг обрўси ва мавқеини оширишга алоҳида урғу берамиз. Жумладан, 47 та Ибн Сино номидаги техникумларни ҳар йили битирадиган 20 мингдан ортиқ ўғил-қизларимиз тиббиётнинг бир нечта соҳаларида касб эгаси бўлиб чиқади. Шунингдек, ўрта бўғин тиббиёт ходимларига “ҳамширалик иши” билан мустақил шуғулланиш учун рухсат берилиши;

Тўртинчидан, ҳозирги кунда 12 мингдан зиёд фуқароларимиз оқ қон ва оғир ирсий гематологик касалликдан азият чекаётгани айтилди.

Шу сабабли келгуси йилда онко-гематология соҳаси ҳамда даволаш қийин бўлган касалликлар бўйича мураккаб диагностика ва тиббий амалиётлар учун бюджетдан 250 миллиард сўм ажратилиши;

Ўтқир буйрак етишмовчилиги бўлган 5 мингдан ортиқ бемор эса илк бор бепул гемодиализ хизмати билан қамраб олинади ва шу мақсадлар учун бюджетдан 140 миллиард сўм йўналтирилиши;

Шунингдек, эндокрин касалликларни аниқлаш ва даволаш мақсадида ҳудудий шифохоналарда махсус бўлимлар ташкил этилади. Бунинг учун 2021 йилда бюджетдан 150 миллиард сўм ажратилиши;

Яна бир масала – аҳолимизнинг катта қисмини қийнайдиган ўткир қон-томир касалликлари бўйича 35 та туманлараро марказ ташкил этамиз. Ушбу марказлар аҳолига инфаркт ва инсульт ҳолатларида тезкор ва малакали тиббий ёрдам кўрсатиш орқали ўлим ва ногиронликни камайтиришга хизмат қилади. Шу тариқа ҳар йили камида 30 минг нафар инсоннинг ҳаёти сақлаб қолиниши;

Бешинчидан, жисмоний тарбия ва спортни янада оммалаштириш – аҳоли саломатлигини таъминлашда муҳим омилдир.

Келгуси йилда 70 та жисмоний тарбия ва спорт муассасаси, 16 мингта боғча ва мактабларни спорт жиҳозлари билан таъминлашга 100 миллиард сўм ажратилади. Шунингдек, барча туман марказлари ва шаҳарларда махсус пиёдалар ва велосипед йўлаклари барпо этилади.

Аҳолини оммавий спорт турларига кенг жалб қилиш орқали 2021 йилда қамров ҳозирги 19 фоиздан 25 фоизга етказилади.

Спорт ҳақида гапирганда, яна бир муҳим вазифа олдимизда турганини таъкидлаб ўтмоқчиман, деди Президент.

Яқинда Осиё олимпия кенгаши 2025 йилда Ёшлар ўртасида Осиё ўйинларини Тошкент шаҳрида ўтказиш бўйича қарор қабул қилди. Бу мамлакатимизга кўрсатилган катта ишонч, десак, тўғри бўлади. Айни вақтда бунинг масъулияти ҳам катта эканини, ўйлайманки, барчамиз яхши тушунамиз. Қитъамиз миқёсидаги ушбу мусобақага ҳозирдан бошлаб пухта тайёргарлик кўришимиз лозим.

Олтинчидан, халқимизнинг маданий-маърифий ҳаётини юксалтириш масалаларига алоҳида эътибор қаратилади.

Бунда маданият ва санъат муассасалари фаолиятини жонлантириш, уларнинг моддий-техник базасини мустаҳкамлашга бюджетдан 420 миллиард сўм йўналтирилади. Жумладан, ҳудудларда 22 та театр ва маданият объекти қурилади ва реконструкция қилинади.

Тошкент шаҳрининг марказида Миллий академик драма театри, машҳур япон архитектори Тадао Андо лойиҳаси асосида янги санъат музейи, замонавий кутубхона ҳамда Алишер Навоий номидаги халқаро ижод мактабидан иборат маданият ва маърифат мажмуасини барпо этиш бўйича амалий ишлар бошланади. Мустақиллигимизнинг 30 йиллигига бағишлаб пойтахтимиз марказида “Истиқлол” м ажмуаси қад ростлайди.

Илгари кўп йиллар давомида ўтказиб келинган Тошкент халқаро кинофестивали “Ипак йўли дурдонаси” – Тошкент халқаро кинофестивали номи билан қайта ташкил этилади.

Шу ўринда яна бир муҳим масалага алоҳида тўхталиб ўтмоқчиман. Бой тарихимиз дурдонаси бўлган маданий меросимизни асраб-авайлаб, келажак авлодлар учун безавол етказишимиз зарур. Ҳозирги вақтда уларнинг сони 7 мингдан зиёдни ташкил этади.

Афсуски, кейинги пайтларда бебаҳо маданий меросимиз бўлган айрим обидаларимизга зарар етказиш ҳолатлари учраётгани бу борада эътибор сусайганидан далолат беради. Бу иш нафақат Маданият вазирлиги, балки

маҳаллий ҳоқимликлар, маҳалла, оммавий ахборот воситалари ва кенг жамоатчиликнинг ҳам диққат марказида бўлиши керак.

Ҳукумат бир ой муддатда маданий мерос объектларининг ҳисобини юритиш, сақлаш ва ҳимоясини таъминлаш бўйича алоҳида дастур қабул қилиши лозим.³⁰

Мурожаатноманинг мантиқий давоми сифатида Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев раислигида 19 январь куни маънавий-маърифий ишлар тизимини тубдан такомиллаштириш, бу борада давлат ва жамоат ташкилотларининг ҳамкорлигини кучайтириш масалалари бўйича видеоселектор йиғилиши ўтказилди.

Жаҳон тарихига назар солсак, ҳар бир халқ аввало маънавий бирлашуви, миллий ғояси билан юксалган. Бугун янги ҳаёт куриш, ривожланган давлатлар қаторига чиқиш йўлидан бораётган мамлакатимизда ҳам миллий ғоя масаласи жуда муҳим аҳамиятга эга.

Сўнгги йилларда бу борада қатор қарорлар қабул қилинди. Республика маънавият ва маърифат кенгаши раиси Президент экани белгилаб қўйилди. Кенгашнинг худудий бўлимларига масъуллик ҳоқимлар зиммасига юклатилди. Бу ўзгариш маънавий-маърифий ишларни давлатимиз сиёсатида янада юксак ўринга кўтарди.

– *Агар жамият ҳаётининг танаси иқтисодиёт бўлса, унинг жони ва руҳи маънавиятдир*, – деди Шавкат Мирзиёев йиғилишда. – Биз янги Ўзбекистонни барпо этишга қарор қилган эканмиз, иккита мустаҳкам устунга таянамиз. Биринчиси – бозор тамойилларига асосланган кучли иқтисодиёт. Иккинчиси – аждоқларимизнинг бой мероси ва миллий кадриятларга асосланган кучли маънавият³¹.

Яқинда бўлиб ўтган йирик тадбирлар – давлатимиз раҳбарининг Олий Мажлисга Мурожаатномаси, Ўзбекистон ёшларининг биринчи форуми ҳамда Хавфсизлик кенгашининг кенгайтирилган йиғилишида маънавият йўналишидаги долзарб вазифалар белгилаб берилди. Чунки бу борада ечимини кутиб турган, ўзгаришлар шамоли кириб бормаган масалалар кўп. Миллий ғоянинг моҳиятини тўлиқ англаб етмаган, эски мафкурани тасаввур қилиб, бунга юзаки қарайдиганлар ҳам йўқ эмас. Шу боис Президент мамлакатимиз мафкурасининг асосий ғоясини таъкидлаб ўтди:

– Биз яратаётган янги Ўзбекистоннинг мафкураси эзгулик, одамийлик, гуманизм ғояси бўлади. Биз мафкура деганда, аввало, фикр тарбиясини, миллий ва умуминсоний кадриятлар тарбиясини тушунамиз. Улар халқимизнинг неча минг йиллик ҳаётий тушунча ва кадриятларига асосланган, – деди давлатимиз раҳбари.

³⁰ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. – “Халқ сўзи” газетаси, 2020 йил 30 декабрь, № 276 (7778), 4-бет.

³¹ Жамият ҳаётининг танаси иқтисодиёт бўлса, унинг жони ва руҳи маънавиятдир. // “Халқ сўзи”, 2021 йил 20 январь.

Маълумки, бугун дунёда кескин кураш ва рақобат ҳукм сурмоқда, манфаатлар тўқнашуви кучаймоқда. Глобаллашув жараёнлари инсоният учун беқиёс янги имкониятлар билан бирга кутилмаган муаммоларни ҳам келтириб чиқармоқда. Миллий ўзлик ва маънавий қадриятларга қарши таҳдид ва хатарлар тобора ортмоқда. Фақат ўзини ўйлаш, меҳнатга, оилага енгил қараш, истеъмолчилик кайфияти турли йўллар билан одамлар, айниқса, ёшлар онгига устамонлик билан сингдириляпти.

Терроризм, экстремизм, трансмиллий ва кибер-жиноятчилик, одам савдоси, наркотрафик каби таҳдидлар хавфи ошиб бормоқда. Баъзи ҳудудларда атайин беқарорлик юзага келтирилиб, норозилик кайфияти авж олдирилмоқда.

Бундай таҳликали вазиятда ҳушёр ва огоҳ бўлиб, халқимизнинг тинчлиги, мамлакатимиз манфаатларини ўйлаб яшаш зарур.

Давлатимиз раҳбари лоқайдлик ва бепарволик энг катта хавф эканини, бугун учраётган ижтимоий муаммоларни камайтириш учун нурунийлар тарбияси, жамоатчилик назорати етишмаётганини таъкидлади.

Йиғилишда қайд этилганидек, ижтимоий-маънавий муҳитни илмий асосда таҳлил қилишни даврнинг ўзи талаб этмоқда. Жамиятимизда маънавий-маърифий ишлар шундай асосда йўлга қўйилмагани учун ҳам кутилган натижани бермаяпти.

Шунинг учун Республика Маънавият ва маърифат маркази ишини танқидий ўрганиб чиқиб, фаолиятини тубдан такомиллаштириш зарурлиги айтилди.

Президентимиз ушбу марказнинг “Маънавият тарғиботчиси” ўқув муассасаси негизида Ижтимоий-маънавий тадқиқотлар институтини ташкил этиш таклифини билдирди.

Йиғилишда маънавий-маърифий ишларни сифат ва мазмун жиҳатидан янги босқичга кўтариш чора-тадбирлари белгиланди.

Маълумки, ҳозирги пайтда маънавият тарғиботи билан ўнлаб ташкилотлар шуғулланади. Лекин, уларнинг фаолияти аниқ мувофиқлаштирилмаётгани, ягона тизимга бирлашмагани сабабли бир-бирини такрорлаш ҳолатлари кузатилмоқда.

Бундан буён Республика Маънавият ва маърифат маркази барча ҳудудий кенгашларнинг, вазирлик, идора ва ташкилотларнинг маънавий-маърифий фаолиятини мувофиқлаштириб бориши белгиланди.

Марказ ва унинг тизимидаги ташкилотларнинг моддий-техник таъминоти кескин кучайтирилади. Унинг фаолияти илмий тадқиқот ва тарғибот-ташвиқот йўналишларида қайта ташкил қилинади.

Тарбияда танаффус бўлмайди, дейди халқимиз. Лекин, маънавий-маърифий ишлардаги узвийлик ҳозирча бундай эмас. Бу борада боғча, мактаб, олий таълим, маҳалла – ҳар бири алоҳида иш олиб борапти.

Шу боис маънавий-маърифий ишларнинг ягона тизимини яратиш, хусусан, ўғил-қизларни болалигиданоқ билимли ва фазилатли этиб тарбиялаш, бунинг учун мактабгача таълим муассасаларига методик ёрдам кўрсатиш муҳимлиги таъкидланди.

Шунингдек, мактаблар, ўрта махсус ва олий таълим даргоҳларида маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини ошириш бўйича кўрсатмалар берилди. Барча олийгоҳ ва уларнинг филиалларида мавжуд штат бирликлари доирасида ёшлар масалалари ва маънавий-маърифий ишлар бўйича проректор лавозими жорий этилиши айtilди.

Маҳаллаларда ижтимоий-маънавий муҳит барқарорлигини таъминлаш масалаларига алоҳида эътибор қаратилди. “Бир зиёли – бир маҳаллага маънавий ҳомий” тамойили асосида ҳар бир маҳаллага профессор-ўқитувчи ва таниқли зиёлилар бириктирилиши маълум қилинди. Шунингдек, Тошкент шаҳар нуронийларининг тарбияси оғир, ишсиз ёшларга кўмаклашиш бўйича ташаббуси қўллаб-қувватланди.

Худудлар марказида намунавий лойиҳа асосида маънавият ва маърифат масканларини барпо этиш, маҳаллий бюджетлар ҳисобидан соҳага кўшимча штатлар ажратиш бўйича кўрсатма берилди.

Тошкент шаҳридаги “Ғалаба боғи” мажмуасини халқимиз, айниқса, ёшлар учун ҳарбий тарих ва аجدодларимиз қаҳрамонлигини ўрганиш бўйича илмий марказга айлантириш таклифи билдирилди.

Ёшларни ватанпарварлик, миллий ифтихор руҳида тарбиялаш, бунинг учун тарихни яхши ўргатиш, бу йўналишдаги илмий тадқиқотларни кенгайтириш муҳимлиги таъкидланди.

– Миллий тарихни миллий руҳ билан яратиш керак. Акс ҳолда унинг тарбиявий таъсири бўлмайди. Биз ёшларимизни тарихдан сабоқ олиш, хулоса чиқаришга ўргатишимиз, уларни тарих илми, тарихий тафаккур билан қуроллантиришимиз зарур, – деди Шавкат Мирзиёев.

Мутасаддиларга Ўзбекистонда тарих фанини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини ишлаб чиқиш вазифаси қўйилди.

Ўзбек тилининг давлат тили мақомини кучайтириш, юртимизда ва хорижда уни ўрганиш бўйича замонавий технологияларни жорий этиш юзасидан кўрсатма берилди.

Бугун ҳаёт янгича фикрлаш ва ишлаш, миллий “ақл марказлари” мизни шакллантиришни талаб этмоқда. Афсуски, атрофимиздаги барча сиёсий-ижтимоий жараёнларни чуқур тушуниб, таъсирчан тилда етказиб берадиган таҳлилчи ва экспертларимиз жуда кам. Бундай вазиятда жамиятимизни маънавий таҳдидлардан ҳимоя қилиш борасидаги илмий-амалий тадқиқотларни тубдан қайта кўриб чиқиш зарур. Шу маънода, Маънавият ва маърифат, “Тараққиёт стратегияси”, Ислом цивилизацияси марказлари, ижтимоий-гуманитар йўналишдаги тадқиқот институтлари ҳақиқий “ақл марказлари”га айланиши кераклиги таъкидланди.

Миллий гоя тарғиботи, маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини ошириш, жамиятда адабиёт ва китобхонликни янада ривожлантириш мақсадида “Ижод” жамоат фонди негизида Маънавият ва ижодни қўллаб-қувватлаш фонди ташкил этилиши қайд этилди.

Бу жамғармага 120 миллиард сўм ажратилиб, маънавий-маърифий тарбия ва тарғибот-ташвиқот ишларини самарали амалга ошириш, миллий адабиётимизни ривожлантириш учун сарфланади. Бу маблағнинг 90

миллиард сўми худудларда маънавий-маърифий соҳаларни ривожлантиришга, 20 миллиард сўми Ёзувчилар уюшмаси фаолиятини кўллаб-қувватлашга, 10 миллиард сўми мамлакат миқёсида маънавий-маърифий ишларни самарали ташкил қилишга йўналтирилади.

Шу йилдан бошлаб, маънавият ва маърифат соҳаси ихтисосликларини фанлар классификаторига киритиш, бу йўналиш бўйича етук кадрлар тайёрлаш бўйича топшириқлар берилди.

Китобхонлик маданиятини кенгайтириш, кино санъатини изчил ривожлантириш, барча телеканаллар қошидаги бадиий кенгашлар фаолиятини танқидий таҳлил қилиб, теледастурларнинг савиясини ошириш масалаларига ҳам алоҳида эътибор қаратилди.

– Агар кимдир, маънавият масаласи – бу фақат Маънавият маркази ёки тегишли вазирлик ва идораларнинг иши, деб ўйласа, хато қилади. Буларнинг барчаси олдимизда турган энг асосий, энг муҳим вазифалардан биридир, – деди Президент.

Видеоселектор йиғилишида муҳокама қилинган масалалар бўйича соҳа мутасаддилари, ўқитувчи ва профессорлар, вазирлар, вилоят ҳокимлари фикр билдирди.

3.1.Эртанги кун бугундан бошланади

Сўнгги беш йил давомида биз жамиятимиз ижтимоий-иқтисодий ва сиёсий-ҳуқуқий ҳаётидаги катта ўзгаришлар, янгиланишларнинг гувоҳи бўлиб турибмиз. Албатта, бу кенг кўламли ислохотлар давлатимизда инсон манфаатларига асосланган, адолат ҳамда қонун устуворлигига таянган, аҳолининг эртанги кунига ишончини янада мустаҳкамлаган миллий тараққиётнинг сифат жиҳатидан тубдан фарқ қиладиган, Янги Ўзбекистон даври бошланганлигини билдиради. Зокиржон Холмуҳаммад ўғли Фурқат ёшларни билим олишга чорлаб шундай деб ёзган эди: “Менинг мактаб аро булдуру муродим, Хатимдек чиқса имлои саводим”³². Қарийб беш йилдирки, Янги Ўзбекистонни туб бурилишнинг ҳал қилувчи палласига олиб кирган Президент Шавкат Мирзиёевнинг: “мен билимимга, салоҳиятимга, тажрибамга ва халқимга ишонаман” деган мардона сўзлари замирида ўзбек халқини фаровон ва тинч-осойишта яшаши учун рози қилиш каби бош ғояси ётибди. Битмас-туганмас ғоявий-мафкуравий жиҳатдан Ўзбекистон тараққиётининг бош мақсади йўналишлари сифатида: “Инсон манфаатлари ҳамма нарсадан устун”, “Одамлар эртага эмас, узоқ келажакда эмас, айнан бугун ўз ҳаётида ижобий ўзгаришларни кўришни истайди” каби тамойилларига кўра, содиқлик ҳамда стратегик истиқболни белгилаш,

³² Норматов К. Ўзбекистон меъмори. (Талабчан Президентнинг “ўзбек мўъжизаси” фаолиятига доир айрим чизгилар). Сиёсий эссе. Т.: Уз Р.ИИВ Академиясининг Тахририят –ноширлик хайъатида маъқулланган, 2020. -69-бет.

муҳими тизимли демократик ислоҳ қилишда Президент Шавкат Мирзиёев олиб бораётган ички сиёсат негизига бориб тақалади. Бундай келажак Президентнинг мўъжизавий қарашларида ўз аксини топган ва Ҳаракатлар стратегиясида ишлаб чиқилган ислохотлар Ўзбекистонни тараққиёт ва фаровонлик сари дадил етаклаб бормоқда. Ўзбекистон улкан муваффақиятларни қўлга киритмоқда, изчил ижобий ўзгаршлар рўй бермоқда. Шу қутлуғ қисқа даврда мамлакатимиз тараққиётини таъминловчи ўнлаб, юзлаб инновацион лойиҳалар – ўзбек мўъжизаси тамойилини илгари сурдилар. Ўзлари белгилаган Ҳаракатлар стратегиясига асосланган устувор йўналишлари Ўзбекистонни ўта ривожланган давлатлар қаторидан ўрин олишга даъват этди!

Мамлакатимиз тарихида ўчмас саҳифа очган буюк истиқлол туфайли Ўзбекистон ўтган давр мобайнида жаҳон ҳамжамиятида муносиб ўрин эгаллаб, миллий тикланишдан миллий юксалиш сари дадил илгарилаб бормоқда. Айниқса, охириги йилларда сиёсий-ижтимоий, иқтисодий муносабатларнинг мазмун-моҳияти, жамиятимиз қиёфаси бутунлай ўзгаргани, бу ижобий ўзгаришлар юртдошларимиз ҳаётида ўз ифодасини топаётгани, халқимизнинг турмуш даражасини, онгу тафаккури, билим ва маданиятини ошириш бўйича қилинган ишларни конкрет далил ва мисоллар, чуқур илмий танқидий таҳлиллар ва экспертлар баҳолари орқали мамлакатимиз ва халқаро жамоатчилик томонидан тан олинмоқда³³.

Дарҳақиқат, жаҳон илм-фани ва сиёсий жараёнлари ҳамда ижтимоий-иқтисодий тараққиётига ўзига хос таълимоти билан муносиб ҳисса қўшган буюк шахснинг роли ва аҳамияти ҳақида гапириш, фикр юритиш осон иш эмас! Лекин, кўз олдинда мамлакат туб бурилиши ривожидида улкан ўзгаришлар бўлаётган, халқ фаровонлиги йўлида ўта йирик жабҳаларда зарурий йўл-йўриқлар амалга оширилаётган бир пайтда, албатта, уларни йўналтирадиган илмий-назарий ва танқидий-таҳлилий ҳамда амалий жараёнлар, бир сўз билан айтганда, бутун таълимот бўлиши шартлиги аён бўлиб қолди. Яъни, ҳозирги замон нуқтаи назаридан олиб қарайдиган бўлсак, янги Ўзбекистонда мисли кўрилмаган тарихий ўзгаришлар содир бўлаяптики, буни бир лаҳзалик деб бўлмайди, балки, Президентнинг буюк мўъжиза – таълимот концепциясининг илк, дастлабки натижаларидир. Ўзбекистонда янгича таълимот – “ўзбек мўъжизаси” концепцияси вужудга келаяпти, десак хато қилмаймиз!

Таъкидлаш жоизки, Шавкат Мирзиёев сўнгги йилларда мамлакат аҳлини улкан сафарбарлик – “ўзбек мўъжизаси”ни барпо этиш ислохотига бошладилар. Ҳоҳ телевизору ридиода, ахборот нашрларида бундай

³³ Хуррият, 2019 йил 24 июль.

яратувчанликни асарлари, чиқишлари орқали кузатиб, ўқиб, ҳар биримиз бунёдкорлик ислохотларига отланаяпмиз! Бу бор гап! Айни пайтда ОАВ куч-қудрати, яъни Президент даъвати кўз олдимизда намоён бўлмоқда... Демак, ҳозирги янги Ўзбекистон барча соҳаларда тараққиётнинг туб бурилиш палласига кирди³⁴. Президентимиз Шавкат Мирзиёев ташаббуси билан қабул қилинган 2017-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини ривожлантиришнинг бешта устувор йўналиши бўйича Ҳаракатлар стратегияси ҳамда уни “Илм, маърифат ва рақамли иқтисодиётни ривожлантириш йили”да амалга оширишга оид Давлат дастури доирасида ҳаётга изчил татбиқ қилинаётган ислохотлар муҳим тарихий ва амалий аҳамиятга эга дейиш мумкин.

Жанубий Африка Республикаси Стелленбос университети пештоқиға шундай сўзлар ёзилган: Ҳар қандай миллатни йўқ қилиш учун атом бомбаси ёки узоқ масофали ракета шарт эмас. Бунинг учун таълим сифатини тушириб, имтиҳонларга алдов аралаштиришнинг ўзи кифоя. Бу тарзда таълим олган шифокорлар кўлидан беморлар ўлим топади, қурувчилар қурган уй ва бинолар вайрон бўлади, иқтисодчи ва ҳисобчилар кўлида молиявий ресурслар соғурилади, адолат ҳам шундай ҳуқуқшунос ва судьялар кўлида завоқ топади. Таълимнинг инқирози – бу миллат инқирозидир”. Шу боисдан ҳам Шавкат Мирзиёев Ўзбекистон Президенти этиб сайланган илк кунларданок, 2016 йил 30 декабрда мамлакатимиз илмий-жамоатчилик вакиллари билан учрашувида “Илм-фан ютуқлари Ватанимиз равнақиға хизмат қилсин” мавзусидаги нутқида мактабгача, ўрта, ўрта умумий ва олий таълим, илмий тадқиқот ишларига алоҳида эътибор қаратди. “Мамлакатни инновацион ривожлантириш стратегияси ва механизмлари энг аввало шу давлатда яратилган интеллектуал ва илмий-технавий салоҳиятдан қанчалик самарали фойдаланиш билан чамбарчас боғлиқ”, деган эди.

Янги Ўзбекистон – мактаб остонасидан бошланади. Таълим тўғрисида”ги аввалги қонун 23 йил амал қилди. Таҷриба ва ҳаёт аксарият мактабгача, умумий ўрта ва мактабдан ташқари таълим муассасалари тарбиячилари, педагог ходимлар унинг мазмун-моҳиятини тушуниб етмаганлигини кўрсатди. Бунга ўтган давр ичида аттестация, малака ошириш курсларидаги тест синовлари, малака ишлари ҳимояси, мулоқот ва суҳбатлар жараёнида гувоҳ бўлдик. “Таълим тўғрисида”ги қонуннинг (2020 йил 23 сентябрь) янги таҳрири 7-моддасида таълим турлари аввалгидек 7 та этиб белгиланди. Олий таълим, кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш ҳамда

³⁴ Норматов К. Ўзбекистон меъмори. (Талабчан Президентнинг “Ўзбек мўъжизаси” фаолиятиға доир айрим чизгилар). Сиёсий эссе. Т.: Уз Р.ИИВ Академиясининг Таҳририят –ноширлик ҳайъатида маъқулланган, 2020. -74-75-бетлар.

мактабдан ташқари каби уч таълим тури ўзгартирилмади. Қолган 4таси эса мактабгача таълим ва тарбия, умумий ўрта ва ўрта махсус таълим, профессионал таълим, олий таълимдан кейинги таълим, деб ўзгартирилди. Биз ҳозир таълим турларининг фақат номини санадик, холос. Ваҳоланки, буларнинг ҳар бири алоҳида мавзу.

Таълим - таълим олувчиларга чуқур назарий билим, малакалар ва амалий кўникмалар беришга, шунингдек уларнинг умумтаълим ва касбий билим, малака ҳамда кўникмаларини шакллантиришга, қобилиятини ривожлантиришга қаратилган тизимли жараён.

“Таълим тўғрисида”ги қонун, 3-моддаси

Тарбия – аниқ мақсадли ҳамда ижтимоий-тарихий тажриба асосида ёш авлодни ҳар томонлама камол топтиришга, уларнинг онгини, маънавий-ахлоқий қадриятлар ва дунёқарашини шакллантиришга қаратилган тизимли жараён.

Янгилаётган Ўзбекистонга янгича дунёқарашга эга ёшлар керак. Янги қонун аввалгисидан кўп жиҳатдан фарқ қилади. **Биринчидан**, салкам чорак аср амал қилган қонун ижросида кўзга ташланган ва йўл қўйилган камчиликлар, давр тақозоси билан киритилган ўзгартиш ва қўшимчалар чуқур таҳлил қилинган. **Иккинчидан**, уни тайёрлашда бугунги глобаллашув, халқаро тажриба, барча соҳадаги интеграция жараёнлари ва замонавий ахборот технологиялари инобатга олинган. Қолаверса, бугунги кунда ўз қобилигига ўралиб қолган мамлакат ҳеч қандай натижага эриша олмаслиги кундек равшан. Янги қонунга мувофиқ, 12 йиллик мажбурий таълим 11 йилликка ўзгартирилди, мактабгача таълим ва тарбия тизимида илк бор 6 ёшдан 7 ёшгача бўлган болалар бир йил мажбурий тайёрланади. Инклюзив таълимга ўзгартишлар киритилди, дуал, масофавий, оилада ва мустақил таълим олиш, катта ёшдагиларни ўқитиш, соҳада халқаро ҳамкорликни ривожлантириш, ёшларни касб-ҳунарга ўргатишга мўлжалланган профессионал таълимни такомиллаштириш, педагог ходимларни ижтимоий ҳимоя қилиш ва рағбатлантириш, уларни профессионал фаолиятига алоқаси бўлмаган ишларга мажбурий жалб этмаслик, таълим олиш шаклларини бойитиш каби янгиликлар киритилди. Янги ўқув йилидан бошлаб миллий истиқлол ғояси туркумига кирувчи фанлар ўрнига **“Тарбия”** фани киритилди³⁵.

³⁵ Ибадуллаев Қ. Таълим соҳасидаги ислохотлар. // Янги Ўзбекистон”, 2021 йил 6 январь.

Кичик ёшдаги болаларни мактабгача таълим қамраб олиш даражаси 4 йил давомида 2 баробар ортиб, 60 фоизга етди. Боғчалар сони эса 3 баробарга кўпайиб, 14 мингдан ошди.

**Шавкат Мирзиёев,
2020 йил 29 декабрь**

Ўзбекистонда таълим-тарбия масаласи давлат сиёсати даражасига кўтарилган. Маънавиятни шакллантиришга таъсир қиладиган муҳим ва асосий омил – бу таълим-тарбия тизими билан чамбарчас боғлиқдир. Албатта, таълим-тарбия – онг маҳсули, лекин айтилган вақтда онг даражаси ва унинг ривожини ҳам белгилайди, яъни халқ маънавиятини шакллантирадиган ва бойтадиган энг муҳим омилдир. Бинобарин, таълим-тарбия тизимини ва шу асосда онгни ўзгартирмасдан туриб, маънавиятни ривожлантириб бўлмайди. Давлат ва жамиятнинг юксак маънавияти таълим-тарбиядан бошланади. Баркамол авлодни тарбиялаш, комиллик сари интилиб яшаш барча саъй-ҳаракатлар ва эзгу амалларининг асосини ташкил этади. Шунга кўра, аллома Абдулла Авлони “...тарбия бизлар учун ё ҳаёт – ё мамот, ё нажот – ё ҳалокат, ё саодат – ё фалокат масаласидур”, деб бежиз айтмаган. Тўлақонли тарбия инсонни яхшиликка ундайди, руҳини поклайди, маънавий-ахлоқий гўзаллик бахш этади, фикрини, қалбини илм нури билан чароғон қилади. Ҳаёт, нажот ва саодатга эриштиради. Шу билан биргаликда аллома нотўғри тарбия инсонни ҳалокат сари етаклайди, унга фалокат келтиради деб алоҳида огоҳлантиради. Ҳозирда дунё миқёсида инсон қалби ва онгини забт этишдаги глобал кураш тобора кескин тус олмоқда.

Шу боисдан ҳам 2020 йил 29 декабрда Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномасида айнан шу соҳага алоҳида эътибор қаратилди. Умуман, ҳар қандай жамият тараққиётида унинг келажакини таъминлайдиган ёш авлоднинг соғлом ва баркамол бўлиб вояга етиши ҳал қилувчи ўрин тутди. Шу сабабли биз ислохотларимизнинг кўлами ва самарасини янада оширишда ҳар томонлама етук, замонавий билим ва хунарларни пухта эгаллаган, азму шижоатли, ташаббускор ёшларимизга таянамиз”³⁶

³⁶ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси // “Халқ сўзи”, 2020 йил 30 декабрь.

Мурожаатнома: Мактабгача таълим

2021 йилда мактабгача таълим қамрови **65 фоизга**, 2023 йил охирида эса **75 фоизга** етказилади.

Ушбу мақсадлар учун бюджетдан 600 миллиард сўм субсидия бериш ҳисобидан қўшимча равишда 2 мингта нодавлат боғча ташкил этилади.

Мактабгача таълим соҳасида хусусий сектор улуши **25 фоизга** етказилади.

2021 йилда мактабга тайёрлашнинг бепул тизими билан **560 000 нафар** ёки 6 ёшли болаларнинг **82 фоизи** қамраб олинади.

Узоқ қишлоқларда ЮНИСЕФ ҳамда Жаҳон банки билан ҳамкорликда имконияти чекланган болалар учун мактабгача таълимни уйда бериш модели ҳам йўлга қўйилади.

Натижада кичик ёшдаги болаларни мактабгача таълим билан қамраб олиш даражаси 4 йил давомида 2 баробар ортиб, 60 фоизга етди. Боғчалар сони эса 3 баробар кўпайиб, 14 мингдан ошди. Узоқ қишлоқларда мактабгача таълимнинг муқобил шакллари янада кенгайтирилади. Бунда ЮНИСЕФ ҳамда Жаҳон банки билан ҳамкорликда имконияти чекланган болалар учун мактабгача таълимни уйда бериш модели ҳам йўлга қўйилади. Кейинги 4 йил ичида республикамизда боғчалар сони уч баробар оширилиб, 14 мингдан ошди, уларда болаларни қамраб олиш даражаси 2 баробардан ортди.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномасида узлуксизлик тамойили асосида таълим тизимининг барча бўғинини изчил ривожлантириш борасидаги долзарб вазифа ва мақсадлар бирма-бир белгилаб берилди. Биринчи навбатда, келгуси йилларда мактабгача таълим соҳасини ривожлантиришдаги стратегик мақсадимиз – боғча ёшидаги ҳар бир болани ушбу таълим йўналиши билан тўлиқ қамраб олишдан иборатлиги қайд этилди. 2021 йил якуни билан мактабгача таълим қамровини 65 фоизга, 2023 йил охирида эса 75 фоизга етказиш вазифаси қўйилди. Бу ишларга бюджетдан 600 миллиард сўм субсидия бериш ҳисобидан қўшимча равишда 2 мингта нодавлат боғча ташкил этилиб, хусусий сектор улуши 25 фоизга етказилади³⁷.

Келгуси йилларда мактабгача таълим соҳасини ривожлантириш борасидаги стратегик мақсадимиз – боғча ёшидаги ҳар бир болани ушбу таълим йўналиши билан тўлиқ қамраб олиш учун зарур шароитларни яратишдан иборат.

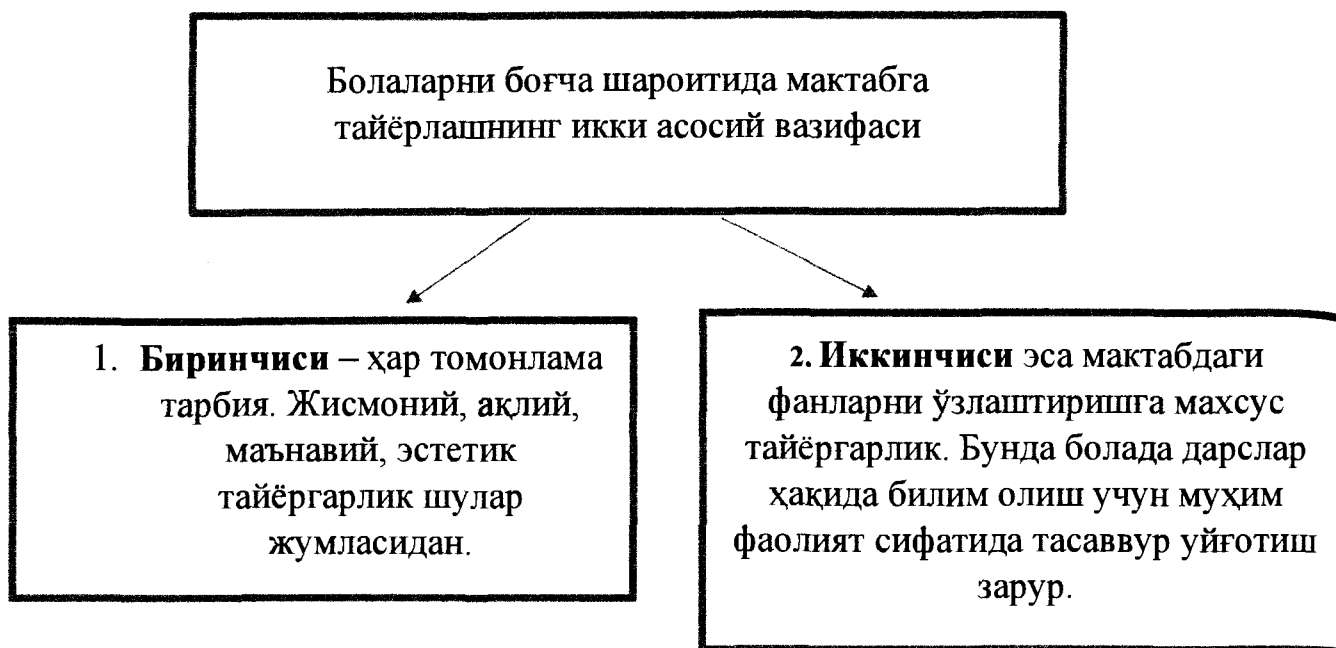
**Шавкат Мирзиёев,
2020 йил 29 декабрь**

Бу жуда муҳими, зеро, мактабгача болалик – ҳар бир фарзанд шахси ривожланишидаги ўта аҳамиятли ва мураккаб давр. Агар шу босқичда тўғри ёндашувлар қўлланилса, ўғил-қизларимизнинг кейинги таълими ва тарбияси, демакки, бутун ҳаёти ҳам муваффақиятли кечади.

Давлатимиз раҳбари томонидан қўйилаётган вазифалардан келиб чиқиб, педагог ходимлар ҳам ўз профессионал фаолиятидаги устувор йўналишларни қайта кўриб чиқиши, янги вазифаларга мослашувчан бўлиши ва ўз устида тинимсиз ишлашларини тақозо қилади.

Педагог сифатида шунини айтишимиз жоизки, болани мактабга тайёрлаш, айниқса ҳозирги пайтда муҳим аҳамият касб этади. Чунки замон талаби билан мактаб дастурлари тобора мураккаблашади, шу боис ундан аввалги тайёргарлик қанчалик сифатли бўлса, жажжи фарзандларимизнинг кейинги ўқиши, жамиятда ўз ўрнини топиши шунчалик муваффақиятли бўлади. Бу ўринда гап болаларга ҳарф ёки сон танитиш ҳақида кетаётгани йўқ. Шуниси эътиборлики, болаларни боғча шароитида мактабга тайёрлаш икки асосий вазифадан иборат.

³⁷ Суярова С. Таълим тизимидаги ислохотлар: Изчиллик ва самарадорлик // “Халқ сўзи”, 2021 йил 3 январь.

Мана шу тасаввур асосида боланинг мактаб машғулотларидаги фаоллиги шакллантирилади. Бундан ташқари, ўғил-қизларда интилувчанлик, масъулият, мустақиллик, қунт ва сабот каби фазилатлар ривожлантирилади. Шунингдек, тенгдошлари билан таълим жараёнида ҳамкорлик қилиш кўникмалари ҳам пайдо бўлади. Шуларнинг ўзи боланинг мактабга чиққанида ўқитувчи бераётган билимларни тез, пухта ва сифатли ўзлаштиришга хизмат қилади.

3.2. Умумий ва ўрта махсус таълим – янгича дунёқарашга эга ёшларни шакллантиришга хизмат қилади

Мамлакатимизда Учинчи Ренессанс пойдеворини барпо этишдек улуг мақсадни кўяр экан, бунинг учун янги Хоразмийлар, Берунийлар, Ибн Синолар, Улуғбеклар, Навоий ва Бобурларни тарбиялаб борадиган муҳит ва шароитлар яратишимиз зарурлиги ҳақида гапирилди. Бунда аввало, таълим ва тарбияни ривожлантириш, соғлом турмуш тарзини қарор топтириш, илм-фан ва инновацияларни тараққий эттириш миллий ғоямизнинг асосий устунлари бўлиб хизмат қилиши лозимлиги айтиб ўтилди. Ушбу мақсад йўлида ёшларимиз ўз олдига катта марраларни кўйиб, уларга эришишлари учун кенг имкониятлар яратилади. Фарзандларимиз халқимизнинг асрий орзу-умидларини рўёбга чиқарадиган буюк ва қудратли кучга айланади. Шу мақсадда “Янги Ўзбекистон – мактаб остонасидан, таълим-тарбия тизимидан бошланади”, деган ғоя асосида кенг кўламли ислоҳотлар амалга оширилади.

“Янги Ўзбекистон – мактаб остонасидан, таълим – тарбия тизимидан бошланади”, деган ғоя асосида

Биринчидан, ёш авлод боғча, мактаб ва олийгоҳда сифатли таълим-тарбия беришни йўлга қўямиз, улар жисмоний ва маънавий соғлом, ватанпарвар инсонлар бўлиб уйғониши учун барча куч ва имкониятлар сафарбар этилади.

Иккинчидан, ёшларни замонавий билим ва тажриба, миллий ва умумбашарий қадриятлар асосида мустақил ва мантиқий фикрлайдига, эзгу фазилатлар эгаси бўлган инсонлар этиб вояга етказилади.

Учинчидан, ўғил-қизларимизни меҳнат бозорида талаб юқори бўлган замонавий касб-хунарларга ўргатиш, уларда тадбиркорлик кўникмалари ва меҳнатсеварлик фазилатларини шакллантириш ҳамда ташаббусларини рўёбга чиқариш, иш ва уй-жой билан таъминлашга устувор аҳамият қаратилади.

Бола туғилганидан бошлаб, 30 ёшгача бўлган даврда уни ҳар томонлама қўллаб-қувватлайдиган, ҳаётда муносиб ўрин топиши учун кўмак берадиган, яхлит ва узлуксиз тизим яратилади. Дунё тажрибаси, шунини кўрсатадики, ёш авлодни ҳар томонлама баркамол этиб вояга етказиш учун сарфланган сармоя жамиятга ўн, юз баробар кўп фойда келтиради.

“Довюррак ва ботир инсонлар келажакда содир бўладиган қийинчиликлардан қўрқмайди”

Абу Али ибн Сино

Ёшлар форумида ўғил-қизларимизнинг ёниб турган кўзларида улкан азму шижоатни, билимга ташналик ва янгиликка интилишни кўриб, яна рухландим ва улардан куч олдим. Ибн Сино бобомиз айтган довюррак ва ботир ёшлар айнан шу фарзандларимиз эканига яна бир бор амин бўлдим.

**Шавкат Мирзиёев,
2020 йил 29 декабрь.**

Президентимиз Олий Мажлисга навбатдаги Мурожаатномасида 2021 йилга мамлакатимизда “Ёшларни қўллаб-қувватлаш ва аҳоли саломатлигини мустаҳкамлаш йили” деб ном беришни таклиф қилгани бежиз эмас. Зеро, ёшлар ҳар қандай давлатнинг бебаҳо стратегик ресурси, таъбир жоиз бўлса, “олтин фонди” дир.

“Ўз тажрибамдан келиб чиқиб, сизларга айтадиган маслаҳатим шу: Илмни қадрланг, илмга интилинг! Бир сония вақтингиз ҳам бекор ўтмасин! Ёшлик – умрнинг энг бебаҳо даври. Илм ўтда ёнмайдиган, сувда чўкмайдиган, ҳеч ким сиздан тортиб ололмайдиган бойлик эканини асло унутманг! Сизлар мустақиллик фарзандларисиз. Ота-боболарингиз кўрган тўсиқ ва қийинчиликларни кўрмай, озод Ватанга эркин нафас олиб, вояга етаясизлар. Юрт мақсадлари йўлида сиз – ёшлар ҳал қилувчи куч бўлишингиз керак. Мен сизларнинг зиммангизга юкланган ана шундай улкан масъулиятни, том маънодаги тарихий вазифани шараф билан адо этишингизга қатъий ишонаман”

Шавкат Мирзиёев

Мактаб соҳасида учта муҳим масалага урғу берилган бўлиб, булар, **биринчидан**, мактабдаги таълим сифати (ўқув дастурлари ва дарсликлар сифати), **иккинчидан**, ўқитувчиларнинг меҳнатини рағбатлантириш, яъни мазкур чоралар орқали таълим сифатини барча ҳудудларда бир хил юқори қилишува **учинчидан**, ўқитишнинг кенг қамровлигини таъминлаш, яъни нодавлат хусусий ўқув масалалари томонидан ҳам ўқитиш учун давлат грантлари ажратилишидан иборат.

Мурожаатнома: мактаб таълими

2021 йилда **30 та** янги мактаб қуриш, **320 та** мактабни таъмирлаш ва моддий-техника базасини яхшилаш мақсадида **2 триллион сўм** ажратилади.

Соҳада ягона “электрон таълим тизимини жорий этишга келгуси **2 йилда 250 миллиард сўм** йўналтирилади.

Халқ таълими ходимларини рағбатлантириш ҳудудий жамғармаларига **330 миллиард сўм** йўналтирилади. **240 мингдан зиёд** мактаб ўқитувчиларига синф раҳбарлиги учун устама тўловлар **1,5 баробар** оширилиб, бюджетдан **400 миллиард сўм** қўшимча маблағ ажратилади.

10 та Президент мактаби, кимё-биология, математика, ахборот технологияларига ихтисослашган **197 та** мактаб ўз фаолиятини бошлайди.

Физика бўйича Аҳмад Фарғоний номидаги халқаро фан олимпиадаси ташкил этилади.

2021 йилда биринчи марта бюджетдан **900 нафар чин етим ёшларни** уй-жой билан таъминлашга **50 миллиард сўм** ажратилади.

2021 йилда **200 нафар** талабаларга махсус Президент гранти берилади, шарти эса... **100 дан зиёд шаҳар ва туманларимизда** ахборот технологияларини чуқур ўргатадиган замонавий ўқув марказлари ташкил қилинди. Ёшларга халқаро ИТ сертификатларини олиш харажатларининг **50 фоизгача** бўлган қисми қоплаб берилади. Яқин икки йилда “Бир миллион дастурчи” лойиҳаси доирасида **300 минг нафар ёшлар** компьютер дастурлаш асосларига бепул ўқитилади.

2021 йил номида белгиланган соҳаларни тубдан ислоҳ қилиш ва уни янада ривожлантириш вазифалари

Биринчидан, бола дунёга келганидан бошлаб, унда айнан мактабгача бўлган ёшда ақлий фаоллик ошади, ахлоқий-эстетик ва жисмоний хислатлар шаклланади. Шу боисдан ҳам келгуси йилларда мактабгача таълим соҳасини ривожлантириш борасидаги стратегик мақсадимиз – боғча ёшидаги ҳар бир болани ушбу таълим йўналиши билан тўлиқ қамраб олиш учун зарур шароитларни яратишдан иборат.

Иккинчидан, мактаб таълимини тубдан яхшилаш ва унинг сифатини ошириш, муаллимларга муносиб шароит яратиш борасидаги ислоҳотлар жадал давом эттирилади.

Учинчидан, олий таълимнинг қамрови ва сифатини оширишга алоҳида эътибор қаратилади.

Тўртинчидан, мамлакат тараққиётининг замини, ҳеч шубҳасиз, илм-фан ва инновациялардир.

Бешинчидан, ёшлар ўртасида бандликни таъминлаш ва тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш масаласи эътиборимиз марказида бўлади.

Олтинчидан, эҳтиёжманд оилаларнинг фарзандлари, чин етим, ногиронлиги бўлган ва даволанишга муҳтож болаларга алоҳида меҳ-муруват кўрсатиш бўйича янги тизим жорий этилади.

Жамиятда ўқитувчи касби энг нуфузли ва обрўли касб бўлиши лозим.

Шавкат Мирзиёев

Мамлакатимизда Учинчи Ренессанс даврида пойдевор яратилаётган ҳозирги даврда, айниқса, таълим соҳасидаги ислоҳотлар муҳим ўрин тутди. Таълим ва тарбияни ривожлантириш, илм-фан соҳасидаги кашфиёт ва ихтироларни ишлаб чиқишга татбиқ этиш, дунё айвонида рақобатлаша оладиган мутахассислар тайёрлаш бугунги куннинг асосий вазифасига айланди. 2021 йилдан бошлаб, олий таълимга ажратиладиган давлат грантлари сони камида 25 фоизга оширилади. 2021 йилда Олий таълимда грантлар ва имтиёзларни қуйидагича изоҳлаш мумкин:

- ОТМларига қабул қилишда эҳтиёжманд оилалар қизлари учун грантлар сонини 2 бараварига, яъни 2 мингтага оширилади. Аъло баҳоларга ўқиётган, ижтимоий ҳимояга муҳтож қизлар учун махсус стипендиялар жорий этилади.
- Хусусий олийгоҳларда ҳам керакли мутахассисларни тайёрлаш бўйича давлат буюртмаси (грантлар) бериш тизими йўлга қўйилади.
- “Эл-юрт умиди” жамғармаси орқали етакчи хорижий олий ўқув юр்தларининг магистратура ва докторантурасида ўқишга юбориладиган ёшлар сони 5 баробарга оширилади.
- Бу дастур орқали илк бор бакалавр йўналишида чет элларга 100 нафар ўғил-қизларимиз юборилиб, кейинги йиллардан уларнинг сони 2-3 бараварга кўпайтирилади.
- ОТМларига кириш имтиҳонларида энг юқори балл тўплаган 200 нафар ёшлар учун Президент гранти жорий этилади.
- Фақат бир йил учун амал қилиб келган Президент стипендияси энди тўрт йил давомида тўлаб борилади.
- 30 та етакчи олийгоҳга ўқув дастурларини ишлаб чиқиш, қабул квотаси ва молиявий масалаларни мустақил ҳал қилиш ҳуқуқи берилади.

Сўнги икки йилда 556 миллиард сўм маблағ ҳисобига 77 та янги мактаб қурилди, 1930 та мактабда қайта қуриш ва таъмирлаш ишлари бажарилди. Янгича мазмун ва шаклга эга бўлган Президент мактаблари ҳамда ижод мактаблари, шунингдек, математика йўналишида 56 та, кимё-биология йўналишида 27 та мактаб ташкил этилди. Ёшларнинг IT технологияларга бўлган қизиқишини ҳисобга олиб, ахборот-коммуникация технологияларига ихтисослаштирилган Муҳаммад Хоразмий номидаги мактаб ташкил этилди. Шунингдек, 2020 йилда - 14 та, келгуси йилда – 82 та, 2022 йилда – 64 та, 2023 йилда – 45 та ахборот технологиясига ихтисослаштирилган мактаблар ташкил этилиб, улар барча туман ва шаҳарларни қамраб олди.

Халқаро тажриба таҳлиллари таълимнинг юқори сифатини таъминлашда далат ва нодавлат таълим муассасалари ўртасида соғлом рақобат муҳитини

яратишнинг муҳимлигини тақозо этмоқда. Жумладан, Буюк Британияда 2600 та хусусий ва мустақил мактаб бор. Нидерландияда умудавлат мактабларининг учдан икки қисмини хусусий мактаблар ташкил этади. Ҳиндистонда 6 ёшдан 14 ёшгача бўлган ўқувчиларнинг чорак қисмидан кўпроғи хусусий мактабларда таълим олади. Японияда эса хусусий мактаблар ўқувчилари маошларининг 50 фоизи давлат томонидан тўланади. Ўзбекистонда ҳам хусусий мактабларнинг сони йилдан-йилга ортиб бораётгани замон талабидир. Тошкентда ҳозирги пайтда 51 хусусий мактаб фаолият кўрсатмоқда. Ушбу хусусий таълим муассасаларида, асосан, чет тиллар ва аниқ фанлар чуқур ўқитилмоқда. Президентимизнинг “Ўзбекистоннинг янги тараққиёт даврида таълим-тарбия ва илм-фан соҳаларини ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармони ва “Нодавлат таълим хизматлари кўрсатиш фаолиятини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарори таълим соҳасида соғлом рақобат муҳитини яратиш, энг асосийси, таълим сифатини жаҳон даражасига кўтаришга йўналтирилган. Ушбу ҳужжатларга мувофиқ, нодавлат таълим хизматлари кўрсатиш фаолиятини янада ривожлантиришнинг асосий йўналиш ва вазифалари сифатида истеъдодли ёшларни аниқлаш ва қўллаб-қувватлаш орқали таълим-тарбиянинг юқори сифатини ошириши таъминлаш, билим олишнинг муқобил имкониятларини яратадиган пуллик таълим хизматларини кўрсатиш бозорини жадал ривожлантириш ҳам белгиланган³⁸. Мактаб таълимини тубдан яхшилаш ва унинг ошириш, муаллимларга муносиб шароит яратиш борасидаги ислоҳотларнинг давом эттирилиши, бу – давлатимиз раҳбари ўз Мурожаатномасида урғу берган яна бир муҳим жиҳат. Таъкидланганидек, 2021 йилда 30 та янги мактаб қуриш, 320 та мактабни таъмирлаш ва моддий-техника базасини яхшилаш мақсадида бюджетдан 2 триллион сўм ажратилади. Соҳада ягона “электрон таълим” тизимини жорий этишга келгуси икки йилда 250 миллиард сўм йўналтирилади. Шу ўринда “Хўш бу бизга нима беради! деган савол туғилиши мумкин. Бунга жавобан айтиш мумкинки, ушбу тизим педагогларга янги технологиялардан фойдаланган ҳолда таълим сифатини ошириш, ота-оналарга эса фарзандларнинг ўзлаштириш даражасидан хабардор бўлиш ва уларнинг ўқишини аниқ назорат қилиш имконини беради. Шунингдек, ушбу тизимнинг жорий этилиши педагогларнинг таълим-тарбия жараёни учун масъулиятини оширишга ҳам хизмат қилади.

Президентимиз таъкидлаганидек, дунё тажрибаси шуни кўрсатадики, ёш алодни ҳар томонлама баркамол этиб вояга етказиш учун сарфланган сармоя жамиятга ўн, юз баробар кўп фойда келтиради. Демак, бугун давлатимиз

³⁸ Саифназаров И. Таълимда соғлом рақобат даври келди // “Халқ сўзи”, 2021 йил 8 январь.

томонидан таълим тизимида олиб борилаётган ислохотлар яқин келажакда ўзини оклайди ва кутилганидан ҳам ортиқ самара беради.

Шундай қилиб, давлатимиз ташаббуси билан мактабгача таълим тизимига янгича ёндашув жорий этилди. 11 йиллик таълим қайта тикланди ва бу ота-оналар, бутун жамоатчилик томонидан қувонч билан кутиб олинди. Булар – пухта ўйланган, ҳеч муболағасиз мамлакатимиз келажаги, тақдирига ижобий таъсир кўрсатадиган, қадамлар. Мўъжизанинг негизи ҳам таълимдан бошланди. Шу мақсадда “Янги Ўзбекистон – мактаб остонасидан, таълим-тарбия тизимидан бошланади”, деган ғоя асосида кенг кўламли ислохотларни амалга оширамиз.

3.3.Олий таълим – етук кадрлар маскани

Кейинги йилларда мамлакатимиз тараққиётининг мутлақо янги босқичига қадам қўйди. Президентимиз Шавкат Мирзиёева ана шу босқичда: “Халқимизнинг улугвор қудрати жўш урган ҳозирги замонда Ўзбекистонда янги уйғониш – Учинчи Ренессанс даврига пойдевор яратилмоқда”³⁹, деб алоҳида таъкидлади.

Яхши маълумки, Ренессанс, яъни Уйғониш атамаси илм-фан, маданият санъат ва адабиётнинг жадал ривожланиш даврига нисбатан берилишидир. Агар Биринчи Ренессанс Европада XIV асрда бошланиб, XVI асрда чўққисига кўтарилган бўлса, Шарқда илк Ўрта асрлар Уйғониш даври номини олган илмий ва маданий тараққиёт VIII-IX асрлардаёқ ўз оламшумул кашфиётлари билан оламни ўзгартирган эди. Ана шу инқилобий юксалиш асосчилари буюк алломаларимиз Муҳаммад Хоразмий, Аҳмад Фарғоний, Абу Райҳон Беруний, Абу Али ибн Сино, Маҳмуд Замахшарий ва бошқа алломаларимиз билан ҳақли равишда фахрлана оламиз.

Биз ўз олдимизга мамлакатимизда Учинчи Ренессанс пойдеворини барпо этишдек улуг мақсадни қўйган эканмиз, бунинг учун янги Хоразмийлар, Берунийлар, Ибн Синоплар, Улуғбеклар, Навоий ва Бобурларни тарбиялаб берадиган муҳит ва шароитларни яратишимиз керак.

*Шавкат Мирзиёев, 2020 йил
29 декабрь.*

Давлатимиз раҳбари ҳақли равишда Шарқда иккинчи Уйғониш даврини ўн бешинчи асрда Соҳибқирон Амир Темур бобомиз асос солган ва

³⁹ Президент Шавкат Мирзиёевнинг Ўзбекистон Республикаси мустақиллигининг йигирма тўққиз йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги нутқи // ЎЗА, 2020 йил 31 август.

унинг муносиб авалодлари давом эттирган мухташам салтанат бошлаб берганлигини, бу даврда Қозизода Румий, Мирзо Улуғбек, Гиёсиддин Коший, Али Қушчи сингари беназир олимлар, Лутфий, Саккокий, Ҳофиз Хоразмий, Абдурахмон Жомий, Алишер Навоий, Бобур Мирзо каби мумтоз шоир ва мутафаккирлар майдонга чиққанлигини кўрсатиб ўтди.

Ўзбекистонда янги бир уйғониш – Учинчи Ренессансга демократик ўзгаришлар, жумладан, таълим ислохотлари орқали пойдевор кўйилиши мақсад қилиб кўйилди. Президентимиз, “Биз мактабгача таълим ва мактаб таълими, олий ва ўрта махсус таълим тизими ҳамда илмий-маданий муассасаларни бўлғуси Ренессанснинг тўрт узвий ҳалқаси, деб биламиз. Боғча тарбиячиси, мактаб муаллими, профессор-ўқитувчилар ва илмий-ижодий зиёлиларимизни эса янги Уйғониш даврининг тўрт таянч устуниси, деб ҳисоблаймиз”⁴⁰, дея алоҳида уқтирди

Жаҳон олимлари томонидан ҳам ана шу фикр инсон капитали назарияси орқали асослаб берилган. Америкалик иқтисодчи олим Стэнгли Фишер таърифига кўра, “Инсон капитали одамда даромад келтириш қобилиятида мужассамлашган мезондир. Инсон капитали туғма қобилият ва истеъдодни, шунингдек, таълим ва эгалланган малакани қамраб олади”⁴¹.

Тадқиқотлар натижасида ҳозирги пайтда жаҳоннинг жами бойлиги 550 триллион долларга тенглиги аниқланган. Бунда ер юзи аҳолиси жон бошига тўғри келадиган бойлик 90 миллион долларни ташкил этилиши кўрсатилади. Бу бойликнинг 55 миллиони инсон капитали, 18 миллион доллари табиий ва 17 миллиони жисмоний бойликка тўғри келади⁴².

Кейинги йилларда юртимизни ҳар томонлама тараққий эттириш, янги Ўзбекистонни яратиш мақсадида барча соҳалар қатори таълим тизимида ҳам туб ислохотлар олиб борилмоқда. Зеро, жамият тараққиёти, миллий фаровонлик ҳамиша ёш авлоднинг таълим-тарбияси, замонавий билимларни чуқур эгаллаган янги кадрлар, уларнинг юксак малакаси билан боғлиқ бўлиб келган.

Узлуксиз таълим тизимини янада такомиллаштириш, сифатли таълим хизматларидан фойдаланиш имкониятларини ошириш, меҳнат бозорини замонавий талабларига мувофиқ юқори малакали кадрлар тайёрлаш бўйича кенг кўламли чора-тадбирлар амалга оширилмоқда.

Ўзбекистон Президенти мамлакатимиз тараққиёти нуқтаи назаридан ўқитувчи ва муаллимларнинг ҳаётимиздаги нуфузи ва мавқеини ошириш мақсадида уларнинг мақомини қонун даражасида белгилашни таклиф қилди.

⁴⁰ ЎЗА, 2020 йил 30 сентябрь.

⁴¹ Фишер С., Дорнбуш Р., Шмагензи Р. Экономическая теория. – М., Юнити, 2002.

⁴² Корчагин Ю. Человеческий капитал как фактор роста и развития: Монография. – Воронеж: ЦИРЭ, 2016.

Ушбу қонунда ёшларга таълим ва тарбия бериш жараёнида ўқитувчилар ўзларининг салоҳиятини тўлиқ намоён этишлари учун зарур шарт-шароитлар яратиш, уларни ижтимоий, моддий қўллаб-қувватлаш чоралари кафолатлари мустаҳкамлаб қўйилади.

Ўзбекистонда олий таълим муассасалари сони кескин ортмоқда. Сўнгги тўрт йилда мамлакатимизда 47 та янги олий таълим муассасаси, жумладан, хорижий университетларнинг филиаллари ташкил этилиб, олий ўқув юртларининг сони 125 тага етди. Натижада мактаб битирувчиларини олий таълим билан қамраб олиш даражаси 2016 йилги 9 фоиздан 2020 йилда 25 фоизга етди. Университетлар ва институтлар профессор-ўқитувчиларининг хориждаги олий таълим ҳамда илмий-тадқиқот масканларида малака ошириши ва амалиёт ўташини таъминлайдиган механизмнинг яратилиши замонавий юқори малакали кадрлар тайёрлаш сифатини оширишга хизмат қилиши шубҳасиздир.

2020 йили биринчи марта абитуриентларга тест синовини топшириладиган фанлар мажмуаси ҳамда фанлар кетма-кетлиги бир хил бўлган бештагача бакалаврият таълим йўналиши бўйича танловда иштирок этиш ҳуқуқи берилди. Маҳалла ва оилани қўллаб-қувватлаш вазирлигининг тавсияномасига эга бўлган хотин-қизлар учун бакалавриятнинг кундузги таълим шакли бўйича умумий белгиланган давлат гранти асосидаги қабул кўрсаткичларига нисбатан қўшимча 4 фоизли давлат гранти асосидаги қабул кўрсаткичлари ажратилди⁴³.

Биз оила, мактабгача таълим, мактаб ва олий таълимни ҳамда илмий-маданий даргоҳларни бўлғуси Ренессанснинг энг муҳим бўғинлари деб ҳисоблаймиз.

**Шавкат Мирзиёев,
2020 йил 25 декабрь.**

Мамлакатимизда Учинчи Ренессанс даврига пойдевор яратилаётган ҳозирги даврда, айниқса, таълим соҳасидаги ислоҳотлар муҳим ўрин тутди. Таълим ва тарбияни ривожлантириш, илм-фан соҳасидаги кашфиёт ва ихтироларни ишлаб чиқаришга татбиқ этиш, дунё айвонида рақобатлаша оладиган

⁴³ Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 12 июндаги “2020/2021 ўқув йилида Ўзбекистон Республикасининг олий таълим муассасаларига ўқишга қабул қилишнинг давлат буюртмаси параметрлари тўғрисида” ги қарори. //ЎЗА, 2020 йил 13 июнь.

мутахассислар тайёрлаш бугунги куннинг асосий вазифасига айланди. Чунки таълим ривожини мамлакат келажакига дахлдор масала. Олий таълим қамровини кенгайтириш, олий маълумотли мутахассислар тайёрлаш сифатини яхшилаш, таълим жараёнига рақамли технология ва замонавий усулларни жорий этиш, олий таълим муассасаларида илмий тадқиқот ишлари натижадорлигини ошириш, ёшларни илмий фаолиятга кенг жалб этиш, илм-фаннинг инновацион инфратузилмасини шакллантириш, маънавий – маърифий ва тарбиявий ишлар таъсирчанлигини кучайтириш кабилар соҳа ривожининг асосий йўналишлари сифатида белгиланди.

Таълим соҳасини ривожлантиришда тараққий этган хорижий давлатлар тажрибаларидан ҳам кенг фойдаланишга катта эътибор қаратилмоқда. Юртимизда ўнлаб нуфузли хорижий университетларнинг филиаллари ташкил этилди. Халқаро ҳамкорлик доирасидаги ишлар кўлами ҳам кенгайди. Хусусан, АҚШда стажировка ўташ учун эълон қилинган танловда республиканинг 20 та олий таълим муассасасининг 500 нафар профессор-ўқитувчиси иштирок этди. Улар орасидан 10 нафари ғолиб бўлди. Танлов ғолиблари 20 ҳафта давомида тажриба ва малака ошириш учун АҚШнинг машинасозлик, қишлоқ хўжалиги, ирригация ва кимё технологиялари университетларида бўлиб, мутахассислар тайёрлаш тизимини ўрганди, касб таълими бўйича педагогик технологияларга эътибор қаратди.

Президентимизнинг “Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги фармони мамлакатимизнинг 10 та олий таълим муассасаси 2030 йилга қадар халқаро рейтинглар мингталиги рўйхатидан жой олиши вазифаси белгиланган. Ушбу вазифалар халқаро стандартларда белгиланган талабларга риоя қилиш, таълим сифатини дунё андозалари даражасига олиб чиқишни тақозо этади. Бу борада, биринчи навбатда, ЮНЕСКО томонидан 2011 йилда қабул қилинган Халқаро таълим стандартлари, таснифи меъёрларини миллий таълим анъаналарини ҳисобга олган ҳолда қабул қилиш муҳим аҳамиятга эга. Таълимнинг барча босқичлари билан бир қаторда 6-даражага мувофиқ бакалавр, 7-даражага асоси магистратура ва 8-даража (ёки шунга тенг келувчи миллий таълим даражаси)га биноан докторантура таълими талаблари ишлаб чиқилган.

Президентимизнинг “Олий ва ўрта махсус таълим тизимига бошқарувнинг янги тамойилларини жорий этиш чора-тадбирлари тўғрисида”ги қарорига мувофиқ, 18 та янги олий таълим муассасаси фаолияти йўлга қўйилади. Унинг 10 таси маҳаллий, 3таси хорижий, 5 таси давлат-хусусий шериклик

шартлари асосида ташкил этилади⁴⁴. Қўшма таълим дастурлари асосида кадрлар тайёрлаш икки баробар оширилади. Булар натижасида ёшларни олий таълимга қамров 25 фоизга етказилади. Муҳандислик - техник таълим йўналишлари бўйича қабул параметрлари улуши 28 фоизга кўтарилади. Бакалаврликдан магистратурага қабул қилинган талабалар улуши 10 фоиз оширилади. Хорижий тажриба асосида талабаларда амалий кўникмаларни шакллантириш мақсадида олий таълим муассасаларида ўқув жараёни кредит-модуль тизими асосида ташкил этилади, таълим жараёнлари электрон таълим бошқарув тизими орқали назорат қилинади.

Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги ҳузуридаги Олий таълимни ривожлантириш тадқиқотлари ва илғор технологияларни тадбиқ этиш маркази ташкил этилиши тизимни ҳамда олий таълим муассасалари фаолиятини такомиллаштириш бўйича тадқиқотлар учун зарур шарт-шароит яратиш билан аҳамиятли бўлди. Таълим стандартлари ва ўқув адабиётларини ишлаб чиқиш марказнинг асосий фаолият мезони саналади. Марказ Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепцияси доирасида белгиланган вазифаларни бажариш мақсадида хорижий инвестицияларни кенг жалб қилиш, пуллик хизматлар кўламини кенгайтириш ва бюджетдан ташқари бошқа маблағлар ҳисобига олий таълим муассасаларида технопарк, форсайт, технологиялар трансфери, стартап, акселератор марказларини ташкил этади. Бу марказлар, ўз навбатида, тегишли тармоқ, соҳа ва ҳудудларнинг ижтимоий-иқтисодий ривожланишини тадқиқ этади, прогнозлаштирувчи илмий-амалий муассасалар даражасига олиб чиқади ҳамда ҳудудлар иқтисодиётини ривожлантиришда амалий, илмий-ташқилий ишларда шартнома асосида иштирок этади.

Концепцияга мувофиқ, мамлакатимиздаги олий таълим муассасаларининг 85 фоизи 2030 йилгача босқичма-босқич кредит-модуль тизимига ўтиш режалаштирилган. 2020-2021 ўқув йилида, яъни шу пайтгача мамлакатимиздаги 30 дан ортиқ йирик олийгоҳ шу тизимга ўтди. Сўнгги 4 йил ичида мамлакатимизда 45 та янги олий таълим муассасаси ташкил этилди. Бу йил олий ўқув юртларига кириш учун бир ярим миллионга яқин ёш ҳужжат топширди. Бу ўтган йилгига нисбатан 40 фоиз кўп. Бу эса мамлакатимиз ёшларининг илмга ниҳоятда чанқоқ эканидан дарак беради. Фақат олий таълимга қамров кўламини ошириш орқали бу йигит-қизларимизнинг билим олишга бўлган эҳтиёжини чуқурроқ қондириш мумкин.

⁴⁴ Ҳакимов З. Таълим ва тарбия – уйғониш даври пойдевори // “Янги Ўзбекистон”, 2021 йил 5 январь.

Мурожаатнома: Олий таълим

2021 йилда олий таълимга ажратиладиган давлат грантлари сони камида 25 фоизга оширилади.

Олий ўқув юртларига қабул қилишда эҳтиёжманд оилалар қизлари учун грантлар сонини 2 баробарга кўпайтирилиб, 2 мингтага етказамиз.

Шу сабаб хусусий олийгоҳларга ҳам зарур мутахассисларни тайёрлаш бўйича давлат буюртмаси бериш тизими йўлга қўйилади.

Олийгоҳлар ва таълим тизимининг қўйи бўғинлари ўртасида узвийликни кучайтириш мақсадида 65 та академик лицей олий ўқув юртлари тасарруфига ўтказилади.

Шунингдек, 187 та техникум ва ўз йўналиши бўйича турдош олийгоҳ ва тармоқ корхоналарига бириктирилади.

Нуфузли хорижий университетлар, илмий ва инновацион марказлар билан алоқаларни кучайтириш, улар билан кадрлар тайёрлаш, бўйича ҳамкорлик кенгайтирилади.

2021 йилда “Эл-юрт умиди” жамғармаси орқали етакчи хорижий олий ўқув юртларининг магистратура ва докторантурасида ўқишга юбориладиган ёшлар сони 5 баробарга оширилади. Бу дастур орқали илк бор бакалавр йўналишида чет элларга 100 нафар ўғил-қизларимизни юборамиз. Кейинги йилларда уларнинг сони 2-3 баробарга кўпайтирилади.

2021 йилда юртимиздаги 30 та етакчи олийгоҳга ўқув дастурларини ишлаб чиқиш, қабул квотаси ва молиявий масалаларни мустақил ҳал қилиш ҳуқуқи берилади.

Мурожаатномада 2021 йилда “Янги Ўзбекистон мактаб остонасидан, таълим-тарбия тизимидан бошланади” деган ғоя асосида қатор йўналишларда, хусусан олий ўқув юртларида кенг кўламли ислохотларни амалга ошириш зарурлиги таъкидланди.

Биринчидан, ёш авлодга боғча, мактаб ва олий таълим муассасасида сифатли таълим-тарбия беришга алоҳида эътибор қаратилади, ўғил-қизларнинг жисмоний ва маънавий соғлом, ватанпарвар инсонлар бўлиб улғайиши учун барча куч ва имкониятлар сафарбар этилади.

Иккинчидан, ёшларни замонавий билим ва тажрибалар, миллий ва умумбашарий қадриятлар асосида мустақил ва мантиқий фикрлайдиган, эзгу фазилатлар эгаси бўлган инсонлар этиб вояга етказиш устувор вазифалардан бири бўлиб қолади.

Учинчидан, ўғил-қизларимизни меҳнат бозорида талаб юқори бўлган замонавий касб-хунарларга ўргатиш, уларда тадбиркорлик кўникмалари ва меҳнатсеварлик фазилатларини шакллантириш ҳамда ташаббусларини рўёбга чиқариш, иш ва уй-жой билан таъминлашга устувор аҳамият берилади.

2021 ўқув йилида бошланғич синфларда давлат таълим стандарти ўрнига, илғор хорижий тажриба асосида, болага ортикча юклама бермайдиган “Миллий ўқув дастури” жорий этилади.

Шавкат Мирзиёев, 2020 йил
29 декабрь.

Олий таълим сифатини тубдан яхшилаш, аввало ўқув дастурлари, ўқитувчилар учун методик қўлланмаларнинг илғор халқаро дастурларга мослаштирилишига боғлиқ. Ёшларнинг таҳлилий, ностандарт ва креатив фикрлаш қобилиятини ривожлантириш учун ўзининг янгиланган шакл ва мазмунига эга дарсликлар яратиш зарур. Ушбу чора-тадбирларнинг пировард мақсади эса таълим муассасаси битирувчиларини соф назарий билимлар соҳиби сифатида эмас, балки ҳаётий вазиятларга мослашувчан, мустақил ва тўғри қарор қабул қилиш кўникмасига эга шахс сифатида тарбиялаш назарда тутилади.

Кўникма ривожланган мамлакатларда таълим хизматларига бизнес сифатида қаралади. Дарҳақиқат, таълим бизнесга айлангандагина рақобатбардошлик касб этади. Мамлакатимизда ҳам кейинги йилларда ўқитиш тизимига нодавлат ва хусусий секторнинг жадал кириб келишини соҳадаги ижобий ҳодисалардан бири сифатида баҳолаш мумкин. Бундай шароитда давлат ва нодавлат таълим муассасалари ўртасидаги рақобат тизимнинг ривожланишига хизмат қилади. Мурожаатномада хусусий мактаблар

фаолиятини рағбатлантириш учун бюджетдан субсидиялар ажратилиши белгилаб берилиши таълим тизимида хусусий секторнинг улуши ошишига, бу эса, ўз навбатида, рақобатнинг кучайишига сабаб бўлади.

Иқтидорли ўғил-қизларнинг юқори технологиялар ва билимларни чуқур ўзлаштиришига кенг шароит яратиш ҳамда рақобатбардош миллий кадрларнинг янги авлодини тайёрлаш мақсадида Тошкент шаҳрида янги замонавий университет ташкил этамиз. Ушбу олийгоҳда чет элдаги етакчи олимлар ва профессор-ўқитувчилар жалб қилиниб, ёшларга энг замонавий дастурлар асосида таълим-тарбия берилади.

Шавкат Мирзиёев, 2020 йил 29 декабрь.

2019 йилдан эътиборан, мутлақо янгича мазмун ва шаклдаги Президент мактаблари ва ихтисослаштирилган ижод мактабларининг ташкил қилиниши катта мақсадларга қаратилган. Жумладан, Мурожаатномада иқтидорли ўғил-қизларимизнинг юқори технологиялар ва замонавий билимларни чуқур ўзлаштиришига кенг шароит яратиш ҳамда ташкил этиш таъкидлаб ўтилди.

Албатта бунга илм-маърифатни ривожлантирмасдан, тараққиётнинг кейинги босқичига чиқа олмаймиз. Бунинг учун эса тизимдаги муаммоларни бартараф қилишимиз, таълим-фан-ишлаб чиқариш учлиги ўртасидаги интеграцияни тўғри йўлга қўйишимиз лозим⁴⁵.

Таълим тизимидаги узоқ йиллардан бери йиғилиб қолган муаммоларни бартараф этиш учун, аввало, таълимга ёндашув билан боғлиқ қатор масалаларга ижобий ечим топиш лозим. Кадрлар тайёрлашда ҳудудларнинг ижтимоий-иқтисодий ўзига хослиги ва талабини инобатга олиш, меҳнат бозоридаги талаб ва таклифни чуқур ўрганиш, уларнинг мутаносиблигига эришиш, таълим-фан-ишлаб чиқариш интеграциясини тўла таъминлаш, фан ютуқларини тижоратлаштиришга нисбатан эътиборни кучайтириш шулар жумласидандир. Ушбу муаммоларни бартараф этиш мақсадида Президентимиз таълим тизими ходимлари олдига олий таълимга қамров даражасини босқичма-босқич ошириш, соҳада соғлом рақобат муҳитини шакллантириш, таълим жараёнига рақамли технологияларни жалб этиш, олий таълим муассасаларини молиявий мустақиллини таъминлаш, таълимда нодавлат ва хусусий секторнинг ролини ошириш каби масалаларни қўймоқда.

Ўтган асрда бўлиб ўтган бир воқеа хусусида. Болакай уйга келиб онасига бу хатни мактабдаги ўқитувчим бериб юбордилар деди. Эдисоннинг онаси хатни ўқиб кўз ёшларини зўрға тутиб турди. Унинг боласига баланд

⁴⁵ Муҳамедов Ф. Таълим мазмуни – тараққиёт мезони. //“Янги Ўзбекистон”, 2021 йил 13 январь.

овозда ўқиб берди. “Сизнинг ўглингиз даҳо. Мактабимиз унинг қобилиятига кичиклик қилади. Шунинг учун Сиз болангизга уйингизда таълим беринг”.

Орадан йиллар ўтди. Инсоният тарихига улкан ихтиро кашф қилган инсон Эдисоннинг онаси вафот этди. Кунларнинг бирида у онасининг жавобини кўздан кечираётиб, қутидаги хатга кўзи тушди. “Сизнинг ўглингиз калтафаҳм. Эрта тонгдан бошлаб уни мактабга киритмаймиз”.

Буни ўқиган Эдисон роса йиғлади. Йиғлади ва ўзининг хотираси дафтарига ушбу битикларни битиб қўйди. “Эдисон тентак бола бўлган. Лекин ақлли онасининг тадбири ила даҳога айланди. Оналаримизнинг ҳаётдаги ўрни мана шундай. Аслида Эдисон - Томас Алва (1847-1931, Мейлан, Огайо штати, Нью-жерси штати) электроника соҳасидаги америкалик ихтирочи ва йирик электротехника компаниялари эгаси. Дастлаб 12 ёшидан газета тарқатувчи, кейин телеграфчи бўлиб ишлаган. 1868 йилдан ихтирочилик билан шуғулланган. Ахборотларни, биржа курсларини телеграф орқали узатиш асбобини лойиҳалаган. Ёзув машинкасини такомиллаштирган, фонограф ихтиро қилган. Чўғлонган лампани яратган ва А.Белл телефонини такомиллаштирган. Электр билан ёритиш тизимини ишлаб чиққан. Умумфойдаланиладиган ўзгармас ток электр станцияси қурилган, 1915 йилда Нобель мукофоти бўлган. “Сизнинг ўглингиз калтафаҳм, тентак” деган бола шундай даражага эришишида меҳрибон онасининг тарбияси туфайли дейиш мумкин.

Ёшлар муаммоларини ҳал қилиш масаласига Давлат дастурларида алоҳида эътибор қаратилди. 2017 йил – Халқ билан мулоқот ва инсон манфаатлари; 2018 йил – Фаол тадбиркорлик, инновацион ғоялар ва технологияларни қўллаб-қувватлаш; 2019 йил – Фаол инвестициялар ва ижтимоий ривожланиш; 2020 йил – Илм, маърифат ва рақамли иқтисодиётни ривожлантириш ҳамда 2021 йил – Ёшларни қўллаб-қувватлаш ва аҳоли саломатлигини мустаҳкамлаш йили деб эълон қилингани бежиз эмас.

Зокиржон Холмуҳаммад ўғли Фурқат ёшларни билим олишга чорлаб шундай деб ёзган эди: “Менинг мактаб аро булдур муродим, Хатимдек чикса, имлои саводим”. Абай ёшларга юксак билимга осонликча эришиб бўлмаслигини, бунинг учун қунт ва шижоат кераклигини таъкидлайди. У “Илм топмай мақтанма” шеърида инсоннинг энг қимматли даври ёшлик чоғиданоқ билим олиши даркорлиги ҳақида: “Дунё ҳам, мол ҳам ўзи, Илмга кўнгиб берсангиз”, - деб хулоса чиқарган эди.

Умуман, янги Ўзбекистонда мисли кўрилмаган тарихий ўзгаришлар содир бўлаяптики, буни бир лаҳзалик деб бўлмайди. Президентнинг буюк мўъжиза-таълимот концепциясининг илк, дастлабки, натижаларидир.

Ўзбекистонда янги таълимот – “Ўзбек мўъжизаси” концепцияси вужудга келаяпти, десак хато қилмаймиз!

3.4. Илм-фан ва инновация – мамлакат тараққиётини белгиловчи муҳим омил

Халқимизнинг улуғвор қудрати жўш урган ҳозирги замонда Ўзбекистонда янги бир уйғониш – учинчи Ренессанс даврига пойдевор яратилмоқда, десак, айна ҳақиқат бўлади. Чунки бугунги Ўзбекистон – кечаги Ўзбекистон эмас. Бугунги халқимизнинг дунёқараши ҳам кечагидек эмас.

Шавкат Мирзиёев

Бугун жаҳон миқёсида юртимиз ҳақида сўз кетганда “Янги Ўзбекистон” ибораси тилга олинмоқда. Бу кейинги йилларда тараққиётнинг мутлақо янги босқичига қадам қўйганимиз, эришаётган залворли ютуқларимиз эътирофидир.

Ўзбекистон худуди Шарқ Ренессансининг йирик марказларидан бири сифатида, айниқса, икки тамаддунни бошдан кечиргани дунёга маълум ва машҳур. Халқимизнинг улуғвор қудрати буюк ватандошларимиз – алгоритм асосчиси Ал-Хоразмий, қомусий олим Ал-Фарғоний, геодезия ва минерология фанлари ривожига улкан ҳисса қўшган Абу Райҳон Беруний, Фарбда “Авиценна” номи билан танилган Ибн Сино, давлат арбоби ва буюк астроном Мирза Улугбек сингари ўнлаб мутаффақирлар, яъни илм-фан асосчилари қилган кашфиёт ва изланишларда намоён бўлиб турибди. Имом Бухорий, Бурҳониддин Марғиноний, Ҳаким ат-Термизий, Махмуд Замахшарий, Баҳоуддин Нақшбанд, Алишер Навоий сингари аجدодларимиз номи эса нафақат ислом олами, балки жаҳон цивилизацияси тарихига зарҳал харфлар билан битилган.

Шу боис ҳам давлатимиз раҳбари мамлакатимизда илм-фан ва таълим тизими ривожига алоҳида эътибор қаратмоқда. Ўзбекистон Республикасини 2019-2021 йилларда инновацион ривожлантириш стратегиясининг бош мақсадларидан бир мақсадларидан бири инсон капиталини ривожлантириш бўлса, бошқаси 2030 йилгача Глобал инновацион индекс рейтингини бўйича жаҳоннинг 50 та илғор мамлакати таркибига кириш этиб белгилангани ҳаммамизга яхши маълум.

Илм-фан ривожини – давлат тараққиётининг пойдевори. Шунинг учун соҳага эътибор ҳар қачонгидан юқори. Ўзбекистон Республикаси Глобал

инновацион индексда 2015 йилда жаҳоннинг 141 давлати орасида 12-ўринни эгаллаган эди. Ундан кейинги йилларда эса ушбу рейтингга республикамиз киритилмаган. 2020 йил Ўзбекистон инновацион индексига қайтди. Мана шу қайтишнинг ўзи Янги Ўзбекистонда амалга оширилаётган ислохотларнинг ижобий натижасидир. Ўзбекистоннинг 93-ўринни эгаллаб, рейтингда 30 поғонага юқорилаши ҳозирги пайтда илм-фанга берилаётган эътибор, инновацион ривожланишга қаратилган ресурсларнинг самарасидир.

“2018 – Фаол тадбиркорлик, инновацион ғоялар ва технологияларни қўллаб-қувватлаш йили” да 2018 йил 21 сентябрда Президентимиз томонидан “2019-2021 йилларда Ўзбекистон Республикасини инновацион ривожлантириш стратегиясини тасдиқлаш тўғрисида”ги Фармони имзоланди. Нуфузли халқаро ташкилотлар томонидан тузилган Глобал инновацион индекси рейтинги мавжуд бўлиб, унда камида 130-140 давлатнинг шу соҳадаги ютуқлари, ихтироларга берган патентлар, фан-таълимга ажратадиган йиллик маблағлари кўзгудек акс этиб туради. Бу ажабтовур рейтингни, мана, 7 йилдирки, Швейцария бошқариб келмоқда. Ундан кейинги ўринларда эса Швеция, Голландия, АҚШ ва Буюк Британия турибди. Собиқ иттифоқ ҳудудидаги давлатлар орасида энг яхши кўрсаткич 25-ўринни банд қилган Эстония ва 78-ўринни эгаллаган Қозоғистонга тегишли. Ўзбекистон шу рейтингга сўнгги бор 2015 йилда киритилган ва эгаллаган поғонаси 122-ўридан ошмаган. Фармонда таъкидлаб ўтилганидек, Ўзбекистон 2030 йилгача Глобал инновацион индекс рейтинги бўйича жаҳоннинг 50 та илғор мамлакати таркибига киритишдан иборат⁴⁶. Бунда **биринчидан**, яппи ички маҳсулот атиги 0,21 фоизи илмий-тадқиқот ҳамда тажриба-конструкторлик ишларига ажратилган бўлса, 2021 йилга бориб, бу кўрсаткич 4 баравар оширилади, яъни 0,8 фоизга етказилади⁴⁷.

Иккинчидан, Муҳаммад ал-Хоразмий номидаги Тошкент ахборот технологиялари университети 2021 йилга бориб, жаҳондаги нуфузли 1000 та университети сафидан ўрин эгаллашини таъминлаш баён этилган.

Кейинги йилларда илм-фанга киритилган инвестициялар, норматив-ҳуқуқий ҳужжатлар базасининг шакллантирилиши, энг муҳими, олимларга яратилаётган шарт-шароитлар ва ижод эркинлиги Глобал инновацион индексдаги ўрнимизни белгилади. Буни келажакда илм-фан ва инновацияларга инвестицияларни жалб қилиш учун бир қадам, деб ҳисоблаш мумкин. Илм-фан соҳаси олдидаги муҳим вазифа – миллий иқтисодиётни технологик ва инновацион жиҳатдан модернизациялаш жараёнларини тўла-

⁴⁶ Худойшукуров З. Инновацион ривожланиш стратегияси мамлакат тараққиётини белгилайди //“Халқ сўзи”, 2018 йил 26 сентябрь.

⁴⁷ Худойшукуров З. Инновацион ривожланиш стратегияси мамлакат тараққиётини белгилайди //“Халқ сўзи”, 2018 йил 26 сентябрь.

тўқис таъминловчи, самарали ва рақобатдош тадқиқот ҳамда ишланмаларни шакллантиришдир.

Ўзбекистон Республикаси Давлат статистика кўмитасининг маълумотларига кўра, илм-фан соҳаларига сарфланаётган жами харажатлар ўтган йиллар мобайнида 14 фоизга ошган. Бу кўрсаткич 2018 йили умумий 528,8 миллиард сўмни ташкил қилган бўлса, 2019 йилга келиб 603,3 миллиард сўмга кўпайган. Бироқ бугунги кунда илм-фанни молиялаштириш ҳажми ялпи ички маҳсулотга нисбатан 0,2 фоизни ташкил қилиб, йиллар ўзгармай қоляпти. Ушбу кўрсаткич жаҳон бўйича ўртача 1,7 фоизга тенг, хусусан, Хитойда 2008 йилда 1,4 фоиздан 2,14 фоизгача, Корея Республикасида 3,1 фоиздан 4,5 фоизгача ошган⁴⁸.

Бундан ташқари тармоқлар корхоналари томонидан илмий тадқиқотларга буюртма бериш ва молиялаштиришдаги иштироки пастлиги давлат бюджетига оғир юк бўлиб қолмоқда. Охириги уч йил мобайнида илм-фан соҳасига давлат бюджетидан ажратилган маблағлар 2-3 марта оширилган бўлсада, бу ўсиш суръати асосан илмий фаолият билан шуғулланувчи субъектларнинг ойлик маошлари оширилишига йўналтирилиб, мамлакатда илмий ташкилотларнинг моддий-техника базасини ривожлантиришга етарли маблағлар ажратилмасдан қоляпти. Шунинг учун кейинги йилларда давлатимиз раҳбарининг бевосита ташаббуси билан илм-фан, таълим ва ишлаб чиқаришни ўзаро боғлайдиган мустаҳкам механизм босқичма-босқич ишлаб чиқилиб, жорий этилмоқда.

Мамлакатимиз ривожланишида илм-фаннинг ролини кучайтиришга қаратилган ислохотлар натижасида 2017-2020 йилларда қатор илмий, таълим ва инновацион ташкилотлар (тузилмалар) ташкил этилди. 32 та илмий-инновацион тузилмалар (6 та технопарк, 8 та илмий марказ ва 18 та илмий-тадқиқот институти) ҳамда 29 та янги олий таълим муассасаси ва уларнинг филиаллари шулар жумласидандир.

Бугун шиддат билан ривожланаётган ҳаётимизда рўй бераётган юксалиш жараёнлари ўзини барча соҳаларда намоён этмоқда. Бинобарин, мустақилликка эришган йилларимизнинг илк даврида биз ўзимизнинг миллий ўзлигимизни англаш, бой тарихий-маънавий ҳамда илмий меросимизнинг асл мазмун-моҳиятини чақиш ва уни рўёбга чиқаришга интилган бўлсак, эндиликда халқимиз жипслашиб, “миллий тикланишдан – миллий юксалиш сари” ғоясини собитқадамлик билан амалга оширишга киришди. Бу даврда жамиятимизда ижтимоий тафаккурнинг юксалиш тенденцияси қарор топиши, унга хос ҳам миллий, ҳам умуминсоний қадриятларнинг муҳассамлиги эътироф этилмоқда.

⁴⁸ Матибоев Т. Бугунги Ўзбекистон – кечаги Ўзбекистон эмас // “Халқ сўзи”, 2020 йил 17 декабрь.

Миллий руҳ ва умуминсоний қадриятлар уйғун бўлган ижтимоий тафаккур – мамлакатимиз барқарор ривожланишининг мустаҳкам пойдеворига айланмоқда. Юртимизда ижтимоий тафаккур даражасининг тобора ўсиши боис, саноат, қишлоқ хўжалиги ва бошқа жабҳаларда меҳнат ҳамда соҳага ёндашув маданияти, масъулияти ўзгарди. Айниқса, фан соҳасига қаратилаётган алоҳида эътиборнинг замирида чуқур маъно бор. Фан – бу тафаккур бўлиб, қайсики, жамиятдаги барқарорликни таъминлаб берувчи устувор омиллардан биридир. Фан ривожланар экан, нафақат иқтисодиёт, балки ижтимоий-маданий соҳа ҳам тараққий этади. Фанга бўлган эътибор инсон тафаккурини ўстириш ва улғайтиришга хизмат қилади. Жамият тафаккури ўсса, маданият ва санъат соҳаси ҳам мана шу талабларга ҳамоҳанг равишда ўсади ва тараққий этади.

Президентимиз халқимизни миллий тикланишдан миллий юксалиш сари ундаётгани замирида қатъий ишонч ва чуқур ҳикмат мужассам. Негаки, кейинги ўн йиллигимиз асл юксалиш даври бўлиши муқаррар. Зеро, кейинги йилларда қабул қилинган ва кўзда тутилган қонунлар, фармон ва қарорлар, амалга оширилаётган кенг кўламли ислоҳотлар тараққиётнинг янги зарварақларига асос бўлади.

Таълим-тарбияни ривожлантириш, соғлом турмуш тарзини қарор топтириш, илм-фан ва инновацияларни тараққий эттириш миллий ғоямизнинг асосий устунлари бўлиб хизмат қилиши лозим.

Шавкат Мирзиёев,

2020 йил 29 декабрь.

Бугунги замон барча соҳалар қаторида илм-фанни ҳам янги босқичга кўтаришни талаб қилмоқда. Зотан, жамият олдида турган долзарб масалаларни илм-фансиз ечиш қийин. Мазкур соҳани ва олимларни ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш давлатимизнинг устувор вазифаларидандир. Бу борадаги ишлар бугун изчил ва тизимли равишда давом эттирилмоқда. Давлатимиз раҳбари Шавкат Мирзиёевнинг 2017 йил 17 февралда қабул қилинган Ўзбекистон Республикаси Фанлар Академияси фаолиятини такомиллаштириш ва рағбатлантириш тўғрисидаги Фармонда мамлакатимиз ижтимоий-иқтисодий тараққиётида илм-фаннинг ўрнини янада мустаҳкамлаш, академиклар фаолиятини ҳар томонлама қўллаб-қувватлаш,

юқори малакали кадрлар тайёрлаш сифатини оширишни рағбатлантириш мақсадида бир қатор муҳим чора-тадбирлар белгиланди.

Президентимиз Шавкат Мирзиёев янги Ўзбекистон ва Учинчи Ренессансга пойдевор яратиш ҳақида сўз юритар экан, бунда янги тараққиётнинг таркибий қисмлари-иқтисодиёт, таълим-тарбия, илм-фан, тиббиёт билан бирга, маданиятнинг ҳам бугунги тараққиётимиз жараёнидаги алоҳида ўрнини белгилаб берди. Тарихий манбалар шундан далолат берадики, ўзбек давлатчилиги тарихидаги кучли сулолаларнинг муҳим хусусияти – улар юксак иснсонпарварлик ва бағрикенглик ғояларида йўғрилган маърифий таълимга таянган. Уларда илм-фан, маданият ва санъат ривожланган, жаҳон илм-фанига бекиёс ҳисса қўшган улуғ алломалар етишиб чиққан. Бунга IX-XII асрларда Ўзбекистон заминида кузатилган биринчи Ренессанс мисолида амин бўлиш мумкин.

Агар сен халқингни бир йил боқмоқчи бўлсанг, бугдой эк, ўн йил боқмоқчи бўлсанг, дарахт эк, агар асрлар давомида боқмоқчи бўлсанг, билим, илм эк.

**Конфуций (мил.аввал. 551-479 й.)
Хитой файласуфи**

Бу тарихий воқеликнинг вужудга келишида асосий омиллардан бири ҳам ҳукмдорларнинг иқтисодиёт, таълим ва илм-фани ривожлантириш йўлида олиб борган сиёсати ҳисобланади. Ушбу даврда Марказий Осиё заминида Мусо Хоразмий, Абу Наср Форобий, Абу Али ибн Сино, Абу Райҳон Беруний, Аҳмад Фарғоний, Имом Бухорий, Имом Термизий, Бурҳониддин Марғиноний ва бошқа кўплаб мутафаккирларнинг илм-фанда замонасидан илгарилаб кетишида таълимга бўлган эътибор, илм ўрганиш учун тарғиб қилинган ғоя туради. Бу жараёнда таълимнинг тизимли йўлга қўйилгани муҳим омиллардан ҳисобланади. Бизнинг ота-боболаримизнинг энг олий мақсади маърифат тарқатиш бўлганлиги боис, улар илм-фанда ўз замонасининг тенгсиз ихтироларини амалга оширган ва бу орқали дунё илм-фани ривожланишига катта ҳисса қўшган⁴⁹.

Шу боисдан ҳам янги таҳрирдаги “Таълим тўғрисида”ги қонуннинг 12-моддаси “Олий таълимдан кейинги таълим” деб юритилиб, уни олий таълим ва илмий ташкилотларда олиш мумкинлиги айтилади.

⁴⁹ Маҳмудов Ш. Миллий юксалиш йўлида бор ақл-заковатимиз, куч-ғайратимиз, билим ва тажрибамизни сафарбар этайлик // “Халқ сўзи”, 2020 йил 24 сентябрь.

Таянч докторантура фалсафа доктори (Doctor of Philosophy (PhD)) илмий даражасига даъвогар изланувчилар учун ишлаб чиқаришдан ажралган ҳолда ташкил этиладиган олий малакали илмий ва илмий-педагог кадрлар ихтисослиги бўйича олий таълимдан кейинги таълим шакли ҳисобланади.

Олий таълимдан кейинги таълим докторлик диссертациясини тайёрлаш ва ҳимоя мақсадида мутахассисликни чуқур ўрганишни ва илмий изланишлар олиб боришни назарда тутадиган таянч докторантура, докторантура ва мустақил изланувчанлик асосида илмий даражага эга илмий ва илмий-педагогик кадрлар тайёрлашни таъминлайди.

“Таълим тўғрисида”ги қонун, 12 -модда.

Докторантура фан доктори (Doctor of Science (DSc)) илмий даражасига даъвогар изланувчилар учун ишлаб чиқаришдан ажралган ҳолда ташкил этиладиган олий малакали илмий ва илмий-педагог кадрлар ихтисослиги бўйича олий таълимдан кейинги таълим шакли ҳисобланади⁵⁰.

Мустақил изланувчилик фалсафа доктори (PhD) ёки фан доктори (DSc) илмий даражаларига даъвогар изланувчилар учун ишлаб чиқаришдан ажралмаган ҳолда ташкил этиладиган олий малакали илмий ва илмий-педагог кадрлар ихтисослиги бўйича олий таълимдан кейинги таълим шакли ҳисобланади.

Иқтидорли ёшларни аниқлаш, танлаш, ўқитиш ва тарбиялаш, ёш истеъдодларни янада қўллаб-қувватлаш ва рағбатлантириш, дарсликлар ва ўқув-услубий қўлланмаларни тайёрлаш ва нашр этишдан муаммоларни бартараф қилиш ишларини сифат жиҳатидан янги босқичга кўтариш, шунингдек, умумтаълим муассасалари фаолиятини бошқариш ва ташкил этишнинг махсус тизими – Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Президент, ижод ва ихтисослаштирилган мактабларни ривожлантириш агентлиги тузилди. Университетлар ва институтлар профессор-ўқитувчиларининг хориждаги олий таълим ҳамда илмий-тадқиқот масканларида малака ошириш ва амалиёт ўташини таъминлайдиган механизмнинг яратилиши замонавий юқори малакали кадрлар тайёрлаш сифатини оширишга хизмат қилиши шубҳасиздир.

Ривожланган мамлакатларда таълимнинг тўлиқ циклига инвестиция киритишга, яъни бола 3 ёшдан 22 ёшигача бўлган даврда унинг тарбиясига сармоя сарфлашга катта эътибор берилади. Чунки ана шу сармоя жамиятга

⁵⁰ “Таълим тўғрисида”ги қонун // “Халқ сўзи”, 2020 йил 24 сентябрь.

15-17 баробар миқдорда фойда келтиради. Бунда эса бу кўрсаткич атиги 4 баробарни ташкил этади. Шу боисдан ҳам давлатимиз раҳбари инсон капиталига эътиборни кучайтириш, бунинг учун барча имкониятларни сафарбар этиш шартлигини алоҳида аъкидладилар. Мурожаатномада инсон капиталини ривожлантиришга алоҳида тўхталиб ўтди. Ҳақиқатан ҳам замонавий шароитларда айнан инсон капитали тараққиёти ҳаракатлантирувчи асосий кучга айланмоқда. Ҳозирги замоннинг ўзи инсон капиталига сармоя киритишини тақозо этмоқда. Негаки, бугунги сармоя илгаридек арзон иш учун бор жойга пул тикаётгани йўқ. Сабаби – муддатли илмий-техник тараққиёт малакасиз ишчига эҳтиёжни кескин камайтириб бормоқда.

Бир мисол. Сундар исмли бир йигит бундан 27 йил олдин АҚШнинг Стенфорд университетиде ўқиш учун грант ютди. Бироқ Хиндистонда у ерга учиб боришига маблағи бўлмади. Шунда отаси ўзининг қарийб бир йиллик маошига тенг пулга унга чипта олиб беради. Йигит умрида биринчи марта самолётга чиқиб, АҚШга учиб кетади. Ўша йигит – Сундар Пичай – 2015 йилда жаҳоннинг энг бой компанияларидан бири ҳисобланган Google ширкатининг директори этиб тайинланди. 2019 йилда унинг йиллик маоши 281 миллион долларга тенг бўлган. Отанинг бир пайтлар қилган катта жасорати кун келиб ўз мевасини берди. Энг мақбул сармоя – бу фарзанд келажагига сарфланган сармоядир! (с) Mavlon Marasulov.

Агар иқтисодий жиҳатдан энг тараққий этган давлатлар тажрибасига назар ташласак, бу юксалиш замирида илм-фанни тубдан ривожлантириш турганлигига гувоҳ бўламиз. Мисол учун, Японияни олайлик. Иккинчи жаҳон урушидан кейин “Кунчиқар юрт” жуда оғир аҳволга тушиб қолганди. Ўша пайтда бу ўлкада асосий эътибор инсоннинг “бошини тўйдириш”, яъни унга кучли билим беришга қаратилди. Натижада илм-фан тараққиётига ажратилган сармоя бугунги кунгача ўзининг ижобий самарасини кўрсатиб келяпти. Бугун илм-фанга қаратилаётган эътибор ҳам узоқни кўра билим, порлоқ келажак сари ташланган қадамдир.

Шу боисдан ҳам 2020 йил 29 декабрда Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Мурожаатномасида фан, таълим ва ишлаб чиқариш интеграциясини янада такомиллаштириш муҳим аҳамиятга эга. Бугун жаҳоннинг етакчи институтлари, университетлари, илмий марказлар ва Фанлар академиялари билан илмий ҳамкорликни янада мустаҳкамлашни замоннинг ўзи талаб қилмоқда.

Илмий даражага даъвогарлар масаласига доир ўтказилган таҳлилларга кўра, сўнгги уч йилда таянч докторантура ва докторантура битирувчиларининг диссертация иши ҳимояси 54,7 фоизни ташкил этган.

Магистратура илмий фаолиятни давом эттириш бўйича етарлича шарт-шароитлар яратиш муаммоси тўлақонли ечим топмаган. Мамлакат минтақаларидаги таълим муассасаларида илмий фаолият билан шуғулланиш паст даражада қолмоқда. Аксарият диссертация ҳимоялари, яъни 66 фоизи Тошкент шаҳрига, қолган 34 фоизигина вилоятлар ва Қорақалпоғистон Республикаси ҳиссасига тўғри келган.

Илмий фаолият ривожланишига халал бераётган юқоридаги каби ҳолатлардан келиб чиқиб Олий Мажлис Сенатининг Фан, таълим ва соғлиқни сақлаш масалалари қўмитаси Вазирлар Маҳкамасига тушунтириш бериш талабини қўймоқда.

Буюк мутафаккир шоиримиз Мир Алишер Навоий ўз даврида ёшларга мурожаат қилиб, “Қуёшлиқ истасанг, касби камол эт”, деб ёзганлар. Чиндан ҳам, одамларга қуёшдек беминнат нур таратишни, яхшилик қилишни истайдиган инсон, камолотга интилиб, турли илм ва касб-хунарларни ўзлаштириши лозим.

**Шавкат Мирзиёев, 2020 йил
29 декабрь.**

2020 йилда илк бор математика, кимё-биология ва геология фанларини таълим ва илмнинг устувор йўналиши сифатида белгилаб, уларни комплекс ривожлантириш чоралари кўрилди. Жумладан, 98 та ихтисослашган мактаблар ҳамда Геология фанлари университети ташкил этилди. Ўқув дастурлари тубдан қайта кўриб чиқилди, ўқитувчиларнинг иш ҳақи оширилди.

Мамлакатимизда Қорақалпоғистон Республикасида, вилоятлар ва Тошкент шаҳрида ихтисослаштирилган давлат умумтаълим муассасалари шаклидаги Президент мактаблари, Ахборот технологиялари ва коммуникацияларини ривожлантириш вазирлиги ҳузурида Муҳаммад ал-Хоразмий номидаги ахборот коммуникация технологиялари йўналишига оид фанларни чуқурлаштириб ўқитишга ихтисослаштирилган мактаб, Инновацион ривожланиш вазирлиги ҳузурида Мирзо Улуғбек номидаги ихтисослаштирилган давлат умумтаълим мактаб-интернати ва Абу Али ибн Сино номидаги ёш биологлар ва кимёгарлар ихтисослаштирилган мактаб-интернати, Халқ таълими вазирлигининг ҳудудий органлари ҳузурида

Абдулла Орипов, Ҳамид Олимжон ва Зулфия, Муҳаммад Юсуф, Ибройим Юсупов, Эркин Воҳидов, Муҳаммад Ризо Эрнӣёзбек ўғли Огаҳий, Ҳалима Худойбердиева ва Абдулла Қодирий номидаги ижод мактаблари, шунингдек, Олий ва ўрта махсус таълим вазирлиги ҳузурида Исҳоқхон Ибрат номидаги ижод мактаби ташкил этилди.

Мамлакатимизда рақамли иқтисодий шакллантириш, ахборот-коммуникация технологияларини барча соҳаларга кенг татбиқ этиш стратегияси режаларини муваффақиятли амалга ошириш учун юқори малакали мутахассисларни тайёрлашга пухта замин тайёрланмоқда. 2020 йилда – 14 та, 2021 йилда – 82 та, 2022 йилда – 64 та, 2023 йилда эса 45 та ахборот технологиясига ихтисослашган мактабларнинг ташкил этилиши ана шу мақсадларга йўналтирилган.

2030 йилга бориб ўқувчиларнинг таълим даражасини аниқлаш бўйича халқаро дастур (PISA) рейтингида Ўзбекистоннинг жаҳондаги етакчи 30 та мамлакат юқоридан жой эгаллаши мақсад қилиб қўйилган.

3.4.1-расм.

Мурожаатда илм-фан ва инновация масаласи

2021 йилда илм-фан соҳасида олийгоҳлар ва илмий ташкилотлардаги докторантлар сони 4,5 мингтага етказилади ёки 2017 йилга нисбатан 3 баробарга оширилади. Ушбу мақсадлар учун бюджетдан қўшимча 240 миллиард сўм ажратилади.

Илғор халқаро амалиёт асосида доцент ва профессор илмий унвонлари, фалсафа ва фан доктори илмий даражаларини бериш ваколоти ўз йўналиши бўйича нуфузли бўлган олийгоҳларнинг илмий кенгашларига ўтказилади.

Агар тарихга назар ташлайдиган бўлсак, дунёдаги барча кашфиёт ва технологияларни яратишда физика фани фундаментал асос бўлганини кўрамиз. Ҳақиқатан ҳам физика қонуниятларини чуқур эгалламасдан туриб, машинасозлик, электротехника, IT, сув ва энергияни тежайдиган технологиялар каби бугун замон талаб қилаётган соҳаларда натижага эришиб бўлмайди.

Ҳозирги даврда хорижий тилларни мукамал ўрганмасдан туриб, буюк бобомиз айтган ана шундай марраларга эришиб бўлмайди.

Бундай ўткир талабга амал қилиб, 2021 йилда физика ва чет тилларини ўрганишни устувор йўналиш этиб белгилаш таклиф этилди.

Шу мақсадда 2021 йилда таълимнинг барча бўғинларида ушбу фанларни ўқитиш сифатини тубдан ошириш, ихтисослашган тактаблар очиш, малакали педагогларни жалб этиш каби тизимли ишлар амалга оширилади.

Физика бўйича Аҳмад Фарғоний номидаги халқаро фан олимпиадаси ташкил этилади. Шунингдек, физика йўналишида илмий изланишлар кўлами ва сифатини ошириш ёш олимлар зарур шарт-шароитларни яратиш бўйича қўшимча чора-тадбирлар амалга оширилади.

Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги олий аттестация комиссияси маълумотларига кўра, 2013-2020 йиллар давомида (7 йил ичида) мамлакатимизда жами 2678 та илмий иш ҳимоя қилинган. Шундан 1710 нафар (64 фоизи) эркаклар ва 968 нафар (36 фоизи) аёллар фалсафа доктори (PhD) илмий даражасига эга бўлган. Энг кўп илмий ишлар техника (482), тиббиёт (366), филология (289), педагогика (239) ҳисобига тўғри келмоқда. Аёллар ўртасида эса филология (281), тиббиёт (180), педагогика (134), техника (98) ва биология (67) энг машхур фанлар қаторидан ўрин олган. Аксарият фанлар тармоғида илмий иш ёқлаган эркаклар сони аёлларга нисбатан кўпчилиқни ташкил қилади. Бироқ психология (300 фоиз), филология (200 фоиз), фармацевтика (208 фоиз) ва социология (120 фоиз) нафари бўйича илмий даражага эга бўлган аёллар сони эркаклардан юқори.

Ўзбекистон Фанлар академияси Математика институти директори сенатор Шавкат Аюпов сўнгги йилларда илмий даража олиш ишлари сунъий оширилаётганини “Интернет”да билдирди. Унинг айтишича, илмий даражадаги фан номзоди ёки PhD мақомидаги илмий ходим ёхуд педагогика вакилларининг маошига устама тўланиши уларнинг сунъий кўпайишига туртки бўлмоқда. “Илм-фан ва таълим соҳасидаги давлат ташкилотларида илмий, илмий-педагогик ва меҳнат фаолияти билан шуғулланувчи илмий даражага эга ходимларга қўшимча ҳақ тўғрисида”ги қарори билан илм-фан

ва таълим соҳасидаги давлат ташкилотларида илмий-педагогик ва меҳнат фаолияти билан шуғулланувчи ходимларнинг лавозим маошига илмий даражага қараб, устама қўшиб берилиши белгиланган, 2020 йил 16 ноябрда Олий Мажлис Сенати йиғилишида Шавкат Аюпов юқорида таъкидланган масалани танқид қилиб, диссертация ҳимоя ишларига жиддий эътибор қаратишни таклиф этди. “Бизнинг (Ўзбекистонда ёқлаётган таҳр.) айрим диссертацияларимиз Россиядан олинган фақат кўчирмачилик билан ўзбекчага таржима қилинган ва ҳимоя қилинмоқда. Бундай ҳоллар бир неча ишларда кузатилди. Олий аттестация комиссиясида антиплагиат дастури бор, аммо у ўзбек тилидаги ресурслардан ташкил топган. Бизга айнан рус тилида чиққан ишлар билан солиштира оладиган антиплагиат керак. Албатта, узоқ хориждан ҳеч ким олмайди. Негаки, уларда (узоқ хориж давлатларида –таҳр.) йўқ. Россияники бизга тўғри келади. Шу ерда бетма-бет кўчириб, ҳимояга чиқаётган одамлар бор. Сон эмас, сифатга эътибор қаратиш керак”, деди у.

Олимпия қўмитаси раҳбарининг илм-фан бўйича ўринбосари Искандар Мавлоновнинг 2020 йил март ойида ташкил этилган матбуот анжуманида билдирилишича, олий аттестацияси комиссияси томонидан 23 та йўналиш қамраб олинганига қарамай, 3 йилда ёқлаган 3450 та диссертациянинг 585 таси тиббиётга оид. Маълумот учун, 2020 йил 5 ноябрь куни 2030 йилгача илм-фанни ривожлантириш концепцияси эълон қилинган. Унда илмий даражали кадрларни тайёрлашни мувофиқлаштиришнинг ягона электрон тизимини шакллантириш вазифаси қўйилган.

“Илм-фан ва илмий фаолият тўғрисида”ги (2019 йид 29 октябрь) қонунига кўра, ёшларни илм-фан ва илмий фаолиятга жалб этиш, тегишли давлат дастурларини ишлаб чиқиш, таълим ташкилотларида истеъдодларни аниқлаш, танлаш, тарбиялаш бўйича тегишли чора-тадбирлар олиб бориш, тегишли йўналишлар бўйича ихтисослаштирилган мактаблар, мактаб-интернатлар, махсус синфлар, марказлар ва ўқув курслари ташкил этиш, ёш олимларнинг илмий ташкилотлар ва таълим муассасалри, ишлаб чиқариш ва бошқа тармоқлардаги илмий уюшмалари давлат томонидан қўллаб-қувватланади. Илмий фаолият ижод билан чамбарчас боғлиқ. Илмий ходимнинг билими, истеъдоди, қобилияти, кўникмалари, илмий ҳақиқатнинг тагига етишга бўлган интилишлари илмий ижодда ўз аксини топади. Илмий кашфиёт, фанда янги назария ёки йўналиш яратишга ижоднинг фаолиятдаги олий ифодасидир. Илмий тадқиқот тадқиқотлар соҳасида юксак натижаларга эришган олимлар даҳо деб аталиши бежис эмас.

Quacquarelli Symonds халқаро агентлиги томонидан Ривожланаётган Европа ва Марказий Осиё давлатлари бўйича 2021 йил учун энг кучли университетлар рейтингги (QG Emerging Europe and Central Asia University

RanKigs) эълон қилинди. Қувонарлиси, ушбу нуфузли рейтингда мустақил Ўзбекистон тарихида илк маротаба мамлакатимизнинг бир йўла 4 та олий таълим муассасаси энг кучли университетлар қаторидан ўрин эгаллади. Булар: Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаштириш муҳандислари институти (251-300); Мирзо Улуғбек номидаги Ўзбекистон Миллий университети (351-400); Самарқанд давлат университети (351-400); Тошкент давлат техника университети (351-400).

Ўтган йилга мазкур рейтингга Ўзбекистон олий таълим муассасаларидан фақатгина Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаштириш муҳандислари институти (301-350) киритилган эди. Шу ўринда таъкидлаш жоизки, ушбу натижалар сўнгги йилларда Президентимиз бошчилигида юртимизда олий таълим тизимини ислоҳ қилиш бўйича олиб борилаётган амалий ишларнинг дастлабки самараси бўлмоқда.

Мамлакатимизда таълим сифатини объектив ва шаффоф баҳолаб бориш, олий таълим муассасаларининг халқаро тан олинган рейтингларда ўрин олишларига кўмаклашиш мақсадида миллий рейтинг тизими жорий этилди. Миллий рейтинг тизимидаги баҳолаш индекаторлари дунёнинг етакчи халқаро агентликлари мезонларидан намуна олган ҳолда, Times Higher Education, ва Qs Elsevier каби нуфузли ташкилотларнинг экспортлари билан ҳамкорликда ишлаб чиқилди. 2020 йил октябрь ойида эълон қилинган рейтингда Ўзбекистон Миллий университети биринчи, Тошкент ирригация ва қишлоқ хўжалигини механизациялаштириш муҳандислари институти иккинчи ва Самарқанд давлат университети учинчи ўринни банд этган.

Шунингдек, 2019 йилнинг сентябрь ойида Швейцариянинг Цюрих шаҳрида бўлиб ўтган Бутунжаҳон таълим саммитида Таълим сифатини назорат қилиш давлат инспекцияси раҳбарияти мазкур компаниялар билан ҳамкорликни кучайтириш бўйича музокаралар олиб борган эди.

QSнинг 2021 йил учун Шарқий Европа Марказий Осиё давлатлари университетлари рейтингида Озарбайжон, Россия, туркия, Венгрия, Украина, Қозоғистон, Қирғизистон каби 29 та давлатдан 400 та олий таълим муассасаси ўрин олди. Ушбу рейтингда энг юқори ўринларни И.В.Ломоносов номидаги Москва давлат университети (Россия), Тарту университети (Эстония), Санкт-Петербург давлат университети (Россия) ва Карлов университети (Чехия) эгаллаган. Шунингдек, мазкур рейтингдан Россиядан 121 та ва Қозоғистондан 27 та олий таълим муассасаси ўрин олди.

Рейтингни тузишда дунёнинг 102 минг нафардан ортиқ олимлари, ўқитувчи ва ОТМлар раҳбарлари, 52 минг нафардан зиёд иш берувчи компаниялар

вакиллари, қолаверса, QS мутахассислари ҳам эксперт сифатида иштирок этган.

Маълумот учун, QS халқаро рейтинг агентлиги кучли университетлар рейтингини тузишда уларнинг академик нуфузи (30 фоиз), иш берувчилар ўртасида нуфузи (20 фоиз), ўқитувчилар ва талабалар миқдори мутаносиблиги (10 фоиз), профессор-ўқитувчиларнинг илмий фаолияти (10 фоиз), илмий мақолаларнинг ўқилиши, уларга нисбатан берилган иқтибосларни (5 фоиз), хорижий ўқитувчи ва ходимлар (2,5 фоиз) ҳамда талабалар (2,5 фоиз) улуши ва шу каби бошқа муҳим жиҳатлар асос қилиб олинди.

Умуман, мамлакатимизнинг порлоқ келажаги, равнақи ва барқарорлиги, дунё давлатлари ўртасида ўзининг муносиб ўрнига эга бўлиши энг замонавий инновацион билимларни эгаллаган, инсон капитали юқори бўлган мутахассисларга боғлиқдир. Бевосита улар юртимизда Учинчи Ренессанс шаклланишини таъминлайди.

3.5. Ёшлар билан ишлашнинг устувор йўналишлари

Яқинда Қашқадарё, Хоразм вилоятларида ва Чилонзор туманида бўлиб ўтган учрашувларда ёшларимиз томонидан билдирилган дадил фикр ва ташаббуслар мени жуда қувонтирди. Айниқса, кунни кеча Ёшлар форумида ўғил-қизларимизнинг ёниб турган кўзларида улкан азму шижоатни, билимга ташналик ва янгиликка интилишни кўриб, янада руҳландим ва улардан куч олдим.

*Шавкат Мирзиёев,
2020 йил 29 декабрь.*

Мурожаатномада таъкидланишича, бола туғилганидан бошлаб, 30 ёшгача бўлган даврда уни ҳар томонлама қўллаб-қувватлайдиган, ҳаётда муносиб ўрин топиши учун кўмак берадиган яхлит ва узлуксиз тизим яратилади. Дунё тажрибаси шуни кўрсатадики, ёш авлодни ҳар томонлама баркамол этиб вояга етказиш учун сарфланган сармоя жамиятга ўн, юз баробар кўп фойда келтиради. Буюк бобокалонимиз Абу Али ибн Сино бундан минг йил олдин, “Довюрак ва ботир инсонлар келажақда содир бўладиган қийинчиликлардан кўрқмайди”, деб бежиз айтмаган.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномасида мамлакатимиз ёшлари томонидан билдирилган дадил фикр ва ташаббуслар уни жуда қувонтиргани, айниқса, Ёшлар форумида ўғил-қизларнинг ёниб турган кўзларида улкан азму шижоатни, билимга ташналик ва янгиликка интилишни кўриб, ундан янада руҳланганлиги ва куч олганлигини алоҳида таъкидлаб ўтди. Ибн Сино

бобомиз айтган довюррак ва ботир ёшлар айнан шу фарзандларим эканига яна бир бор амин бўлдим. Агар катта авлоднинг билими ва тажрибасини ёшларимиздаги ғайрат-шижоати, мардлик ва фидойилик билан бирлаштира олсак, кўзлаган марраларга албатта етамиз. Янги Ўзбекистонни ана шундай билимли ва бунёдкор ёшларимиз билан биргаликда барпо етамиз.⁵¹ Шу боисдан ҳам ана шу муҳим йўналишларда бошланган ишларни давом эттириш ва янги, юксак босқичга кўтариш мақсадида, кириб келаётган **2021 йилга мамлакатимизда “Ёшларни кўллаб-қувватлаш ва аҳоли саломатлигини мустаҳкамлаш йили”**, деб ном беришни таклиф этди.

2021 йилда Ўзбекистон Республикасининг давлат мустақиллигига 30 йил тўлади. Албатта, бу тарихий санани Президентимиз ибораси билан айтганда, сиз азизлар ва бутун халқимиз билан биргаликда, “Янги Ўзбекистонда эркин ва фаровон яшайлик!” деган эзгу гоя асосида кенг байрам қиламиз.

Буюк аждодимиз Имом Мотуридий ҳазратларининг “Тириклик ҳикматини соғлиқда, деб билгин”, деган чуқур маъноли сўзлари нақадар тўғри эканини ҳаётнинг ўзи бугун қайта-қайта исботламоқда. Шу боис, мавжуд имконият ва салоҳиятимиз, пандемия даврида орттирган тажрибамиз ҳамда хориждаги илғор ютуқларимиздан фойдаланиб, аҳоли саломатлигини асраш ва мустаҳкамлаш борасидаги туб ислоҳотларимизни янги босқичга кўтаришимиз зарур. Бунда аҳоли, айниқса, ёшларимиз ўртасида соғлом турмуш тарзини кенг тарғиб этиш – энг устувор йўналишлардан бири бўлиши лозим.

Умуман, ҳар қандай жамият тараққиётида унинг келажагини таъминлайдиган ёш авлоднинг соғлом ва баркамол бўлиб вояга етиши ҳал қилувчи ўрин тутади. Шу сабабли биз ислоҳотларимиз кўлами ва самарасини янада оширишда ҳар томонлама етук, замонавий билим ва ҳунарларни пухта эгаллаган, азму шижоатли, ташаббускор ёшларимизга таянамиз.

Биз ўз олдимизга мамлакатимизда Учинчи Ренессанс пойдеворини барпо этишдек улуғ мақсадни қўйган эканмиз, бунинг учун янги Хоразмийлар, Бегларлар, Ибн Синолар, Мирзо Улуғбеклар, Навоий ва Бобурларни тарбиялаб берадиган муҳит ва шароитларни яратишимиз керак. Бунда, аввало, таълим ва тарбияни ривожлантириш, соғлом турмуш тарзини қарор топшириш, илм-фан ва инновацияларни тараққий эттириш миллий гоямизнинг асосий устунлари бўлиб хизмат қилиши лозим.

⁵¹ Ўзбекистон Республикаси Президентининг Олий Мажлисга Мурожаатномаси // “Халқ сўзи”, 2020 йил 30 декабрь.

**Ёшлар билан ишлаш
Президентдан тартиб
вазиргача, ҳоқимдан тартиб
маҳалла раисигача –
ҳаммамизнинг энг асосий
ишимизга айланиши зарур.
Шавкат Мирзиёев, 2020 йил
25 декабр Ўзбекистон ёшлари
форумида сўзлаган нутқидан.**

Мамлакатимизда 2020 йил 25 декабрда биринчи бор ўтказилган Ўзбекистон ёшлар форумида Президент Шавкат Мирзиёевнинг шахсан ўзи иштирок этиб, эртанги кунимиз эгалари билан дилдан, самимий мулоқот қилишнинг тағзамирида жуда катта мазмун-моҳият мужассам. Форумда сўзланган нутқ ёшларимизга мотивация берди, уларни келажакка

ва ўзига бўлган ишончини яна бир карра оширди, чунки мазкур дастуриламал маърузада ҳеч бир жиҳат эътибордан четда қолмади. Президентимиз яна бир бор учинчи Ренессанс ҳақида, буюк аждодларимизга муносиб авлод бўлиш ҳақида фикр билдирар экан, “Биз оила, мактабгача таълим, мактаб ва олий таълимни ҳамда илмий-маданий даргоҳларни бўлғуси Ренессанснинг энг муҳим бўғинлари, деб ҳисоблаймиз,” деди⁵². Ҳақиқатан ҳам, буюк аждодларимиз тарихда иккита Ренессансга асос солиб, илм-фан соҳасида улкан кашфиётлар қилишган. Улуг мутафаккирларимиз асарларидан асрлар давомида Ғарбнинг нуфузли ўқув даргоҳларида ўқув қўлланмаси сифатида фойдаланилган, бугун ҳам фойдаланиб келинмоқда. Мазкур асарлар Европада кўплаб фанлар ривожига хизмат қилиб, кейинчалик йирик кашфиётларга ҳам асос бўлган.

Президентимиз шунинг учун ҳам ёшларимизни руҳлантириб, улардан аждодларимизга муносиб авлод бўлишларини, чет эллик тенгқурларидан ҳеч бир жабҳада ортда қолмасликларини, илм-фан чўққиларини забт этиб, билим вв салоҳиятларини юртимиз тараққиёти йўлида сафарбар этишини, учинчи Ренессансга асос солиб, пировардида мамлакатимизнинг дунёнинг ривожланган давлатлари сафидан ўрин эгаллашда ўз ҳиссаларини кўшишини сўрамоқда. Бу йўлда нима керак бўлса, қандай шарт-шароит ва имкониятлар зарур бўлса, зиёди билан муҳайё этиб берилишини таъкидламоқда.

Дарҳақиқат, мамлакатимизда ёшлар масаласида кўплаб хайрли ишлар амалга оширилмоқда. Буни нималарда кўряпмиз? Энг аввало, Ҳаракатлар стратегияси асосида ҳар йили қабул қилинаётган Давлат дастурларида ёшлар манфаатларини таъминлаш, улар учун муносиб шарт-шароитларни яратиш, таълим сифатини оширишга қаратилган кўплаб чора-тадбирларнинг илгари сурилаётгани ҳамда уларнинг ижроси изчил таъминланаётганини мисол қилиш мумкин.⁵³

Давлат раҳбари ташаббуси билан 2020 йилда Ёшлар ишлари агентлиги фаолиятининг йўлга қўйилгани ёшларнинг давлат ва жамият ҳаётидаги иштирокини кенгайтирибгина қолмай, уларни ҳаётда ўз ўринларини топишларида янги имкониятлар эшигини очмоқда. Қолаверса, Олий Мажлис

⁵² Ёшлар-Ўзбекистоннинг энг катта бойлиги, бебаҳо хазинаси. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Ўзбекистон ёшлари форумида сўзлаган нутқи. Халқ сўзи. 2020 йил 26 декабр.

⁵³ Туляков Э. Ёшлар билан ишлаш – устувор йўналиш бўлиб қолаверади // “Халқ сўзи”, 2020 йил 29 декабрь.

Қонунчилик палатаси ҳамда Сенат ҳузурида ёшлар парламентининг ташкил этилгани, ёш парламентарийлар ўзлари истиқомат қиладиган ҳудуд ёшларига тегишли муаммоларни ўрганиб, сабабларини аниқлаш, долзарб масалаларни тенгдошлари ўртасида муҳокама қилиш, уларнинг ҳуқуқ-манфаатларини ҳимоялаш, қонун ижодкорлигида ёшларнинг иштирокини таъминлаш, бўлғуси парламент аъзоларини ҳамда сиёсатчиларини тайёрлаш, ўғил-қизларни улкан мақсад ва аниқ лойиҳаларга йўналтириб боришда муҳим аҳамият касб этмоқда.

Агар таълим тизимида амалга оширилаётган туб ислоҳотлар ҳақида гапирадиган бўлсак, соҳада мутлақо янги тизим – Президент ва ижод мактаблари, математика, химия, биология фанлари бўйича махсус мактаблар ташкил этилганини алоҳида қайд этиб ўтиш жоиз. Шунингдек, ёшларимизга IT технологияларини чуқур ўргатадиган таълим масканларининг сони кун сайин кўпайиб бормоқда. Бундай илм даргоҳларини ташкил этишдан мақсад – ёшларни замонавий талаблар, илғор хорижий тажрибалар асосида ўқитиш, шу орқали рақобатбардош кадрларни етиштиришдан иборат.

“Тараққиёт стратегияси” маркази ҳам Ҳаракатлар стратегиясида белгиланган мақсад-вазифалардан келиб чиқиб, айти жароёнларда фаол бўлишга интиломоқда. Ҳар йили Давлат дастурларига ёшлар масаласи, таълим соҳасида ислоҳ этишга оид таклифларни илгари суриб келяпти. Давлат дастурларининг бошқа йўналишлари қатори, мазкур йўналишда белгиланган вазифалар қандай бажарилаётганини мониторинг қилиб бормоқда. Қолаверса, марказ томонидан илғор хорижий олий таълим муссасалари, таълим соҳаси мутахассислари, фаол ёшлар иштирокида турли халқаро анжуманлар ташкил этилмоқда. Уларда ўзаро фикр алмашилиб, илғор хорижий тажриба ўрганилмоқда, улардан келиб чиқиб, таклиф-тавсиялар ишлаб чиқилиб, тегишли идораларга тақдим этиб борилмоқда.

Ушбу тарихий тадбир давомида Президентимиз томонидан эндиликда ёшларни қўллаб-қувватлашга қаратилган бир қатор имтиёз ва имкониятлар тақдим этилиши таъкидланди. Жумладан, олий таълим муассасаларига кириш имтиҳонида энг юқори балл тўплаган 200 нафар ёшга 4 йиллик Президент стипендияси берилади, икки ва ундан ортиқ фарзанди ОТМда контрактда ўқиётган оилаларга имтиёзли таълим кредити ажратилади. “IELTS”, “TOEFL”, “GMAT” ва “SAT” каби имтиҳонларда максимал баллнинг камида 75 фоизини тўплаган ёшларнинг имтиҳон харажатлари тўлиқ қопланади. Бундан ташқари, ишсиз ёшлар тадбиркорларга бириктирилиши, уларни ишга олган ишбилармонларга эса имтиёзлар берилиши мумкинлиги алоҳида қайд этилди. Шу билан бирга, ёшларнинг лойиҳаларини молиялаштириш учун 100 миллион доллар ажратилиши, Ёшлар кичик саноат зоналари ташкил этилиши каби янгиликлар юртимизда ёшларга оид давлат сиёсатини янги босқичга олиб чиқишда муҳим қадам бўлиши, шубҳасиз.

Умуман, бу том маънода ёшлар ҳаётида ўзгаришга сабаб бўладиган, уларни ҳозирги глобал замонда ўз ҳаётининг позициясига эга бўлишга ундайдиган

ҳамда йигит-қизларни муаммоларини ҳал қиладиган учрашув бўлди, дейиш мумкин.

3.5.1-расм.

2021 – Ёшларни қўллаб-қувватлаш ва аҳоли саломатлигини мустаҳкамлаш йили

- **Ҳар қандай жамият тараққиётда унинг келажагини таъминлайдиган ёш авлоднинг соғлом ва баркамол вояга етиши ҳал қилувчи ўрин тутати.** Шу сабабли биз ислохотларимиз кўлами ва самарасини янада оширишда ҳар томонлама етук, замонавий билим ва ҳунарларни пухта эгаллаган, азму шижоатли, ташаббускор ёшларимизга таянамиз.
- **Ёшларни замонавий билим ва тажриба, миллий ва умумбашарий кадриятлар асосида мустақил ва мантиқий фикрлайдиган, эзгу фазилатлар эгаси бўлган инсонлар этиб вояга етказамиз.**
- **Бир сўз билан айтганда, бола туғилганидан бошлаб, 30 ёшгача бўлган даврда уни ҳар томонлама қўллаб-қувватлайдиган, ҳаётда муносиб ўрин топиши учун кўмак берадиган, яхлит ва узлуксиз тизим яратилади**
- **Биз ўз олдимизга мамлакатимизда Учинчи Ренессанс пойдеворини барпо этишдек улуғ мақсадни қўйган эканмиз, бунинг учун янги Хоразмийлар, Берунийлар, Ибн Синолар, Улуғбеклар, Навоий ва Бобурларни тарбиялаб берадиган муҳит ва шарт-шароитларни яратишимиз керак.**
- **Ўғил-қизларимизни меҳнат бозорида талаб юқори бўлган замонавий касб-ҳунарларга ўргатиш, уларда тадбиркорлик кўникмалари ва меҳнатсеварлик фазилатларини шакллантириш ҳамда ташаббусларини рўёбга чиқариш, иш ва уй-жой билан таъминлашга устувор аҳамият қаратамиз.**

Айниқса, Президентимизнинг ёшларга мурожаати, ёшларни Ўзбекистоннинг энг катта ва ноёб бойлиги, деб қадрлайман дея ишонч билдириши ёшларга ғурур билан бирга, улкан масъулият ҳам юклади.

Давлатимиз раҳбари тадбир давомида ёшлар ҳаётини янада яхшилаш, улар ўз иқтидорини тўлақонли намойиш этишлари учун барча имкониятларни яратиб бериш борасида амалга ошириладиган режаларни белгилаб, шу билан бирга, бу ташаббусларни ўз вақтида ҳаётга татбиқ этиш учун вилоят, туман ва шаҳарлардаги сектор раҳбарларига тегишли топшириқларни берди. Бунда, айниқса, ёшларимиз учун ибрат ва намуна бўлувчи зиёлиларимиз ва кенг жамоатчиликнинг ўрнига алоҳида урғу берилди.

3.5.2-расм.

Ёшлар фойдасига яна бир қатор муҳим ўзгаришлар маълум қилинди

- Ҳокимлар ёшларнинг муаммоларини ҳал этишга қаратилган “Йўл хариталари”ни ишлаб чиқиб, ижросини таъминлайди. Шу масала бўйича ҳар 6 ойда маҳаллий кенгашларга ҳисобот беради ва келгуси ярим йиллик учун режаларни белгилаб олади.

- “Ёшлар: 1+1” дастури доирасида ишсиз ва уюшмаган ёшларни касб-хунар ва тадбиркорликка ўқитиш ташкил этилади.

“Ҳар бир тадбиркор – ёшларга мададкор” тамойили асосида 1 нафар тадбиркорга 1 нафардан ишсиз ёшни бириктириш ташаббуси кўплаб тадбиркорларимиз томонидан фаол қўллаб-қувватланди. 2021 йилда камида 500 минг нафар ёшни иш билан таъминлаши мумкин бўлган бу эзгу ҳаракатларни давлатимиз раҳбари маъқуллади.

- Худудларда “устоз-шогирд” анъанасини кучайтирсак, ўйлайманки, нур устига нур бўлади. Бу ишга жалб этиладиган хунарманд усталарни Бандликка кўмаклашиш жамғармасидан моддий рағбатлантириш тизими жорий этилади.

- 2021 йилда “Ёшлар - келажагимиз” давлат дастурига мувофиқ, 8 та “Ёш тадбиркорлар” коворкинг-маркази ва 70 та “Ёшлар меҳнат гузари” комплекслари ташкил этилади.

- Жойларда 459 та маданият марказини таъмирлаш ва жиҳозлашга доир алоҳида дастур ишлаб чиқиш вазифаси қўйилди.

- IELTS, TOEFL, GMAT ва SAT ва бошқа халқаро баҳолаш тизимларида энг юқори баллнинг 75 фоизини тўплаган иқтидорли ёшларга имтиҳон топшириш ҳаражатлари қоплаб берилади.

- Вилоят ҳокимлари ҳар қайси туман ва шаҳардан 5 нафаргача ёшларни маданият ва санъат олий таълим муассасаларида маҳаллий бюджет ҳисобидан ўқитади. Келгусида уларни ўз ҳудудига уй-жой ва мутахассислиги бўйича иш билан таъминлаш чораларини кўради.

- Истеъдодли болалар учун имконият яратиш, кўрик-танловларнинг ғолиб ва совриндорларини доимий қўллаб-қувватлаш муҳимлиги таъкидланди. Ҳар қайси туман ва шаҳар ҳокимиغا 10-15 нафар мана шундай истеъдодли ёшни саралаб, уларни ҳар томонлама тарбиялаш ва мунтазам рағбатлантириш тизимини йўлга қўйиш вазифаси топширилди.

- 2021 йилдан бошлаб мактаб ўқувчилари ва олий ўқув юртлири талабалари ўртасида “Бўлажак олим” танловини ташкил қилиш орқали ёшларнинг энг яхши инновацион ҳамда стартап лойиҳаларига 50 миллиард сўм маблағ йўналтириш бўйича кўрсатма берилди.

Шунингдек, бугун мамлакатимизда ёшлар овозини тинглаш ва уларнинг таклиф-ташаббусларини тўлиқ ўрганиб чиқиш мақсадида Ахборот технологиялари ва коммуникацияларини ривожлантириш вазирлиги ҳамда ёшлар ишлари агентлигига уюшмаган ёшлар қатлами билан масъуллар ўртасида тўғридан тўғри мулоқот ўрнатишга хизмат қилувчи “Ёшлар мурожаати” электрон платформасини яратиш топшириғи берилди. Учрашувда қорақалпоғистонлик ёш ижодкор Гулсанам Уразбаеванинг ижодда эришган ютуқлари эътироф этилиб, давлатимиз раҳбари томонидан Зулфия номидаги Давлат мукофотиغا лойиқ топилиши йиғилишда қатнашган ёшларга мисли қанот бағишлади, десак, муболаға эмас. Зеро, бу каби рағбат ва эътироф ёшларни янада кўпроқ ўқишга, илм олишга чорлайди, албатта. Президентимиз таъкидлаганидек, илм сувда чўкмайдиган, ўтда ёнмайдиган ва ҳеч қачон тортиб олинмайдиган хазинадир. Албатта мамлакатимиз келажаги бўлган ёшларни ҳар томонлама рағбатлантириш, улар билан доимий мулоқотда бўлиб, орзу-истакларининг рўёбида камарбаста бўлиш биз, халқ вакилларининг фаолиятимиздаги энг устувор вазифалардир. Эндиликда ўз ҳудудимиздаги ёшлар муаммолари билан ишлашда яратилган янги тизим – маҳаллабай фаолият олиб борамиз ва ишонамизки, Ўзбекистон

ёшлари учинчи Уйғониш даврининг асосий ҳаракатлантирувчи кучига айланади.

3.6.Тириклик ҳикмати соғлиқда

Буюк аждодимиз Имом Мотуридий хазратларининг “Тириклик ҳикмати соғлиқда, деб билгин”, деган чуқур маъноли сўзлари нақадар тўғри эканини ҳаётнинг ўзи бугун қайта-қайта исботламоқда. Шу боисдан ҳам Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат

Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномасида таъкидлаб ўтганидек “мавжуд имконият ва салоҳиятимиз, пандемия даврида орттирган тажрибамиз ҳамда хориждаги илгор ютуқлардан фойдаланиб, аҳоли саломатлигини асраш ва мустаҳкамлаш борасидаги туб ислоҳотларимизни янги босқичга кўтаришимиз зарур. Бунда аҳоли, айниқса, ёшларимиз ўртасида соғлом турмуш тарзини кенг тарғиб этиш энг устувор йўналишлардан бири бўлиши лозим”⁵⁴

Умуман, ҳар қандай жамият тараққиётида унинг келажагини таъминлайдиган ёш авлоднинг соғлом ва баркамол бўлиб вояга етиши ҳал қилувчи ўрин тутади. Шу сабабли биз ислоҳотларимиз кўлами ва самарасини янада оширишда ҳар томонлама етук, замонавий билим ва ҳуқуқларни пухта эгаллаган, азм-у шижоатли, ташаббускор ёшларимизга таянамиз.

3.6.1-расм.

2021 йил тиббиёт соҳасида қуйидаги устувор вазифаларга алоҳида эътибор қаратилади (Мурожаатнома бўйича)

1. 2021 йилда давлат бюджетида **3 триллион** сўм захира шакллантирилди. Ушбу маблағлар ҳисобидан, албатта, аҳоли коронавирусга қарши эмлаш тадбирлари ҳам амалга оширилади

2. Санитария-эпидемиология сифатини ошириш, унинг моддий-техника базасини яхшилаш ва замонавий лабораториялар ташкил этишга **200 млн сўм** йўналтирилади. “Қишлоқ шифокори” дастури доирасида олис ҳудудларда иш бошлайдиган мингдан ортиқ врачларга **30 миллион сўмдан** ортиқ ёрдам пули берилади ҳамда улар хизмат уйлари билан таъминланади.

3. Она ва бола соғлиғига эътибор-жамиятга, келажакка эътибордир.

⁵⁴ Ўзбекистон Республикаси Президентининг Олий Мажлисга Мурожаатномаси // “Халқ сўзи”, 2020 йил 30-декабрь

4. Ўн беш ёшгача бўлган болалар ва ҳомиладор аёлларга етти турдаги витаминлар, болалар учун паразитлар касалига қарши дори воситалари бепул тарқатилади. Бу жараён билан 2021 йилда - **11 миллион нафар** 2022 йилда – **17 миллион нафар аҳоли қамраб олинади** ва бу ишларга 100 миллиард сўм маблағ йўналтирилади.

5. Тиббиётнинг бирламчи бўғинини кучайтириш, айниқса қишлоқ ва маҳаллаларда тиббий хизматни сифат жиҳатидан янги босқичга кўтариш зарур.

6. Бирламчи бўғинда умумий амалиёт шифокори ўрнига оилавий шифокор ва унга ёрдамчи сифатида 5 нафар ўрта тиббиёт ҳодимидан иборат “тиббий бригадалар” ташкил этилади.

7. Тиббий хизматлар кўрсатишда бирламчи бўғин қамровини кенгайтириш мақсадида келгуси 3 йилда 315 та “оилавий шифокор” пункти 85 та оилавий поликлиника ишга туширилади.

8. Онко-гематология соҳаси ҳамда даволаш қийин бўлган касалликлар бўйича мураккаб диагностика ва тиббий амалиётлар учун бюджетдан 250

9. Ўрта бўғин тиббиёт ҳодимларига “хамширалик иши” билан мустақил шуғулланиш учун рухсат берилади.

10. Ўткир буйрак етишмовчилиги бўлган 5 мингдан ортиқ бемор эса илк бор бепул гемодиализ хизмати билан қамраб олинади ва шу мақсадлар учун бюджеттен 140 миллиард сўм йўналтирилади.

11. Эндокрин касалликларини аниқлаш ва даволаш мақсадида ҳудудий шифохоналарда махсус бўлимлар ташкил этилади. Унинг учун 2021 йилда бюджетдан 150 миллиард сўм ажратилади.

Она ва бола саломатлиги йўлида 2021 йилдан бошлаб 15 ёшгача бўлган болалар ва ҳомиладор аёлларга 7 турдаги витаминлар, болалар учун паразитар касалликларга қарши дори воситалари бепул берилади. Тиббиёт бирламчи бўғинини кучайтириш, айниқса қишлоқ ва маҳаллаларда тиббий

хизмат сифатини кўтариш чоралари кўрилади. Умумий амалий шифокор ўрнига оилавий шифокор ва унга ёрдамчи сифатида 5 нафар ўрта тиббиёт ходимидан иборат “тиббий бригадалар” ташкил этилади. Қолаверса, маҳаллаларда 5 ёшгача бўлган болалар ҳамда туғиш ёшидаги ва ҳомиладор аёллар ногиронлиги борлар, қон томир, онкологик ва эндокрин каби касалликларга мойиллиги мавжуд фуқаролар билан ишлашнинг янги тизими йўлга қўйилади.

Шунингдек, “қишлоқ шифокори” дастури доирасида олис ҳудудларда иш бошлайдиган мингдан зиёд врачга 30 миллион сўмдан ёрдам пули берилиши ва улар хизмат уйлари билан таъминланиши кўзда тутилмоқда.

Шунингдек, 2021 йилда яна бир муҳим йўналиш сифатида белгиланган тиббиёт соҳасида қуйидаги устувор вазифаларга эътибор берилади:

Биринчидан, 2021 йилда ҳам коронавирус пандемиясига қарши курашни тизимли равишда давом эттириш – энг муҳим вазифалардан бири бўлади. Санитария-эпидемиология хизмати сифатини ошириш, унинг моддий-техник базасини янгилаш ва замонавий лабораториялар ташкил этишга 200 миллион доллар йўналтирилади. Пандемия сабоқларидан келиб чиққан ҳолда, тиббиёт соҳасини рақамлаштириш кўлами янада кенгайтирилади. Жумладан, барча тиббиёт муассасаларида масофавий хизматларни кўпайтириш, поликлиника ва касалхоналарни электрон иш юритишга ўтказиш чоралари кўрилади. Шунингдек, республика ихтисослашган тиббиёт марказлари ва уларнинг филиаллари ўртасида телемедицина йўлга қўйилиб, диагностика ва даволаш учун жойлардаги имкониятлар янада кенгайтирилади.

Иккинчидан, она ва бола соғлиғига эътибор-жамиятга, келажакка эътибордир. Бунда асосан аёллар ва болаларни йод, темир, фолий кислотаси, витаминлар ва паразитларга қарши дорилар билан бепул таъминлаш орқали аҳоли ўртасида камқонлик 25 % га камайтирилади.

Учинчидан, тиббиётнинг бирламчи бўғинини кучайтириш айниқса, қишлоқ ва маҳаллаларда тиббий хизматни сифат жиҳатдан янги босқичга кўтариш зарур. Ҳар бир маҳаллада, энг аввало 5 ёшгача болалар шунингдек, туғиш ёшидаги ва ҳомиладор аёллар, ногиронлиги бўлганлар, қон томир, онкологик, эндокрин каби касалликларга мойиллиги бўлган фуқаролар билан ишлашнинг алоҳида тизими жорий этилади. Шу билан бирга, давлат томонидан бепул тиббий хизматлар ва дори воситалари рўйхати шакллантирилиб, улар билан аҳолини кафолатли таъминлаш тизими босқичма босқич йўлга қўйилади. Олис ва чекка ҳудудларда бирламчи ва ихтисослашган тиббий ёрдам кўрсатиш ва эҳтиёжманд аҳоли учун скрининг тадбирларига хусусий шифохоналар ҳам жалб этилиб, уларга субсидия ажратилади. Ўрта бўғин тиббиёт ходимлари – ҳамшира ва фельдшерларнинг обрўси ва мавқеини оширишга алоҳида урғу берилади. Жумладан, 47 та Ибн Сино номидаги техникумларни ҳар йили битирадиган 20 мингдан ортиқ ўғил-қизларимиз тиббиётнинг бир нечта соҳаларида касб эгаси бўлиб чиқади.

Шунингдек, ўрта бўғин тиббиёт ходимларига “хамширалик иши” билан мустақил шуғилланиш учун рухсат берилади.

Тўртинчидан, ҳозирги кунда 12 мингдан зиёд фуқароларимиз оқ қон ва оғир ирсий гематологик касалликдан азият чекмоқда. Яна бир масала – аҳолимизнинг катта қисмини қийнайдиغان ўткир қон томир касалликлари бўйича 35 туманлараро марказ ташкил этилади. Ушбу марказлар аҳолига инфарк ва инсулт ҳолатларида тезкор ва малакали тиббий ёрдам кўрсатиш орқали ўлим ва ногиронликни камайтиришга хизмат қилади. Шу тариқа ҳар йили камида 30 минг нафар инсоннинг ҳаёти сақлаб қолинади.

Бешинчидан, жисмоний тарбия ва спортни янада оммалаштириш – аҳоли саломатлигини таъминлашда муҳим омилдир. 2021 йилда 70 та жисмоний тарбия ва спорт муассасаси, 16 мингта боғча ва мактабларни спорт жиҳозлари билан таъминлашга 100 миллиард сўм ажратилади. Шунингдек, барча туман марказлари ва шаҳарларида махсус пиёдалар ва велосипед йўлаклари барпо этилади. Аҳолини оммавий спорт турларига кенг жалб қилиш орқали 2021 йилда қамров ҳозирги 19 % дан 25 % га етказилади. Спорт ҳақида гапирганда яна бир муҳим вазифа олдимизда турганини таъкидлаб ўтмоқчиман.

Осиё олимпия кенгашининг Ёшлар ўртасида Тошкент шаҳрида ўтказиш бўйича ушбу қарори мамлакатимизга кўрсатилган катта ишонч. Айни вақтда бунинг масъулияти ҳам катта эканини барчамиз яхши тушунамиз. Қитъамиз миқёсидаги ушбу мусобақага ҳозирдан бошлаб пухта тайёргарлик кўришимиз лозим.

Олтинчидан, халқимизнинг маданий-маърифий ҳаётини юксалтириш масалаларига алоҳида эътибор қаратилади. Бунда маданият ва санъат муассасалари фаолиятини жонлантириш, уларнинг моддий-техника базасини мустаҳкамлаш учун бюджетдан 420 миллиард сўм йўналтирилади. Жумладан, ҳудудларда 22 та театр ва маданият объекти қурилади ва реконструкция қилинади. Тошкент шаҳрининг марказида Миллий академик драма театри, машҳур япон архитектори Тадао Андо лойиҳаси асосида янги санъат музейи, замонавий кутубхона ҳамда А.Навоий номидаги халқаро ижод мактабидан иборат маданият ва маърифат мажмуасини барпо этиш бўйича амалий ишлар бошланади. Мустақиллигимизнинг 30 йиллигига бағишлаб пойтахтимиз марказида “Истиқлол” мажмуаси қад ростлайди. Илгари кўп йиллар давомида ўтказиб келинган Тошкент халқаро кинофестивали “**Ипак йўли дурдонаси**” – Тошкент халқаро кинофестивали номи билан қайта ташкил этилади. Шу ўринда яна бир муҳим масалага тўхталиб ўтиш мақсадга мувофиқ. Бой тарихимиз дурдонаси бўлган маданий меросимизни асраб – авайлаб, келажак авлодлар учун безавол етказишимиз зарур. Ҳозирги вақтда уларнинг сони 7 мингдан зиёдни ташкил этади.

Афсуски, кейинги пайтларда бебаҳо маданий меросимиз бўлган айрим обидаларимизга зарар етказиш ҳолатлари учраётгани бу борада эътибор сусайганидан далолат беради. Бу иш нафақат маданият вазирлиги, балки маҳаллий ҳокимлар, маҳалла, оммавий ахборот воситалари ва кенг жамоатчиликнинг ҳам диққат марказида бўлиши керак. Шу боисдан ҳам

Президентимиз ҳукумат бир ой муддатда маданий мерос объектларининг ҳисобини юритиш, сақлаш ва ҳимоясини таъминлаш бўйича алоҳида дастур қабул қилиш лозимлиги каби топшириқларини бердилар.

Ўз навбатида, мусулмон оламининг машҳур олимлари Имом Бухорий, Имом Термизий, Имом Мотуридий, Баҳоуддин Нақшбанд, Махмуд Замахшарий, Ибн Сино, Беруний, Форобийлар Ўзбекистон ҳудудида яшаб ижод қилгани ҳам мамлакат зиёрат туризмини ривожлантиришда муҳим роль ўйнайди. Шунингдек, Ўзбекистон кўплаб маданиятлар ва цивилизациялар ўчоғи бўлган, бу ерда барча дин вакиллари аҳиллик ва ҳамжихатликда яшаб келган. Шу сабабли ҳам ислом, ҳам буддавий ва насроний динлари билан боғлиқ бўлган ноёб ёдгорликлар кенг кўламда сақланиб қолган. Бундан ташқари Ўзбекистон Марказий Осиёнинг марказида жойлашган бой маданий ва тарихий меросга эга давлат ҳисобланади. “Crezsent Rating” таҳлилларига кўра, 2026 йилга бориб юртимизда зиёратга келадиган мусулмон сайёҳлар сони 230 миллионга етади. Ўзбекистон кўп асрлик ислом меросини ҳисобга олсак, зиёрат туризмини ривожлантириш мамлакат учун катта истиқболга эга.

Буюк олим Абу Мансур Мотуридий мақбараси ва унинг яқинда дафн этилган 8 та буюк уламо қадамжосини дунёда 170 миллиондан зиёд издоши бўлган Мотуридия таълимотининг зиёрат марказига айлантириш мумкинлиги Президентимиз томонидан алоҳида қайд этилди.

Юртимиздаги йирик зиёратгоҳлар, шунингдек Имом Мотуридий, Имом Бухорий, Имом Насафий, Нақшбандий ва Яссавий каби улўғ алломаларнинг бой илмий меросларини дунёга кенг тарғиб қилиш мақсадида тажрибали имом-хатибларимиздан иборат тарғибот гуруҳи шакллантирилди. Эндиликда ушбу гуруҳ режа асосида Россия, Қозоғистон, Туркия, Малайзия, Индонезия ва Покистон каби давлатларга юборилади. 2021 йил россиялик зиёратчиларни Ўзбекистонга қабул қилиш бўйича ҳамкорлик дастури тасдиқланди. Ҳозирда ҳар бир МДХ давлати масъуллари билан шу тарзда алоҳида видеомулоқот ўтказиш режаси ишлаб чиқилди.

Яқинда Осиё олимпия кенгаши 2025 йилда Ёшлар ўртасида Осиё ўйинларини Тошкент шаҳрида ўтказиш бўйича қарор қабул қилди.

Шавкат Мирзиёев,
2020 йил 29 декабрь.

Кўпчиликка маълумки, Покистонда Нақшбандия тариқати вакиллари сони кўпчиликни ташкил этади. Шунга кўра, нақшбандия тариқати етакчиси Муҳаммад Нақиб ур-Раҳмон билан ҳамкорликда 2021 йилда покистонлик зиёратчиларнинг Бухоро ва Самарқанд шаҳарларига ташриф режаси ҳам

ишлаб чиқилди. Шунингдек, Қозоғистондан Яссавия тариқати вакилларини Тўлабий ота, Шайх Хованд Тоҳур ва Сузук ота зиёратларига олиб келиш ишлари бўйича ҳам келишувга эришилди.

Саудия Арабистонидаги ҳамкор ширкатлар билан Индонезия, Покистон ва Малайзия давлатлари зиёратчиларни Ўзбекистон орқали умра сафарига олиб бориш бўйича ҳам амалий саъй-ҳаракатлар бошланган. Мусулмон меҳмондўстлиги халқаро стандарт асосида бугунги кунда сайёҳлик

йўналишлари бўйлаб 20 га яқин меҳмонхона қурилиши олиб борилмоқда. Юртимизга Ислом Ҳамкорлик Ташкилотига аъзо давлатлардан 2018 йилда 5,1 миллион, 2019 йилда 6,7 миллион сайёҳ келган. Пандемия тугагандан сўнг, 2021 йилда ушбу кўрсаткич кескин ошиши кутилмоқда⁵⁵. Айниқса “Умра” йўналиши (Умра ибодатини амалга ошириш учун Саудия Арабистонига Ўзбекистон орқали сафар қилиш) Ўзбекистоннинг географик жойлашуви ва ислом цивилизацияси тарихидаги ўрни сабабли йирик потенциалга эга лойиҳалардан бири ҳисобланади.

Ўзбекистон халқаро ислом академияси, Имом Бухорий халқаро илмий-тадқиқот маркази, Имом Термизий халқаро илмий-тадқиқот маркази, Имом Мотуридий халқаро илмий-тадқиқот маркази, Мир Араб олий мадрасаси ҳамда республикамиз олий таълим муассасалари ва тадқиқот марказларида зиёрат туризми мавзусида PhD ва DSc илмий унвонлари бўйича академик тадқиқотлар олиб бораётган 100 дан ортиқ тадқиқотчи мутахассислар мавжуд.

Ўзбекистон республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев 2017 йил 19 сентябрда БМТ Бош ассамблеясининг 72-сессиясида “Маърифат ва диний бағрикенглик” деб номланган махсус резолюция қабул қилиш ташаббуси билан чиққан ва воқелик жаҳон ҳамжамиятининг диққатини тортиб, ижобий баҳоланган эди. Ушбу резолюция 2018 йил 12 декабрда БМТга аъзо давлат томонидан тўлиқ маъқулланди. Юқоридаги ҳужжат барчанинг таълим олиш ҳуқуқини таъминлаш, саводсизлик ва жаҳолатга барҳам беришга кўмаклашиш, энг муҳими, бағрикенглик ва ўзаро ҳурматни қарор топтириш, диний эркинликни таъминлашга қаратилгани билан эътиборга моликдир. Президентимиз 2018 йил 16 апрелдаги “Диний-маърифий соҳа фаолиятини тубдан такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги фармони асосида юртимизда қуйидаги ишлар амалга оширилди.

3.6.2-расм.

Диний - маърифий фаолиятни такомиллаштириш.

1. “Жаҳолатга қарши маърифат” улуғвор ғояси инсонпарварлик моҳияти нуқтаи назарилан яна бири боп илгани суврилди.

2. Диний – маърифий соҳа фаолиятини тубдан такомиллаштириш бўйича чора тадбирлар дастури ишлаб чиқилди.

3. Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Дин ишлари бўйича қўмитаси тузилмасида 15 та штат бирлигидан иборат “Диний ижтимоий жараёнларни ўрганиш ахборот-таҳлил маркази” ташкил этилди.

⁵⁵ Юнусова Б. Маънавий ва иқтисодий юксалишнинг муҳим омили // “Янги Ўзбекистон”, 2021 йил 1 январь.

4. Тошкент ислом университети негизида “Ўзбекистон халқаро ислом академияси” ташкил топди.

Мамлакатимиз аҳолисининг ярмидан кўпини ёшлар ташкил этади. Республикамизда ҳар бир йигит-қизнинг жамиятда муносиб ўрин эгаллаши ва ўз салоҳиятини намоён этиш учун улкан ишлар амалга оширилмоқда.

**Шавкат Мирзиёев,
2020 йил 23 сентябрь.**

5. Ўзбекистон халқаро ислом академияси битирувчиларига умумтаълим мактаблари, ўрта махсус ва олий таълим муассасаларида соҳага тегишли фанлар бўйича педагогик фаолият билан шуғулланиш ҳуқуқи берилди.

6. Ўзбекистон халқаро ислом академияси таркибида Қорақўлпоғистон Республикаси, Самарқанд, Наманган, Сурхондарё вилоятлари минтақавий филиалларига эга бўлган малака ошириш маркази ташкил этилди.

7. Ўзбекистон мусулмонлари идораси ва Ўзбекистон Ислом цивилизацияси марказининг олий диний-маърифий таълим муассасаси шаклидаги “Ҳадис мактаби” ташкил топди.

8. Ўзбекистон мусулмонлар идораси ҳузурида “Вақф Ҳайрия жамоат фонди” ташкил этилди.

9. “Имом Бухорий” давлат мукофоти тавсия этилди. АҚШ давлат департаменти томонидан Ўзбекистон диний эркинлик соҳасидаги “махсус кузатувдаги давлатлар рўйхатидан чиқарилди”.

3.7. Учинчи уйғониш даврининг драйверлари

Ўзбекистонда Ёшлар парламентлари, Ёшлар ишлари агентлиги фаолият кўрсатмоқда. 2020 йил август ойида Бирлашган Миллатлар Ташкилоти шофелигида ёшлар ҳуқуқларига бағишланган Самарқанд халқаро форуми муваффақиятли ўтказилди.⁵⁶ Ўзбекистон раҳбари ушбу анжуманда яна бир бор Ёшлар ҳуқуқлари тўғрисидаги Бирлашган Миллатлар Ташкилоти конвенциясини қабул қилиш бўйича Ўзбекистон ташаббусини қўллаб – қувватлашга чақирди. Шунини таъкидлаш жоизки, 2020 йил 12-13 август кунлари ёшлар ҳуқуқларини тарғиб қилишнинг долзарб масалаларига бағишлаб ўтказилган Инсон ҳуқуқлари бўйича Самарқанд веб-форуми нафақат мамлакатимиз ва минтақамиз, балки бутун сайёрамиз ёшларининг ҳаётини яхшилаш учун глобал ҳамкорликнинг муҳимлигини алоҳида таъкидлашга қаратилгани билан ғоятда аҳамиятлидир.

Халқаро анжуманда “Ёшлар-2020: глобал бирдамлик, барқарор тараққиёт ва инсон ҳуқуқлари” номли Самарқанд резолюцияси қабул қилинди. Хужжатда, жумладан, ёшлар ҳуқуқлари ҳар ким фойдаланиши зарур бўлган, аммо айримлари ёшининг кичиклиги туфайли бундай имкониятдан маҳрум этилган ҳуқуқлар экани қайд этилди. 2020 йилда Самарқанд резолюцияси БМТ Бош Ассамблеяси 74-сессиясининг расмий ҳужжати сифатида тақдим этилди. Шунингдек, у ЕХХТ Доимий Кенгаши ва Ислом ҳамкорлик ташкилотининг расмий ҳужжати сифатида тарқатилгани бежиз эмас. Чунки Самарқанд резолюцияси ҳозирги замон давлатларининг ривожланиши билан боғлиқ барча жараёнларда ёшларни янада кенг жалб этиш зарурлигини ҳар томонлама тасдиқлашга хизмат қилади.⁵⁷

Ёшларимиз Ватан равнақига хизмат қилишга, ”Ўзбекистон-2035” стратегиясини рўёбга чиқаришга қодир деган давлатимиз раҳбарининг ғоясига кўра, бу дастуриламал ҳужжат Ўзбекистоннинг дунёдаги энг илғор давлатлар сафига киришдек улуғвор мақсадга етиш бўйича вазифалар белгилаб берилди. Илк қадам сифатида экспортни ошириш ҳамда инвестицияларга жуда катта эътибор берилляпти.” Дадил айта аламан, бугун биз “Ўзбек мўъжизаси”нинг остонасида турибмиз. Бу нафақат орзу, балки исбот талаб қилмайдиган воқелик – аксиомадир.⁵⁸ Бугунги кунда бу фикрлар аксиомага айланди. **“Агар кимдир бизнинг ислохотларимизга шубҳа қиладиган бўлса, Мўйноққа келиб кўрсин”.** Президентимизнинг 2018 йилги ташрифи давомида берилган кўрсатмалар асосида ҳукуматнинг

⁵⁶ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг БМТ Бош Ассамблеясининг 75-сессиясидаги нутқи // Халқ сўзи, 2020 йил 24 сентябрь

⁵⁷ “Янги Ўзбекистон”, 2020 йил 15 октябрь

⁵⁸ Халқ сўзи, 2019 йил 26 февраль

Мўйноқ туманини комплекс ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш дастури қабул қилинди. Унда 2019-2021 йилларда жами 1 триллион 485 миллиард сўмлик қурилиш-таъмирлаш ишлари амалга оширилиши белгиланди.⁵⁹ Мўъжиза бу шундай кашфиёт –воқеликки, унинг макон ва замонда пайдо бўлиши жамият тараққиётига қандай таъсир кўрсатиши, ҳатто уни янги ўзанга солиб юбориши, инқилобий ўзгаришлар қилишга қодир куч-қудратдир. Ўзбекистонда олиб борилаётган чуқур ислоҳотлар халқаро экспертлар томонидан “шиддатли мўъжизавий ҳолат” дея баҳоланмоқда. Ўзбек халқининг азалий орзуси Мустақиллик эди - бунга эришилди: илк аммо бош мўъжиза! Вайрон бўлган, издан чиққан иқтисодиётни тиклаш омили сифатида “ўзбек модели” пайдо бўлди-бу ҳам мўъжизанинг ўзику! Талабчан ва новатор, зийрак ва зукко Шавкат Мирзиёев 2016 йил 8 сентябрдан шундай истиқболли ва стратетик феномен –ўзбек мўъжизасини “Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз”,-деган ўта оригинал ва узоқни кўзлаган тарихий-ҳуқуқий жараёнларни бошлаб берди. 2016 йил сентябрдан то бугунги кунгача: ўнлаб, юзлаб инновацион лойиҳалар амалга оширилиб, инвестициялар киритилди, булар янгиланаётган Ўзбекистоннинг Президенти томонидан киритилган ташаббуслардир.Расмий маълумотларда 40 та ташаббус, биттаси Бўкадан бошланиб ривожланишнинг айниқса ёшлар қатламига оид эканлиги таъкидланди.

3.7.1-расм.

Президентнинг ижтимоий, маънавий-маърифий соҳалардаги ишларни янги тизим асосида йўлга қўйиш бўйича илгари сурган бешта муҳим ташаббуси амалда қўлланилмоқда. Булар:

1. Ёшларнинг музика, рассомлик, адабиёт, театр ва санъатнинг бошқа турларига қизиқишларини оширишга, истеъдодини юзага чиқаришга хизмат қилади.
2. Ёшлар маънавиятини юксалтириш, улар ўртасида китобхонликни кенг тарғиб қилиш бўйича тизимли ишларни ташкил этишга йўналтирилган.

⁵⁹ Норматив К. Янги Ўзбекистон меъмори. (Талабчан Президентнинг “ўзбек мўъжизаси” фаолиятига доир айрим чизгилар). Сиёсий эссе. -Т.: Ўз.Р.ИИВ Академиясининг Таҳририят-ноширлар ҳайъатида маъқуллаган.2020 -25-26-бетлар.

3. Аҳоли ва ёшлар ўртасида компьютер технологиялари ва интернетдан самарали фойдаланишни ташкил этишга қаратилган.

4. Ёшларни жисмоний чиниктириш, уларни спорт соҳасида қобилиятларини намоён қилишлари учун зарур шарт-шароитлар яратишга йўналтирилган.

5. Хотин –қизларни иш билан таъминлаш масалаларини назарда тутди.

Қайд этиш керакки, **биринчи ташаббус** – ёшларнинг мусика, рассомчилик, адабиёт, театр ва санъатнинг бошқа турларига бўлган қизиқини ошириш мақсадида юртимиздаги мавжуд 800 дан ортиқ маданият марказларида 4522 та тўгарак фаолияти йўлга қўйилиб, уларга 1762 та мусиқа жиҳози етказиб берилган. Умумтаълим мактабларида ташкил этилган 36503 тўгаракка қарийб 11 мингга яқин ўғил-қизлар қамраб олинган.

Иккинчи ташаббус – ёшларни жисмоний чиниктириш ва спорт соҳасидаги қобилиятини намоён этиш учун зарур шароитлар яратиб бериш доирасида умумтаълим мактабларида 7064 спорт тўгараги ташкил этилган. Жисмоний тарбия ва спорт вазирлиги томонидан 7151 тўгарак фаолияти йўлга қўйилиб, мазкур йўналишга жами 24,8 миллиард сўм маблағ сарфланган.

Учинчи ташаббус – аҳоли ва ёшлар компьютер технологиялари ҳамда интернетдан фойдаланишни ташкил этиш учун Ахборот технологиялари ва коммуникацияларини ривожлантириш вазирлиги томонидан 52 та рақамли технологиялар ўқув марказлари очилди. Умумтаълим мактабларида компьютер синфхоналари 14940 тага етказилган. Ахборот технологиялари йўналишида ташкил этилган 14972 та тўгаракка 51 мингдан зиёд ўқувчилар қамраб олинган⁶⁰.

Тўртинчи ташаббус – аҳоли, айниқса, ёшлар маданиятини юксалтириш, улар орасида китобхонликни кенг тарғиб масаласида ҳам қатор ишлар бажарилган. Бугунги кунда мамлакатимизда фаолият олиб бораётган 201 ахборот-кутубхона марказидаги жами китоблар сони 16 миллиондан зиёд бўлиб, унинг ярмидан кўпини бадиий адабиётлар ташкил қилади. Ахборот –

⁶⁰ Худойшукуров З. Беш муҳим ташаббус доирасида қандай ишлар бажарилди? // “Халқ сўзи”, 2020 йил 16 декабр

кутубхоналар аъзолари сони эса 1 миллион 196 мингдан зиёд. 2020 йилда кутубхоналарга 150 мингдан ортиқ китоблар етказиб берилган.

Бешинчи ташаббус - хотин-қизларни иш билан таъминлаш доирасида ҳам ҳам салмоқли ишлар қилинган. Бугунги кунда юртимизда 18 ёшдан 30 ёшгача бўлган хотин-қизлар сони 3 миллион 596 мингдан зиёд. 2020 йилда 76198 нафар ёш хотин-қизлар иш билан таъминланган, касб-хунарга ўқитилганлар сони эса 15935 нафар. Ушбу мақсадлар учун сарф қилинган жами маблағ 76,2 миллиард сўмни ташкил қилмоқда. Яна 30451 нафар хотин-қиз касб-хунарга ўқитилиши белгиланган.

Шунингдек, Президентнинг “Соғлом турмуш тарзини кенг татбиқ этиш ва оммавий спортни янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги Фармонида белгиланган вазифалар ижроси хусусида ҳам сўз борди. Таъкидланганидек, туман (шаҳар) ва маҳаллаларда жисмоний тарбия – соғломлаштириш инфраструктураси шакллантирилади. Хусусан, 9146 та маҳаллада 18292 та жисмоний тарбия-соғломлаштириш ва спорт майдончаси, 204 туман (шаҳар)да саломатлик ва велосипед йўлаклари бунёд этилади.

Республика Маънавият ва маърифат марказида бадиий ижод ва журналистика соҳасида қалам тебратаётган, маънавий-маърифий йўналишларда фаолият олиб бораётган ёшлар билан “ Янги авлод-янги ташаббуслар” мавзусида мулоқот ташкил этилди. “Президентнинг ёшлар масалалари бўйича илгари сурган ташаббусларини амалга ошириш, уларнинг ижодий изланишларини қўллаб-қувватлаш, муаммоларини ҳал этишга барчамиз бирдек масъулмиз,-дейди Республика Маънавият ва маърифат маркази раҳбари Минҳожиддин Ҳожиматов.-Мулоқотни ташкил қилаётганимизда ёшларни фикри билан қизикдим. Уларнинг ўзлари тадбирга “Янги авлод-янги ташаббуслар” дея ном қўйишди. Бугун ёшларимизнинг ютуғи билан ҳар қанча фахрлансак арзийди. Чет элдаги халқаро танловларда ғолиб бўлиб, юртимиз шаънини кўтараётганлар ва иқтидорли ёшлардир.”⁶¹

Мамлакатимизда диний эркинлик борасида ҳам вазият кескин яхшиланди. Миллатлараро тотувлик ва диний бағрикенглик янада мустаҳкамланмоқда.

Ёшларимиз, опа-сингилларимиз, умуман юрт аҳлига қаратилган мамлакатимиз Президентининг бешта ташаббуси ўзининг оқилона самарасини бермоқда. Ташаббус ва ташаббус - шунчаки шиор эмас, балки амалиётга айланди.

Ўзбекистон Республикаси Президенти ташаббуслари ислом оламида катта қувонч ва ғурур ҳамда ифтихор уйғотди. Шавкат Мизиевнинг ташаббуси билан мамлакатимизда ислом илм-фани ҳамда маданияти ривожига бемисл хисса қўшган буюк аллома аждодларимизнинг ижод намуналарини чуқур

⁶¹ Хуррият, 2019 йил 30 декабр

ўрганиш, уларнинг ибратли ҳаёт йўли ҳамда инсон маънавий оламини бойитувчи, маърифат ва заковатга чорловчи бебаҳо меросни халқимизга етказиш, ўсиб келаётган ёшларимизни улуғ боболари ва момолари изидан бораётган муносиб авлод сифатида тарбиялаш улкан эзгу ишлар сисиласига киради. Юртимизнинг қайси ҳудудини олманг, у Самарқанд ёки Бухоро бўладими, Фарғона водийси, Қашқадарё ёки Тошкентми, ушбу табаррук Ўзбекистонда туғилиб, унинг номини дунёга танитган аждодларимизнинг хоки ётган манзиллар обод бўлмоқда.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев БМТ Бош Ассамблеясининг 2017 йил 19 сентябрдаги 72 -сессиясидаги нутқида ёшлар муаммолари билан боғлиқ қуйидаги таклифни илгари сурган эди: “Ўзбекистон глобаллашув ва ахборот коммуникация технологиялари жадал ривожланиб борётган бугунги шароитда ёшларга оид сиёсатни шакллантириш ва амалга оширишга қаратилган умумлаштирилган халқаро ҳуқуқий ҳужжат – БМТнинг Ёшлар ҳуқуқлари тўғрисидаги халқаро конвенциясини ишлаб чиқишни таклиф этади.

Бу ғоя 2020 йил 23 сентябрда Ўзбекистон раҳбари томонидан БМТ Бош Ассамблеясининг 75-сессиясидага нутқида ҳам яна бир бор таъкидлаб ўтилди, яъни Ёшлар ҳуқуқлари тўғрисидаги БМТ конвенциясини қабул

Инсон манфаатлари ва ҳуқуқларини таъминлаш- демократик жамият асосидир.

**Шавкат Мирзиёев
2017 йил 19 сентябрь**

қилиш
бўйича
Ўзбекис
тон
ташаббу

сини қўллаб-қувватлаш таклиф этилди. Бу ҳолат қуйидаги жараёнлар билан асослаб берилди. **Биринчидан**, экстремистик фаолият ва зўравонлик билан боғлиқ жиноятларнинг аксарияти 30 ёшга етмаган ёшлар томонидан содир этилмоқда. **Иккинчидан**, бугунги дунё ёшлари –сон жиҳатдан бутун инсоният тарихидаги энг йирик авлоддир, чунки улар 2 миллиард кишини ташкил этмоқда. **Учинчидан**, эртанги кун фаровонлиги ёшларнинг қандай инсон бўлиб камолга етиши билан боғлиқ. **Тўртинчидан**, ёшлар ўз салоҳиятини намоён қилиши учун зарур шароитлар яратиш зўравонлик ғояси “вируси” тарқалишининг олдини олиш билан боғлиқ. **Бешинчидан**, бунинг учун ёш авлодни ижтимоий қўллаб-қувватлаш жараёнлари билан боғлиқдир. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев 2017 йил 19 сентябрда БМТ Бош Ассамблеясининг 72-сессиясида “Маърифат ва диний бағрикенглик” деб номланган махсус резолюция қабул қилиш ташаббуси билан чиққани жаҳон ҳамжамиятининг диққатини тортган эди. Мазкур ҳужжат барчанинг таълим олиш ҳуқуқни таъминлаш, саводсизлик ва

жаҳолатга барҳам беришга кўмаклашиш, энг муҳими бағрикенглик ва ўзаро ҳурматни қарор топтириш, диний эркинликни таъминлашга қаратилгани билан эътиборга моликдир.

Мазкур глобал ташаббус 2018 йилнинг 12 декабрь куни БМТ Бош Ассамблеясининг ялпи сессиясида БМТга аъзо 193 та давлат томонидан бир овоздан қўллаб-қувватланди. Наинки қўллаб-қувватланди, балки қитъанинг 50 дан зиёд мамлакатлари билан ҳаммуаллифликда қабул қилинди. Бу халқаро ҳамжамият томонидан давлатимиз раҳбари ташаббуслари долзарблиги ва ўз вақтида илгари сурилган мўъжизавий таклиф эканини юксак эътирофидан далолатдир.⁶²

Тан олиш керак, Ўзбекистон қарийб тўрт йилда мутлақ тўғри, айна пайтда янгиланаётган стратегик йўлдан бораётганини исботлади. Буни биз мухтарам Президентимиз Шавкат Миромонович айниқса ёшларга катта ишонч билдириб: “Янги Ўзбекистонни барпо этиш бўйича биз бошлаган улкан ишларни янги босқичга кўтаришда ҳал қилувчи роль ўйнайдиган асосий куч айнан ёшларимиздир” –деган фикрлари бугуннинг ўта муҳим воқелигига айланди.

Ўзбекистон Президентининг ёшлар билан учрашуви 2019 йил 27 декабрда самимий, дўстона руҳда ўтди. Давлатимиз раҳбари ёшларга қаратилган нутқида адолат, фидоийлик ва тарбия сўзларини кўп қўлади. Бу бежиз эмас албатта. Мамлакатимизнинг эртанги келажаги айнан ана шу омилларга кўп жиҳатдан боғлиқ. Президентимиз “Бизнинг бош мақсадимиз - янги Ўзбекистонни барпо этишдан иборат. Аммо уни ёшларсиз қуриб бўлмаслигини яхши тушунамиз”,⁶³ деб айтган фикрлари ёшларда яна бир бор шу юрт келажаги ва тақдирига бўлган дахлдорликни оширди. Ёшлар юртимизнинг чинакам таянчи ва суянчи бўлиши учун эса барча шарт-шароит ва имкониятлар яратилмоқда. Чунончи, сўнгги йилларда юртимизда мактабгача таълим тизимини ривожлантириш, умумий ўрта ва олий таълимни ислоҳ қилиш борасида сезиларли қадамлар ташланди. Мактабгача таълим, ўрта ва олий таълимни 2030 йилгача ривожлантириш бўйича мўъжизага айланишига қаратилган концепциялар тасдиқланди.

2018 йилда мамлакатимизда буюк аллома Муҳаммад ал-Хоразмий номидаги Ёш математиклар халқаро олимпиадаси муваффақиятли ўтказилди. Давлатимиз раҳбари ушбу тажриба асосида физика бўйича Аҳмад Фарғоний, кимё фани бўйича Абу Али Ибн Сино, астрономия бўйича Мирзо Улугбек номидаги халқаро фан олимпиадаларини ташкил этиш ташаббусини илгари сурди. Бу олимпиадаларнинг ташкил этилиши ўзбек ёшларини нафақат

⁶² “Халқ сўзи” 2918 йил 13 декабр

⁶³ “Халқ сўзи”, 2019 йил 28 декабр

маданият, санъат ёки спортда, балки илм-фан соҳасида ҳам дунё ёшлари билан рақобатга кириша оладиган мутахассислар қилиб тарбиялашда муҳим аҳамият касб этади. Шунингдек, ўсиб келаётган авлод аудиториясига йўналтирилган теле ва радиоканаллар, босма нашрларни бирлаштириб, “Ёшлар медиа холдинги” ташкил этиш таклифи ҳам бугунги замон талаблари, ёшлар эҳтиёжларига монанд экани билан хурсанд қилади.

Президентимиз томонидан илгари сурилган мазкур ташаббуслар, шубҳасиз, ёшларга қанот бўлиб, иқтидорли ёш кадрларни кашф этиш, уларнинг хоҳиш истакларини рўёбга чиқариш, салоҳиятини Ватанимиз равнақи йўлида сафарбар этиш учун яна бир муҳим мўъжизавий қадам бўлади.⁶⁴

Президентимиз мамлакат ёшлари билан бўлган учрашувда ҳам жойларда 16 қаватли IT паркларини қуриш таклифини илгари сурган эди. Шунга кўра Тошкент шаҳрида юқори даражада жиҳозланган илк IT парк барпо этилди. Навбатдагиси Андижон шаҳрида ҳам ишга туширилди. 2020 йил охирига қадар бу каби IT парклар юртимизнинг бошқа ҳудудларида ҳам фойдаланишга топширилиши белгиланди.

3.8. Хотин-қизлар – жамиятнинг кўрки ва зийнати ҳамда уларнинг ижтимоий фаоллиги

Бинобарин, агар биз фарзандларимизни соғлом ва баркамол, Ватанга содиқ инсонлар этиб вояга етказиш ниятида эканмиз, аввало хотин-қизлар учун илм-фан ва касб-ҳунар йўлларини кенг очиб беришимиз керак.

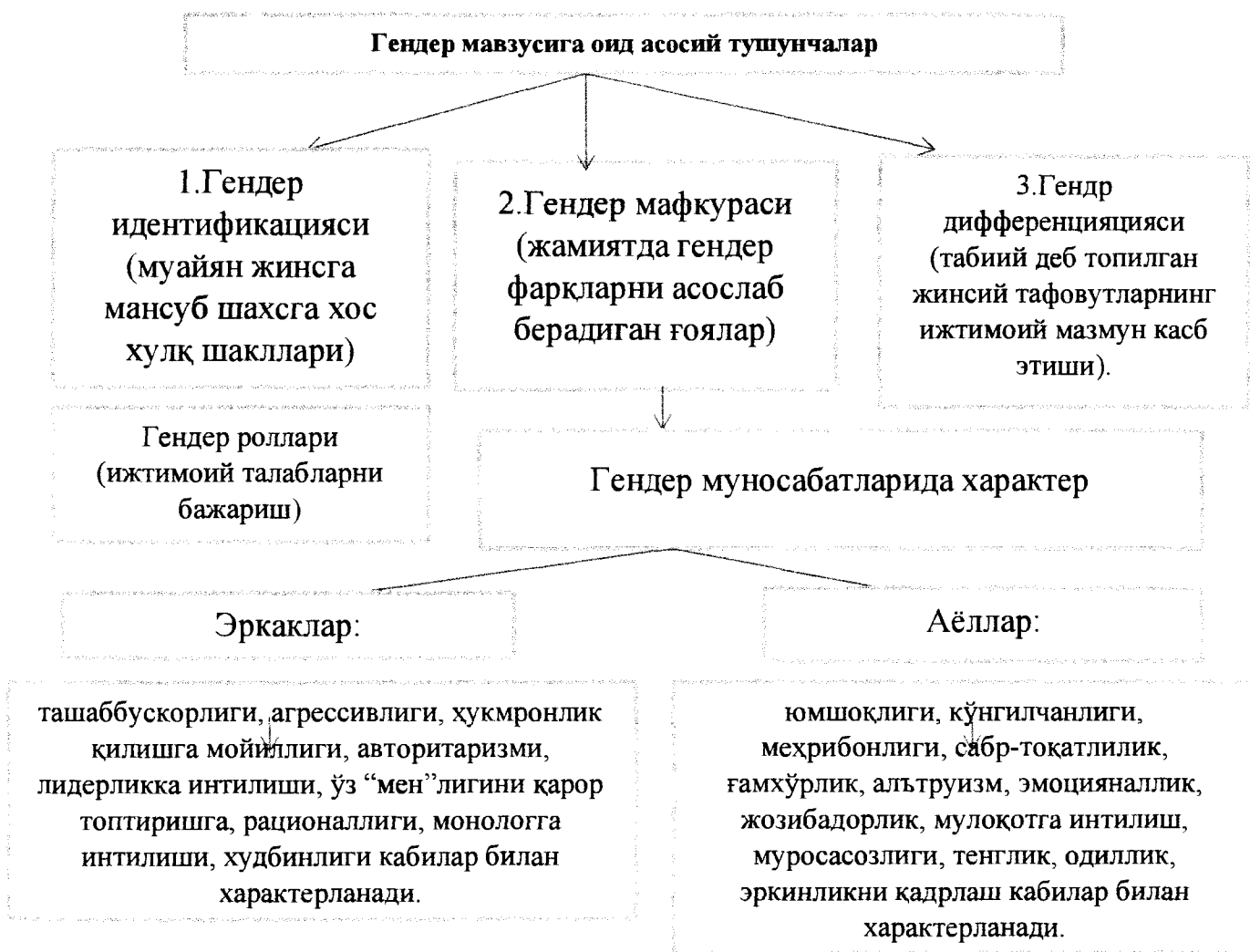
Шавкат Мирзиёев

Болаларнинг ўз жинсига мувофиқ социалашувида маданий муҳит катта роль ўйнайди. Маданий муҳитгина эркак ва аёлнинг қандай бўлиши зарурлигини белгилайди. Шунингдек, гендер муносабатларнинг бошқа мезонлари ҳам мавжуд. Одатда, эркаклар ташаббускорлиги, агрессивлиги, ҳукмронлик қилишга мойиллиги, авторитаризми, лидерликка интилиши, ўз мулоҳазалари ва хатти-ҳаракатларида рационаллиги, монологга интилиши, ўз “мен”лигини қарор топтириш учун зўр бериши, худбинлиги билан характерланади. Бироқ аёллардаги бундай сифатлар жамоатчилик томонидан қораланади. Аёллар ўз хулқ-атворидаги юмшоқлик, кўнгилчанлик, меҳрибонлик, сабр-тоқатлилиқ, ғамхўрлик, альтруизм, эмоционаллик, жозибадорлик, мулоқотга интилиши, муросасозлиги, тенглик, одиллик ва эркинликни қадрлаши билан характерланади. Эркаклик ва аёллик тўғрисидаги тасаввурлар турли халқлар маданиятида кескин фарқланади. Бу

⁶⁴ “Халқ сўзи” 2019 йил 28 декабрь

эса эркак ва аёл ўртасидаги коммуникатив хулқ ва ўзаро муносабатлар характерига кучли таъсир кўрсатади. Масалан, иқтисодиёти ривожланган ва протестантизмга мансуб бўлган мамлакатларда хотин-қизлар юқори маълумотга эга бўлиб, жамият ҳаётида фаол иштирок этадилар. Тараққий этган мамлакатларнинг гендер идеологияси эркаклар ва хотин-қизлар ўртасида тенглик ўрнатишига қаратилган.

3.8.1-расм.

Асрлар давомида шаклланган ва инсоннинг фаолият йўналишини белгилаб берадиган ижтимоий меъёрлар турли жинс вакиллари ўртасидаги ўзаро муносабатни изга солган ҳолда жамият аъзолари турмушини енгиллаштиради, гендер муаммоларини тезликда ҳал этиш имкониятини яратади, энг асосийси, ҳар бир жинсга хос вазифаларни англаш жараёни миллий, маданий қадриятларнинг ўзлаштирилишига хизмат қилади.

Кўпчилик, “гендер тенглиги” иборасини эшитганда, уни, албатта, аёллар билан боғлайди. Аёнки, хотин-қизлар Ер юзи аҳолисининг ярмини

ташкил этади. Шундай экан, гендер тенглик, яъни эркак ва аёлларнинг тенг ҳуқуқлилиги инсоннинг энг муҳим ҳуқуқларидан бири ҳисобланади. Айнан шу омил жамиятда тинчлик ва тотувликни таъминлаш, барқарор ривожланиш асосида инсоний салоҳиятни рўёбга чиқаришда муҳим ўрин тутди.

Аёлларни давлат ва жамият ҳаётига кенг жалб этиш бўйича соҳадаги ислохотлар самарадорлиги ҳамда иқтисодий ўсишни таъминлаши амалиётда ўз исботини топган ҳақиқат. Жинслар тенглигига эришиш моҳиятан инсонга шахс сифатида намоён бўлишга халал берувчи барча ижтимоий тўсиқларни ўрганиш ва бартараф этишдан иборат. Мана шу барча тамойил ҳамда йўналишлар, “Хотин-қизлар ва эркаклар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятлар кафолатлари тўғрисида”ги Ўзбекистон Республикаси Қонунида мужассамлашган. Аслида, гендер тенглик ва у билан боғлиқ барча конструктив тамойиллар билан танишиш, уларнинг мазмун-моҳиятини англаш учун биргина мазкур ҳужжатни яхшилаб, мағзини чақиб мутолаа қилишнинг ўзи кифоя. Хусусан, Қонуннинг 4-моддасида хотин-қизлар ва эркаклар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятлар кафолатларини таъминлашнинг асосий принциплари деб демократизм, хотин-қизлар ва эркакларнинг тенг ҳуқуқлилиги, жинс бўйича камситишга йўл қўйилмаслиги, очиклик ҳамда шаффофлик белгиланган.

Жумладан, демократизм тамойили жинсидан қатъий назар, ҳамма учун барча даражадаги таълим имкониятларидан фойдаланиш, соғлиқни сақлаш соҳасида тегишли хизматларга эга бўлиш, барча сиёсий, ижтимоий ва иқтисодий ҳуқуқлардан тенг фойдаланишни англатади. Унинг 5-моддаси “Жинс бўйича камситишга йўл қўймаслик” деб номланади. Бу жуда муҳим модда ва унда кўплаб баҳс-мунозараларга барҳам берувчи аниқ нормалар келтирилган. Хусусан, унда хотин-қизлар ва эркаклар давлат томонидан кафолатланган тенг ҳуқуқ ҳада имкониятларга эга бўлиши аниқ қайд этилиб, жинс бўйича камситиш ҳисобланмайдиган омиллар келтирилган. Бола туғиш ва она сути билан озиқлантириш вазифалари билан боғлиқ муносабатларни тартибга солишда фарқларни белгилаш, қонуний тартибда муддатли ҳарбий хизматга чақириш, ушбу Қонун асосида гендер сиёсати амалга оширилишини таъминлашга доир вақтинчалик махсус чоралар кўриш, хотин-қизлар ҳамда эркаклар меҳнатини муҳофаза қилишда уларнинг репродуктив саломатлигини сақлаш шулар жумласидан.

Бундан ташқари, буларга яна мажбуриятлар фақат муайян жинсдаги шахслар томонидан бажарилиши мумкинлигига асосланган ҳолда касбий малакага доир тавсиялар бериш, қамокда, шунингдек, жазони ижро этиш жойларида сақлаш тартиби ва шартлари ҳамда ҳуқуқий жиҳатдан таъсир кўрсатишнинг бошқа чораларини тартибга солишда фуқароларни белгилаш,

Хотин-қизлар ва эркаклар
тенг ҳуқуқлидирлар.
Ўзбекистон Республикаси
Конституцияси, 46-модда.

хотин-қизларнинг жамиятдаги ижтимоий
мавқеини мустаҳамлашга, хотин-қизлар ва
эркаклар учун тенг ҳуқуқ ҳамда
имкониятларни таъминлашга қаратилган
ижобий чоралар ҳам киритилган.

Генефондига салбий таъсир кўрсатиши
мумкин. Фарзанд тарбияси ёш оилада
боқувчилик мақомига келсак, бу борада ҳам фақат оила аъзолари келишувига
кўра ижтимоий “роллар”ни ортиқча қийинчиликларсиз ўзгартириш мумкин.
Энг асосийси, эр-хотин бунга рози бўлса, фикрлари бир жойдан чиқса бас.

**Кейинги уч йилда мамлакатимизда хотин-қизларнинг ҳуқуқ ва манфаатлари
ҳимоясига қаратилган қарийб**

- 20 та норматив-ҳуқуқий ҳужжат,

Жумладан, 2 та қонун;

- Президентимизнинг 4 та Фармони, 1 та қарори,
- Вазирлар Маҳкамасининг 13 та қарори қабул қилинди.

Пировард натижада бугунги кунда:

- 16 нафар аёл Ички ишлар вазирлиги тизимида раҳбарлик,
- 6 нафар аёл ҳокимлик,
- 1 нафар элчи лавозимни эгаллади.

Бундан ташқари, 1500 нафарга яқин хотин-қизлар турли даражадаги
раҳбарлик лавозимларида фаолият юритмоқда.

Аслида, хотин-қизлар ва эркаклар ўртасидаги туғма физиологик
фарқлар борлигига қарамай, гендер маъносидаги фарқларнинг аксарияти
жамиятнинг ижтимоийлашуви ҳамда маданият ривожидан келиб чиққан,
десак, адашмаймиз. Яъни хотин-қизларнинг ҳуқуқлари қайсидир жабҳаларда
амалга ошмаслиги кўпроқ жамиятда илдиз отган қолип тушунчалар –
стереотиплар билан боғлиқ. Уларни ўзгартириш мураккаб ва кўп вақт талаб
қиладиган жараён. Бунинг учун, аввало, ёш авлоднинг, қолаверса
катталарнинг ҳам дунёқарашини тўғри шакллантириш лозим. Аввало, бу
масалалар Ўзбекистон Республикасида гендер тенгликка эришиш
стратегияси лойиҳасида ҳам белгиланган. Ирки, миллати, тили, дини,
ижтимоий келиб чиқиши, эътиқоди, шахсий ва ижтимоий мавқеидан қатъий
назар, хотин-қизлар ҳамда эркакларнинг ҳақиқий тенглигини таъминлашга
қаратилган ушбу ҳужжат тез орада жамоатчилик эътиборига ҳавола қилиниб,
у бўйича кенг муҳокамалар ўтказилиши режалаштирилган.⁶⁵

⁶⁵ Мухторова Н. Гендер тенгликни таъминлаш оиладан бошланади // “Халқ сўзи”, 2020 йил 15 октябрь.

**Хотин-қизлар ва эркаклар
тенг ҳуқуқлидирлар.
Ўзбекистон Республикаси
Конституцияси, 46-модда.**

Ўзбекистон тарихида биринчи марта миллий парламентда аёллар сони Бирлашган Миллатлар Ташкилоти томонидан белгиланган тавсияларга мос даражага етди. Мамлакатимиз парламенти аёл депутатлар сони бўйича дунёда 190 та миллий парламент ўртасида 37-ўринга кўтарилди. Ҳолбуки, - шунга эътибор беришингизни сўрайман – бундан 5 йил аввал биз бу борада 128-ўринда эдик. Ҳозирги вақтда давлат ва жаоат ташкилотлари тизимида 1 минг 380 нафардан зиёд хотин-қизлар раҳбарлик лавозимларида меҳнат қилмоқда.

“Ўзбекистонда 2020-2030 йилларда **Гендер** тенгликка эришиш стратегияси”нинг якуний муҳокамаси бўлиб ўтди. Олий Мажлис Сенати раиси Танзила Норбоеванинг тавсиясига кўра, гендер тенглиги мавзуси бўйича тушунчалар беришни ўқув дастурларига киритиш масаласи ҳам кўрилмоқда. Ҳуқуқлари бузилган аёлларга кўмаклашувчи ташкилотлар тузилмоқда. “Хотин-қизлар ва эркаклар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятлар кафолатлари тўғрисида”ги қонунга кўра, гендер бу хотин-қизлар ва эркаклар ўртасидаги муносабатларнинг жамият ҳаёти ва фаолиятининг барча соҳаларида, шу жумладан сиёсат, иқтисодиёт, ҳуқуқ, мафкура ва маданият, таълим ҳамда илм-фан соҳаларида намоён бўладиган ижтимоий жиҳати ҳисобланади. Гендер тенглиги деганда эса юқоридаги соҳаларда хотин-қизлар ва эркакларнинг тенг имкониятларга эга эканлиги тушунилади. Жамиятда гендер тенглиги билан боғлиқ муаммолар жуда кўп. “Мен фарзандимни шамоллагани сабаб шифохонага олиб бордим. Ундан кейин боғчада қолдирдим. Боғча вақти тугагач, ўша атрофдаги хиёбонда озроқ айландик. Кейин дўконга кириб, кечки овқатга зарур маҳсулотларни сотиб олиб уйга қайтдик”. Мана шу жумлаларни эшитаётган инсоннинг кўз ўнгида беихтиёр бола етаклаб юрган она образи гавдаланади. Биргина шу мисол орқали кўплаб хулосалалар чиқариш мумкин.

Ўзбек жамиятида аёллар йиллар давомида фақатгина уй-рўзгор юмушлари билан банд бўлди, сиёсатдан узоқ ташкилотларда фаоллигини кўрсатиб келди, холос. Уларни жамият ҳаётида муҳим бўлган “фронт”ларда деярли ишлатмадик. Сўнгги йиллардаги давлат ташкилотларида эркаклар улушининг аёлларга нисбатан ўсиб кетгани ҳам сўзимизни исботлайди. Тан олиш керак, аксарият ҳолларда аёлларга нисбатан пастроқ назар билан қараб келдик. Вазият шу даражага етиб келдики, айрим “эркак”лар жисмоний устунлигини ҳисобга олмасдан, аёлини дўппосласа ҳам улар жим яшашда

давом этаверди. Сўрасангиз, “эримда, яхши бўлиб кетар”, “ажрашиб қаерга ҳам борардим” ёки “фарзандларим етим ўсмасин, деб чидаяпман” каби жавоблар айтаверишди. Жанжаллар сабаб вафот этганлар ҳам бор. Яна ажримлар сони ошиб кетди. 2019 йилнинг январь-сентябрь ойларида ФХДЁ органлари томонидан 23,6 мингта никоҳдан ажрашишлар қайд этилган бўлиб, мос равишда 1000 аҳолига нисбатан никоҳдан ажрашиш коэффиценти 0,9 промиллени ташкил этган. Булар чинакамига фожиа эди.

Ҳукуматимиз томонидан гендер тенглигини таъминлаш юзасидан қилинаётган ишлар ҳам бисёр. Айниқса, бошқарувда аёллар хизматидан фойдаланиш ҳолатлари ортди. Масалан, Олий Мажлис Сенати ва Қонунчилик палатасида аёл сенатор ва депутатлар сони кўпайди. Аёл ҳокимлар туманларни бошқармоқда. Аксарият вазирлик, кўмиталарда аёл ўринбосарлар фоиизи ҳам ортди. Бу билан аёлларнинг жамият бошқарувида ўзларини кўрсатишга имкон берилмоқда. Бош қомусдаги модда талабларини амалда ҳам таъминлаш учун анчайин меҳнат талаб қилинади.

Гендер тенгликда энг асосийси, ҳар биримиз ўз дунёқарашимизни ўзгартиришимиз лозим. Хотин-қизлар ва эркаклар ҳар жиҳатдан тенг экани ва ҳуқуқлар давлат ҳимоясида эканини тушунишимиз керак. Ташқарида демократия бўлаверсин, уйимизда диктатура бўлади, деган эгоистик қарашларимизга ҳам барҳам беришимиз керак.

Маълумки, Муқаддас Қуръони каримнинг энг катта сураларидан бири – “Нисо”, яъни “Аёллар” деб аталиши бежис эмас. Аллоҳ таоло ушбу сурада инсонларни аёлларга адолатли муносабатда бўлишга даъват этади ва бу илоҳий сўзлар замирида албатта теран ҳикмат мужассам. Бир ҳақиқат аёнки, ҳар қандай халқнинг маънавий даражасини аввало шу юрт аёлларининг маънавий савияси белгилайди. Буюк сиймоларнинг ҳаётига назар ташласак, уларнинг шахс сифатида камол топишида меҳрибон оналари, доно рафиқалари ғоят муҳим роль ўйнаганини кўрамиз.

Кейинги йилларда мамлакатимизда хотин-қизларнинг ҳуқуқ ва манфаатларини, гендер тенгликни таъминлаш, оила, оналик ва болаликни ҳимоя қилиш, аёллар ўртасида тадбиркорликни ривожлантириш, улар учун янги иш ўринлари яратиш, меҳнат ва турмуш шароитларини яхшилаш давлат сиёсатининг устувор йўналишига айланди.

Бугунги кунда кенг кўламли демократик ислоҳотларимиз натижасида аёлларимизнинг сиёсий-ижтимоий жараёнлардаги иштироки тобора кучайиб бормоқда. Буни 2019 йил 22 декабрь ойда мамлакатимиз парламенти ва маҳаллий кенгашларга бўлиб ўтган сайловлар яна бир бор тасдиқлади. Сайловлар натижаларига кўра, Олий Мажлис Қонунчилик палатасига сайланган 150 нафар депутатнинг 48 нафари ёки 32 фоизини хотин-қизлар

ташкил этди, 9 нафарини ёки 6 фоизини ёшлар, 39 нафарини ёки 26 фоизини олдин қуйи палата депутатлари бўлганлар ташкил этади. Бу кўрсаткич Сенатда ва маҳаллий кенгашларда 25 фоиздан ошди.

Таъкидлаш лозимки, Ўзбекистон тарихида биринчи марта миллий парламентда аёллар сони Бирлашган Миллатлар Ташкилоти томонидан белгиланган тавсияларга мос даражага етди. Мамлакатимиз парламенти аёл депутатлар сони бўйича дунёдаги 190 та миллий парламент ўртасида 37-ўринга кўтарилди. Ҳолбуки, - шунга эътибор беришингизни сўрайман – бундан 5 йил аввал биз бу борада 128-ўринда эдик.⁶⁶ Ҳозир вақтда давлат ва жамоат ташкилотлари тизимида 1 минг 380 нафардан зиёд хотин-қизлар раҳбарлик лавозимларида меҳнат қилмоқда. Муҳтарама аёлларимиздан 16 нафари Ватанимизнинг олий мукофоти – “Ўзбекистон Қаҳрамони” унвонига сазовор бўлган. Хотин-қизларимиз ўртасида фан доктори, профессор ва академиклар, “Халқ ўқитувчиси”, “Халқ шоири”, “Халқ артисти” унвонларига сазовор бўлишган. Миллий парламент тарихида биринчи марта аёл киши – ҳурматли Танзила Камаловна Норбоева Сенат Раиси лавозимига сайланган. Ташаббускор ва ташкилотчи аёлларимиз туман ва шаҳар ҳокими лавозимларига тайинландилар. Жумладан, Андижон вилоятининг Бўстон туманига Садбаркон Мамитова, Бухоро вилоятининг Олот туманига Наргиза Неъматова, Наманган вилоятининг Тўрақўрғон туманига Зулайҳо Маҳкамова, Самарқанд вилоятининг Каттақўрғон шаҳрига Гавҳар Алимова, Сирдарё вилоятининг Боёвут туманига Дилфуза Уролова, Қашқадарё вилоятининг Қарши туманига Маҳсума Мустафоева биринчи раҳбар этиб тасдиқландилар.

Истеъдодли ёш олима Азиза Шоназарова АҚШдаги нуфузли Колумбия университетининг профессори этиб тайинланган. Тошкент шаҳрининг Қорақамиш даҳасида вояга етиб, Тошкент шарқшунослик институтида, кейинчалик Польша ва АҚШдаги машҳур университетларда таълим олган Азизахон Шоназарова 32 ёшида тарих ва диншунослик йўналишида фан доктори бўлгани, 500 та талабгор орасида конкурсда ғолиб чиқиб, ана шундай юксак илмий даражага эришгани олқишга лойиқдир.

Агар биз бўлғуси хоразмийлар, фарғонийлар, берунийлар, бухорийлар, улўғбеклар, навоийларни тарбияламоқчи эканмиз, биринчи навбатда, ҳар тамонлама соғлом, юксак билимли ва маънавиятли оналарни тарбиялашимиз зарур. Биз 2020 йилга юртимизда Илм, маърифат ва рақамли иқтисодиётни ривожлантириш йили, деб ном бердик, бу борада Давлат дастури қабул қабул

⁶⁶ Мирзиёев Ш.М. Миллий тикланишдан – миллий юксалиш сари. Т. 4.-Т.: “Ўзбекистон” НМИУ, 2020. -406-бет.

қилдик...⁶⁷. Ҳар йили мамлакатимиз бўйича 28 нафар истеъдодли қизларимиз улуғ шоирамиз Зулфия номидаги давлат мукофоти билан тақдирланади. Ҳозирги вақтда ушбу мукофотга сазовор бўлганлар сони 339 нафарга етди.

3.8.2-расм.

Оилавий муносабатлар соҳасидаги эркаклар ва аёллар ҳуқуқларининг тенглиги:

- Эркаклар ва аёллар никоҳининг ихтиёрийлиги;
- Мажбурий ва эрта никоҳларга йўл қўймасликка;
- Эр-хотинларнинг шахсий ва мулкӣ ҳуқуқлари тенглигига;
- Оила ичидаги низоларни ўзаро келишув бўйича ҳал қилишга;
- Уйдаги меҳнат хусусида эркаклар ва аёллар ҳуқуқлари ва мажбуриятларининг тенглигига;
- Вояга етмаган ва меҳнатга лаёқатсиз оила аъзоларининг ҳуқуқлари ва манфаатлари ҳимоясини, оналик, оталик ва болалик ҳимоясини таъминлашда тенг иштирок этишга асосланган.

Ишхонада-чи?

МЕҲНАТ МУНОСАБАТЛАРИДА эркаклар ва аёлларнинг тенг ҳуқуқлари ҳамда имкониятларини таъминлаш мақсадида иш берувчи қуйидагиларни таъминлайди:

- ишга ёллашда, бўш ўринларини эгаллашда эркаклар ва аёллар учун тенг имкониятларни;
- тенг қийматли меҳнат учун эркаклар ва аёлларга тенг иш ҳақини (мукофотни);
- малака ошириш, қайта тайёрлаш ва хизматда кўтарилиш учун тенг имкониятларни;
- корхоналар, муассасалар, ташкилотлар тугатилганда ёки қайта ташкил этилганда ходимларни ишдан бўшатишда эркаклар ва аёллар ҳуқуқларининг тенглигини;
- фарзандлари бор эркаклар ва аёллар учун қулай бўлган оилани қўллаб-қувватлаш бўйича амалиётни жорий этиш ва ривожлантириш, ҳомиладор ва эмизикли аёллар учун қулай шарт-шароит яратишни;
- эркаклар ва аёлларнинг ҳаёти ва фаолияти ҳамда саломатлигини сақлашни таъминлайдиган хавфсиз меҳнат шароитларини;
- эркаклар ва аёлларга тенглик асосида меҳнат фаолиятини амалга ошириш имконини берадиган иш шароитини яратишни;
- эркаклар ва аёллар учун меҳнат фаолиятини оилавий мажбуриятлар билан бирга бажариш имкониятини яратиш.

Умуман, “Хотин-қизлар ва эркаклар учун тенг ҳуқуқ ҳамда имкониятлар кафолатлари тўғрисида”ги Қонунга асосан, барча вазирлик ва идораларда гендер тенглик масалалари бўйича маслаҳат кенгашлари фаолияти ташкил этилди. 2020 йилдан бошлаб давлатимиз раҳбарининг ташаббуси билан ижтимоий ҳимояга муҳтож қизларнинг билим олиш

⁶⁷ Мирзиёев Ш.М. Миллий тикланишдан – миллий юксалиш сари. Т. 4.-Т.: “Ўзбекистон” НМДУ, 2020. -415-бет.

имкониятлари янада кенгайтирилиб, олий таълим муассасаларига 4 фоизли давлат грантлари ажратилди. Мазкур янги тизим асосида 2020 йилда 950 нафар ижтимоий ҳимояга муҳтож қизлар ўқишга қабул қилинди.

2020 йилнинг ўтган даврида

- 166,3 минг нафар хотин-қиз доимий ишга жойлаштирилди.
- 31,1 минг нафар касбга ўқитилди.
- 48,4 минг ишсиз аёлларга ишсизлик нафақаси тайинланди.
- 224 мингдан ортиқ хотин-қизларга жами 6,9 трлн. сўм миқдорда имтиёзли кредитлар берилди.

Мурожаатномада Президентимиз ишимиздаги энг катта камчилик-билим етишмаслиги эканини таъкидлаб, афсуски, бу барча соҳаларда сезилаётганини қайд этди. Тараққий этган мамлакатларда ялпи ички маҳсулотнинг 50 фоиздан ортиғи “билимлар иқтисодиёти” ҳисобидан, яъни инновациялар ва юқори малакали кадрлар томонидан яратилаётгани ҳар бир соҳа вакили, у ким бўлишидан қатъий назар, ёдда тутиши лозим. Айниқса, хотин-қизларнинг ҳар томонлама дунёқараши, билим ва салоҳияти юксак бўлишига эришишнинг аҳамияти катта. Сабаби улар жамиятда оналик шарафига муяссар бўлишади. Бинобарин, она билимдон, зийрак ва ақлли бўлса, унинг кўлида тарбия топган фарзандлари ҳам шу йўлдан кетади”⁶⁸. Аёлларнинг бизнес соҳасидаги лойиҳаларини кўллаб-қуватлаш ҳамда жойларда аниқланган хотин-қизлар муаммоларини ҳал этиш учун бюджетдан қўшимча равишда 1 триллион сўмдан зиёд маблағ йўналтирилиши бошқа ишбилармон инсонлар каби бизни ҳам қувонтиради.

3.9. Маънавият – жамият ҳаётининг жони ва руҳи

Агар жамият ҳаётининг танаси иқтисодиёт бўлса, унинг жони ва руҳи маънавиятдир. Биз янги Ўзбекистонни барпо этишга қарор қилган эканмиз, иккита мустахкам устунга таянамиз. Биринчиси – бозор тамойилларига асосланган кучли иқтисодиёт. Иккинчиси – аجدодларимизнинг бой мероси ва миллий кадриятларига асосланган кучли маънавият.

Шавкат Мирзиёев, 2021 йил
19 январь.

⁶⁸ Саломова Н. Аёли шарафлаган юртнинг истикболи порлоқ бўлади // “Халқ сўзи”, 2021 йил 1 январь.

Ўзбекистон Президенти Шавкат Мирзиёев 2020 йил 25 декабрда Ўзбекистон ёшлари форумида сўзлаган нутқида ёшларни Ўзбекистоннинг энг катта бойлиги, бебаҳо хазинаси сифатида юксак кадрлашни баён қилди. “Она Ватанимизда **Учинчи Ренессанс** пойдеворини яратишга киришдик. Биз оила, мактабгача таълим, мактаб ва олий таълимни ҳамда илмий-маданий даргоҳларни **бўлғуси Ренессанснинг энг муҳим бўғинлари** деб ҳисоблаймиз. Шу сабабли, ушбу соҳаларда, туб ислоҳотларни изчил амалга оширмоқдамиз”⁶⁹. Жаҳон тарихига назар солсак, ҳар бир халқ аввало, маънавий бирлашуви, миллий ғояси билан юксалган. Бугун янги ҳаёт кураш, ривожланган давлатлар қаторига чиқиш йўлидан бораётган мамлакатимизда ҳам миллий ғоя масаласи жуда муҳим аҳамиятга эга.

Ҳақиқатан ҳам сўнгги йилларда бу борада қатор қарорлар қабул қилинди. Республика Маънавият ва маърифат кенгаши раиси Президент экани белгилаб қўйилган. Кенгашнинг ҳудудий бўлимларига масъуллик ҳокимлар зиммасига юклатилди. Бу ўзгариш маънавий-маърифий ишларни давлатимиз сиёсатида янада юксак ўринга кўтарди.

Кейинги йилларда юртимизда миллий маданиятни янада ривожлантириш бўйича қатор қарорлар қабул қилиниб, янги Ўзбекистоннинг янги тарихини яратиш йўлида изчил ислоҳотлар олиб борилмоқда. 2021 йилнинг 19 январида Президентимиз раислигида маънавий-маърифий ишлар тизимини тубдан такомиллаштириш, бу борада давлат ва жамоат ташкилотларининг ҳамкорлигини кучайтириш масалаларига бағишлаб ўтказилган видеоселектор йиғилишида давлатимиз раҳбари “**Агар жамият ҳаётининг танаси иқтисодиёт бўлса, унинг жони ва руҳи маънавиятдир**” дея алоҳида таъкидлади.

Энди маънавият, маъно тушунчаларининг ўзи нима, деган масалани ёритишга ҳаракат қилиб кўрайлик. **Маънавият** (араб, маъно, маънолар мажмуаси) – моддий ҳаёт билан доимо ёнма-ён юрадиган, инсон, халқ ва жамият ҳаётининг ажралмас қисми бўлган ижтимоий ҳодиса бўлиб, адабиёт, манбаларида унга қуйидаги таъриф берилган. **Маънавият** – инсонни руҳан покланиш, қалбан улғайишга чорлайдиган, одамнинг ички дунёси, иродасини бақувват, иймон эътиқодини бутун қиладиган, виждонини уйғотадиган бекиёс куч, унинг барча қарашларининг мезони; инсон руҳий ва ақлий оламини ифодаловчи тушунча⁷⁰.

⁶⁹ Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Ўзбекистон ёшлари форумида сўзлаган нутқи. // “Халқ сўзи”, 2020 йил 26 декабрь.

⁷⁰ Фалсафа: Энциклопедик луғат. –Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2010. -178-179-б.

XIX аср охирларидан бошлаб дунёда материализм концепцияси, биз яқингача яшаб келган социалистик жамиятда эса унинг энг ашаддий шакли бўлган атеизм ҳукмронлик қилгани учун “маънавият” тушунчасининг мазмуни жуда тор талқин этилган ва мазмунан “руҳ” тушунчасига жуда яқин бўлгани учун деярли ишлатилмай келинган эди. Ваҳоланки, бу тушунчанинг теран маъно ва мазмунини тушунмасдан туриб, ўз ҳаётимизнинг маъносини излашга уринишимизда маъно йўқ.

“Маъно”, “маънавият” тушунчаларининг аслий, чуқур ва кенг мазмунини эслаш, қайта тиклаш ҳамда ўтмиш ва ёт мафқураларидан холис англаш йўлида республикамиз олимлари томонидан кўп изланишлар амалга оширилмоқда⁷¹. “Ватан туйғуси” китобида, **маънавият – одамнинг руҳий ва ақлий оламининг мажмуидир**” деган таъриф берилган. Ҳақиқатан ҳам собиқ иттифоқ даврида маънавият масаласи эътибордан четда қолган эди. Ўша даврда уни яхлит ҳодиса сифатида талқин эта олмаслик бу тўғрида умумий тасаввур ҳосил қилиш имконини бермас эди. Янги даврга келиб маънавиятга эътибор кучайди, маънавий кадриятларимизни тиклаш ва асраб-авайлаш устувор вазифага айланди.

3.9.1-расм.

**Маънавиятнинг қуйидаги жиҳатларига
алоҳида эътибор бериш зарур**

1. Жамиятдаги ижтимоий муносабатлар ва инсонлар ўртасидаги ўзаро алоқаларни тартибга солувчи талаб ва қоидалар мажмуи.
2. Маънавий кадриятлар, урф-одат ва анъаналар, идеаллар, эзгу ғоя ва мақсадлар тизими.
3. Ахлоқ, маданият, маърифат, дин ва таълим-тарбия тизимидан иборат яхлит маънавий-ҳодисалар мажмуи.
4. Маънавий жараёнлар, инсоннинг ўзини ва ўзи яшаётган дунёни такомиллаштирувчи ижодий фаолияти ва унинг натижаларидир.

⁷¹ Булар қаторида дастлаб А.Эркаев, А.Иброҳимов, Ҳ. Султонов, Н.Жўраев, М.Имомназаров, Ш.Қаххорова ва бошқаларнинг ишларини кўрсатиш мумкин.

5. Инсон камолоти, унинг маънавий қиёфасанинг такомиллашув даражаси, шахсий-ахлоқий хусусиятлар ва маърифий фазилатлар мажмуи.

6. Жамиятнинг барча соҳалари билан ўзаро алоқадор маънавий талаблар ва тамойиллар ҳамда инсон ҳаёти ва фаолиятини белгиловчи мезонлар тизими.

7. “Маданий фаолият ва маданият ташкилотлари тўғрисида”ги 2021 йил 20 январдаги ЎРҚ 668-сонли қонунида белгилаб берилган устувор вазифалар.

Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг 2020 йил 28 декабрдаги Олий Мажлисга Мурожаатномаси, Ўзбекистон ёшларининг биринчи форуми (2020 йил 25 декабрь) ҳамда Хавфсизлик кенгашининг кенгайтирилган йиғилишида маънавият йўналишидаги долзарб ана шу вазифалар белгилаб берилди. Чунки бу борада ечимини кутиб турган, ўзгаришлар шамоли кириб бормаган масалалар кўп. Миллий ғоянинг моҳиятини тўлиқ англаб етмаган, эски мафкурани тасаввур қилиб, бунга юзаки қарайдиганлар ҳам йўқ эмас. Шу боис Президентимиз мамлакатимиз мафкурасининг асосий ғоясини таъкидлаб ўтди.

Айни чоғда ижтимоий-маънавий муҳитни илмий асосда таҳлил қилишни даврнинг ўзи талаб этаётгани, жамиятимизда маънавий-маърифий ишлар шундай асосда йўлга қўйилмагани учун ҳам кутилган натижани бермаётгани, Республика Маънавият ва маърифат маркази ишини танқидий ўрганиб чиқиб, фаолиятини тубдан такомиллаштириш зарурлиги қайд этилди.

Биз яратаётган янги Ўзбекистоннинг мафкураси эзгулик, одамийлик, гуманизм, ғояси бўлади. Мафкура деганда, аввало, фикр тарбиясини, миллий ва умуминсоний кадриятлар тарбиясини тушунамиз. Улар халқимизнинг неча минг йиллик ҳаётини тушунча ва кадриятларига асосланган.

**Шавкат Мирзиёев, 2021 йил
19 январь**

Маълумки, бугун дунёда кескин кураш ва рақобат ҳукм сурмоқда. Глобаллашув жараёнлари инсоният учун беқиёс янги имкониятлар билан

бирга кутилмаган муаммоларни ҳам келтириб чиқармоқда. Миллий ўзлик ва маънавий қадриятларга қарши таҳдид ва хатарлар тобора ортмоқда. Фақат ўзини ўйлаш, меҳнатга, оилага енгил қараш, истеъмомчилик кайфияти турли йўллар билан одамлар, айниқса, ёшлар онгига устамонлик билан сингдириляпти.

Терроризм, экстремизм, трансмиллий ва кибержиноятчилик, одам савдоси, наркотрафик каби таҳдидлар хавфи ошиб бормоқда. Баъзи ҳудудларда атайин барқарорлик юзага келтирилиб, норозилик кайфияти авж олдирилмоқда.

Дарҳақиқат, мамлакатнинг ҳозирги янги ривожланиш босқичида одамларни маънавий-мафкуравий ва ижтимоий-сиёсий фаоллаштириш асосий вазифалардан биридир. Бунда айниқса, фуқароларнинг онги ва қалбини маънавий таҳдидлардан ҳимоя қилиш муҳим долзарб вазифалардан ҳисобланади. Бугунги дунёда кескин кураш ва рақобат ҳам ҳукм сурмоқда. Инсоният учун катта имкониятлар билан бирга, кутилмаган муаммолар ҳам пайдо бўлмоқда. Ачинарли жиҳати, миллий ўзлик ва маънавий қадриятларга қарши таҳдид ҳамда хатарлар тобора ортиб бормоқда.

Маънавий таҳдид инсоннинг онги, дунёқараши ва ахлоқига дахл қилиши мумкин бўлган жиддий хавф-хатардир. Бу хавф кўзга кўринмасда, лекин унинг келтирадиган зарари юқумли касалликлардан, пандемиядан кам эмас. Шу маънода тарихий ҳақиқатни англамайдиган ёки англашни истамайдиган чет элдаги баъзи сиёсатчи ва арбоблар нафақат сиёсат ва иқтисодиёт, балки маънавият бобида ҳам бизга ақл ўргатишга, азалий ҳаёт тарзимиз, руҳий дунёмизга ёт бўлган қарашларни мажбуран жорий этишга уринмоқда. Бундай таҳликали вазиятда ҳушёр ва огоҳ бўлиб, халқимизнинг тинчлиги, мамлакатимиз манфаатларини ўйлаб яшаш зарур.

Миллий-маънавий хавфсизлик – турли маънавий, руҳий, ахлоқий ва эстетик таҳдидлардан ҳимояланганлиги ва миллий маънавиятнинг умуммиллий тараққиётнинг табиий эҳтиёжи ва амалиётига айланган салоҳиятдир. Ғоявий-мафкуравий хавфсизлик эса шахс, миллат, давлатнинг хилма-хил шаклларда намоён бўладиган ғоявий-мафкуравий тажовузлар, турли мафкуравий марказларнинг бузғунчилик таъсиридан ҳимояланганлик даражасини тавсифловчи тушунча ҳисобланади. Маданият, маърифат ва маънавият зарбага учраб, халқнинг, мамлакатнинг маънавияти ва маърифати барбод бўлаверса, ўз-ўзидан эътиқодсиз бўлиб кетади. Маънавият ва маърифатдан маҳрум халқ миллий жиҳатдан ўзини англаб ололмайди, тақдирга тан бериб яшашни ўзига эп кўради. Масалан, чор Россиянинг Туркистонга нисбатан сиёсати мисолида бунини кўриш мумкин. Чоризм генералларидан бири М.Д.Скобелов “Миллатни йўқ қилиш учун уни

қириш шарт эмас, унинг маънавиятини, маданиятини, тилини, санъатини йўқ қилсанг бас, тез орада ўзи таназзулга учрайди”, деб башорат қилган эди. Айни ўша вақтда шундай ҳам бўлди.

Президентимиз алоҳида таъкидладики, маънавиятнинг энг катта душмани лоқайдлик, бепарволик. Айнан лоқайдлик ва бепарволик бизнинг маънавий тарбиямизга жуда кўп камчиликларимизга сабаб бўлди. Хориждан кириб келаётган турли ёт ғояларга эргашиш, уларнинг турмуш тарзига, ўзини тутиш, сўзлашиш хусусиятларига кўр-кўрона таҳдид қилиш бошландики, бу орқали ўзимизнинг миллий кадриятларимиздан, маданий илдизларимиздан секин-аста йироқлашиб бордик. Ваҳоланки, биз айнан ўзимизнинг кадриятларимизни такомиллаштириш, кучайтириш, тўлқонли тиклаш йўлидан борибгина миллий ўзлгимизни сақлашимиз мумкин.

Шу маънода, маънавият ҳар биримизнинг ҳаётимизда ниҳоятда муҳим ўрин тутди. Президентимиз мана шу масалаларга эътибор қаратиб, унинг амалий жиҳатдан фаолият йўналишларини кўрсатиб берди. Қачонки, ватанпарварлик туйғуси билан қалбларимизни мунаввар этсаккина, ўзимиз фаолият юритаётган соҳада самарали натижаларга эришишимиз мумкин. Давлатимиз раҳбари ҳар биримизда ватанпарварлик туйғусининг бевосита профессионал касб билан уйғун бир ҳодиса бўлиши кераклигини, шундагина халқ манфаатлари ҳар қандай манфаатлардан биринчи ўринга чиқишини таъкидлаб ўтдилар.

Шу боисдан ҳам давлатимиз раҳбари **лоқайдлик ва бепарволик** энг катта хавф эканини, бугун учраётган ижтимоий муаммоларни камайитириш учун нурунийлар тарбияси, жамоатчилик назорати етишмаётганини таъкидлади.

Йиғилишда қайд этилганидек, ижтимоий-маънавий муҳитни илмий асосда таҳлил қилишни даврнинг ўзи талаб этмоқда. Жамиятимизнинг маънавий-маърифий ишлар шундай асосда йўлга қўйилгани учун ҳам кутилган натижани бермаяпти. Шунинг учун Республика Маънавият ва маърифат маркази ишини танқидий ўрганиб чиқиб, фаолиятини тубдан такомиллаштириш зарурлиги айтилди. Президентимиз ушбу марказнинг **“Маънавият тарғиботчиси”** ўқув муассасаси негизида **Ижтимоий-маънавий тадқиқотлар институтини** ташкил этиш таклифини билдирди⁷².

Маълумки, ҳозирги пайтда маънавият тарғиботи билан ўнлаб ташкилотлар шуғулланади. Лекин уларнинг фаолияти аниқ мувофиқлаштирилмаётгани, ягона тизимга бирлашмагани сабабли бир-бирини такрорлаш ҳолатлари кузатилаётгани баён этилди. Бундан буён

⁷² Жамият ҳаётининг танаси иқтисодиёт бўлса, унинг жони ва руҳи маънавиятдир. // “Халқ сўзи”, 2021 йил 20 январь.

Республика Маънавият ва маърифат маркази барча ҳудудий кенгашларнинг, вазирлик, идора ва ташкилотларнинг маънавий-маърифий фаолиятини мувофиқлаштириб, бориши белгиланди. Марказ ва унинг тизимидаги ташкилотларнинг моддий-техник таъминоти кескин кучайтирилади. Унинг фаолияти илмий-тадқиқот ва тарғибот-ташвиқот йўналишларида қайта ташкил қилинади.

“Тарбияда танаффус бўлмайди”, дейди халқимиз. Лекин маънавий-маърифий ишлардаги узвийлик ҳозирча бундай эмас. Бу борада боғча, мактаб, олий таълим, маҳалла – ҳар бири алоҳида иш олиб борапти. Шу боис, маънавий-маърифий ишларини ягона тизимини яратиш, хусусан, ўғил-қизларни болалигиданоқ билимли ва фазилатли этиб тарбиялаш, бунинг учун актабгача таълим муассасаларига методик ёрдам кўрсатиш муҳимлиги таъкидланди.

Шунингдек, мактаблар, ўрта махсус ва олий таълим даргоҳларида маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини ошириш бўйича кўрсатмалар берилди. Барча олийгоҳ ва уларнинг филиалларида мавжуд штат бирликлари доирасида ёшлар масалалари ва маънавий-маърифий ишлар бўйича проректор лавозими жорий этилиши баён этилди.

Чунки ҳозирги кунда маънавият тарғиботи билан ўнлаб ташкилотлар шуғулланиб келади. Лекин уларнинг фаолияти аниқ мувофиқлаштирилмаётгани, ягона тизимга бирлашмагани сабабли бири-бирини такрорлаш ҳолатлари кузатиляпти. **“Маънавият тарғиботчиси”** институтига билими кучли, ҳам ватанпарвар, ҳам соҳада ижтимоий-маънавий муҳитни таҳлил қила оладиган, унга баҳо бера оладиган, прогноз эта биладиган ва устувор йўналишларни, вазифаларни белгилаш салоҳиятига эга бўлган профессор-ўқитувчиларни, ёш олимларни жалб қилиш кўзда тутилмоқда. Бугун фақат тадбирлар уюштириш эмас, аввало, ҳар бир ҳудуднинг ўзига хос жиҳатлари, ўзига хос хусусиятлари, муаммоларидан келиб чиққан ҳолда жараённи таҳлил қилиш, ташхис қўйиш ва ана шу асосда жамиятдаги маънавий-маърифий ишларни ташкил этиш вазифаси турибди. Чунки илм бўлмаган жойда шундай ёндашув кузатилади.

Маънавиятда ижтимоий-маънавий муҳит барқарорлигини таъминлаш масалаларига алоҳида эътибор қаратилди. “Бир зиёли – бир маҳаллага маънавий ҳомий” тамойили асосида ҳар бир маҳаллага профессор-ўқитувчи ва таниқли зиёлилар бириктирилиши маълум қилинди. Шунингдек, Тошкент шаҳар нуронийларининг тарбияси оғир, ишсиз ёшларга кўмаклашиш бўйича ташаббуси қўллаб-қувватланди.

Давлатимиз раҳбари олий таълимда фаолият кўрсатаётган зиёлилارимизнинг ижтимоий ҳаётимиздаги ўрнини юксак баҳолаган ҳолда,

барча маҳаллаларда, барча босқичдаги таълим муассасаларида тарбиявий ишларни олиб боришда кенг иштирок этишга даъват қилди. Йиғилишда ҳар бир маҳаллада маънавий-маърифий ишларни самарали уюштиришга бир зиёлини масъул этиш таклифи билдирилди ва у қўллаб-қувватланди.

Шунингдек, олий таълимда маънавий-маърифий махсус кенгашларни тузиш бўйича таклиф киритилди. Президентимиз томонидан бу кенгашларнинг фаолияти аниқ, қатъий қилиб белгилаб берилди ва олий таълим соҳасида маънавий-маърифий ишларни мувофиқлаштириш маънавият марказлари билан ҳамкорликда ташкил этишга алоҳида диққат қаратилди. Ҳар бир зиёли бошқаларга ибрат ва намуна бўлиб, мактабларни оталиққа олиши, уларга нафақат ўқув-услубий жиҳадан методик ёрдам кўрсатиши, балки маънавий-маърифий ишларни ҳам назоратга олиб, яқиндан кўмак бериши зарурлиги қайд этилди.

Бугунги кунда мамлакатимизда 3 миллион нафарга яқин нурунийларимиз бор ва улар орасида ижимоий фаоллари ҳам жуда кўп. Эндиликда республикаимиз бўйича мавжуд ҳар бир маҳалладан 15 нафардан бугунги кун ислохотларига хайрихоҳ бўлган ва замонавий фикрлайдиган нурунийларимиз ҳудудларда ишларни бошлаб юборишган.

Миллий тарихни миллий руҳ билан яратиш керак. Акс ҳолда унинг тарбиявий таъсири бўлмайди. Биз ёшларимизни тарихдан сабоқ олиш, хулоса чиқаришга ўргатишимиз, уларни тарих илми, тарихий тафаккур билан қуроллантиришимиз зарур.

**Шавкат Мирзиёев, 2021 йил
19 январь.**

Ҳудудлар марказида намунавий лойиҳа асосида маънавият ва маърифат масканларини барпо этиш, маҳаллий бюджетлар ҳисобидан соҳага қўшимча штатлар ажратиш бўйича кўрсатма берилди. Тошкент шаҳридаги “Ғалаба боғи” мажмуасини халқимиз, айниқса, ёшлар учун ҳарбий тарих ва аждодларимиз қаҳрамонлигини ўрганиш бўйича илмий марказга айлантириш таклифи билдирилди.

Ёшларда ватанпарварлик, миллий ифтихор руҳида тарбиялаш, бунинг учун тарихни яхши ўргатиш, бу йўналишдаги илмий-тадқиқотларни кенгайтириш муҳимлиги таъкидланди.

Ўзбекистонда тарих фанини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини ишлаб чиқиш вазифаси мутахассисларга юклатилди. Буни ўзбек замонавий тарихчилик миллий мактаби туғилган кун бўлди, десак,

муболаға эмас. Умуман, таълим муасасаларида тарих фанини ўқитишни яхшилаш масаласи қўйилди. Бу ҳам жуда муҳим. Чунки маънавий-маърифий ишларни йўлга қўйишда биз тарихий мероссиз, тарихий тафаккурсиз ҳеч нарсага эриша олмаймиз.

Ўзбек тилининг **давлат тили** мақомини кучайтириш, юртимизда ва хорижда уни ўрганиш бўйича замонавий технологияларни жорий этиш юзасидан кўрсатмалар берилди.

Бугун ҳаёт янгича фикрлаш ва ишлаш, миллий **“ақл марказлари”** мизни шакллантиришни талаб қилмоқда. Афсуски, атрофимиздаги барча сиёсий-ижтимоий жараёнларни чуқур тушуниб, таъсирчан тилда етказиб берадиган таҳлилчи ва экспертлариз жуда кам. Бундай вазиятда жамиятимизни мънавий таҳдидлардан ҳимоя қилиш борасидаги илмий-амалий тадқиқотларни тубдан қайта кўриб чиқиладиган бўлди. Шу маънода, Маънавият ва маърифат, **“Тараққиёт стратегияси”**, Ўзбекистондаги Ислом цивилизацияси марказлари, ижтимоий-гуманитар йўналишдаги тадқиқот институтлари ҳақиқий **“ақл марказлари”**га айланиши кераклиги таъкидланди.

Миллий гоя тарғиботи, маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини ошириш, жамиятда адабиёт ва китобхонликни янада ривожлантириш мақсадида **“Ижод”** жамоат фонди негизида **Маънавият ва ижодни қўллаб-қувватлаш фонди ташкил этилиши** қайд этилди. Бу жамғармага 120 миллиард сўм ажратилиб, маънавий-маърифий тарбия ва тарғибот-ташвиқот ишларини самарали амалга ошириш, миллий адабиётимизни ривожлантириш учун сарфланади. Бу маблағнинг 90 миллиард сўми ҳудудларда маънавий-маърифий соҳаларни ривожлантиришга, 20 миллиард сўми Ёзувчилар уюшмаси фаолиятини қўллаб-қувватлашга, 10 миллиард сўми мамлакат миқсида маънавий-маърифий ишларни самарали ташкил қилишга йўналтирилади. Умуман, 2021 йилдан бошлаб маънавият ва маърифат соҳаси ихтисосликларини фанлар классификаторига киритиш, бу йўналиш бўйича етук кадрлар тайёрлаш юзасидан топшириқлар берилди.

Китобхонлик маданиятини кенгайтириш, кино санъатини изчил ривожлантириш, барча телеканаллар қошидаги бадиий кенгашлар фаолиятини танқидий таҳлил қилиб, теледастурларнинг савиясини ошириш масалаларига ҳам алоҳида эътибор қаратилди.

Агар кимдир, маънавият масаласи – бу фақат маънавият маркази ёки тегишли вазирлик ва идораларнинг иши, деб ўйласа, хато қилади. Буларнинг барчаси олдимизда турган энг асосий, энг муҳим вазифалардан биридир.

**Шавкат Мирзиёев, 2021 йил
19 январь.**

Табиийки, глобаллашув шароитида бундай таҳликали вазиятда ёшларни маънавиятли қилиб тарбиялаш, уларни китобга қайтариш, мутолаа маданиятини манзилли қўллаб-қувватлаш ва ривожлантириш энг асосий масала ҳисобланади. Чунки баркамол авлодни вояга етказишда китобнинг тарбиявий аҳамияти беқиёс. Айнан мутолаа инсонга билим беради, дунёқарашини кенгайтиради, фикрлашни ўргатади, маънавий оламини бойитиб, имон-эътиқодини кучайтиради. Шу жиҳатдан, бугун бадий, маърифий, илмий-оммабоп, тарбиявий, ёшларнинг интеллектуал салоҳиятини оширишга қаратилган адабиётларни чоп этиш, улар билан таълим муассасаларини таъминлаш ҳаётий заруратдир. Қолаверса, кутубхоналарда ижтимоий аҳамиятга эга бўлган адабий асарлар сонини кучайтириш ва сифатини яхшилаш мақсадга мувофиқдир.

ХУЛОСА

Ўзбекистон Президентининг Олий Мажлисга Мурожаатномаси бутун халқимизда катта қизиқиш уйғотди. Бу тарихий ҳужжат **давлат бошқаруви самарадорлигини ошириш соҳасида олиб борилиши лозим бўлган устувор вазифалар**, инсон ҳуқуқ ва эркинликларини кафолатли ҳимоя қилиш, қонун устуворлигини таъминлашга қаратилган ислоҳотларни 2021 йилда ҳам изчил давом эттиришга қаратилган бўлиб, суд қарорларининг адолатли ва қонунийлигини таъминлашда бош мезон бўлиб хизмат қилиши кутилмоқда.

Унга кўра, янги йилдан бошлаб фуқаролик, иқтисодий ва жиноят ишлари бўйича вилоят даражасидаги судлар битта суд сифатида бирлаштирилиши, суд муҳокамасига қадар судда ишларни дастлабки эшитиш амалиёти янги тартиб сифатида жорий этилади.

Жазони ижро этиш тизимида инсонпарварлик принципини кенг қўллаш, тезкор-қидирув, тергов ва жазони ижро этиш соҳасида қийновларнинг олдини олиш тизимини тубдан такомиллаштириш, умуман олганда, инсон ҳуқуқ ҳамда эркинликларини кафолатли ҳимоя қилиш, қонун устуворлигини таъминлашга қаратилган ислоҳотларни амалга ошириш олдимизда турган муҳим вазифалар сирасидандир.

Мурожаатномада назарда тутилган ислоҳотларнинг янги босқичини амалиётга жорий этишга қаратилган қонунларнинг мазмун-моҳияти, уларни қўллаш механизмлари тегишли органларнинг (суд, прокуратура ва бошқаларнинг) ходимларига тушунтирилиб борилиши, шунингдек, аҳоли ўртасида кенг тарғибот ишларини олиб бориш лозим. Жамиятда қонунийликни мустаҳкамлаш, халқимизнинг фаровон, тинч ҳамда осойишта ҳаёт кечиришини таъминлаш, мамлакатимизни ҳар томонлама тараққий эттириш барчамизнинг энг олий мақсадимиз.

Яна бир хулоса шуки, Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев Олий Мажлисга Мурожаатномасида мактабгача, ўрта, умумий ўрта таълим, илмий тадқиқот ишларига алоҳида эътибор қаратилган. Янги Ўзбекистон миллий тараққиётнинг муҳим босқичи ва у– мактаб остонасидан бошланиши ғояси чуқур таҳлил қилинган. Шунингдек, олий таълим – етук кадрлар маскани, илм-фан ва инновациялар – мамлакат тараққиётини белгиловчи муҳим омили эканлиги, ёшлар билан ишлашнинг устувор йўналишлари, тириклик ҳикмати соғлиқда устувор вазифалар ҳақида теран фикрлар баён этилган. Учинчи уйғониш даврининг драйверлари, хотин-қизлар – жамият кўрки ва зийнати ҳамда ижтимоий фаоллиги, ижтимоий-маънавий қарашларнинг устувор парадигмалари баён этилди. Олий таълим – сифатли кадрлар маскани, таълим,маънавият ва маърифат мисолида **“агар жамият ҳаётининг танаси иқтисодиёт бўлса, унинг жони ва руҳи маънавият”** эканлиги алоҳида таъкидлаб ўтилган.

НАЗОРАТ САВОЛЛАРИ

1. “Хабеас корпус” институти деганда нимани тушунасиш?
2. Суд ҳокимияти нима учун мустақил бўлиши лозим?
3. Жиноят ишлари бўйича вилоят суди судьяси қандай тартибда лавозимга тайинланади ёки сайланади?
4. Судьялар олий кенгаши тўғрисида нималарни биласиз?
5. Адвокатуранинг асосий вазифаларига нималар киради?
6. Ярашув институти деганда нимани тушунасиш?
7. Судларнинг ишларни очиқ кўриши деганда нима назарда тутилади?
8. Маъмурий ислохотлар концепцияси тўғрисида нималарни биласиз?
9. Нима учун давлат органлари халққа хизмат қилишлари лозим?
10. Нима учун халқ давлат ҳокимиятининг ягона манбаи ҳисобланади?
11. “Давлат органи” деганда нимани тушунасиш?
12. Ўзбекистон фуқароси учун белгилаб қўйилган конституциявий ҳуқуқлардан чет эл фуқаролари ҳам фойдалана оладиларми? Нима учун?
13. Ўзбекистонда истиқомат қилаётган фуқаролиги йўқ шахслар ҳам Ўзбекистон Республикасининг давлат органларига мурожаат қилиш ҳуқуқига эгами? Агар улар бундай ҳуқуққа эга бўлмасалар, уларнинг бузилган ҳуқуқларини тиклаш бўйича қандай тартибда иш кўрилади? Агар улар бундай ҳуқуққа эга бўлсалар, бундай ҳуқуқларни амалга ошириш Ўзбекистон фуқаролари учун белгилаб қўйилган тартибда юзага чиқариладими?
14. Нима учун давлат ҳокимияти органлари фаолияти очиқ бўлиши даркор?
15. Давлатнинг ўз халқи олдидаги масъуллиги нима билан изоҳланади?
16. Халқ давлат органлари фаолиятига қандай тартибда таъсир этиши мумкин?
17. Чекка ҳудудларда мактабларни малакали кадрлар билан таъминлаш, таълим сифатини яхшилаш бўйича 2021 йилда бошқа тумандаги олис мактабга бориб, дарс берадиган ўқитувчиларга қандай рағбатлантиришлар белгиланган? Агар бошқа вилоятга борсачи?
18. Нуфузли хорижий университетлар, илмий ва инновацион марказлар билан алоқаларни кучайтириш, улар билан кадрлар тайёрлаш бўйича ҳамкорликни янада кенгайтириш борасида қандай ислохотларни амалга ошириш белгиланган?
19. Эҳтиёжманд оилаларнинг фарзандлари, чин етим, ногиронлиги бўлган ва даволанишга муҳтож болаларга алоҳида меҳр-мурувват кўрсатиш бўйича янги тизимни жорий этиш учун қандай ислохотларни амалга ошириш белгиланган?

20. Юртимизда аҳоли ўртасида жисмоний тарбия ва спортни янада оммалаштириш мақсадида қандай ислоҳотларни амалга ошириш назарда тутилган?

21. Миллий ғоя тарғиботи, маънавий-маърифий ишлар самарадорлигини ошириш, жамиятда адабиёт ва китобхонликни янада ривожлантириш мақсадида қандай ислоҳотларни амалга ошириш белгиланган?

22. Президентимиз томонидан жамиятнинг ривожига иқтисодиёт ва маънавиятнинг тутган ўрни борасидаги билдирган фикрларини биласизми?

23. Тиббиётнинг бирламчи бўғинини кучайтириш, айниқса, қишлоқ ва маҳаллаларда тиббий хизматни сифат жиҳатидан янги босқичга кўтариш борасида қандай ислоҳотларни амалга ошириш белгиланган?

24. Ёшлар ўртасида бандликни таъминлаш ва тадбиркорликни қўллаб-қувватлаш борасида қандай ислоҳотларни амалга ошириш белгиланган?

25. Олий таълимнинг қамрови ва сифатини ошириш борасида қандай ислоҳотларни амалга ошириш назарда тутилган?

ГЛОССАРИЙ

АВФ ЭТИШ — жазодан озод қилишнинг бир тури. Ўзбекистон Жиноят кодексининг 76-моддасига кўра, маълум бир шахсга қарши содир этган жиноятлари учун тайинланган жазони қисман ўзгартириш, бошқа жазо билан алмаштириш ёки унга тайинланган жазонинг ўталмай қолган қисмини енгилроқ жазо билан алмаштириш мумкинлиги. Авф этиш Президент фармони асосида амалга оширилади.

АДВОКАТ — олий юридик маълумотга эга бўлган, жисмоний ва юридик шахсларга ҳуқуқий ёрдам кўрсатадиган, айбланувчини ҳимоя қиладиган, белгиланган тартибда адвокатлик фаолияти билан шуғулланиш ҳуқуқини берувчи лицензияни олган юрист.

АМНИСТИЯ — юнонча *amnestia* сўзидан олинган бўлиб, «кечириш», «авф этиш» маъносини билдиради. Амнистия акти норматив хусусиятга эга, яъни амнистия акти унда белгиланган талабларга жавоб берадиган барча шахсларга нисбатан қўлланилади.

АСОСИЙ ҲУҚУҚ ВА ЭРКИНЛИКЛАР — фуқароларга яшаши, сиёсий, иқтисодий, ижтимоий соҳаларда ўз манфаат ва эҳтиёжларини қондириши учун имконият берувчи ҳуқуқ ва эркинликлар йиғиндиси.

ВАЗИРЛАР МАҲКАМАСИ — Исроил, Латвия, Япония, Шри-Ланка, Қозоғистон, Туркманистонда ва қатор бошқа мамлакатларда ҳукуматнинг расмий номи. Ўзбекистон Республикасида ҳукумат “Вазирлар Маҳкамаси” деб номланган бўлиб, “Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамаси тўғрисида”ги қонунга биноан, у Ўзбекистон Республикасида иқтисодиётнинг, ижтимоий ва маънавий соҳанинг самарали фаолиятига раҳбарликни, Ўзбекистон Республикаси қонунлари, Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси палаталарининг қарорлари, Ўзбекистон Республикаси Президентининг фармонлари, қарорлари ва фармойишлари ижросини таъминловчи ижро этувчи ҳокимият органидир. Вазирлар Маҳкамаси давлат бошқаруви органлари тизимида ва ўзи ташкил этадиган хўжалик бошқаруви тузилмаларига бошчилик қилади, уларнинг ҳамжиҳатлик билан ишлашини таъминлайди.

ВАЗИРЛИК — республиканинг марказий ижро этувчи органи. Давлат бошқарувининг тегишли тармоғига (соҳасига) раҳбарлик қилади, шунингдек қонунда белгиланган доирада тармоқлараро мувофиқлаштиришни амалга оширади.

ВЕТО (лот. *veto* — тақиқлайман) — ҳозирги замон давлатларида қандайдир бир органнинг қарорини тўхтатиб қўядиган ёки кучга киришга йўл қўймайдиган ҳаракат. Давлат бошлиғига парламент қабул қилган қонунларга вето қўйиш (қарорларни тақиқлаш) ҳуқуқининг берилиши алоҳида муҳим аҳамият касб этади. Ветонинг *мутлақ* ёки *резолютив* (бунда давлат бошлиғи парламент қабул қилган қонунни узил-кесил қайтариш ҳуқуқига эга бўлади) ва *нисбатан, кечиктирадиган* ёки *суспенсив* турлари фарқланади. Бунда давлат бошлиғининг қонунни тасдиқлашни рад этиши унинг кучга киришини тўхтатади холос, чунки парламентга бу қонунни

иккинчи марта овоз бериш билан қабул қилиш ҳуқуқини беради. Бунда қонун лойиҳасини иккинчи (якуний) овоз бериш билан қабул қилишда қатор парламентларда овозларнинг алоҳида кўпчилиги (масалан, АҚШ ва РФда ҳар бир палата аъзоларининг $\frac{2}{3}$ қисм овози) талаб қилинади. Шунингдек, умумий ва қисман (танлов) ветолари ҳам бор. Умумий вето фақат ҳужжатнинг ҳаммасини бутунича рад этилишини, иккинчиси эса бирор ҳужжатнинг алоҳида қисми ёки моддаси рад этилганлигини англатади.

ВОТУМ (лот. *votum* – хоҳиш, ирода) — сайлов жамоаси ёки вакиллик муассасасининг кўпчилик овози билан ифодаланган ёки қабул қилинган фикри ёки қарори. Масалан, сайлов вотуми — президент, парламент, муниципалитет ва бошқаларга сайловларда сайлов кампаниясининг натижаси. Бошқарувнинг парламентар шаклидаги давлатлар парламенти амалиётида вотум, қоидага кўра, қуйи палатанинг ҳукумат ёки алоҳида вазирнинг сиёсий йўли, муайян хатти-ҳаракати ёки қонун лойиҳасини маъқуллаши (*ишонч вотуми*) ёки маъқулламаслигидир (*ишончсизлик вотуми*). Ишонч вотуми тўғрисидаги масалани қўйиш ташаббусқори ҳукуматнинг ўзи, парламент фракцияси ёки депутатлар гуруҳи бўлиши мумкин. Ҳукуматга ишончсизлик билдирилиши амалиётда шу ҳукуматнинг истеъфо беришига ва янги ҳукуматни тузишга (ҳукумат танглигига) ёки парламентни (қуйи палатани) тарқатиб, парламентга муддатдан олдин сайловлар ўтказишга олиб келиши мумкин. Иккинчи вариант ҳукуматга парламентни муддатидан олдин тарқатиб юборишни пўписа қилиш ва шу орқали номаъқул қонун лойиҳаларини парламентдан ўтказиш имконини беради.

ВОЯГА ЕТМАГАНЛАР – ўн саккиз ёшга тўлмаган шахслар.

ГЛОБАЛЛАШУВ – иқтисодиёт, ижтимоий муносабатлар ва бошқа турли соҳаларда миллий давлат чегараларининг шаффофлашув жараёни.

ДАВЛАТ БОШЛИГИ — олий давлат лавозими бўлиб, у ижро ҳокимиятининг соҳиби ва ташқи муносабатлар соҳасида давлатнинг олий вакили. Монархияда (Буюк Британия, Дания, Швеция, Испания, Японияда) давлат бошлиги монарх (қирол, император, амир) бўлиб, унинг ҳокимияти қоидага кўра, ҳукмрон шажаранинг бир вакилидан кейингисига қонунга биноан мерос тариқасида ўтказилади. Республикаларда (Италия, Франция, ГФР, АҚШ, Лотин Америкаси давлатларида) давлат бошлиги президент бўлиб, у бевосита аҳоли томонидан (Мексика, Панама, Колумбия) сайланади ёки билвосита (АҚШ, Аргентина) ёхуд кўп босқичли сайловлар (Италия, ГФР, Ҳиндистон) натижасида сайланади. Кўпчилик давлатларда индивидуал давлат раҳбари мавжуд, президентлик республикаларида давлат раҳбари айна пайтда ҳукумат раҳбари ҳам (АҚШ, Мексика, Аргентина, Африканинг айрим давлатларида) ҳисобланади.

ДАВЛАТ БОШҚАРУВ ОРГАНИ – бу ҳокимият органлари тизимининг бир қисми бўлган, қонунлар ва бошқа норматив-ҳуқуқий ҳужжатларни ижро этиш ва ижросини таъминлаш мақсадида давлат томонидан ташкил этиладиган, бошқарув ҳаракатларининг махсус шакл ва услубларидан фойдаланиб, давлат ва жамият ҳаётининг барча соҳаларида бошқарув

функцияларини амалга оширадиган, тегишли тузилишга, ваколатларга ва давлат хизматчилари штатларига эга бўлган ташкилотдир.

ДАВЛАТ ОРГАНИ – давлат томонидан ташкил этиладиган, давлат номидан иш кўриб унинг манфаатини кўриқлайдиган тузилма. Давлат бошқарув органи давлат аппаратининг бир қисми бўлиб, ўз бурчларини бажариш учун давлат томонидан фармойиш бериш ҳуқуқига эга.

ДАВЛАТ СУВЕРЕНИТЕТИ – давлатнинг бошқа давлатдан, унинг ички ва ташқи ишлари ҳамда ташқи муносабатларида тўла мустақиллиги. Суверенитет давлат ҳокимиятининг муҳим белгиси саналади.

ДАВЛАТ ТИЛИ – давлат ҳокимияти органлари, муассасалар, корхоналар ва ташкилотларнинг расман иш юритиш тили, муайян мамлакатда қонун чиқариш, ижро этиш ва суд ҳокимиятлари фаолиятида, умумий ўрта таълим, ўрта махсус ва олий таълим муассасаларида таълим бериш учун расмий белгиланган тил.

ДАВЛАТ ҲУДУДИ – қонуний равишда давлат суверенитети остида бўлган ер қуррасининг бир қисми. Давлат ҳудуди таркибий қисмларига давлат чегараси доирасида жойлашган қуруқлик, сув, ер ости ва ҳаво кенгликлари киради.

ДАВЛАТ ТАЪЛИМ ТАЛАБЛАРИ – таълимнинг тузилмасига, мазмунига ва уни амалга ошириш шарт-шароитларига, шунингдек таълим олувчиларнинг жисмоний, шахсий, интеллектуал, илмий ҳамда касбий сифатларига қўйиладиган мажбурий талаблар.

ДЕМОКРАТИЯ – конституциявий тузумнинг халқ ҳокимиятчилиги ва сиёсий плюрализм, фуқароларнинг эркинлиги ва тенглиги, инсон ҳуқуқларининг дахлсизлиги кабиларини эътироф этишга асосланган давлатнинг сиёсий режими.

ДЕПУТАТ (лот. *deputatus* – вакил) – қонунчилик ёки давлатнинг бошқа вакиллик органига сайланган шахс, аҳолининг маълум қисми – ўз сайлов органи сайловчиларнинг ёки бутун миллатнинг вакили. Депутат – бу Олий Мажлис, Жўқорғи Кенгес, тегишли халқ депутатлари вилоят, туман ва шаҳар Кенгашига сайланган ҳамда Ўзбекистон Республикаси қонунларига мувофиқ тегишли сайлов комиссияси томонидан рўйхатга олинган Ўзбекистон фуқароси. Депутатнинг ваколатлари у тегишинча Олий Мажлисга, Жўқорғи Кенгесга, халқ депутатлари вилоят, туман ёки шаҳар Кенгашига сайланган кундан бошланади. Депутатнинг ваколатлари янги чақириқ Олий Мажлис, Жўқорғи Кенгес, халқ депутатлари вилоят, туман ва шаҳар Кенгашларининг депутатлари сайланган кунда ёки “Ўзбекистон Республикасида депутатларнинг мақоми тўғрисида” Қонунда назарда тутилган ҳолларда тугайди. Депутатнинг ваколатларини бошқа шахсга топшириш мумкин эмас. Депутатлар ўз ваколатларини, қоида тариқасида, ишлаб чиқариш ёки хизмат фаолиятини тўхтатмаган ҳолда амалга оширадилар. Депутат сайловчилар олдида масъул ва ҳисобдордир. Депутат муҳокама қилинаётган масалалар юзасидан баён қилган нуктаи назари учун жавобгарликка тортилиши мумкин эмас.

ДИНИЙ ТАШКИЛОТ – фуқароларнинг динга эътиқод қилиш, ибодат, расм-русумлар ва маросимларни биргаликда адо этиш мақсадида тузиладиган кўнгилли бирлашмалари (диний жамиятлар, диний ўқув юртлари, масжидлар, черковлар, синагогалар, монастирлар ва бошқалар).

ДИНИЙ БАҒРИКЕНГЛИК – хилма-хил диний эътиқодга эга бўлган кишиларнинг бир замин, бир Ватанда, олижаноб ғоя ва ниятлар йўлида ҳамкор ва ҳамжиҳат бўлиб яшаши.

ДИНИЙ ЭКСТРЕМИЗМ – жамият учун анъанавий бўлган диний қадриятлар ва ақидаларни рад этиш, уларга зид бўлган ғояларни алдов ва зўрлик билан тарғиб қилишга асосланган назария ва амалиёт, диний ташкилотлардаги ўта мутаассиб гуруҳларнинг ашаддий реакцион, динни ниқоб қилиб олган, унинг қонун-қоидаларига мафкуравий тус бериб, ундан ўзларининг стратегик геосиёсий мақсадларига эришиш йўлида, фойдаланишга қаратилган диний-сиёсий ходиса.

ЁШЛИК – умрининг энг бебаҳо даври. **ЁШЛАР** (ёш фуқаролар) – ўн тўрт ёшга тўлган ва ўттиз ёшдан ошмаган шахслар.

ЖАМИЯТ – тарихий тараққиётнинг муайян босқичида вужудга келган ижтимоий муносабатлар маҳсули. У кишилар ўртасидаги ўзаро ҳаракатларнинг маҳсули, улар ҳаётининг маълум бир ташкилийлиги, моҳият жиҳатидан кишилар ва уларнинг гуруҳлари ўртасидаги турли хил (иқтисодий, оилавий, маънавий, синфий, диний ва бошқа) муносабатлар ва алоқалар йиғиндисидир.

ЖАМОАТ БИРЛАШМАСИ – ўз ҳуқуқларининг муайян босқичида вужудга келган ижтимоий муносабатлар маҳсули. У кишилар ўртасидаги ўзаро ҳаракатларнинг маҳсули, уларни биргаликда рўёбга чиқариш учун бирлашган фуқароларнинг хоҳиш-иродаларини эркин билдиришлари натижасида вужудга келган ихтиёрий тузилма. Сиёсий партиялар, оммавий ҳаракатлар, касаба уюшмалари, хотин-қизлар ижтимоий муносабатлар маҳсули. У кишилар ўртасидаги ўзаро ҳаракатларнинг маҳсули, уларини биргаликда рўёбга чиқариш учун бирлашган фуқароларнинг хоҳиш-иродаларини эркин билдиришлари натижасида жамоат бирлашмалари деб эътироф этилади.

ЖАМОАТЧИЛИК НАЗОРАТИ — фуқаролик жамиятида давлат ҳокимияти органларининг фаолияти устидан юритиладиган ижтимоий назорат шакли; фуқаролар ва улар бирлашмаларининг давлат органлари устидан қонун ҳужжатлари доирасида олиб борадиган назорати.

ИЛМ ВА БИЛИМ – ўтда ёнмайдиган, сувда чўкмайдиган, ҳеч ким сиздан тортиб ололмайдиган бойлик.

ИНСОН ҲУҚУҚЛАРИ — Фуқароларнинг Конституция ва қонунларда мустаҳкамлаб қўйилган ҳуқуқ ва эркинликлари, улар дахлсиздир, улардан суд қарорисиз маҳрум этишга ёки уларни чеклаб қўйишга ҳеч ким ҳақли эмас.

ИҚТИСОДИЙ ЎСИШ - реал ялпи ички маҳсулот умумий ҳажмининг ёки аҳоли жон бошига тўғри келадиган реал ялпи ички маҳсулотнинг ўсиши.

КОНСТИТУЦИЯ – мамлакатнинг олий юридик кучга эга бўлган бош қонуни. Ўзбекистон Республикаси Конституцияси олий юридик кучга эга

бўлган ва Ўзбекистоннинг бутун ҳудудида қўлланадиган норматив-ҳуқуқий ҳужжатдир.

МАДАНИЯТ – “маданий”, “шаҳарлик” деган маъноларни билдиради. Кейинчалик “Маърифатли бўлиш”, “Тарбияли”, “Билимли бўлиш” маъноларида ҳам ишлатилган.

МАНСАБДОР ШАХС – ташкилий-бошқарув ёки маъмурий-хўжалик ваколатлари берилган ва масъул мансабдор шахс аломатларига эга бўлмаган шахс.

МАФКУРА – мафкура деганда, аввало, фикр тарбиясини, миллий ва умуминсоний қадриятлар тарбиясини тушунамиз. Улар халқимизнинг неча минг йиллик ҳаётий тушунча ва қадриятларига асосланган. **Энг катта бойлик** – бу ақл-заковат ва илм, **энг катта мерос** – бу яхши тарбия, **энг катта кашшоқлик** – бу билимсизликдир.

МАҲАЛЛА – Ўзбекистоннинг муайян тарихий шароитларида, асрлар давомида шаклланиб, фаолият кўрсатаётган, аҳолининг ўз ўзини бошқарув органи.

МАЪРИФАТ – (арабча – “арафа” – “билмоқ” сўзидан) – таълим-тарбия, иқтисодий, сиёсий, фалсафий, диний ғоялар мажмуи асосида кишиларнинг онг-билимини, маданиятини ўстиришга қаратилган фаолият.

МАЪНАВИЯТ (арабча “маънавият” – маънолар мажмуи) – кишиларнинг фалсафий, ҳуқуқий, эстетик, бадиий, ахлоқий, диний тасаввурлари ва тушунчалари мажмуи. Маънавият – инсоннинг, халқнинг, жамиятнинг, давлатнинг куч-қудратидир.

МИЛЛИЙ ҒОЯ – муайян миллат ҳаётига мазмун бахш этадиган, уни эзгу мақсад сари етаклайдиган фикрлар мажмуи.

МИЛЛИЙ ҚАДРИЯТЛАР – миллат учун муҳим ва жиддий аҳамиятга эга жиҳатлар, хусусиятлар, моддий ва маънавий бойликлар.

МИЛЛИЙ МАДАНИЯТ – маълум бир элат, миллат, халқ томонидан узок тарихий ривожланиш жараёнида яратилган, уларнинг ижтимоий-маданий эҳтиёжларини ифода этган моддий ва маънавий бойликлар мажмуи.

МУТАХАССИСЛИК – малака бериш билан яқунланадиган муайян касбий тайёргарлик турининг номи.

ОМБУДСМАН — Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиснинг Инсон ҳуқуқлари бўйича вакили (омбудсман) мансабдор шахс бўлиб, унга давлат органлари, корхоналар, муассасалар, ташкилотлар ва мансабдор шахслар томонидан инсон ҳуқуқлари ҳамда эркинликлари тўғрисидаги қонун ҳужжатларига риоя этилиши устидан парламент назоратини таъминлаш ваколатлари берилган. Ўзбекистон Республикасининг Инсон ҳуқуқлари бўйича вакили институти инсон ҳуқуқлари ва эркинликларини ҳимоя қилишнинг мавжуд шакллари ҳамда воситаларини тўлдиради. Вакил Ўзбекистон Республикасининг инсон ҳуқуқлари тўғрисидаги қонун ҳужжатларини такомиллаштириш ва уларни халқаро ҳуқуқ нормаларига мувофиқлаштиришга, халқаро ҳамкорликни ривожлантиришга хизмат қилади, фуқароларнинг инсон ҳуқуқлари соҳасидаги ижтимоий онгини оширишга кўмаклашади.

ОММАВИЙ АХБОРОТ ВОСИТАЛАРИ — оммавий ахборот воситалари фуқаролик жамиятининг муҳим институтларидан бири бўлиб, у демократияни чуқурлаштириш ва аҳолининг сиёсий фаоллигини оширишда, фуқароларнинг мамлакат сиёсий ва ижтимоий ҳаётдаги воқеликка нисбатан дахлдорлик ҳиссини шакллантиришда, давлат ҳокимияти ва бошқарув органлари фаолияти, шунингдек жамиятда юз бераётган барча ўзгаришлар, бўлаётган жараёнлар хусусида кенг жамоатчиликка етказишда муҳим аҳамият касб этади. Қонунчиликка мувофиқ оммавий ахборотни даврий тарқатишнинг доимий номга эга бўлган ҳамда босма тарзда (газеталар, журналлар, ахборотномалар, бюллетенлар ва бошқалар) ва электрон тарзда (теле, радио, видео, кинохроникал дастурлар, умумфойдаланишдаги телекоммуникация тармоқларидаги веб-сайтлар) олти ойда камида бир марта нашр этиладиган ёки эфирга бериладиган шакли ҳамда оммавий ахборотни даврий тарқатишнинг бошқа шакллари оммавий ахборот воситаси сифатида эътироф этилади.

ОҚСОҚОЛ — фуқаролар йиғини раиси. Фуқаролар йиғини раиси (оқсоқоли) ва унинг маслаҳатчилари сайлови демократизм, ошкоралик ва тенг сайлов ҳуқуқи асосида ўтказилади. Фуқаролар йиғини раиси (оқсоқоли) ва унинг маслаҳатчилари фуқаролар йиғини томонидан, қонун ҳужжатларида назарда тутилган ҳолларда эса фуқаролар вакиллари йиғилиши томонидан икки ярим йил муддатга сайланади.

ПАРЛАМЕНТ — Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси — қонун чиқарувчи ҳокимиятни амалга оширувчи Ўзбекистоннинг олий давлат вакиллик органи бўлиб, икки палатадан — Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Қонунчилик палатаси (қуйи палата)дан ҳамда Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Сенати (юқори палата)дан иборат бўлади.

ПРЕЗИДЕНТ — давлат раҳбари. Бу атама латинча *praesidens* сўзидан келиб чиққан бўлиб, «олдинда ўтирувчи» деган маънони билдиради. Америка Қўшма Штатлари президентлик лавозимини таъсис этган дунёнинг биринчи мамлакатидир. Ўзбекистонда Президент лавозими 1990 йил 24 мартда таъсис этилди. Ўзбекистон Президенти лавозимига 35 ёшдан кичик бўлмаган, давлат тилини яхши билладиган, бевосита сайловгача камида 10 йил Ўзбекистон ҳудудида муқим яшаётган Ўзбекистон фуқароси сайланиши мумкин. Ўзбекистон Президенти 5 йил муддатга сайланади.

РАТИФИКАЦИЯ — (лот. *ratus* — ҳал қилинган, тасдиқланган ва *facere* — қилмоқ) — 1) халқаро шартноманинг давлат ҳокимияти олий органи томонидан тасдиқланиши. Ўзбекистон Конституциясига мувофиқ Ўзбекистоннинг халқаро шартномалари Олий Мажлис томонидан ратификация қилинади. Ўзбекистоннинг халқаро шартномасини ратификация қилиш тўғрисидаги Олий Мажлиснинг тўхтами — қарор шаклида қабул қилинади. Ўзбекистоннинг ҳамкорлик ва ўзаро ёрдам тўғрисидаги шартномалари; давлатлараро муносабатларнинг асослари тўғрисидаги шартномалар; Ўзбекистоннинг муҳофаа қобилятига дахлдор масалалар бўйича шартномалар; куч ишлатишдан ёки куч ишлатиш билан таҳдид қилишдан ўзаро воз кечиш тўғрисидаги шартномалар; тинчлик

шартномалари ва коллектив хавфсизлик тўғрисидаги шартномалар; Ўзбекистоннинг бошқа давлатлар билан ҳудудий чегараланиши тўғрисидаги шартномалар; Ўзбекистоннинг давлатлараро иттифоқларда, халқаро ташкилотларда ва бошқа бирлашмаларда иштироки тўғрисидаги шартномалар; ижроси амалдаги қонунларнинг ўзгартирилишини ёки янги қонунлар қабул қилинишини тақозо этадиган, шунингдек Ўзбекистоннинг қонунларида назарда тутилганидан бошқача қоидаларни белгилайдиган халқаро шартномалар ратификация қилинади.

РЕФЕРЕНДУМ — Ўзбекистон Республикасининг қонунларини ва бошқа қарорларни қабул қилиш мақсадларида жамият ва давлат ҳаётининг энг муҳим масалалари юзасидан фуқароларнинг умумхалқ овоз беришидир. Референдум сайловлар билан бир қаторда халқ иродасининг бевосита ифодасидир. Референдумда қабул қилинган қарорлар олий юридик кучга эга бўлади ва фақат референдум йўли билан бекор қилиниши ёки ўзгартирилиши мумкин. Референдум Ўзбекистоннинг бутун ҳудудида ўтказилади. Ўзбекистоннинг бутун ҳудудида жорий этилган ҳарбий вақт ёки фавқулодда ҳолат шароитларида, шунингдек ҳарбий вақт тугаган ёки фавқулодда ҳолат бекор қилингандан кейин уч ой давомида референдум ўтказилмайди. Референдум натижалари расман эълон қилингандан кейин бир йил давомида мазмун ёки маъносига кўра худди шундай савол қўйилган референдум ўтказилмайди. Референдум фуқароларнинг ўз хоҳиш-иродасини умумий, тенг ва тўғридан-тўғри билдириши асосида яширин овоз бериш йўли билан ўтказилади. Қонунлар белгиланган тартибда Ўзбекистон Республикасининг референдумини ўтказиш йўли билан қабул қилиниши мумкин.

СЕНАТ — ҳудудий вакиллик палатаси бўлиб, Олий Мажлиснинг юқори палатаси ҳисобланади ва 100 кишидан иборат Сенат аъзоларидан (сенаторлардан) таркиб топади. Сенат аъзолари Қорақалпоғистон Республикаси, вилоятлар ва Тошкент шаҳридан тенг миқдорда — олти кишидан сайланадилар. Сенатга сайлов Қорақалпоғистон Республикаси Жўқорғи Кенгеси, вилоятлар, туманлар ва шаҳарлар давлат ҳокимияти вакиллик органлари депутатларининг тегишли қўшма мажлисларида мазкур депутатлар сайланганидан сўнг бир ой ичида улар орасидан яширин овоз бериш йўли билан ўтказилади. Сенатнинг ўн олти нафар аъзоси фан, санъат, адабиёт, ишлаб чиқариш соҳасида ҳамда давлат ва жамият фаолиятининг бошқа тармоқларида катта амалий тажрибага эга бўлган ва алоҳида хизмат кўрсатган энг обрўли фуқаролар орасидан Ўзбекистон Президенти томонидан тайинланади. Сайлов куни йигирма беш ёшга тўлган ҳамда камида беш йил Ўзбекистон ҳудудида муқим яшаган Ўзбекистон фуқароси Сенат аъзоси бўлиши мумкин. Сенатнинг ваколат муддати — беш йил.

СЕНАТОР — Ўзбекистон Олий Мажлисининг Сенатига сайланган ва «Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисига сайлов тўғрисида»ги Ўзбекистон Республикаси Қонунига мувофиқ Марказий сайлов комиссияси томонидан рўйхатга олинган, шунингдек Ўзбекистон Президенти томонидан Сенатга тайинланган Ўзбекистон фуқароси. Сайлов куни 25 ёшга тўлган ҳамда камида 5 йил Ўзбекистон ҳудудида муқим яшаган Ўзбекистон

фуқароси Сенат аъзоси бўлиши мумкин. Сенатор Сенатнинг ваколатлари муддатига сайланади (тайинланади). Сенаторнинг ваколатларини бошқа шахсга топшириш мумкин эмас. Сенатор қонун ҳужжатларига мувофиқ Сенатда доимий асосда ишлаши мумкин. Сенатда доимий асосда ишловчи сенатор ўз ваколатлари даврида илмий ва педагогик фаолиятдан ташқари ҳақ тўланадиган бошқа турдаги фаолият билан шуғулланиши мумкин эмас. Сенатор Сенатнинг мажлисида кўриб чиқиладиган барча масалалар бўйича ҳал қилувчи овоз ҳуқуқидан фойдаланади.

СЕССИЯ (лот. *sessio* – мажлис сўзидан; инг. *session*) – айрим давлатларда парламент (ёки унинг палаталари) ишининг асосий ташкилий шакли ҳисобланади.

СИЁСИЙ ПАРТИЯ – Ўзбекистон фуқароларининг қарашлар, манфаатлар ва мақсадлар муштараклиги асосида тузилган, давлат ҳокимияти органларини шакллантиришда жамият муайян қисмининг сиёсий иродасини рўёбга чиқаришга интилувчи ҳамда ўз вакиллари орқали давлат ва жамоат ишларини идора этишда қатнашувчи кўнгилли бирлашмасидир. Ўзбекистон фуқароси бир пайтнинг ўзида фақат битта сиёсий партиёга аъзо бўлиши мумкин. Сиёсий партиёларга аъзолик яққа тартибда қайд этилади. Сиёсий партиёлар Ўзбекистон Адлия вазирлиги томонидан рўйхатга олинади. Сиёсий партиё рўйхатдан ўтган кундан эътиборан юридик шахс мақомини олади ва у ўз фаолиятини амалга ошириши мумкин.

СКРИНИНГ – бу аниқ олинган касаллик бўйича, юқори хавф гуруҳини, яширин туғма ва ирсий касалликларни аниқлаш учун аҳолининг хавф гуруҳини ёппасига чуқур текширувдан ўтказиш.

СПИКЕР – сайловдан кейинги биринчи мажлисда Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатасининг депутатлари орасидан яширин овоз бериш орқали депутатлар умумий сонининг кўпчилик овози билан Қонунчилик палатасининг ваколат муддатига сайланган Қонунчилик палатасининг бошлиғи. Спикер Қонунчилик палатаси кўмиталарининг таркибига сайланиши мумкин эмас. Спикер яширин овоз бериш орқали Қонунчилик палатаси депутатларининг учдан икки қисмидан кўпроғининг овози билан қабул қилинган Қонунчилик палатаси қарорига биноан муддатидан илгари чақириб олиниши мумкин. Спикер ўз ваколатига қарадиган масалалар юзасидан фармойишлар чиқаради.

СУД — давлат қонуни билан мустаҳкамланган процессуал тартибда жиноий, фуқаролик, маъмурий ва бошқа тоифалардаги ишларни кўриб чиқиш ва ҳал этишни амалга оширувчи давлат органи.

СУД ҲОКИМИЯТИ — конституцияга мувофиқ давлат ҳокимиятининг бўлиниш принципига асосан ҳокимият тармоғи бўлиб, у суд органлари орқали амалга оширилади.

ТАРБИЯ – аниқ мақсадли ҳамда ижтимоий-тарихий тажриба асосида ёш авлодни ҳар томонлама камол топтиришга, уларнинг онгини, маънавий-ахлоқий қадриятлар ва дунёқарашини шакллантиришга қаратилган тизимли жараён.

ТАЪЛИМ – таълим олувчиларга чукур назарий билим, малакалар ва амалий кўникмалар беришга, шунингдек, уларнинг умумтаълим ва касбий билим, малака ҳамда кўникмаларини шакллантиришга, қобилиятини ривожлантиришга қаратилган тизимли жараён.

ТОЛЕРАНТЛИК (лот) – сабр-тоқатлилиқ ўзгалар фикри, эътиқоди, турмуш тарзи, анъаналари, кадриятлари, ғоялари, хулқ-атвориға тоқатлилиқ, бағрикенглиқ.

ФРАКЦИЯ – сиёсий партиядан кўрсатиладиган депутатлар томонидан партия манфаатларини Қонунчилик палатасида ифодалаш мақсадида тузиладиган ва белгиланган тартибда рўйхатдан ўтказилган депутатлар бирлашмаси. Сиёсий партиядан кўрсатилган ва Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг Қонунчилик палатасиға сайланган депутат фақат шу партия фракциясининг аъзоси бўлиши мумкин. Қонунчилик палатасининг камида тўққиз нафар депутати фракцияни тузиш ҳуқуқиға эға. Фракциялар рўйхатдан ўтиши керак.

ФУҚАРОЛАР ЙИҒИНИ – аҳоли манфаатларини ифодалаш ва унинг номидан тегишли ҳудудда амал қиладиган қарорлар қабул қилиш ҳуқуқиға эға йиғин. Фуқаролар шаҳарчалар, қишлоқлар, овуллар ва маҳаллаларда ўзини ўзи бошқаришға доир ўз конституциявий ҳуқуқини фуқароларнинг сайлов ҳуқуқлари кафолатларига мувофиқ фуқаролар йиғинлари (вакиллар йиғилиши) орқали амалға оширадилар. Фуқаролар йиғинида шаҳарча, қишлоқ ва овул, шунингдек шаҳар, шаҳарча, қишлоқ ва овулдаги маҳалла ҳудудида доимий яшаётган, вояға етган шахслар қатнашадилар. Шаҳарча, қишлоқ ва овулдаги маҳалла фуқаролар йиғини тегишли равишда шаҳарча, қишлоқ ва овулдаги маҳалла фуқаролар ўзини ўзи бошқариш органларининг ваколатларига қонун ҳужжатлари билан берилган исталган масалани ўзи кўриб чиқиш учун олиш ва ҳал этиш ҳуқуқиға эға.

ФУҚАРОЛИК ЖАМИЯТИ — ҳар бир инсон манфаатини устувор билувчи, ҳуқуқий анъана ва қонунларға ҳурмат муҳити шакллантирилган, умуминсоний кадриятлар эъзозланадиган, инсон ҳуқуқлари ва эркинликлари сўзсиз таъминланадиган, давлат ҳокимиятининг самарали жамоатчилиқ назорати механизмлари вужудға келтирилган, инсоний муносабатлар чукур маънавий-маданий кадриятларға таянадиган эркин, демократик ҳуқуқий жамият. Фуқаролик жамияти – бу шундай ижтимоий тузумки, унда қонун устуворлиги таъминланади, инсон ҳуқуқлари ва эркинликлари қарор топади, сиёсий партиялар ва институтлар, мафкура ва фикрларнинг хилма-хиллиги таъминланади, инсонға унинг иқтисодий, сиёсий ва маданий ҳаёти шаклларини эркин танлаш кафолатланади, фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органларининг мавқеи юксак бўлади.

ШАРТНОМА – икки ёки ундан ортиқ шахснинг ҳуқуқлари ва бурчларини вужудға келтириш, ўзгартириш ёки бекор қилиш ҳақидаги келишув. Фуқаролар ва юридик шахслар шартнома тузишда эркиндирлар. Шартнома тузишға мажбур қилишға йўл қўйилмайди. Тарафлар қонун ҳужжатларида назарда тутилмаган шартномани ҳам тузишлари мумкин.

Шартнома тузилган пайтидан бошлаб кучга киради ва тарафлар учун мажбурий бўлиб қолади.

ШИКОЯТ – фуқароларнинг бузилган ҳуқуқлари, эркинликлари ва қонуний манфаатларини тиклаш тўғрисидаги талаби баён этилган муурожаати.

ЭКСТРЕМИЗМ (лот. Кескин) – кўпроқ сиёсий соҳада кескин қарашлар ва воситаларга мойиллик.

ЮРИДИК ШАХС – ўз мулкида, хўжалик юритишида ёки оператив бошқарувида алоҳида мол-мулкка эга бўлган ҳамда ўз мажбуриятлари юзасидан ушбу мол-мулк билан жавоб берадиган, ўз номидан мулккий ёки шахсий номулкий ҳуқуқларга эга бўла оладиган ва уларни амалга ошира оладиган, мажбуриятларни бажара оладиган, судда даъвогар ва жавобгар бўла оладиган ташкилот.

ЯРАШУВ ИНСТИТУТИ — Ўзбекистон Республикаси Жиноят кодекси 66¹-моддасида кўзда тутилган жиноятларни биринчи марта содир этган шахс, агар у ўз айбига иқроор бўлса, жабрланувчи билан ярашса ва етказилган зарарни бартараф этса, жиний жавобгарликдан озод этилишини белгиловчи жиноят ҳуқуқи институти. Ушбу институт 2001 йил 29 августда II чақириқ Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлисининг VI сессиясида қабул қилинган “Жиний жазоларнинг либераллаштирилиши муносабати билан Ўзбекистон Республикаси Жиноят, Жиноят-процессуал кодекслари ҳамда Маъмурий жавобгарлик тўғрисидаги кодексга ўзгартишлар ва қўшимчалар киритиш ҳақида”ги қонун асосида миллий қонунчилигимизга киритилган. Ушбу институтда миллий қадриятларимизда мавжуд бўлган кечиримлилик, ўзаро муроса, тинч-тотув яшаш каби удумлар ўз аксини топган.

ЎЗИНИ ЎЗИ БОШҚАРИШ – фуқароларнинг Ўзбекистон ривожланишнинг тарихий хусусиятларидан, шунингдек миллий ва маънавий қадриятлардан, маҳаллий урф-одатлар ва анъаналардан келиб чиққан ҳолда маҳаллий аҳамиятга молик масалаларни ҳал қилиш борасидаги мустақил фаолиятдир. Фуқаролар жинси, ирқи, миллати, тили, дини, ижтимоий келиб чиқиши, эътиқоди, шахсий ва ижтимоий мавқеидан қатъи назар, бевосита ҳамда ўзларининг сайлаб қўйиладиган вакиллари орқали ўзини ўзи бошқаришни амалга оширишда тенг ҳуқуқларга эгадир. Фуқароларнинг ўзини ўзи бошқаришга доир ҳуқуқларини чеклаш тақиқланади.

ҚАДРИЯТЛАР – борлик, жамият, нарсалар, воқеалар, ҳодисалар, инсон ҳаёти, моддий ва маънавий бойликларнинг аҳамиятини кўрсатиш учун қўлланиладиган тушунча.

ҚОНУН – энг муҳим ва барқарор ижтимоий муносабатларни тартибга соладиган ҳамда Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси томонидан ёки референдум ўтказиш орқали қабул қилинадиган норматив-ҳуқуқий ҳужжат.

ҚОНУН ЧИҚАРУВЧИ ҲОКИМИЯТ – Ўзбекистон Олий Мажлиси — қонун чиқарувчи ҳокимиятни амалга оширувчи Ўзбекистоннинг олий давлат вакиллик органи бўлиб, икки палатадан — Олий Мажлисининг Қонунчилик палатаси (қуйи палата)дан ҳамда Олий Мажлисининг Сенати (юқори палата)дан иборат бўлади.

ҚОНУНИЙЛИК — бу жамиятдаги барча ҳуқуқ субъектлари томонидан қонун ва қонун ости ҳужжатларига тўла риоя қилинишидир. Қонунийликнинг принциплари: қонунийликнинг бирлиги – мамлакат ҳудудида қонун ва қонун ости ҳужжатлари бир хилда тушунилиши ва қўлланилиши; конституция ва қонунларнинг устунлиги – барча норматив ва индивидуал ҳуқуқий ҳужжатлар Конституция ва қонунлар асосида қабул қилиниши ва уларга зид келмаслиги; инсон ва фуқаролар ҳуқуқ ва эркинликларининг кафолатланганлиги; қонунийликни маданият билан боғлиқлиги; қонунийликни мақсадга мувофиқлиги. Бунда мақсадга мувофиқлилик билан қонунийлик ўртасида зиддият келиб чиқмаслиги зарур.

ҚЎШМА МАЖЛИС – Олий Мажлис палаталари (Сенат ва Қонунчилик палатаси) аъзоларининг бир мажлисда биргаликда иштирок этиши. Қонунчилик палаталари (Сенат ва Қонунчилик палатаси) аъзоларининг бир мажлисда биргаликда иштирок этиши. қонунийликнинг принциплари: қонунийликнинг бирлиги – мамлакат ҳудудида қонун ва қонун ости ҳужжатлари бир хилда тушунилиши ва қўлланилиши ахборлари нутқ сўзлаганда, Бош вазир ва Олий Мажлиснинг Қонунчилик палатаси ўртасида зиддиятлар доимий тус олган ҳолда Қонунчилик палатаси депутатлари умумий сонининг камида $\frac{1}{3}$ қисми томонидан Ўзбекистон Президенти номига расман киритилган таклиф бўйича Олий Мажлис палаталарининг қўшма мажлиси муҳокамасига Бош вазирга нисбатан ишончсизлик вотуми билдириш ҳақидаги масала киритилганда ўтказилади. Палаталарнинг келишувига биноан қўшма мажлислар бошқа масалалар юзасидан ҳам ўтказилиши мумкин. Палаталарнинг қўшма мажлиси очик ва ошкора ўтказилади. Палаталарнинг қўшма мажлиси, агар унда тегишинча Қонунчилик палатаси депутатлари ва Сенат аъзолари умумий сонининг камида учдан икки қисми ҳозир бўлса, ваколатли ҳисобланади. Палаталарнинг қўшма мажлисларида, агар қўшма мажлисда бошқача қоида белгиланган бўлмаса, Қонунчилик палатаси Спикери ва Сенат Раиси навбатма-навбат раислик қилади. Палаталарнинг қўшма мажлисида эшитилган масалалар муҳокамаси натижалари юзасидан палаталарнинг қўшма қарори қабул қилиниши мумкин. Бунда овоз бериш, қоида тариқасида, алоҳида-алоҳида ўтказилади.

ҒОЯВИЙ ТАРБИЯ – жамиятдаги мавжуд ғояларга фаол муносабат, фаол ҳаётий позицияни шакллантиришидир. Ғоявий тарбия ахлоқий, сиёсий, ҳуқуқий тарбиянинг асосини ташкил этади.

ҲОКИМ – бу тегишлича вилоят, туман ва шаҳарнинг олий мансабдор шахси ва айни бир вақтда тегишли ҳудуддаги вакиллик ва ижроия ҳокимият бошлиғи. Вилоят ҳокими, Тошкент шаҳар ҳокими Ўзбекистон Президенти ва тегишли халқ депутатлари Кенгаши олдида ҳисобдордирлар. Туман, шаҳар ҳокими тегишлича вилоят, туман ва шаҳарнинг олий мансабдор шахси ва айни бир вақтда тегишли ҳудуддаги вакиллик ва ижроия ҳокимият бошлиғидир. Ҳоким Вазирлар Маҳкамаси белгилайдиган миқдорда биринчи ўринбосар ва ўринбосарларга эга бўлади. Халқ депутатлари Кенгаши ва ҳоким вилоят, туман ва шаҳар учун умумий бўлган ижтимоий-иқтисодий

ривожланиш вазифалари амалга оширилишини, жойларда қонунлар, Олий Мажлис палаталарининг қарорлари, Ўзбекистон Президенти ва Вазирлар Маҳкамаси қабул қилган ҳужжатлар, юқори турувчи халқ депутатлари Кенгашлари ва ҳокимлар қарорларининг ижросини, Ўзбекистон давлат ҳокимияти ва бошқаруви органлари билан фуқароларнинг ўзини ўзи бошқариш органлари ўртасидаги алоқаларни, аҳолини вилоят, туман ва шаҳарни бошқаришга жалб этишни таъминлайди. Вилоят, туман, шаҳар ҳокими қарорлар қабул қилади ва фармойишлар чиқаради. Ҳоким ўз ваколатлари доирасида қабул қилган ҳужжатлар вилоят, туман, шаҳар ҳудудида жойлашган барча корхоналар, муассасалар, ташкилотлар, мансабдор шахслар ва фуқаролар томонидан ижро этилиши мажбурийдир. Вилоят ва Тошкент шаҳар ҳокимининг биринчи ўринбосари ҳамда ўринбосарлари ҳоким томонидан Ўзбекистоннинг Президенти билан келишилган ҳолда лавозимга тайинланади ва лавозимдан озод этилади, бу хусусда қабул қилинган қарор тегишли халқ депутатлари Кенгашининг тасдиғига киритилади.

ҲУҚУҚ – давлат томонидан бутун жамият миқёсида ўрнатиладиган ва муҳофаза қилинадиган ҳамда бажарилиши барча учун мажбурий бўлган тартиб-қоидалар, нормалар тизими.

ҲУҚУҚИЙ ДАВЛАТ — давлат ва ҳуқуқ назариясининг асосий категорияларидан бири бўлиб, бутун фаолияти ҳуқуққа бўйсунадиган давлатнинг идеал типини ифода этади. Ҳуқуқий давлат тушунчаси давлат конституциявий – ҳуқуқий мақомининг тавсифи сифатида амал қилади ва давлатнинг қуйидаги тамойилларга сўзсиз бўйсунганини назарда туттади: халқ суверенитети, инсон ҳуқуқлари ва эркинликларининг давлат томонидан бузилмаслиги, давлатнинг конституциявий тузум билан боғлиқлиги, конституциянинг бошқа барча қонунлар ва қонуности ҳужжатларидан устунлиги, ҳокимиятларнинг бўлиниши, ҳуқуқий давлатнинг ташкилий негизи бўлган ҳокимиятнинг органлари ва давлат хизматчиларининг жавобгарлиги институти, миллий ҳуқуқ нормаларидан халқаро ҳуқуқ нормаларининг устунлиги.

ТЕСТЛАР

1. Фуқаролик, жиноий, иқтисодий ва маъмурий суд ишларини юритиш соҳасидаги суд ҳокимиятининг олий органи нима деб аталади?

- А. Олий хўжалик суди.
- Б. Олий суд.*
- В. Конституциявий суд.
- Г. Олий ҳакамлар суди.

2. Прокурорларнинг ваколат муддати неча йил?

- А. 4 йил.
- Б. 5 йил.*
- В. 7 йил.
- Г. 10 йил.

3. Туман ва вилоят судлари судьяларининг лавозимда бўлиш муддати неча йилга тенг?

- А. 3 йилга.
- Б. Дастлаб 5 йилга, кейин 10 йилга, ундан сўнг умрбод.*
- В. 5 йилга.
- Г. 6 йилга.

4. Адвокатура нима учун хизмат қилади?

- А. Бузилган қонунни тиклаш учун.
- Б. Айбланувчини “айбдор эмас” дейиш учун.
- В. Фуқароларга, муассаса ва ташкилотларга юридик ёрдам бериш учун.*
- Г. Шахснинг ёнида далда бериб туриш учун.

5. Прокуратура тизимига ким бошчилик қилади?

- А. Бош прокурор.*
- Б. Бош вазир.
- В. Президент.
- Г. Адлия вазири.

6. Олий суд қандай орган?

- А. У низони энг охирида кўради.
- Б. Судлар ичида энг олийсидир.
- В. Фуқаролик, жиноий, иқтисодий ва маъмурий суд ишларини юритиш соҳасида суд ҳокимиятининг олий органидир.*
- Г. Қуйи судларнинг қарорларини бекор қиладиган орган.

7. Қайси орган Қорақалпоғистон Конституциясининг Ўзбекистон Конституциясига мувофиқлиги тўғрисида хулоса беради?

- А. Бош вазир.
- Б. Конституциявий суд.*

- В. Олий суд.
- Г. Бош прокурор.

8. Ўзбекистон Конституциясига қайси орган шарҳ бериши мумкин?

- А. Президент.
- Б. Конституциявий суд.*
- В. Бош прокурор.
- Г. Олий Мажлис.

9. Олий суд судьяси неча ёшга қадар судья лавозимида фаолият юритиши мумкин?

- А. 70 ёш.*
- Б. Буни судьянинг ўзи ҳал қилади.
- В. 65 ёш.
- Г. Пенсияга чиққунига қадар.

10. Қуйидагилардан қайси бири қонунчилик ташаббусига эга?

- А. Вилоят ҳокимлари.
- Б. Судьялар олий кенгаши.*
- В. Ташқи ишлар вазири.
- Г. Фуқаролик ва жиноят ишлари бўйича вилоят ва Тошкент шаҳар судлари.

11. “Халқ” деганда ким тушунилади?

- А. “Халқ” деганда Ўзбекистон ҳудудида истиқомат қилаётган барча инсонлар тушунилади.
- Б. “Халқ” деганда давлат(лар)га мансублигини исботлай оладиган барча фуқаролар тушунилади.
- В. “Ўзбекистон халқини миллатидан қатъи назар, Ўзбекистон Республикасининг фуқаролари ташкил этади” (Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг 8-моддаси).*
- Г. “Халқ” деганда маълум соҳанинг вакиллари йиғиндиси тушунилади, масалан, “талаба халқи”, “ёзувчи халқи” ва ҳоказо.

12. “Халқ давлат ҳокимиятининг бирдан бир манбаидир”. Мазкур норма Ўзбекистон Республикаси Конституциясининг нечанчи моддасида акс этган?

- А. 10-модданинг иккинчи қисмида.
- Б. 7-модданинг биринчи қисмида.*
- В. 13-модданинг биринчи қисмида.
- Г. 11-моддада.

13. Ким Бош вазир номзодини тақдим этиш ҳуқуқига эга?

- А. Қонунчилик палатасининг Спикери.
- Б. Амалдаги Бош вазир.

В. Ўзбекистон Президенти.

Г. Қонунчилик палатасида энг кўп ўринни қўлга киритган сиёсий партия ёки тенг миқдордаги энг кўп ўринларни қўлга киритган сиёсий партиялар.*

14. Кимлар жамият ва фуқаролар олдида масъулдирлар?

А. Чет элликлар.

Б. Хусусий корхоналар.

В. Давлат органлари ва мансабдор шахслар.*

Г. Солиқларни тўламаган қарздорлар.

15. Ким ёки нима халқ иродасини ифода этиб, унинг манфаатларига хизмат қилади?

А. Фуқаролар.

Б. Давлат.*

В. Барча инсонлар.

Г. Мутахассислар.

16. Нима учун Ўзбекистон халқи номидан фақат Олий Мажлис ва Президент иш олиб бориши мумкин?

А. Чунки уларни халқ сайлаган.*

Б. Чунки улар давлат ҳокимиятининг юқори органлари ҳисобланади.

В. Чунки демократик давлатларда ана шундай белгиланган.

Г. Чунки бошқалар иш олиб боришга қодир эмас.

17. Сайловларда иштирок этиш учун фуқаро неча ёшга тўлган бўлиши лозим?

А. 25 ёшга.

Б. 20 ёшга.

В. 17 ёшга.

Г. 18 ёшга.*

18. Ўзбекистонда истиқомат қилувчи барча миллат ва элатларнинг тиллари, урф-одатлари ва анъаналари ривожланиши учун шароитни ким яратиб беради?

А. Ўзбекистон.*

Б. “Ҳар ким ўз тақдирининг дурадгори”.

В. Чет эл элчихоналари.

Г. Ҳеч ким яратиб бермайди.

19. Давлат ҳокимиятининг бирдан бир манбаи ким?

А. Президент.

Б. Халқ.*

В. Депутатлар.

Г. Ҳокимлар.

20. Ўзбекистонда давлат ҳокимияти ...

- А. ... қонун чиқарувчи, ижро этувчи ва суд ҳокимиятидан иборат.*
- Б. ... парламент, Президент ва Олий суддан иборат.
- В. ... ҳокимиятлар, Олий Мажлис ва Судьялар олий кенгашидан иборат.
- Г. ... судлар, ҳокимиятлар ва Қуролли Кучлардан иборат.

21. “Маърифат ва диний бағрикенглик” резолюцияси ким томонидан ва қачон қабул қилинди?

- А. БМТ БА томонидан 2018 йил 12 декабрда.*
- Б. ЕХХТ томонидан 2019 йил 1 сентябрда.
- В. ШХТ томонидан 2019 йил 5 январда
- Г. БМТ БА томонидан 2020 йил 23 сентябрда

22. Гендер сўзи ўзбек тилига қайси тилдан кириб келган ва унинг луғавий маъносини баён этинг.

- А. Инглиз тилидан “уруғ” деган маънони англатади. Инсон ижтимоий-маданий ва маънавий жиҳатини ифода этувчи тушунча.*
- Б. Лотин тилидан, “жинс” деган маънони англатади. Эркак ва аёлларнинг тенг ҳуқуқлилиги маъносини билдирувчи тушунча.
- В. Немис тилидан, “ижтимоий табақаланиш” маъносини англатади. Инсоннинг ирқи, миллати, синфи, гуруҳи сингари маъноларни билдирувчи тушунча.
- Г. Швед тилидан, “муайян жинсга мансуб шахс” маъносини англатади. Инсон табиий деб топилган жинсий тафовутларнинг ижтимоий мазмуни деган маънони билдиради.

23. Гендер идентификацияси маъно-мазмунини топинг.

- А. Муайян жинсга мансуб шахсга хос хулқ шакллари.*
- Б. Жамиятда гендер фарқларини асослаб берадиган ғоялар.
- В. Табиий деб топилган жинсий тафовутларнинг ижтимоий мазмун касб этиши.
- Г. Эркак ва аёлларнинг агрессивлиги, лидерликка интилиши ва меҳрибонлик, жозибадорликка асосланган хулқ-атвор.

24. Ички ишлар вазирлиги тизимида, ҳокимлик ва элчи лавозимларида қанча аёллар раҳбарлик лавозимларини эгаллайди?

- А. 16 нафар аёл ички ишлар вазирлигида, 6 нафар аёл ҳокимлик ва 1 нафар элчи лавозимларида раҳбардир.*
- Б. 14 нафар аёл ички ишлар вазирлигида, 8 нафар аёл ҳокимлик ва 2 нафар элчи лавозимларида раҳбардир.
- В. 18 нафар аёл ички ишлар вазирлигида, 10 нафар аёл ҳокимлик ва 3 нафар элчи лавозимларида раҳбардир.

Г. 20 нафар аёл ички ишлар вазирлигида, 9 нафар аёл ҳокимлик ва 2 нафар элчи лавозимларида раҳбардир.

25. БМТ Бош Ассамблеясининг Инсон ҳуқуқлари бўйича кенгашига Ўзбекистон қачон аъзо бўлди ва ундаги аъзолар сони қанча?

А. 2020 йил 13 октябрда, 15 та.*

Б. 2020 йил 23 январда, 20 та.

В. 2020 йил 23 сентябрда, 10 та.

Г. 2017 йил 19 сентябрда, 15 та.

26. Халқаро анжуманда “Ёшлар – 2020: глобал бирдамлик, барқарор тараққиёт ва инсон ҳуқуқлари” номли Самарқанд резолюцияси қачон қабул қилинди?

А. 2020 йил 12-13 августда.*

Б. 2020 йил 23-24 сентябрда.

В. 2020 йил 1-2 октябрда.

Г. 2020 йил 15-16 июнда.

27. Президентимизнинг ижтимоий, маънавий-маърифий соҳалардаги ишларни янги тизим асосида йўлга қўйиш бўйича илгари сурган бешта муҳим ташаббуснинг тўртинчиси қайси?

А. Ёшлар маънавиятини юксалтириш, улар ўртасида китобхонликни кенг тарғиб қилиш бўйича тизимли ишларни ташкил этишга йўналтирилган.*

Б. Аҳоли ва ёшлар ўртасида компьютер технологиялари ва интернетдан самарали фойдаланишни ташкил этишга қаратилган.

В. Ёшларнинг мусиқа, рассомлик, адабиёт, театр ва санъатнинг бошқа турларига қизиқишларини оширишга, истеъдодини юзага чиқаришга хизмат қилади.

Г. Ёшларни жисмоний чиниқтириш, уларнинг спорт соҳасида қобилиятини намоён қилишлари учун зарур шароитлар яратишга, хотин-қизларни иш билан таъминлаш масалаларини назарда тутди.

28. Ўзбекистон Президенти Шавкат Мирзиёев БМТ БА нинг қайси сессиясидаги нутқида Барқарор тараққиёт мақсадларига эришиш ва инсон ҳуқуқларини таъминлашда парламентар ролини ошириш тўғрисида резолюция қабул қилиш ташаббуси билан чиқди?

А. БМТ БАнинг 75-сессиясида.*

Б. БМТ БАнинг 72-сессиясида.

В. БМТ БАнинг 73-сессиясида.

Г. БМТ БАнинг 74-сессиясида.

29. Ўзбекистон Президенти Шавкат Мирзиёев 2020 йил 20 январда Олий Мажлис сенатининг биринчи мажлисидаги нутқида сенаторлар олдига нечта энг муҳим устувор вазифалар қўйди?

А. 10 та устувор вазифаларни.*

Б. 8 та устувор вазифаларни.

В. 7 та устувор вазифаларни.

Г. 5 та устувор вазифаларни.

30. Суд оstonасига қадам қўйган ҳар бир инсон Ўзбекистонда адолат ҳукм сураётганига тўла ишонч ҳосил қилиши керак. Акс ҳолда, буюк немис файласуфи Иммануэл Кант айтганидек, “Адолат йўқолган пайтда, ҳаётнинг қадрини белгилайдиган бошқа ҳеч нарса қолмайди” ибораси қачон баён этилди?

А. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 24 январдаги Олий Мажлисга Мурожаатномасида.*

Б. Ўзбекистон Республикаси Президентининг БМТ БАнинг 2020 йил 23 сентябрдаги 75-сессиясидаги нутқида.

В. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Сенатининг 2020 йил 20 январдаги биринчи йиғилишида.

Г. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси қонунчилик палатасининг 2020 йил 20 январдаги биринчи мажлисидаги нутқида.

31. “Агар жамият ҳаётининг танаси иқтисодиёт бўлса, унинг жони ва руҳи маънавийдир” ибораси Президентимиз Шавкат Мирзиёев томонидан қачон ва қаерда баён этилди?

А. 2021 йил 19 январда Президентимиз раислигида маънавий-маърифий ишлар тизимини тубдан такомиллаштириш, бу борада давлат ва жамоат ташкилотларининг ҳамкорлигини кучайтириш масалаларига бағишлаб ўтказилган видеоселектор йиғилишида баён этган.*

Б. 2020 йил 25 декабрда Президентимизнинг Ўзбекистон ёшлари форумида сўзлаган нутқида.

В. 2020 йил 28 декабрдаги Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномасида

Г. 2021 йилга мамлакатимизда “Ёшларни қўллаб-қувватлаш ва аҳоли саломатлигини мустаҳкамлаш йили” давлат лойиҳасида.

32. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев томонидан Учинчи Ренессанс пойдеворини яратиш ва унга аниқлик киритишга оид фикр-мулоҳазалар қачон ва қаерда баён этилди?

А. 2020 йил 30 сентябрда Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Ўқитувчи ва мураббийлар кунига бағишлаб йўллаган табрик нутқида.*

- Б. 2020 йил 30 августда Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Ўзбекистон Республикаси мустақиллигининг 29 йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги нутқида.
- В. 2020 йил 25 декабрда Президентимизнинг Ўзбекистон ёшлари форумида сўзлаган нутқида.
- Г. 2020 йил 28 декабрда Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномасида.

33. Ёшлар ҳуқуқлари тўғрисидаги БМТ конвенциясини қабул қилиш бўйича Ўзбекистон ташаббусини қўллаб-қувватлаш масаласи қачон илгари сурилди?

- А. 2020 йил 23 сентябрда Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг БМТ Бош Ассамблеясининг 75-сессиясида илгари сурилган ташаббусларида.*
- Б. 2017 йил 19 сентябрда Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг БМТ Бош Ассамблеясининг 72-сессиясидаги нутқида
- В. 2020 йил 20 январида Ўзбекистон Республикаси Президентининг Олий Мажлисга Мурожаатномасида
- Г. 2020 йил 29 декабрида Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномасида

34. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев 2021 йил 19 январда маънавий-маърифий ишлар тизимини тубдан такомиллаштириш, бу борада давлат ва жамият ташкилотларининг ҳамкорлигини кучайтириш масаласи бўйича видеоселектор йиғилишида “Биз янги Ўзбекистонни барпо этишга қарор қилган эканмиз, иккита мустаҳкам устунга таянамиз. Биринчиси – бозор тамойилларига асосланган кучли иқтисодиёт. Иккинчисини топинг?”

- А. Иккинчиси – аждодларимизнинг бой мероси ва миллий кадриятларга асосланган кучли маънавият.*
- Б. Иккинчиси – қонун устуворлигини таъминлаш ва суд-ҳуқуқ тизимини янада ислоҳ қилиши.
- В. Иккинчиси – давлат ва жамият қурилишини такомиллаштиришга ҳамда ижтимоий соҳани ривожлантириш.
- Г. Иккинчиси – хавфсизлик, миллатлараро тотувлик ва диний бағрикенгликни таъминлаш, чуқур ўйланган, ўзаро манфаатли ва амалий руҳдаги ташқи сиёсат юритиш.

35. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев 2021 йил 19 январда “Жамият ҳаётининг танаси иқтисодиёт бўлса, унинг жони ва руҳи маънавиятдир” мавзусидаги видеоселектор йиғилишида “Миллий тарихни миллий руҳ билан яратиш керак. Акс ҳолда унинг

тарбиявий таъсири бўлмайди. Биз ёшларимизни тарихдек сабоқ олиш, хулоса чиқаришга ўргатишимиз, уларни фикрини давом эттиришга?

А. Уларни тарих илми, тарихий тафаккур билан қуроллантиришимиз зарур.*

Б. Уларни иқтисод илми, иқтисодий онг билан қуроллантиришимиз зарур.

В. Уларни ҳуқуқий билим, ҳуқуқий тафаккур билан қуроллантиришимиз зарур.

Г. Уларни таълим-тарбия, ҳуқуқий маданият билан қуроллантиришимиз зарур.

36. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёев 2021 йил 19 январда “Жамият ҳаётининг танаси иқтисодиёт бўлса, унинг жони ва руҳи маънавийдир” мавзусидаги видеоселектор йиғилишида “Биз яратаётган янги Ўзбекистоннинг мафкураси эзгулик одамийлик, гуманизм ғояси бўлади. Мафкура деганда, фикрининг давомини топинг?”

А. Мафкура деганда, аввало, фикр тарбиясини, миллий ва умуминсоний кадриятлар тарбиясини тушунамиз. Улар халқимизнинг неча минг йиллик ҳаётини тушунча ва кадриятларига асосланган.*

Б. Мафкура деганда, аввало, инсон тафаккурида вужудга келадиган, ижтимоий характерга эга бўлган, руҳиятга кучли таъсир ўтказиб, жамият ва одамларни ҳаракатга чорлайдиган кучли, теран фикр

В. Мафкура деганда, аввало, миллатнинг ўтмиши, бугунги ва истиқболини ўзида мужассамлаштирган, унинг туб манфаатлари ва мақсадларини ифодалаб, тараққиётга хизмат қиладиган ижтимоий ғоя шакли.

Г. Мафкура деганда, аввало, халқимизнинг асосий мақсад-муддаоларини ифодалайдиган, унинг ўтмиши ва келажagini бир-бири билан боғлайдиган, асрий орзу-истакларни амалга оширишга хизмат қиладиган маънавий омилдир.

37. Президентимиз Шавкат Мирзиёевнинг “Ўз тажрибамдан келиб чиқиб, сизларга айтадиган маслаҳатим шу: Илмни кадрланг, илмга интилинг! Бир сония вақтингиз ҳам бекор ўтмасин” Ёшлик – умрининг энг бебаҳо даври. Илм ва билим – ўтда ёнмайдиган, сувда чўкмайдиган, ҳеч ким сиздан тортиб оломайдиган бойлик эканини асло унутманг! фикри қаерда баён этилди?

А. 2020 йил 25 декабрда Ўзбекистон ёшлари форумида сўзлаган нутқида*

Б. 2020 йил 1 октябрда Ўқитувчи ва мураббийлар кунига бағишланган маросимдаги нутқида

В. 2021 йил 19 январда “Жамият ҳаётининг танаси иқтисодиёт бўлса, унинг жони ва руҳи маънавийдир” мавзусидаги видеоселектор йиғилишида

Г. 2020 йил 29 декабрда Президентимизнинг Олий Мажлисга Мурожаатномада

38. “Янги Ўзбекистон – мактаб остонасидан, таълим-тарбия тизимидан бошланади”, деган ғоя асосида кенг кўламли ислохотларни амалга оширамиз” жумласини Ўзбекистон Президенти Шавкат Мирзиёев қачон ва қаерда баён этди?

А. 2020 йил 29 декабрда Олий Мажлисга Мурожаатномасида*

Б. 2020 йил 1 октябрда Ўқитувчи ва мураббийлар кунига бағишланган маросимдаги нутқида

В. 2020 йил 25 декабрда Ўзбекистон ёшлар форумида сўзлаган нутқида

Г. 2021 йил 19 январда “Жамият ҳаётининг танаси иқтисодиёт бўлса, унинг жони ва руҳи маънавиятдир” мавзусидаги видеоселектор йиғилишида

39. “Агар кимдир, маънавият масаласи – бу фақат Маънавият маркази ёки тегишли вазирлик ва идораларнинг иши, деб ўйласа, хато қилади. Буларнинг барчаси олдимизда турган энг асосий, энг муҳим вазифалардан биридир” фикри Президентимиз томонидан қачон баён этилди?

А. 2021 йил 19 январда Президентимизнинг “Жамият ҳаётининг танаси иқтисодиёт бўлса, унинг жони ва руҳи маънавиятдир” мавзусидаги видеоселектор йиғилишида*

Б. 2020 йил 29 декабрда Президентимизнинг Олий Мажлисга Мурожаатномасида

В. 2020 йил 25 декабрда Ўзбекистон ёшлари форумида сўзлаган нутқида

Г. 2020 йил 1 октябрда Ўқитувчи ва мураббийлар кунига бағишланган маросимдаги нутқида

40. “Энг катта бойлик – бу ақл-заковат ва илм, энг катта мерос – бу яхши тарбия, энг катта қашшоқлик – бу билимсизликдир” деган фалсафий фикр Президентимиз томонидан қачон ва қаерда баён этилди?

А. 2020 йил 1 октябрда Ўқитувчи ва мураббийлар кунига бағишланган маросимдаги нутқида*

Б. 2020 йил 25 декабрда Ўзбекистон ёшлари форумида сўзлаган нутқида

В. 2021 йил 19 январда Президентимизнинг “Жамият ҳаётининг танаси иқтисодиёт бўлса, унинг жони ва руҳи маънавиятдир” мавзусидаги видеоселектор йиғилишида

Г. 2020 йил 29 декабрда Президентимизнинг Олий Мажлисга Мурожаатномасида

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси // “Халқ сўзи”, 2020 йил 30 декабрь.
2. *Хуқуқшуносликка оид ўзлашма терминлар*. Тузувчилар: Бектемиров Х., Холмедов Х., Содиков С. – Т.: «Адолат», 1999. – 25-бет; *Мустақиллик: изоҳли илмий-оммабон луғат* // Муаллифлар: М.Абдуллаев, М.Абдуллаева, Ф.Абдуллаева, Г.Абдураззоқова ва бошқ.; Р.Рўзиев ва Қ.Хоназаров умумий таҳририда. Тўлдирилган учинчи нашри / - Т.: «Шарқ», 2006. – 87-бет.
3. *Асосий қонун* деганда, Конституция назарда тутилмоқда. Бироқ бу ибора норматив-ҳуқуқий ҳужжатларда учрамайди. Шундай бўлса-да, ҳуқуқий-назарий адабиётларда Конституция тушунчасининг синоними сифатида кенг қўлланади.
4. Инсоннинг асосий ҳуқуқлари олий қадрият экани масаласида қаранг: *Раҳмонов А.Н. Инсоннинг асосий ҳуқуқлари – олий қадрият сифатида*. Ўзбекистон Фанлар академияси И.Мўминов номидаги Фалсафа ва ҳуқуқ институти ташкил этган «Инсон манфаатларининг ҳимояланиши – фуқаролик жамияти шаклланишининг муҳим омили» мавзусидаги республика илмий-назарий конференцияси материаллари. – Т.: Фалсафа ва ҳуқуқ институти, 2007. — 93–95-бетлар.
5. *Қаранг: Ўзбекистон Республикасининг Конституциясига шарҳ*. А.А. Азизхўжаев, Ф.Абдумажидов, М.А.Аҳмадшаева ва бошқ.; Масъул муҳаррир А.А. Азизхўжаев; Ўзбекистон Республикаси Адлия вазирлиги, Тошкент давлат юридик институти. – Тошкент: Ўзбекистон, 2008. – 22-бет.
6. «Конституция» сўзи латинча (constitutio) сўздан олинган бўлиб, «тузилиш», «тузук», «қурилиш» деган луғавий маънога эга.
7. *Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси*. – “Халқ сўзи” газетаси, 2020 йил 30 декабрь, № 276 (7778), 3-бет.
8. *Қаранг: Қораев С. Ўзбекистон вилоятлари топонимлари*./Масъул муҳаррир А. Муҳаммаджонов./– Т.: Ўзбекистон миллий энциклопедияси, 2005. – 37-б.
9. *Юсуф Хос Ҳожиб*. “Қутадғу билиг” (“Саодатга бошловчи билим”). Сўзбоши муаллифи Б. Тўхлиев; Рассом Ш. Муҳаммаджонов. – Т.: Юлдузча, 1989. – 83-б.
10. *Навоий А. Ҳайратул-аброр* [Таҳрир ҳайъати: А. Қаюмов ва бошқ.; Сўзбоши муаллифи А. Ҳайитметов; Масъул муҳаррир: В. Раҳмонов]. – Т.: Адабиёт ва санъат нашриёти, 1989. – 187-б.
11. “Маҳаллот” – бу “маҳалла” сўзининг кўплиги бўлиб, “маҳаллалар” маъносини беради. *Қаранг: “Бобурнома” учун қисқача изоҳли луғат*./Тузувчи Фатҳиддин Исҳоқов./– Андижон: “Andijon nashriyot-matbaa” ОАЖ, 2008. – 94-б.

12. *Маъноси*: “Маҳаллалар тайинли бўлиши учун маҳалла аҳллари шаҳар-шаҳарга бўлинган. Бу маҳаллаларга шаҳарларнинг оти берилган; шунинг учун Ҳиротда юзта шаҳарнинг номи бор”. Насрий матн ушбу манбадан олинди: *Навоий А. Ҳайратул-аброр* [Таҳрир ҳайъати: А. Қаюмов ва бошқ.; Сўзбоши муаллифи А. Ҳайитметов; Масъул муҳаррир: В. Раҳмонов]. – Т.: Адабиёт ва санъат нашриёти, 1989. – 332-б.
13. Масалан, Тошкентда XVIII асрда 150 та маҳалла ташкил топган бўлса, XIX асрда уларнинг сони 200 тага етган, XX аср бошларида эса 250 та маҳалла бор эди. *Қаранг: Қораев С. Тошкент топонимлари.* / Масъул муҳаррир А.Р. Муҳаммаджонов. / – Т.: “Фан”, 1991. – 32-б.
14. *Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси*. – “Халқ сўзи” газетаси, 2020 йил 30 декабрь, № 276 (7778), 4-бет.
15. *Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси*. – “Халқ сўзи” газетаси, 2020 йил 30 декабрь, № 276 (7778), 4-бет.
16. *Оммавий ахборот воситалари* «тўртинчи ҳокимият» сифатида тилга олинади. Бироқ бу мезон юридик мустаҳкамлаб қўйилган эмас ва мустаҳкамлаб қўйилиши мумкин ҳам эмас. Чунки давлат ҳокимияти фақат номлари юқорида тилга олинган учта ҳокимиятга бўлинишни тақозо этади. Оммавий ахборот воситаларининг жамиятдаги юксак ўрнини алоҳида таъкидлаш мақсадида мазкур тушунча кенг қўлланади. Оммавий ахборот воситаларига, яъни «тўртинчи ҳокимият»га газеталар, журналлар, радио, телевидение ва оммавий ахборот тарқатишнинг бошқа воситалари киради. «Тўртинчи ҳокимият» мажбурлов органларига эга эмас. Шу маънода, бу тушунча кўчма маънодаги ҳокимиятни ифодалайди. Шундай бўлса-да, оммавий ахборот воситаларининг жамият ҳаётидаги ўрни ва мавқеи юксакдир. Фуқаролик жамияти тўғрисидаги ўлмас ғояларнинг амалга ошишини таъминлаш ва фуқароларнинг ана шу ишга қўшаётган юксак ҳиссаси боис оммавий ахборот воситаларининг хизматлари алоҳида таъкидланиши ўринлидир.
17. *Қирғизбоев М.* Фуқаролик жамияти: назария ва хорижий тажриба. (Монография) – Т.: «Янги аср авлоди», 2006. — 21–24-бетлар.
18. «*Диктатура*» сўзи латинча *dictatura* сўздан олинган бўлиб, «чекланмаган ҳокимият» маъносини билдиради. *Қаранг: Ҳуқуқшуносликка оид ўзлашма терминлар.* Тузувчилар: Бектемиров Х., Холмедов Х., Содиков С. – Т.: «Адолат», 1999. – 27-бет.
19. *Иброҳимов А.* Ёруғлуг. – Т.: «Ўзбекистон миллий энциклопедияси» Давлат илмий нашриёти, 2006. – 217-б.
20. *Мирзиёев Ш.М.* Эркин ва обод, демократик жамиятни барчамиз биргаликда барпо этамиз. // Миллий тараққиёт йўлимизни қатъият билан давом эттириб, янги босқичга кўтарамиз. – Тошкент: “Ўзбекистон” НМИУ, 2017. – 153-б.

21. Ўзбекистон Республикасининг Конституцияси. – Т.: Ўзбекистон, 2019. – 13-б.
22. **Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси.** – “Халқ сўзи” газетаси, 2020 йил 30 декабрь, № 276 (7778), 4-бет.
23. **Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси.** – “Халқ сўзи” газетаси, 2020 йил 30 декабрь, № 276 (7778), 4-бет.
24. **Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси.** – “Халқ сўзи” газетаси, 2020 йил 30 декабрь, № 276 (7778), 4-бет.
25. **Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси.** – “Халқ сўзи” газетаси, 2020 йил 30 декабрь, № 276 (7778), 4-бет.
26. “Халқ сўзи” газетаси, 2021 йил 12 январь, № 7 (7787), 2-бет.
27. Инсон ҳуқуқлари бўйича Ўзбекистон Республикаси Миллий марказини тузиш тўғрисида Ўзбекистон Республикаси Президентининг Фармони. // “Халқ сўзи”, 1997 йил 3 ноябрь.
28. Ўзбекистон Республикасининг “Олий Мажлисининг инсон ҳуқуқлари бўйича вакили (Омбудсман) тўғрисида”ги қонуни (янги таҳрири). // “Ўзбекистон Республикаси қонун ҳужжатлари тўплами”, 2004, 38-сон, 420-модда.
29. “Омбудсман” сўзи шведча “*ombudsman*” сўздан олинган бўлиб, “бирон киши манфаатларининг вакили” деган маънони билдиради. Омбудсман лавозими дунёда биринчи марта 1709 йилда Швеция қироллиги ҳузурида жорий қилинган. Ҳозирги вақтда у жаҳоннинг 110 дан ортиқ мамлакатда мавжуд.
30. **Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси.** – “Халқ сўзи” газетаси, 2020 йил 30 декабрь, № 276 (7778), 4-бет.
31. Жамият ҳаётининг танаси иқтисодиёт бўлса, унинг жони ва руҳи маънавиятдир. // “Халқ сўзи”, 2021 йил 20 январь.
32. Норматов К. Ўзбекистон меъмори. (Талабчан Президентнинг “ўзбек мўъжизаси” фаолиятига доир айрим чизгилар). Сиёсий эссе. Т.: Уз Р.ИИВ Академиясининг Таҳририят –ноширлик хайъатида маъқулланган, 2020. -69-бет.
33. Хуррият, 2019 йил 24 июль.
34. Норматов К. Ўзбекистон меъмори. (Талабчан Президентнинг “ўзбек мўъжизаси” фаолиятига доир айрим чизгилар). Сиёсий эссе. Т.: Уз Р.ИИВ Академиясининг Таҳририят –ноширлик хайъатида маъқулланган, 2020. -74-75-бетлар.
35. Ибадуллаев Қ. Таълим соҳасидаги ислохотлар. // “Янги Ўзбекистон”, 2021 йил 6 январь.
36. **Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси** // “Халқ сўзи”, 2020 йил 30 декабрь.

37. Суярова С. Таълим тизимидаги ислохотлар: Изчиллик ва самарадорлик // “Халқ сўзи”, 2021 йил 3 январь.
38. Саифназаров И. Таълимда соғлом рақобат даври келди // “Халқ сўзи”, 2021 йил 8 январь.
39. Президент Шавкат Мирзиёевнинг Ўзбекистон Республикаси мустақиллигининг йигирма тўққиз йиллигига бағишланган тантанали маросимдаги нутқи // ЎЗА, 2020 йил 31 август.
40. ЎЗА, 2020 йил 30 сентябрь.
41. Фишер С., Дорнбуш Р., Шмагензи Р. Экономическая теория. – М., Юнити, 2002.
42. Корчагин Ю. Человеческий капитал как фактор роста и развития: Монография. – Воронеж: ЦИРЭ, 2016.
43. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020 йил 12 июндаги “2020/2021 ўқув йилида Ўзбекистон Республикасининг олий таълим муассасаларига ўқишга қабул қилишнинг давлат буюртмаси параметрлари тўғрисида”ги қарори. // ЎЗА, 2020 йил 13 июнь.
44. Ҳақимов З. Таълим ва тарбия – уйғониш даври пойдевори // “Янги Ўзбекистон”, 2021 йил 5 январь.
45. Муҳамедов Ғ. Таълим мазмуни – тараққиёт мезони. // “Янги Ўзбекистон”, 2021 йил 13 январь.
46. Худойшукуров З. Инновацион ривожланиш стратегияси мамлакат тараққиётини белгилайди // “Халқ сўзи”, 2018 йил 26 сентябрь.
47. Худойшукуров З. Инновацион ривожланиш стратегияси мамлакат тараққиётини белгилайди // “Халқ сўзи”, 2018 йил 26 сентябрь.
48. Матибоев Т. Бугунги Ўзбекистон – кечаги Ўзбекистон эмас // “Халқ сўзи”, 2020 йил 17 декабрь.
49. Маҳмудов Ш. Миллий юксалиш йўлида бор ақл-заковатимиз, куч-ғайратимиз, билим ва тажрибамизни сафарбар этайлик // “Халқ сўзи”, 2020 йил 24 сентябрь.
50. “Таълим тўғрисида”ги қонун // “Халқ сўзи”, 2020 йил 24 сентябрь.
51. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Олий Мажлисга Мурожаатномаси // “Халқ сўзи”, 2020 йил 30 декабрь.
52. Ёшлар-Ўзбекистоннинг энг катта бойлиги, бебаҳо хазинаси. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Ўзбекистон ёшлари форумида сўзлаган нутқи. Халқ сўзи. 2020 йил 26 декабр.
53. Туляков Э. Ёшлар билан ишлаш – устувор йўналиш бўлиб қолаверади // “Халқ сўзи”, 2020 йил 29 декабрь.
54. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Олий Мажлисга Мурожаатномаси // “Халқ сўзи”, 2020 йил 30-декабрь.
55. Юнусова Б. Маънавий ва иқтисодий юксалишнинг муҳим омили // “Янги Ўзбекистон”, 2021 йил 1 январь.
56. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг БМТ Бош Ассамблеясининг 75-сессиясидаги нутқи // Халқ сўзи, 2020 йил 24 сентябрь

57. “Янги Ўзбекистон”, 2020 йил 15 октябрь
58. Халқ сўзи, 2019 йил 26 февраль.
59. Норматив К. Янги Ўзбекистон меъмори. (Талабчан Президентнинг “Ўзбек мўъжизаси” фаолиятига доир айрим чизгилар). Сиёсий эссе.-Т.: Ўз.Р.ИИВ Академиясининг Тахририят-ноширлар ҳайъатида маъқуллаган. 2020 -25-26-бетлар.
60. Худойшукуров З. Беш муҳим ташаббус доирасида қандай ишлар бажарилди? // “Халқ сўзи”, 2020 йил 16 декабр.
61. Хуррият, 2019 йил 30 декабр.
62. “Халқ сўзи” 2918 йил 13 декабр.
63. “Халқ сўзи”, 2019 йил 28 декабр.
64. “Халқ сўзи” 2019 йил 28 декабрь.
65. Мухторова Н. Гендер тенгликни таъминлаш оиладан бошланади // “Халқ сўзи”, 2020 йил 15 октябрь.
66. Мирзиёев Ш.М. Миллий тикланишдан – миллий юксалиш сари. Т. 4.- Т.: “Ўзбекистон” НМИУ, 2020. -406-бет.
67. Мирзиёев Ш.М. Миллий тикланишдан – миллий юксалиш сари. Т. 4.- Т.: “Ўзбекистон” НМИУ, 2020. -415-бет.
68. Саломова Н. Аёли шарафлаган юртнинг истиқболи порлоқ бўлади // “Халқ сўзи”, 2021 йил 1 январь.
69. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Ўзбекистон ёшлари форумида сўзлаган нутқи. // “Халқ сўзи”, 2020 йил 26 декабрь.
70. Фалсафа: Энциклопедик луғат. –Т.: “Ўзбекистон миллий энциклопедияси” Давлат илмий нашриёти, 2010. -178-179-б.
71. Булар қаторида дастлаб А.Эркаев, А.Иброҳимов, Ҳ. Султонов, Н.Жўраев, М.Имомназаров, Ш.Қаҳҳорова ва бошқаларнинг ишларини кўрсатиш мумкин.
72. Жамият ҳаётининг танаси иқтисодиёт бўлса, унинг жони ва руҳи маънавиятдир. // “Халқ сўзи”, 2021 йил 20 январь.

МУНДАРИЖА

КИРИШ		3
I БОБ.	ДАВЛАТ БОШҚАРУВИ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШ – ОЛИБ БОРИЛАЁТГАН ИСЛОҲОТЛАРНИНГ ХАЛҚИМИЗ КУНДАЛИК ҲАЁТИДА ЎЗ ИФОДАСИНИ ТОПИШИНING КАФОЛАТИ	5
	Мурожаатномада давлат бошқаруви самарадорлигини ошириш соҳасида олиб борилиши лозим бўлган устувор вазифаларнинг асосий тезислари.	5
1.1	Энг муҳим масала – давлат бошқаруви идоралари фаолиятини тубдан такомиллаштириш.....	12
1.2	Бошқарув идораларининг ҳудудий масалаларни ҳал қилишдаги масъулият ва жавобгарлигини кучайтириш – давр талаби.....	16
1.3	Маҳаллий ижро органлари, вакиллик идоралари ҳамда маҳалланинг институционал асосларини янада такомиллаштириш...	17
1.4	Коррупциянинг ҳар қандай кўринишига мурасиз бўлиш кундалик ҳаёт тарзимиз бўлиши лозим	28
1.5	Қабул қилинаётган ҳужжатлар ижросини ўз вақтида ва самарали таъминлаш – ислоҳотларнинг ҳар бир инсонга етиб бориши кафолати	29
1.6	Давлат ва жамият бошқарувида аёлларнинг ўрни ва мавқеини янада мустаҳкамлаш – ислоҳотларимизнинг энг устувор йўналишларидан бири.	30
1.7	Эркин фуқаролик жамиятини ривожлантиришдаги бош вазифа – нодавлат ноижорат ташкилотлари ва оммавий ахборот воситаларини қўллаб-қувватлаш	31
1.8	Ошкоралик ва сўз эркинлиги бу – давр талаби, бу – Ўзбекистондаги ислоҳотлар талаби	38
II БОБ	АДОЛАТ – ДАВЛАТЧИЛИКНИНГ МУСТАҲКАМ ПОЙДЕВОРИ ЁХУД ҚОНУН УСТУВОРЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШДА СУД ҲОКИМИЯТИНИ ЯНАДА ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ЗАРУРИЯТИ	40
	Мурожаатномада ҳуқуқ-тартибот соҳасидаги муҳим вазифалар асосий тезислари.	40
2.1	“Бир суд – бир инстанция” тамойили – суд қарорларининг адолатли, қонуний ва барқарорлигини таъминлашда бош мезон	42
2.2	Жазони ижро этиш тизимида инсонпарварлик	48

	тамойилининг изчил қарор топиши	
2.3	Тезкор-қидирув, тергов ва жазони ижро этиш соҳасида қийноқларнинг олдини олиш тизимини тубдан такомиллаштириш – бош мезон	50
2.4	Юртимизда муқим яшаган, фуқаролиги бўлмаган шахсларга тўғридан-тўғри Ўзбекистон фуқаролигини беришнинг доимий тартибини жорий қилиш	57
III БОБ	ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОН – МИЛЛИЙ ТАРАҚҚИЁТНИНГ МУҲИМ БОСҚИЧИ	58
	Мурожаатномадаги таълим-тарбия, маънавий ҳаёт ва ижтимоий соҳада олиб борилиши лозим бўлган устувор вазифаларнинг асосий тезислари:	58
3.1	Эртанги кун бугундан бошланади	69
3.2	Умумий ва ўрта махсус таълим – янгича дунёқарашга эга ёшларни шакллантиришга хизмат қилади.	76
3.3	Олий таълим – етук кадрлар маскани.	83
3.4	Илм-фан ва инновация – мамлакат тараққиётини белгиловчи муҳим омил.	92
3.5	Ёшлар билан ишлашнинг устувор йўналишлари.	104
3.6	Тириклик ҳикмати соғлиқда.	111
3.7	Учинчи уйғониш даврининг драйверлари.	118
3.8	Хотин-қизлар – жамиятнинг кўрки ва зийнати ҳамда уларнинг ижтимоий фаоллиги	124
3.9	Маънавият-жамият ҳаётининг жони ва руҳи	132
ХУЛОСА		142
НАЗОРАТ САВОЛЛАРИ		143
ГЛОССАРИЙ		145
ТЕСТЛАР		157
Фойдаланилган адабиётлар рўйхати		166

И.Саифназаров, Б.Алиев, А.Мухтаров,
Х.Хаитов, Т.Султонов, Н.Идиев, Т.Норов,
А.Рахмонов, Х.Дониёров

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ПРЕЗИДЕНТИ ШАВКАТ МИРЗИЁЕВНИНГ
ОЛИЙ МАЖЛИСГА МУРОЖААТНОМАСИ АСОСИДА

ДАВЛАТ БОШҚАРУВИ САМАРАДОРЛИГИНИ ОШИРИШ,
СУД-ХУҚУҚ ТИЗИМИНИ ТАКОМИЛЛАШТИРИШ ВА
ИЖТИМОЙ СОҲАНИ ЯНАДА РИВОЖЛАНТИРИШ
БОРАСИДА 2021 ЙИЛДА АМАЛГА ОШИРИЛАДИГАН
УСТУВОР ВАЗИФАЛАРНИ КЕНГ ЖАМОАТЧИЛИК
ОРАСИДА ТАРҒИБ ҚИЛИШ БЎЙИЧА

Ўқув қўлланма

“IQTISODIYOT” – 2021

Муҳаррир:
Мирҳидоятова Д.М.

Мусаҳҳиҳ:
Матхўжаева А.О.

Лицензия АІ №240 04.07.2013й. Теришга берилди 21.05.2021й.
Босишга рухсат этилди 22.06.2021. Қоғоз бичими 60x84 1/16.
“Times New Roman” гарнитураси. Офсет босма. Шартли босма табоғи 10,7.
Шартли босма табоғи 11,2. Адади 100 нусха. Баҳоси келишилган нархда.

«ZARAFSHON FOTO» ХКнинг матбаа бўлимида чоп этилди.
100066. Тошкент шаҳри, Ислон Каримов кўчаси, 49-уй.
Мурожаат учун тел.: (99871) 239-01-31.